T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EDİRNE'DE GEÇ DÖNEM OSMANLI EĞİTİM YAPILARI

HAZIRLAYAN

NURCAN TOPRAK

1158204152

DANIŞMAN

DOÇ. DR. GÜLAY APA KURTİŞOĞLU

EDİRNE

2019

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

.....SANAT TARİHİ..... ANABİLİM DALI

.....SANAT TARİHİ.....PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

.....Nurcan TOPRAK..... tarafından hazırlanan

.....Edirne'de Geç Dönem Osmanlı Eğitim Yapıları.....

Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 9.-10. maddeleri uyarınca .....28.05.2019..... günü saat .....14:00..... 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *.....Kabul Edilmesine..... **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Doç.Dr. Gülay Apa Kurtiş oğlu	Kabul edilmesine	
Doç. Dr. Gülgün Yılmaz	Kabul edilmesine	
Dr.Öğr.Üyesi Hasan Uçar	Kabul edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10251298
Yazar Adı / Soyadı	NURCAN TOPRAK
T.C.Kimlik No	51112184058
Telefon	5382026162
E-Posta	nurcantopraknt@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Edirne'de Geç Dönem Osmanlı Eğitim Yapıları
Tezin Tercümesi	Recent History of Ottoman Education Buildings in Edirne
Konu	Sanat Tarihi = Art History
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2019
Sayfa	263
Tez Danışmanları	DOÇ. DR. GÜLAY APA KURTİŞOĞLU
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	Edirne, Osmanlı Mimarisi, Eğitim Yapıları, Eğitim, Eğitim Tarihi, Tanzimat, Mimarlık, Geç Dönem Osmanlı Mimarisi

28.05.2019

İmza:.....

Tezin Adı: Edirne'de Geç Dönem Osmanlı Eğitim Yapıları
Tezi Hazırlayan: Nurcan TOPRAK

ÖZET

Eğitim ve öğretim, bir bütün halinde insanlığın varoluşundan beri yer, zaman ve mekân değiştirerek devam etmiştir. İlerleyen dönemlerde çağın gerekleri ve toplumun ihtiyaçlarıyla birlikte yeni yöntem ve metotlarla gelişimini sürdürmüştür.

Osmanlı Devleti, Tanzimat'ın getirdiği yeni sisteme paralel olarak gelişen eğitimde yenilik faaliyetleri sonucu Osmanlı merkezinde ve eyaletlerinde birçok eğitim binası inşa ettirmiştir. Edirne, tarihsel süreç içerisinde sürekli iskân edilmiş bir şehirdir. Gerek Bizans gerekse Osmanlı idaresi altında da yoğun imar faaliyetlerinin gerçekleştiği bir şehir olmuştur. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'na başkentlik ettiği yıllarda oldukça fazla yapı çeşitliliğine sahip bir şehir haline gelmiştir. Osmanlı Devleti, Payitahtını Edirne'den İstanbul'a taşımasına rağmen, Edirne önemini korumaya devam eden bir şehir olmuştur.

Tez kapsamında ele alınan Edirne'deki Geç Dönem Osmanlı Eğitim Yapıları da Osmanlı'nın son döneminin eğitim faaliyetlerindeki gelişimi ve bu amaçla inşa edilen yapıları içermektedir. Bu kapsamda daha önce bu yapıları tüm yönleri ile ele alan bir çalışma yapılmadığı için Edirne Merkez İlçesinde, başlangıçta okul olarak inşa edilmiş ilerleyen dönemlerde fonksiyonel değişikliklere uğramasına rağmen, günümüze ulaşan bu tarihi eğitim yapıları, harita üzerinden kent içindeki konumları belirlenerek, tarihçe, plan, cephe ve süsleme düzeni yönünden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Osmanlı Mimarisi, Eğitim Yapıları, Eğitim, Eğitim Tarihi, Tanzimat, Mimarlık, Geç Dönem Osmanlı Mimarisi.

Thesis Title: Recent History of Ottoman Education Buildings in Edirne

Written by: Nurcan TOPRAK

ABSTRACT

Education and training has continuing since the existance of makind such as whole even changing time, place. Education and traning is progressing depend on age requirents and needs of society.

Tanzimat period brought new education system, so loads of education buildings have been built in Edirne and the other state of Ottoman by Ottoman goverment. Edirne has always been atractive fort he set up new architecture everytime during the history, both in Byzantium and Ottoman periods. Edirne has been a city that has quite different structure buildings in especially when capital of Ottoman Empire. When Ottoman Empire's capital change from Edirne to Istanbul, Edirne still kept its reputation.

Subject of this thesis is recent history of Ottoman education buildings that including progress of education and buildings' structure during last period of Ottoman. In this context, this subject has not been examind so far. Most of these historical schoals reaching today but their function have changed during history. Firstly were determind on the map and then was examined their histoy, techinal drawings, front an ornament.

Keywords: Edirne, Ottoman Architecture, Structures of Education, Education, History Of Education, Tanzimat, Architecture, Recent History of Ottoman Architecture

ÖNSÖZ

Eğitim insanların bilgi birikiminin aktarımı için önemli bir araçtır. Osmanlı Devleti eğitim faaliyetlerinde ilk önce Selçuklu Devleti'nin eğitim sistemini temel alarak medrese yapılarında başlamış, ilerleyen çağın gerektirdikleriyle birlikte yeni eğitim yapıları açarak modern eğitim sistemine geçiş yapmıştır.

Bu çalışmanın amacı Edirne'de Geç Dönem Osmanlı Eğitim Yapılarından günümüze ulaşanlarının tarihsel, plan ve cephe düzeni olarak incelenmesi yönündedir.

Çalışma; kaynak toplama, arazi çalışması ve yazım sürecinden oluşmuştur. Teze geçiş sürecimde ve sonrasında yardımları ve desteğiyle Doç. Dr. Gülgün YILMAZ'a, tez konumun belirlenmesinde bu çalışmanın meydana gelmesinde değerli fikir ve önerileriyle beni yönlendiren tez danışmanım Doç. Dr. Gülay APA KURTİŞOĞLU'na çok teşekkür ederim. Çalışma içersin de mimari çizim aşamasında Selçuk ZENGİN, editörlük aşamasında Bahar ÇETİN ÇALEN'e teşekkür ederim.

Tezin kaynak toplama aşamasında Trakya Üniversitesi Kütüphanesi'ne ve Edirne İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Çalışma dönemimde maddi ve manevi desteğini esirgemeyen ve beni destekleyen aileme, arkadaşlarıma ve İhsan Hoşgör'e teşekkür ederim.

NURCAN TOPRAK

EDİRNE 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT ii
ÖNSÖZ iii
KISALTMALAR vi
FOTOGRAF LİSTESİ vii
ŞEKİL LİSTESİ xiii
HARİTALAR xv
1.GİRİŞ 1
1.1. Konunun Tanımı, Önemi ve Sınırları 1
1.2.Kullanılan Yöntem 2
1.3.Konu Hakkında Yapılan Araştırma ve Yayınlar 2
1.4.Edirne'nin Tarihi ve Coğrafyası 4
1.5.Edirne'de Eğitim 6
2.OSMANLI DEVLETİ'NDE EĞİTİME BAKIŞ 8
2.1.Osmanlı Devleti'nde Okul Kuruluş Sistemi 10
2.1.1.Geleneksel Eğitim Kurumları 10
2.1.2.Yenileşme Döneminde Açılan ve Devlete Bağlı Kurumlar 11
2.1.3. Gayrimüslim Cemaat Teşkilatları ile Yabancı Misyon ve Yabancı Hükümete Bağlı Kurumlar 12
3. OSMANLI DEVLETİNDE EĞİTİMDE MODERNLEŞME HAREKETLERİ 14
3.1. Tanzimat Öncesi Modern Eğitim Sistemindeki Okullar 14
3.2. Tanzimat Sonrası Modern Eğitim Sistemindeki Okullar 17
4. KATALOG 21
4.1. ALYAN MUSEVİ MEKTEBİ 21
4.2. DAR'ÜL İRFAN 25
4.3. ASIM BEY DAR'ÜL EYTAMI 28
4.4. RUM OKULU 31
4.5. ALMAN MEKTEBİ 34
4.6 İTTİHAT VE TERAKKİ DAR'ÜL EYTAMI 38
4.7. MEKTEB-İ RÜŞTİYE 41
4.8 ERKEK ÖĞRETMEN OKULU (MUALLİM MEKTEBİ) 46

4.9. POLAK MEKTEBİ (POLONYA AZINLIK OKULU) 50
4.10. HAMİDİYE SANAYİ MEKTEBİ 55
4.11. MARİA LORDA BİNASI 60
4.12. ASKERİ İDADİ 65
4.13. İTTİHAT VE TERAKKİ MEKTEBİ 70
5. DEĞERLENDİRME 74
5.1. Malzeme Ve Teknik Özellikleri 74
5.2.Plan Özellikleri 78
5.3. Cephe Özellikleri 81
5.4.Süsleme Özellikleri 87
6. SONUÇ 91
FOTOĞRAFLAR 96
ŞEKİLLER 211
HARİTALAR 235
KAYNAKÇA 237
SÖZLÜK 243

KISALTMALAR

age.	Adı geçen eser
agm.	Adı geçen makale
agt.	Adı geçen tez
C:	Cilt
Dia.	Diyanet İslam Ansiklopedisi
Kudeb:	Koruma, Uygulama, Denetleme Büroları
s.	Sayfa numarası
S:	Sayı
Yay.	Yayınları
MEM.	Milli Eğitim Müdürlüğü

FOTOGRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1. Alyan Musevi Mektebi Güney Cephe
Fotoğraf 2. Alyan Musevi Mektebi Batı ve Güney Cephe Bodrum Kat Pencereleri
Fotoğraf 3. Alyan Musevi Mektebi Batı Cephe
Fotoğraf 4. Alyan Musevi Mektebi Doğu Cephe
Fotoğraf 5. Alyan Musevi Mektebi Kuzey Cephe
Fotoğraf 6. Alyan Musevi Mektebi Kuzey ve Batı Cephe
Fotoğraf 7. Alyan Musevi Mektebi Güney Cephesi Bodrum Kat Girişi
Fotoğraf 8. Alyan Musevi Mektebi Güney Cephe
Fotoğraf 9. Alyan Musevi Mektebi B06 nolu Mekan
Fotoğraf 10. Alyan Musevi Mektebi Bodrum Kat
Fotoğraf 11. Alyan Musevi Mektebi Zemin Kat Merdivenleri
Fotoğraf 12. Alyan Musevi Mektebi Zemin Kat Koridor
Fotoğraf 13. Alyan Musevi Mektebi Birinci Kat Koridor
Fotoğraf 14. Alyan Musevi Mektebi Sınıf İçi
Fotoğraf 15. Dar'ül İrfan Doğu ve Kuzey Cephe
Fotoğraf 16. Dar'ül İrfan Batı Cephe
Fotoğraf 17. Dar'ül İrfan Güney Cephe
Fotoğraf 18. Dar'ül İrfan Doğu Cephe
Fotoğraf 19. Dar'ül İrfan Zemin Kat Merdivenleri
Fotoğraf 20. Dar'ül İrfan Zemin Kat Koridor Karo Yer Döşemesi
Fotoğraf 21. Dar'ül İrfan Zemin Kat Sınıf İçi
Fotoğraf 22. Dar'ül İrfan Birinci Kat Sınıf İçi
Fotoğraf 23. Dar'ül İrfan Birinci Kat Koridor
Fotoğraf 24. Asım Bey Dar'ül Eytamı Kuzey ve Doğu Cephe
Fotoğraf 25. Asım Bey Dar'ül Eytamı Batı Cephe
Fotoğraf 26. Asım Bey Dar'ül Eytamı Güney Cephe
Fotoğraf 27. Asım Bey Dar'ül Eytamı Kuzey Cephe
Fotoğraf 28. Asım Bey Dar'ül Eytamı Bodrum Kat Koridor
Fotoğraf 29. Asım Bey Dar'ül Eytamı Zemin Kat Koridor
Fotoğraf 30. Asım Bey Dar'ül Eytamı Zemin Kat Sınıf İçi
Fotoğraf 31. Asım Bey Dar'ül Eytamı Birinci Kat
Fotoğraf 32. Asım Bey Dar'ül Eytamı Birinci Kat Koridor

Fotoğraf 33. Rum Mektebi Doğu ve Güney Ceph
Fotoğraf 34. Rum Mektebi Kuzey Cephe
Fotoğraf 35. Rum Mektebi Kitabe Detay
Fotoğraf 36. Rum Mektebi Güney Cephe
Fotoğraf 37. Rum Mektebi Batı Cephe
Fotoğraf 38. Rum Mektebi Bodrum Kata Giriş
Fotoğraf 39. Rum Mektebi Bodrum Kat Zemin Döşemesi
Fotoğraf 40. Rum Mektebi Zemin Kat Koridor
Fotoğraf 41. Rum Mektebi Zemin Kat Merdivenler
Fotoğraf 42. Rum Mektebi Birinci Kat Koridor
Fotoğraf 43. Rum Mektebi Mekan İçi
Fotoğraf 44. Alman Mektebi Ana Bina Güney ve Doğu Cephe
Fotoğraf 45. Alman Mektebi Ana Bina Doğu Cephe
Fotoğraf 46. Alman Mektebi Ana Bina Kuzey Cephe
Fotoğraf 47. Alman Mektebi Ana Bina Batı Cephe
Fotoğraf 48. Alman Mektebi Ek Bina Batı Cephe
Fotoğraf 49. Alman Mektebi Ek Bina Kuzey ve Doğu Cephe
Fotoğraf 50. Alman Mektebi Ek Bina Güney ve Doğu Cephe
Fotoğraf 51. Alman Mektebi Ana Bina Zemin Kat Merdivenleri
Fotoğraf 52. Alman Mektebi Ana Bina Mekan İçi
Fotoğraf 53. Alman Mektebi Ana Bina 104 Nolu Mekan
Fotoğraf 54. Alman Mektebi Ek Bina Mekan İçi
Fotoğraf 55. Alman Mektebi Ek Bina Merdivenler
Fotoğraf 56. İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı Kuzey Cephe
Fotoğraf 57. İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı Güney Cephe
Fotoğraf 58. İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı Doğu Cephe
Fotoğraf 59. İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı Batı ve Kuzey Cephe
Fotoğraf 60. İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı Bodrum Kat Koridor
Fotoğraf 61. İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı Zemin Kat Koridor
Fotoğraf 62. İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı Birinci Kat Koridor
Fotoğraf 63. İttihat ve Terakki Dürül Eytamı Mekan İçi
Fotoğraf 64. Mekteb-i Rüştiye Kuzeydoğu Cephe
Fotoğraf 65. Mekteb-i Rüştiye Kuzeydoğu Cephe Ön Bina

Fotoğraf 66. Mekteb-i Rüştiye Kuzeydoğu Cephe Arka Bina
Fotoğraf 67. Mekteb-i Rüştiye Güneybatı Cephe
Fotoğraf 68. Mekteb-i Rüştiye Güneybatı Cephe Arka Bina
Fotoğraf 69. Mekteb-i Rüştiye Güneybatı ve Güneydoğu Cephesi Arka Bina
Fotoğraf 70. Mekteb-i Rüştiye Güneydoğu Cephe
Fotoğraf 71. Mekteb-i Rüştiye Yapı Kitabesi
Fotoğraf 72. Mekteb-i Rüştiye Kuzeybatı Cephe
Fotoğraf 73. Mekteb-i Rüştiye İkinci Kata Çıkış Merdivenleri
Fotoğraf 74. Mekteb-i Rüştiye Bodrum Kat
Fotoğraf 75. Mekteb-i Rüştiye Bodrum Kat Güneydoğu, Kuzeydoğu aksı
Fotoğraf 76. Mekteb-i Rüştiye Mekan İçi
Fotoğraf 77. Mekteb-i Rüştiye Zemin Kat Karo Zemin
Fotoğraf 78. Mekteb-i Rüştiye Birinci Kat Koridor
Fotoğraf 79. Mekteb-i Rüştiye İç Avlu B06, Z06, 106 nolu mekanlar
Fotoğraf 80. Erkek Öğretmen Okulu Doğu Cephe
Fotoğraf 81. Erkek Öğretmen Okulu Batı Ceph
Fotoğraf 82. Erkek Öğretmen Okulu Kuzey Cephe
Fotoğraf 83. Erkek Öğretmen Okulu Doğu ve Kuzey Cephe
Fotoğraf 84. Erkek Öğretmen Okulu Güney Cephe
Fotoğraf 85. Erkek Öğretmen Okulu Güney Cephe Kule Yapısı
Fotoğraf 86. Erkek Öğretmen Okulu Bodrum Kat Koridor
Fotoğraf 87. Erkek Öğretmen Okulu Bodrum Kat Mekan İçi
Fotoğraf 88. Erkek Öğretmen Okulu Zemin Kat İç Avlu
Fotoğraf 89. Erkek Öğretmen Okulu İç Avlu Üst Örtü
Fotoğraf 90. Erkek Öğretmen Okulu Birinci Kat Avlu
Fotoğraf 91. Erkek Öğretmen Okulu Mekan İçi
Fotoğraf 92. Erkek Öğretmen Okulu Birinci Kat Koridor
Fotoğraf 93. Polak Mektebi Kuzey ve Doğu Cephe
Fotoğraf 94. Polak Mektebi Güney ve Doğu Cephe
Fotoğraf 95. Polak Mektebi Batı Cephe
Fotoğraf 96. Polak Mektebi Doğu Cephe Pencere Detay
Fotoğraf 97. Polak Mektebi Güney Cephe Pencere Detay
Fotoğraf 98. Polak Mektebi Doğu Yönünde Uzayan Yapıya Batı Yönünden Eklenen İki Birimli Alan

Fotoğraf 99. Polak Mektebi İki Birimli Alana Giriş
Fotoğraf 100. Polak Mektebi Batı Cephe
Fotoğraf 101. Polak Mektebi Doğu Cephe Giriş Alanı
Fotoğraf 102. Polak Mektebi Zemin Kat Giriş Alanı
Fotoğraf 103. Polak Mektebi Zemin Kat Merdiven Alanı
Fotoğraf 104. Polak Mektebi Zemin Kat Koridor Alanı
Fotoğraf 105. Polak Mektebi Birinci Kat Koridoru
Fotoğraf 106. Polak Mektebi Mekan İçi
Fotoğraf 107. Polak Mektebi İkinci Kat Koridor
Fotoğraf 108. Hamidiye Sanayi Mektebi Kuzey ve Doğu Cephe
Fotoğraf 109. Hamidiye Sanayi Mektebi Güney Cephe
Fotoğraf 110. Hamidiye Sanayi Mektebi Doğu Cephe
Fotoğraf 111. Hamidiye Sanayi Mektebi Batı Cephe
Fotoğraf 112. Hamidiye Sanayi Mektebi Batı ve Kuzey Cephe
Fotoğraf 113. Hamidiye Sanayi Mektebi Bodrum Kat Koridor
Fotoğraf 114. Hamidiye Sanayi Mektebi Zemin Kat Giriş Alanı
Fotoğraf 115. Hamidiye Sanayi Mektebi Giriş Alanı Tavan
Fotoğraf 116. Hamidiye Sanayi Mektebi Zemin Kat Koridor
Fotoğraf 117. Hamidiye Sanayi Mektebi Mekan İçi
Fotoğraf 118. Hamidiye Sanayi Mektebi Birinci Kat Koridor
Fotoğraf 119. Hamidiye Sanayi Mektebi İkinci Kat Koridor
Fotoğraf 120. Maria Lorda Binası Güneydoğu Cephe
Fotoğraf 121. Maria Lorda Binası Kuzeybatı Cephe
Fotoğraf 122. Maria Lorda Binası Kuzeydoğu Cephe
Fotoğraf 123. Maria Lorda Binası Güneybatı Cephe
Fotoğraf 124. Maria Lorda Binası Güneybatı Cephe Çatı Detay
Fotoğraf 125. Maria Lorda Binası Kuzeydoğu ve Kuzeybatı Cephe
Fotoğraf 126. Maria Lorda Binası Bodrum Kat Koridor
Fotoğraf 127. Maria Lorda Binası Zemin Kat Koridor
Fotoğraf 128. Maria Lorda Binası Birinci Kat Koridor
Fotoğraf 129. Maria Lorda Binası 112 ve 213 Nolu Mekan
Fotoğraf 130. Maria Lorda Binası Mekan İçi
Fotoğraf 131. Maria Lorda Binası İkinci Kat Mekan İçi

Fotoğraf 132. Maria Lorda Binası İkinci Kat Koridor
Fotoğraf 133. Askeri İdadi Ek Hizmet Binası Kuzey Cephe
Fotoğraf 134. Askeri İdadi Ek Hizmet Binası Güney Cephe
Fotoğraf 135. Askeri İdadi Ek Hizmet Binası Kuzey Cephe
Fotoğraf 136. Askeri İdadi Ek Hizmet Binası İç Avlu Güney Cephe
Fotoğraf 137. Askeri İdadi Ek Hizmet Binası İç Avlu Batı Cephe
Fotoğraf 138. Askeri İdadi Ek Hizmet Binası Doğu Cephe
Fotoğraf 139. Askeri İdadi Ek Hizmet Binası Alınlık Detay
Fotoğraf 140. Askeri İdadi Harbiye Binası Kuzey Cephe
Fotoğraf 141. Askeri İdadi Harbiye Binası Güney Cephe
Fotoğraf 142. Askeri İdadi Harbiye Binası İç Avlu Kuzey Cephe
Fotoğraf 143. Askeri İdadi Harbiye Binası İç Avlu Güney Cephe
Fotoğraf 144. Askeri İdadi Harbiye Binası Batı Cephe
Fotoğraf 145. Askeri İdadi Harbiye Binası İç Avlu Doğu Cephe
Fotoğraf 146. Askeri İdadi Kitabe
Fotoğraf 147. Askeri İdadi Harbiye Binası Giriş Holü
Fotoğraf 148. Askeri İdadi Harbiye Binası Zemin Kat Koridor
Fotoğraf 149. Askeri İdadi Harbiye Binası Birinci Kat Koridor
Fotoğraf 150. Askeri İdadi Ek Hizmet Binası Giriş Holü
Fotoğraf 151. Askeri İdadi Ek Hizmet Binası Zemin Kat Koridor
Fotoğraf 152. Askeri İdadi Ek Hizmet Binası Birinci Kat Koridor
Fotoğraf 153. İttihat ve Terakki Mektebi Doğu Cephe
Fotoğraf 154. İttihat ve Terakki Mektebi Batı Cephe
Fotoğraf 155. İttihat ve Terakki Mektebi Güney Cephe
Fotoğraf 156. İttihat ve Terakki Mektebi Kuzey Cephe
Fotoğraf 157. İttihat ve Terakki Mektebi Bodrum Kat Koridor
Fotoğraf 158. İttihat ve Terakki Mektebi Zemin Kat Koridor
Fotoğraf 159. İttihat ve Terakki Mektebi Asma Kat Merdivenler
Fotoğraf 160. İttihat ve Terakki Mektebi Z06 ve 101 Nolu Mekan
Fotoğraf 161. Alyan Musevi Mektebi
Fotoğraf 162. Alyan Musevi Mektebi
Fotoğraf 163 Dar'ül İrfan
Fotoğraf 164. Dar'ül İrfan

Fotoğraf 165. Asım Bey Dar'ül Eytamı
Fotoğraf 166. Rum Mektebi
Fotoğraf 167. Alman Mektebi
Fotoğraf 168. Alman Mektebi
Fotoğraf 169. İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı
Fotoğraf 170. Mekteb-i Rüştiye
Fotoğraf 171. Mektebi Rüştiye
Fotoğraf 172. Erkek Öğretmen Okulu
Fotoğraf 173. Polak Mektebi
Fotoğraf 174. Polak Mektebi
Fotoğraf 175. Hamidiye Sanayi Mektebi
Fotoğraf 176. Hamidiye Sanayi Mektebi
Fotoğraf 177. Maria Lorda Binası
Fotoğraf 178. Maria Lorda Binası
Fotoğraf 179. Askeri İdadi
Fotoğraf 180. Askeri İdadi
Fotoğraf 181. Askeri İdadi
Fotoğraf 182. İttihat ve Terakki Mektebi
Fotoğraf 183. Erkek Öğretmen Okulu, Maria Lorda Binası, Mektebi Rüştiye Binaları
Fotoğraf 184. Rum Mektebi Güney Cephesi

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Alyan Musevi Mektebi Bodrum Kat Planı
Şekil 2. Alyan Musevi Mektebi Zemin Kat Planı
Şekil 3. Alyan Musevi Mektebi Birinci Kat Planı
Şekil 4. Dar'ül İrfan Zemin Kat Planı
Şekil 5. Dar'ül İrfan Birinci Kat Planı
Şekil 6. Asım Bey Dar'üleytamı Bodrum Kat Planı
Şekil 7. Asım Bey Dar'üleytamı Zemin Kat Planı
Şekil 8. Asım Bey Dar'üleytamı Birinci Kat Planı
Şekil 9. Rum Okulu Bodrum Kat Planı
Şekil 10. Rum Okulu Zemin Kat Planı
Şekil 11. Rum Okulu Birinci Kat Planı
Şekil 12. Alman Mektebi Zemin Kat Planı
Şekil 13. Alman Mektebi Birinci Kat Planı
Şekil 14. Alman Mektebi Ek Bina Zemin Kat Planı
Şekil 15. Alman Mektebi Ek Bina Birinci Kat Planı
Şekil 16. İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı Bodrum Kat Planı
Şekil 17. İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı Zemin Kat Planı
Şekil 18. İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı Birinci Kat Planı
Şekil 19. Mekteb-i Rüştiye Bodrum Kat Planı
Şekil 20. Mekteb-i Rüştiye Zemin Kat Planı
Şekil 21. Mekteb-i Rüştiye Birinci Kat Planı
Şekil 22. Erkek Öğretmen Okulu Bodrum Kat Planı
Şekil 23. Erkek Öğretmen Okulu Zemin Kat Planı
Şekil 24. Erkek Öğretmen Okulu Birinci Kat Planı
Şekil 25. Polak Mektebi Zemin Kat Planı
Şekil 26. Polak Mektebi Birinci Kat Planı
Şekil 27. Polak Mektebi İkinci Kat Planı
Şekil 28. Hamidiye Sanayi Mektebi Bodrum Kat Planı
Şekil 29. Hamidiye Sanayi Mektebi Zemin Kat Planı
Şekil 30. Hamidiye Sanayi Mektebi Birinci Kat Planı
Şekil 31. Hamidiye Sanayi Mektebi İkinci Kat Planı

Şekil 32. Maria Lorda Binası Bodrum Kat Planı
Şekil 33. Maria Lorda Binası Zemin Kat Planı
Şekil 34. Maria Lorda Binası Birinci Kat Planı
Şekil 35. Maria Lorda Binası İkinci Kat Planı
Şekil 36. Askeri İdadi Ek Hizmet Binası Bodrum Kat Planı
Şekil 37. Askeri İdadi Zemin Kat Planı
Şekil 38. Askeri İdadi Birinci Kat Planı
Şekil 39. İttihat ve Terakki Mektebi Bodrum Kat Planı
Şekil 40. İttihat ve Terakki Mektebi Zemin Kat Planı
Şekil 41. İttihat ve Terakki Mektebi Konferans Salonu Teras Planı

HARİTALAR

Harita 1. Kent Haritasında Okul Yerleşimleri

Harita 2. Kent Haritasında Okul Yerleşimi

1.GİRİŞ

1.1. KONUNUN TANIMI, ÖNEMİ VE SINIRLARI

Edirne merkez ilini ele alan çalışmamızda araştırmamıza konu olan yapılar 1871- 1912 yılları arasında inşa edilmiş ve günümüze ulaşan binalardır.

Trakya bölgesinin sınır kenti olan Edirne'de Osmanlı Devleti'nin geç döneminde inşa edilen eğitim yapılarıyla ilgili tam bir çalışma yapılmamış olması, eğitimin son dönem Osmanlısında gelişimi ve bu gelişimin mimaride bulduğu yansıma bizi bu konu hakkında çalışma yapmaya yöneltti.

Edirne, İstanbul'un fethine kadar Osmanlı Devleti'ne başkentlik etmiş bir şehir olarak daha çok Erken ve Klasik Dönem Osmanlı Mimarisi eserlerini bünyesinde barındırmaktadır. Cumhuriyete geçiş öncesi mimari faaliyetlerin daha çok İstanbul ve Ankara gibi baş şehirlerde görülmesinin yanı sıra taşra kentlerinde de geçiş dönemi yansımaları mimari faaliyetlerde kendini göstermiştir.

İncelediğimiz bu yapılar bazı dönemlerde farklı hizmetler vermiş olsalar da konu içindeki önceliğimiz binaların inşa faaliyetlerindeki ilk amaç okul olarak yapılmalarıdır. Bundan yola çıkarak metnin katalog kısmında binalar ilk isimleri ile adlandırılacaktır.

İlerleyen dönemlerde eğitimde görülen yenilikler nedeniyle yapılar, Osmanlı genelinde adlandırmada çeşitli değişikler göstermiştir. 1862 yılından itibaren Sıbyan Mektepleri İptidai ve Rüşti adını almış ve bu ilkokul düzeyi eğitim veren yapılar Cumhuriyet döneminden itibaren ilkokul olarak anılmaya başlanmıştır[1]. Cumhuriyet öncesi lise düzeyinde eğitim veren idadiler 1908'den itibaren Sultani olarak adlandırılmıştır. 1923'de hazırlanan Ortaöğretim Yönetmeliğine göre iki aşamalı olan sistemde okullar Orta Okul ve Lise olarak ad değişikliği geçirmiştir[2].

Çalışma içerisinde Osmanlı Devleti'nde eğitime bakış ve eğitimin modernleşmesi hakkında bilgiler ve asıl konuyu oluşturan Edirne'deki Eğitim yapılarının tarihçeleri, vaziyet planları, cephe ve süsleme özellikleriyle, inşa malzemelerine değinilerek, eski ve yeni fotoğrafları verilmiş, geçirdikleri değişiklikler saptanarak bu bilgiler kapsamında bir değerlendirme ortaya konmuştur.

---

[1] Alpagut, Leyla, **Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'daki Eğitim Yapıları**, (Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2005, s.50.
[2] Alpagut, Leyla, **age**.,s.56.

1.2.KULLANILAN YÖNTEM

Çalışmaya öncelikle Edirne Müzesi envanter fişlerinin taranması, yapıların tespiti ve bu dönemle ilgili yayınların taranması ile başlanmıştır. Oluşturulan liste doğrultusunda yapıların yerinde görülmesi amacıyla arazi çalışmaları yapılmıştır. Arazi çalışmaları sırasında eserlerin tanımı yapılıp, fotoğrafları çekilmiştir. Toplanan tüm bu bilgiler bir ana hat planı çerçevesinde düzenlenmiştir.

Çalışmamız altı bölümden oluşmaktadır. Birinci kısmı oluşturan giriş bölümünde konunun tanımı ve önemi, kullanılan yöntem, konu hakkında yapılan araştırma ve yayınlar, Edirne'nin tarihi coğrafyası ve Edirne' de eğitim konuları üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde Osmanlı Devleti'nde eğitime genel bir bakış yapılmıştır. Üçüncü bölümde Osmanlı Devleti'nde eğitim alanında görülen modernleşme hareketleri açısından bilgi verilmiştir.

Dördüncü bölümde ise çalışmanın esas bölümü olan Edirne'de Geç Osmanlı Dönemi Eğitim Yapıları inşa edildiği dönem içindeki adlandırılmaları ile verilerek, yapıların tarihçeleri, mimari planları, cephe özellikleri, eski ve yeni fotoğrafları ile birlikte ayrıntılı bir şekilde tanımlanmıştır. Beşinci bölümde çalışma içerisindeki yapıların mimari, plan özellikleri, cephe özellikleri ve süsleme açısından değerlendirme kısmıdır. Altıncı bölümü oluşturan sonuç kısmında yapılan araştırma ile varılan sonuçlar ortaya konmaya çalışılmıştır.

1.3.KONU HAKKINDA YAPILAN ARAŞTIRMA VE YAYINLAR

Edirne Merkez ilini ele alan, geç dönem Osmanlı eğitim yapıları ile ilgili olarak yapıları farklı yönlerden inceleyen iki çalışma mevcuttur. Bunlar: Cemile Canan Güneş'in " Edirne'deki Tarihi Eğitim Yapılarının Pencere Sistemleri, Sorunları ve Çözüm Önerileri"[3], Hakan Çifçi'nin "Edirne'de Azınlık Eğitim Yapıları (1839-1920) ve Mimari Özellikleri"[4]dir.

Farklı şehirler de yine eğitim yapılarını ya da kamu yapılarını içeren çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlar: Dilek Dişbudak " İstanbul'da 19. Yüzyılın ikinci yarısından, 1923'e Eğitim Binaları"[5], Leyla Alpagut, "Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'daki Eğitim

[3] Güneş, C., Cemile, **Edirne'deki Tarihi Eğitim Yapılarının Pencere Sistemleri, Sorunları ve Çözüm Önerileri**, (Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi,) Edirne, 2010.

[4] Çifçi, Hakan, **Edirne'de Azınlık Eğitim Yapıları (1839-1920) ve Mimari Özellikleri**, (Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2003.

[5] Dişbudak, Dilek, **İstanbul'da 19. Yüzyılın İkinci Yarısından, 1923'e Eğitim Binaları**, (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1986.

Yapıları"[6], Selda Özgün'ün "Denizli'deki Kamu Yapıları (1876- 1940)"[7], Mustafa Bulut'un "Sivas'taki Geç Dönem Osmanlı Kamu Yapıları"[8] , Emre Kolay'ın "Amasya İl Merkezinde Geç Dönem Kamu Yapıları (1848- 1947)"[9], Fatma Arslantaş'ın "20. Yüzyıl'ın İlk Yarısında Kayseri'de Kamu Yapıları"[10] adlı çalışmaları mevcuttur.

Yapıların belirlenmesinde ve tarihçe araştırmaları sırasında Edirne Taşınmaz Kültür Envanteri[11], 1967 Edirne İl Yıllığı[12], 1973 Edirne İl Yıllığı[13], 2005 Edirne İl Yıllığı[14], Edirne Valiliği Kültür Yayınları, Rıdvan Canım'ın "Edirne Kitabı"[15], Haluk Kayacı'nın "Salnamelere Göre İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısıyla Edirne Sancağı"[16], kitapları. Nuri Osman Peremeci'nin "Edirne Tarihi"[17], Ratip Kazancıgil, Nilüfer Gökçe ve Ender Bilar'ın "Edirne'nin Eğitim Tarihi (ilk- orta öğretim) 1923-2005"[18], Ratip Kazancıgil, H. Murat Tuğrul'un "Edirne'de Osmanlı Döneminden 2000 Yılına Kalan Mimari Eserler Albümü"[19], Onur Oral'ın, "XVI. XX. Yüzyıla Belgelerle Edirne"[20], Necmi G. Kısaparmak'ın "Milli Eğitim Cephesiyle Edirne"[21], Engin Özendes'in "Osmanlı'nın ikinci Başkenti Edirne"[22], Trakya Üniversitesi Belgelerle Edirne Maarifi (Başbakanlık Devlet Arşivi)[23] yayınları çalışma açısından önemli bilgiler barındırmaktadır.

---

[6] Alpagut, Leyla, **Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'daki Eğitim Yapıları**, (Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2005.

[7] Özgün, Selda, **Denizli'deki Kamu Yapıları (1876- 1940)**, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2000.

[8] Bulut, Mustafa, **Sivas'taki Geç Dönem Osmanlı Kamu Yapıları**, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2006.

[9] Kolay, Emre, **Amasya İl Merkezinde Geç Dönem Kamu Yapıları (1848-1947)**, (Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun, 2013.

[10] Arslantaş, Fatma, **20. Yüzyıl'ın İlk Yarısında Kayseri'de Kamu Yapıları**, (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Sanatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2009.

[11] **Edirne Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri**, C. 1, Edirne, 2013.

[12] **1967 Edirne İl Yıllığı.**

[13] **1973 Edirne İl Yıllığı.**

[14] **2005 Edirne İl Yıllığı.**

[15] Canım, Rıdvan, **Edirne Kitabı**, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, Edirne, 2014.

[16] Kayacı, Haluk, **Salnamelere Göre İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısıyla Edirne Sancağı,** Edirne Valiliği Kültür Yay, Edirne, 2013.

[17] Peremeci, Osman Nuri, **Edirne Tarihi**, Bellek Yayınları, Edirne, 2011.

[18] Kazancıgil, Ratip, Gökçe, Nilüfer, Bilar, Ender, **Edirne'nin Eğitim Tarihi (ilk- Orta Öğretim) 1361-2005,** Edirne, 2006.

[19] Kazancıgil, Ratip, Tuğrul, H. Murat, **Edirne'de Osmanlı Döneminden 2000 Yılına Kalan Mimari Eserler Albümü**, İstanbul,2000.

[20] Onur, Oral, **XVI. XX. Yüzyıla Belgelerle Edirne**, Edirne Valiliği Yayınları, Edirne, 2006.

[21] Kısaparmak, G. Necip, **Milli Eğitim Cephesiyle Edirne**, Edirne Milli Eğitim Müdürlüğü, Elazıg,1968.

[22] Özendes, Engin, **Osmanlı'nın ikinci Başkenti Edirne**, Yem Yay., Edirne, 1999.

[23] **Belgelerle Edirne Maarifi** (Başbakanlık Devlet Arşivi), Trakya Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

Osmanlı Devleti'nin eğitime bakışı ve eğitim faaliyetlerinin gelişimi, modernleşmesi açısından Bayram Kodaman'ın "Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi"[24], Ülker Akkutay'ın "Enderun Mektebi"[25], Ahmet Cihan'ın "Osmanlı'da Eğitim"[26], Necdet Sakaoğlu'nun "Osmanlı Eğitim Tarihi"[27], İlhan Tekeli, Selim İlkin'in "Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sistemi'nin Oluşumu ve Dönüşümü"[28], Hidayet Vahapoğlu'nun "Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları"[29], Hasan Ali Yücel'in "Türkiye'de Orta Öğretim"[30], Cahid Baltacı'nın "XV. – XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri"[31] Hasan Ali Koçer'in "Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)"[32] adlı çalışmalar konu hakkında geniş bilgiler vermektedir.

1.4.EDİRNE'NİN TARİHİ VE COĞRAFYASI

Edirne, Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan geçiş yolları üzerinde bulunmaktadır. Coğrafi konumu dolayısıyla tarihin ilk devirlerinden itibaren iskân edilen bir bölge olmuştur.

Yapılan arkeolojik kazılarda bölgenin ilk sakinleri olan Traklar'ın M.Ö. 4200 yıllarından itibaren bölgede varlıklarını sürdürdükleri anlaşılmıştır[33]. Edirne coğrafi konumunun stratejik önemiyle tarih boyunca çeşitli kavimlerin yönetimi altına girmiş ve istilaya uğramıştır. Edirne, Osmanlıların egemenliği altına girmeden önce Persler daha sonra Makedonya Kralı Filip ve onun oğlu Büyük İskender, Büyük İskender'in ölümü ile de Roma İmparatorluğu egemenliği altına girmiştir. Bölge Roma İmparatorluğu egemenliği altına geçtiğinde bölgede "Uscudama ve Orestias" adlı yerleşimler olduğu bilinmektedir[34]. Orestias yerleşmesine, Roma İmparatorluğu zamanında İmparator Hadrianus şehre bir kale inşa ettirmiş ve şehre "Hadrianapolis" adı verilmiştir[35]. 1361 yılında I. Murat'ın şehri ele geçirmesiyle "Edirne" olarak anılmaya başlanmıştır[36].

---

[24] Kodaman, Bayram, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, Ankara, 1991.
[25] Akkutay, Ülker, **Enderun Mektebi**, Ankara, 1984.
[26] Cihan, Ahmet, **Osmanlı'da Eğitim**, İstanbul, 2007.
[27] Sakaoğlu, Necdet, **Osmanlı Eğitim Tarihi**, İstanbul, 1991.
[28] Tekeli, İlhan, İlkin, Selim, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sistemi'nin Oluşumu ve Dönüşümü**, Ankara, 1993.
[29] Vahapoğlu, Hidayet, **Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları**, İstanbul, 1990.
[30] Yücel, Ali, Hasan, **Türkiye'de Orta Öğretim**, Ankara, 1994.
[31] Baltacı, Cahid, **XV. – XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri**, İstanbul, 1976.
[32] Koçer, Ali Hasan, **Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)**, İstanbul, 1970.
[33] Anonim, **Edirne**, Edirne Valiliği Yayınları, İstanbul, 2013, s.36.
[34] Sezgin, İ., "Tarih İçinde Edirne", ***Edirne Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri***, C:1, Edirne, 2013, s. 2.
[35] Anonim, **Edirne**, Edirne Valiliği, İstanbul, 2013, s. 41.
[36] Gökbilgin, Tayyip, "Edirne", ***Dia,*** C: 10, İstanbul, 1994, s.426.; Anonim, "Edirne", ***Türk Ansiklopedisi,*** **C:14**, Ankara, 1966, s. 336.

Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla (M.S.395) Edirne Doğu Roma'nın (Bizans) yönetimi altına girmiştir. Roma egemenliği altındayken de önemini hiç yitirmemiş istilalara uğramaya devam etmiştir. Roma egemenliği altındayken Hunların, Avarların daha sonra Bulgarların saldırıları olduğu bilinmektedir[37]. 1050'de Peçenekler, 1094'te Kumanlar tehlikesi görülmüştür. 1204 yılında da Haçlı Seferleri'nin dördüncüsü sonucu İstanbul'un işgali ile Latinler arasında Bizans toprakları paylaşılmış, bu paylaşma sırasında Edirne, Venediklilerin eline düşmüştür. 1261 yılında Bizans İmparatorluğu yeniden kurularak Latin egemenliğine son verilmiştir[38].

Osmanlı İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğunun içinde bulunduğu iç çekişmelerinden ve daha önce girdiği mücadelelerde iyice zayıflamış olmasından yararlanarak Rumeli'ye geçme fırsatı bulmuştur. Osmanlı'nın Balkanlara ilerleyişini durdurabilecek askeri gücü olan herhangi bir devletin olmayışıyla birlikte tabii afetler, salgın hastalıklar vb. durumlarla bölgede nüfusun azalması ve Osmanlı'nın iskân politikası altındaki yerli halka hoşgörü anlayışı fetihleri kolaylaştırmıştır[39]. Edirne, Rumeli'nin en önemli şehirlerinden biri olarak görülmüş ve şehrin Osmanlılar tarafından fethi ile Osmanlıların Avrupa'ya kesin olarak yerleştiğini göstermiştir[40].

Osmanlıların izlediği iskân politikası, hoşgörülü anlayışı halk arasında kabul görmüş, milliyetçilik akımları ve diğer dış etkenler ortaya çıkana kadar gayrimüslim halk devlete karşı bir iki istisna dışında önemli bir isyanda bulunmamıştır[41]. Edirne, Osmanlılar tarafından fethedilmesi ile birlikte hem imar faaliyetlerinde hem de nüfus yoğunluğunda hızlı gelişmeler göstermiştir. Bu gelişmenin arkasında Osmanlı hanedan mensupları, devlet adamları ve ilmiye mensuplarının şehir için yaptırdıkları bayındırlık faaliyetlerinin etkisi büyüktür[42]. Aynı zamanda şehir Bursa yerine Devlet'in başkenti olmuş, merkezi bir konum haline gelmiş ve Osmanlı'nın Balkan fetihleri ile İstanbul'un fetih hareketleri için hazırlandığı askeri bir üs niteliği taşımaya başlamıştır[43].

Edirne, Osmanlı egemenliği altına girdikten sonra yüzyıllarca düşman işgaline uğramamıştır. 1829- 1922 arasında ise dört defa düşman işgali görmüştür. 1828-1829

---

[37] Canım, Rıdvan, **age**., s.21.
[38] Sezgin, İ., **agm**., s. 2,3.
[39] Aktepe, Münir, "XIV. Ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskanına Dair", ***Türkiyat Mecmuası C:X***, İstanbul, 1953, s.299,300.; İnalcık, Halil, ''Türkler ve Balkanlar"***, Balkanlar,*** İstanbul, 1993, s.14.
[40] Anonim, **Edirne**, Edirne Valiliği, İstanbul, 2013, s.46.
[41] İnalcık, Halil, **agm**., s.17.
[42] Gökbilgin, T., **agm**., s. 427,428., Anonim, **Edirne,** Edirne Valiliği Yay., İstanbul, 2013, s.47,48.
[43] Canım, R., **age**., s.22.; Kayacı, Haluk, **age**., s. 23.

yıllarında Osmanlı İmparatorluğu egemenliğinde olan şehir Ruslar tarafından ilk işgalini yaşamıştır. İşgal sırasında kaçan Müslüman halkın boşalttığı yerlere civardaki Hıristiyan köylüler yerleşmiş ve bu durum nüfus yapısında değişmelere yol açmıştır. İşgal sırasında Ruslar sarayda ordugâh kurmuşlardır[44].

Edirne'nin ikinci bozgunu ise 93 harbi olarak bilinen 1877-78 Osmanlı- Rus Savaşı sırasındadır. Trakya bölgesi, Edirne dahil Ruslar tarafından işgal edilmiştir. Edirne Sarayı'nda depolanmış askeri mühimmat düşman askeri tarafından ele geçirilmemesi için dönemin valisi tarafından verilen emirle ateşe verilerek Yeni Saray'ın yok olmasına neden olmuştur. 1912-13 yıllarında Bulgar İşgali yaşamıştır. Edirne'nin sonuncu işgali I. Dünya Savaşı sonucunda yaşanan Yunan İşgalidir[45].

Büyük Taarruz sonucunda imzalanan Mudanya Mütarekesi (Ateşkes Antlaşması) Hükümlerine göre 25 Kasım 1922'de Türk Ordusu Edirne'ye girerek düşman işgaline son vermiştir. Cumhuriyet döneminde ise bir sınır şehri olarak kalmıştır[46].

1.5.EDİRNE'DE EĞİTİM

Eğitim ve öğretim birbirini tamamlayan kavramlardır. Bu iki kavram tarihsel süreçler içerisinde geçirdiği değişikliklerle gelişimini sürdürmüş ve günümüze ulaşmıştır[47].

Edirne'nin zamanın en güçlü devletlerinden biri olan Osmanlı İmparatorluğu'na başkentlik etmesi, hükümdarların ilim, fikir ve sanat adamlarını desteklemeleri Edirne'yi bilim, kültür ve sanat merkezi haline getirmiştir[48]. Edirne'nin fethi ile birlikte şehir içinde iskan çalışmalarına başlanmış, eğitim faaliyeti olarak da camilerin yanında mektepler ve medreseler açılmıştır. Bu hareket ile Osmanlı ilim hayatında okumuş, alim insanların yetişmesi için önemli bir adım atılmıştır[49]. Edirne de İstanbul'un fethinden sonra önemini korumuş ve içinde nice okumuş, alim insanlar barındırmaktaydı. Fakat 18. yüzyılda başlayan gerileme Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm topraklarında etkisini göstermiş ve bu durum eğitim öğretim hayatına da yansımıştır[50].

---

[44] Osman, R., **Edirne Sarayı,** Yay. Haz. Süheyl Ünver, Ankara, 1989, s.45.
[45] Canım, R., **age**., s.24.; Öz Tahsin, "Edirne Yeni Sarayında Kazı ve Araştırmalar", ***Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı***, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1965, s. 218.
[46] Sezgin, İ., **agm**., s.9.; Anonim, **Edirne**, Edirne Valiliği Yay., İstanbul, 2013, s.53.
[47] Ağırgan, Mehmet, "Edirne Maarif Eminliği Teşkilatı", ***Edirne Eğitim Kültür Sanat Dergisi***, S:3 Edirne, 2014, s.60.; Anonim, **Edirne**, Edirne, 2013, s.60.
[48] Canım, R., **age**., s.29.
[49] Peremeci, Nuri Osman, **Edirne Tarihi**, İstanbul, 1939, s.112.
[50] Peremeci, O., **age**., s. 112,113.

19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun eğitim sistemi değişimlerin yaşanmaya başladığı bir dönemdir. Maarif Nezareti kurulmuş, geleneksel eğitim yapısı medreselerle, Tanzimat'ın sonucu ortaya çıkan Batılı tarzda eğitim veren sanat, zirai, askeri alanlarda eğitim kurumları bir süre aynı zamanlarda eğitim faaliyetlerine devam etmişlerdir[51]. 19.yüzyıl içerisinde yenileşme mücadelesi içinde bulunan Osmanlı eğitim alanında çeşitli adımlar atmış, Edirne Şehri'nin eğitim alanındaki gelişimi Salnamelerden görüldüğü üzere geleneksel eğitim veren Sıbyan Mektepleri ve yeni eğitim düzeni için açılan İptidai, Rüşti ve askeri eğitim veren kurumlar bulunuyordu[52]. İlk Öğretmen Okulu İmparatorluk merkezi olan İstanbul'da 1848'de açılmıştır. Taşrada faaliyete geçen İlk Öğretmen Okulu'nun ise 1882'de Edirne'de açılması, şehrin ikinci ordu merkezi oluşu ve 1845'de askeri idadi açılmasının kararlaştırılması şehrin gelişimi ve Osmanlı için Edirne'nin hala önemini koruduğunu göstermektedir[53]. Özellikle Rauf Paşa, Kadri Paşa ve Hacı İzzet Paşa valilik yıllarında Edirne genelinde eğitim faaliyetlerine oldukça destek vermişlerdir[54]. Açılan Darüleytamlar, Rüştiyeler, Sanayi Mektebi, Kız ve Erkek Öğretmen Okulları, İdadi ve Sultanilerle şehir halkının gelişimi için eğitim alanında yenilik adımlarının atıldığını kanıtlar niteliktedir.

Edirne, Osmanlı İmparatorluğu'nun hoşgörülü anlayışı ile farklı kültür ve inanışlara ev sahipliği yapmış bir şehridir. Bünyesinde barındırdığı Ermeni, Rum, Musevi ve Bulgar toplulukları kendilerine ait eğitim yapılarıyla Edirne'de eğitim yapıları açısından çeşitliliği yaratmıştır[55]. Zaman içinde nüfus yapısında, toplumsal yaşamda görülen bazı değişmeler ve ihtiyaçlar doğrultusunda bu yapılardan bazıları ya kapatılmış ya da işlev değişikliği yaşamıştır.

19. yüzyılın sonlarına doğru Edirne'de ilk, orta ve yüksek dereceli eğitim veren 47 Medrese, 21 Türk İlkokulu, 12 Rum Cemaati Okulu, 11 Bulgar Ortodoks Cemaati Okulu, 5 Ermeni Cemaati Okulu, 3 Yabancı Okul (İtalyan, Fransız, Avusturya), 2 Musevi Cemaati Okulu ile 54 Mahalle Mektebi vardı[56].

---

[51] Karadağ Çatık, Şükran "Ağacın Gölgesinde", ***Edirne Eğitim Kültür Sanat Dergisi,*** S:4, Edirne, 2014, s.24,25.; Peremeci, O., **age**., s.112.
[52] Kayacı, H., **age**., s.131.
[53] Tunca, Ayhan, "Üç Devirde Edirne Erkek Öğretmen (İlk Öğretmen) Okulu", ***Yöre Dergisi***, S:6, Eylül, Edirne, 2000, s.8., Duruktuna, Ruhi, **Edirne İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim**, Edirne, 1998, s.15.
[54] Tunca, Ayhan, **age**., s.8.
[55] Canım, R., **age**., s.30.
[56] Anonim, **Edirne 2005 İl Yıllığı,** s.189.; Kısaparmak, Güngör Necip, **age**., s.20,21.

1923'te Cumhuriyetin ilanıyla birlikte her alanda olduğu gibi eğitim alanında da önemli gelişmeler ve değişimler yaşanmış modern eğitim kurumları açılmış eğitimde ikilik sona ermiş ilerleyen yıllarda da gelişerek günümüz eğitim yapılanması oluşmuştur[57].

2.OSMANLI DEVLETİ'NDE EĞİTİME BAKIŞ

Osmanlı Devleti'nin eğitim sistemi, kuruluş yıllarında Selçuklu Devleti'nin eğitim sisteminden etkilenmiştir. Onların sistemi geliştirilerek kullanılmıştır. Bu sistemin temeli İslami esaslara dayanmaktadır[58]. İslami esasları temel alan medreseler yapı olarak inşa edilmeden önce eğitim; camii ve mescitlerde yapılmaktaydı. Medreseler kurum olarak ortaya çıktığında lokasyon olarak camii yanlarında inşa edilmiş ve Osmanlı'nın tüm topraklarında faaliyet göstermiş kurumlarından biri olmuştur[59].

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıla kadar halkın eğitimi ile doğrudan ilgilenildiği görülmemiştir. Osmanlı Devleti'nde toplum içinde sınıfsal bir tabakalaşma görülmüştür.

a) Askeri sınıf
b) İlmiye sınıfı
c) Tüccarlar ve Sanatkârlar
d) Köylüler ve reaya

olmak üzere dörde ayırdığımız bu tabakalaşma içinde Osmanlı toplumunun eğitiminde çok geniş bir örgütlenme görülmesi zor olduğu için Osmanlı toplumunda eğitim faaliyetleri askeri sınıf ve ilmiye sınıfı üzerinden yürütülmüştür[60].

Osmanlı'da halkın eğitimi ile ilgilenilmeye başlanıldığında padişahlar başta olmak üzere, devlet adamları, varlıklı kişiler ve hayırseverler çeşitli vakıflar kurarak halkın eğitimine yönelik faaliyetler gerçekleşmesini sağlamış ve böylece vakıf yapıları ortaya çıkmıştır[61]. Bu vakıf yapılarının temelini Selçuklu eğitim sistemi ve medrese eğitimine dayalı bir sistem

---

[57] Karadağ Çatık, Şükran, **agm.**, s.25.
[58] Sakaoğlu, N., **age**., s.23,24.; Koçer, Ali, Hasan, **age.**, s.6.
[59] Gözütok, Şakir, "Medreselerin Ortaya Çıkışı ve İlk Medreseler", ***Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler,*** C:1, Muş, 2002, s.199,201.; Demir, Şerif, "XIX. Yüzyıl Osmanlı Eğitim Sisteminde Yaşanan Değişim", ***Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,*** S:13, 2015, s.437.
[60] Tekeli, İlhan, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", ***Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C:3***, İstanbul, 1983, s.650.
[61] Akkutay, Ülker, **age.**, s.15.; Koçer A. Hasan, **age.**, s.9.

oluşturmuştur[62]. Devletin bu kurumlara taşıdıkları anlam gereği herhangi bir müdahalesi olmamıştır[63].

Eğitimin bir kamu görevi gibi görülmesi Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan sonra görülmüştür[64]. Osmanlı Devleti'nin eğitimi bir kamu görevi olarak görüp eğitimde yenileşme isteği ile yeni kurumlar açması, mevcut durumdaki eski eğitim kurumları ile birlikte bu kurumlar arasında toplum içinde eski yeni çatışması yaratmıştır. Bu dönemde eğitim faaliyetlerinde görülen yenilikler içinde hukuki esaslara dayalı ve bu doğrultuda düzenlemeler getiren kanunlar ve nizamnameler yayınlanmaya başlanmıştır[65].

Osmanlı Devleti'nde eğitim işlerinin yürütülmesinden sorumlu dört ayrı teşkilatlanma görülmektedir. Bunlar sırasıyla;

a) Meşihat Makamı[66]
b) Maarif Nezareti ve diğer Nezaretler
c) Gayrimüslim Cemaat teşkilatı (Patrikhane ve Hahamhane)
d) Yabancı Papaz Heyetleri ve Yabancı Hükümetler

Bu eğitim teşkilatı içinde yer alan Meşihat Makamı ve Maarif Nezareti ile diğer Nezaretler ülke içindeki Müslüman nüfusun eğitimi ile ilgilenmekteydi[67].

Eğitimdeki bu teşkilatlanma özelliği devletin denetimi ve icraatı açısından incelendiğinde iki ayrı yapılanma görülmektedir. Bunlardan ilki devletin faaliyet ve denetimine kapalı olan serbest bırakılmış yapılar olan medreseler, cemaat eğitim yapıları ve yabancı okullardır. İkinci grup yapılar ise resmi nitelikli devlete bağlı ve devletin gözetimi altında bulunan askeri eğitim kurumları, yönetici eğitimi veren Enderun Mektebi ve yenileşmenin doğurduğu eğitim kurumlarıdır[68]. Evkafı Hümayun Nezareti (1826) açılan yeni okulların devletin denetimi altında alınması açısından ilk uygulamadır, fakat sadece İstanbul ile sınırlı kalmıştır[69].

---

[62] Bilim, Yalçın C., **Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi**, Eskişehir ,2002, s.1,2,6.
[63] Vahapoğlu, Hidayet, **age.**, s.50,51.
[64] Kına, Mehmet, **Tanzimat Dönemi Eğitimde Çağdaşlaşma Hamlesi ve Öğretmen Yetiştirme Hamlesi**, (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2006, s.25.
[65] Vahapoğlu, **age.**, s.51.
[66] Unat, R., Faik, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, Ankara, 1964, s.1.
[67] Vahapoğlu, H., **age.**, s. 52.
[68] Vahapoğlu, H., **age.**, s. 53.
[69] Başaran, Ethem, İ., "Türkiye'de Eğitim Sisteminin Evrimi"***, 75 Yılda Eğitim***, İstanbul, 1999, s.93.

2.1.OSMANLI DEVLETİ'NDE OKUL KURULUŞ SİSTEMİ

Osmanlı Devleti'nde eğitim kurumları üç ana başlıkta incelenebilir. Bunlar;

1) Geleneksel Eğitim Kurumları
2) Yenileşme Döneminde açılan ve Devlete Bağlı Kurumlar
3) Gayrimüslim Cemaat Teşkilatları ile Yabancı Hükümetlere Bağlı Kurumlar[70]

Osmanlı eğitim kurumlarında görülen bu çok çeşitli kurumların birbirinden bağımsız teşkilatlanmalarındaki ana sebep; Osmanlı Devleti'nin eğitimi sadece asker ve yönetici yetiştirmekle sınırlı tutmasıdır[71]. Aynı zamanda devletin bu sınırlı tutumunun sonucu olarak halkın eğitim ihtiyaçlarının kendi açtıkları okullarla karşılamaya çalışması ve yabancıların kendi içlerinde bir teşkilatlanma faaliyeti göstermesidir. Bunlarla birlikte Osmanlı Devleti'nin yenileşme dönemi içerisinde geleneksel eğitim veren kurumlarının yanında devlete bağlı olarak modern eğitim kurumları açması Osmanlı Devleti'nin eğitiminde kurum karmaşasına sebep olmuştur[72].

2.1.1.GELENEKSEL EĞİTİM KURUMLARI

Geleneksel eğitim kurumları içerisinde iki ayrı yapılanma bulunmaktadır. Bu yapılanma, örgün eğitim yapıları ve yaygın eğitim yapıları olarak iki gruba ayrılmaktadır[73].

Örgün eğitim kurumları; vakıf yoluyla yapılmıştır. İlköğretim alanında medrese eğitimine geçmeden önce iki öğretim yapısı bulunmaktadır. Bunlar Mektep-i Sıbyanlar ve Darü'l Huffazalar'dır. Medreseler Osmanlı eğitim sistemi içeresinde Orta ve Yükseköğretim kurumlarını teşkil etmektedir. Medreseler kendi içindeki yapılanmada "Genel Medreseler" ve "İhtisas Medreseleri" olarak ikiye ayrılmaktadır[74].

İlk ve Orta Öğretim seviyesinde eğitim yapan Genel Medreselerde, İslami ve tabiat bilimleriyle ilgili dersler verilirdi. İhtisas Medreseleri yüksek öğretim seviyesi de olup İlahiyat, Edebiyat, Tıp, Matematik, Hukuk gibi alanlarda uzmanlaşmışlardır. İhtisas alanlarına göre "Darü'l Tıp", "Darü'l Kurra", "Darü'l Hadis" olmak üzere üç ana grupta toplanmıştır[75].

---

[70] **Aynı yer**.
[71] Akkutay, Ü., **age.**, s.16.
[72] Vahapoğlu, H., **age.**, s.53.
[73] Akkutay, Ü. **age.**, s.16,17,18,19,20.
[74] Akkutay, Ü. **age**., s.16,17.; Kılıç, Nuray, **18.'yy'da Osmanlılar' da Eğitim ve Sıbyan Mektepleri Üzerine İnceleme**, (Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Türk İslam Sanatları Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2002, s. 29.
[75] Vahapoğlu, H., **age.**, s.54.

Devletin gözetiminde olan askeri eğitim kurumları örgün eğitimin verildiği, pençik ve devşirme usullerine göre toplanıp Türkleştirilen çocukların eğitildikleri "Ocak" adı verilen eğitim merkezleri mevcuttur. Osmanlı Devleti'nde şehzade eğitimi bizzat sarayın gözetimi ve denetimi altında saray içinde ve taşrada özel eğitimcilerle yapılmıştır[76].

Enderun Mektebi, Kapıkulu sınıfını yetiştirmek için kurulmuştur. Eğitim sistemi olarak benzerlerinden farklılık göstermiş, eğitim programında yöneticilik, pozitif ilimler ve askeri konular vardır[77]. Enderun'da eğitim görecek öğrenciler Acemi Oğlanlar Ocağı'ndan seçilirdi. Yani öğrencileri devşirmeler ve yabancı öğrencilerdi[78]. Enderun'da yetişmiş birçok vezir, mimar, nakkaş, sanatçı, komutan, askerler mevcuttur. 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile sadece saray için hizmetli yetiştiren bir kurum olarak 1922'ye kadar varlığını sürdürmüştür[79]. Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıla kadar mesleki eğitim veren bir kurum yoktu, bu eğitimi Ahi Birlikleri vermiştir[80].

Yaygın eğitim kurumları; Camiler, Tekke ve Zaviyeler ile Kütüphanelerdir[81].

2.1.2. YENİLEŞME DÖNEMİNDE AÇILAN VE DEVLETE BAĞLI KURUMLAR

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın ortalarına kadar geçen süre içerisinde geleneksel eğitim veren kurumlar Osmanlı toplumunda eğitim faaliyetlerinin gerçekleştiği yapılar olmuştur. Tanzimat Fermanı'nın (3 Kasım 1839) ilanı ile başlayan gelişmeler sonucunda daha modern bir eğitim anlayışına gidilmesi gerektiği anlaşılmış ve yeni okulların açılmasına dair adımlar atılmıştır[82].

Osmanlı eğitim hayatında moderni yakalama isteğinin temelinde askeri faaliyetlerinin büyük bir etkisi mevcuttur. İlerleyen zamanlarda askeri alanda eğitim veren okulların açılması bu düşünceyi pekiştirir niteliktedir[83]. Hendeshane'nin açılması, ilerleyen yıllarda kara ve deniz

---

[76] Sakaoğlu, N., **age**., s.44.; Akkutay, Ü., **age**., s.18.; Vahapoğlu, H., **age**., s. 54.
[77] Akkutay, Ü., **age**., s. 25.
[78] Ergin, Osman, **Türkiye Maarif Tarihi, C: 1**, İstanbul, 1939, s.6.
[79] Bilim, Yalçın, C., **age**., s.14.; Ergin, Osman, **age**., s. 11, 16.
[80] Akkutay, Ü., **age**., s. 19.
[81] Vahapoğlu, H., **age**.,56.; Akkutay, Ü., **age**., s.20.; Tekeli, İlhan, **Toplumsal Dönüşüm ve Eğitim Tarihi Üzerine Konuşmalar**, Ankara, 1980, s.16.
[82] Akkutay, Ü., **age**., s.20.
[83] Ergin, N. Osman, **Türkiye Maarif Tarihi C: I, II**, İstanbul, 1977, s.309.

eğitimi için Mühendishane-i Bahri Hümayun ve Mühendishane-i Berr-i Hümayun okullarının açılması askeri eğitim veren kurumların ilk örneklerindendir[84].

1845'te Avrupa'ya öğrenci göndermeye başlanması ve oradaki gelişmelerin takip edilmesinin yansıması olarak Avrupa'ya gönderilen öğrenciler ülkeye geri dönüşlerinde ülke eğitimi için daha modern eğitim hizmeti vermeye başlamışlardır[85]. Bu süreç içerisinde Osmanlı Avrupa'ya gönderdiği öğrencileri kontrol edebilmek için ve yabancı dillerinin güçlenebilmesi adına Fransa'da Mekteb-i Osman'i kurumunu açtı. 1851 yılında Encümen-i Daniş, eğitim ve kültür alanında çalışmalar yapmak, Batıdaki ilmi gelişmeleri, yenilikleri takip etmek ve okutulacak ders kitaplarını hazırlamak amacıyla kuruldu[86].

Eğitim alanında yapılan en kapsamlı reform hareketi niteliğindeki girişim "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin (1869)"[87] yayınlanmasıdır[88]. Nizamname ile birlikte Osmanlı eğitimi üç ana kategoride toplanmıştır. Bunlar; ilk, orta ve yüksek öğretimdir[89]. Nizamname çerçevesinde şekillenen eğitim yapısında ilköğretim iki okul kademesinden oluşmaktaydı. Bunlar Mekteb-i İbtidai ve Mekteb-i Rüştiye'dir. Ortaöğretim kademesinde Mekteb-i İdadi ve Mekteb-i Sultani yer almaktadır. 1846 yılında Yükseköğretim Kurumu olarak Darü'l- Fünun açılmıştır. Tanzimat'ın ilanından sonra açılan Mesleki ve Teknik eğitim kurumları; daha çok bazı teşkilatların eleman ihtiyaçlarını karşılamak üzere açılmaya başlanmıştır[90].

2.1.3. GAYRİMÜSLİM CEMAAT TEŞKİLATLARI İLE YABANCI MİSYON VE YABANCI HÜKÜMETE BAĞLI KURUMLAR

Osmanlı İmparatorluğu'nda varlığını her zaman korumak ve göstermek isteyen gayrimüslimler kendi kültürlerini, etkinliklerini yayabilecekleri ve yetiştirebilecekleri kişilerle toplum içinde varlıklarını sürdürmeye çalışmak için bazı bölgelerde kurumlar ve okullar açmışlardır.

Bu okulların açılması doğrudan olmamış, Osmanlı İmparatorluğu'nun hoşgörü politikasıyla ve zamanla verdiği imtiyazlarla gayrimüslim halk, dini ibadetlerini serbestçe

[84] Ergin, N. Osman, **age**., s.315,325.
[85] Ergin, N. Osman, **age**., s.331,332.
[86] Uçman, Abdullah, "Encümen-i Daniş", ***Dia.***, C:11, İstanbul, 1995, s. 177.
[87] Anonim, "1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi", ***Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme***, İstanbul, 2014, s.100-125.
[88] Somel, A. Selçuk, **Osmanlı'da Eğitim Modernleşmesi (1839-1908)**, İstanbul, 2010, s.116.
[89] Altın, Hamza, "1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri", ***Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi***, Elazığ, 2008, 274.; Akkutay, Ü., **age.,** s.20,21.
[90] Vahapoğlu, H., **age.**, s. 57.; Akkutay, Ü., **age.**, s.21,22,23.

yerine getirmiş, Osmanlı toplumunda camii yanında yer alan medrese yapısının olması gayrimüslim halkın kilise yanında o cemaate ait okul açması yönünde basamak olmuştur ve her milletin kendine ait okullar açmasına olanak sağlamıştır [91]. Açılan bu okullar vakıf yapılarıdır. Cemaat Ruhani Meclisleri ile kilise denetiminde olan okullardır. Öğretim kademesi olarak Osmanlı Devleti denetiminde olmadığı için kendi mensubu bulundukları din veya mezhep okulları arasında ilk, orta meslek veya yüksek okul olarak derecelendirilebilirler[92].

1856 yılında Islahat fermanı ile gayrimüslim halk, eğitim alanında faaliyet gösterebilmek için daha güçlendi ve kendi kültürlerine ait ilk, orta ve yüksek dereceli okul açma fırsatı elde etti[93]. 19. Yüzyılın sonlarına doğru İngiliz, Fransız, Alman, Amerikan, Rus, Avusturya- Macaristan ve İtalyan okulları ülke içinde eğitim faaliyetleri göstermekteydi[94].

Maarif Nizamnamesi (1869) ile birlikte Osmanlı Devleti tarafından Hıristiyan halkın okul açmasına izin verilmiştir[95]. 1908 II. Meşrutiyetin ilanından sonra gayrimüslim halk çocuklarını devlet okullarına göndermeye başlamıştır[96].

[91] Ortaylı, İlber, **Son İmparatorluk Osmanlı**, İstanbul, 2016, s.146.; Güçtekin, Nuri, "Kırklareli (Kırkkilise) Rum Mektebi'nde Vali Faik Üstün İlkokulu'na Bir Eğitim Binasının Hikayesi (1905-2005)", ***Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, C:15, S.1, Haziran, Edirne, 2015, s.172.; Tekeli, İ., age., s.16.
[92] Vahapoğlu, H., **age.**, s.57,58.; Güçtekin, N. **agm.**, s.172.
[93] Sakaoğlu, N., **age**., s.90.
[94] Tekeli, İ., **agm**., s. 653.
[95] Somel, A. Selçuk, **age.,** s.132,133.; Taşdemirci, Ersoy, "Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları Ve Yabancı Okullar", ***Erciyes Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü Dergisi***, S: 10, Kayseri, 2001, s. 25.
[96] Somel, A. Selçuk, **age.,** s.296,297.

3. OSMANLI DEVLETİNDE EĞİTİMDE MODERNLEŞME HAREKETLERİ

Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri yenilgilerinin arttığı 19. yüzyılda eğitim alanında önemli gelişmeler görülmüştür. 18. yüzyılın ortalarında Osmanlı Devleti öncelikle askeri yenilgilerini azaltmak ve orduyu kuvvetlendirmek amacıyla askeri ve siyasi eğitim alanında yeni eğitim ve öğretim metotları Osmanlı eğitimine kazandırılmaya çalışılmıştır[97].

Avrupa'da bilim, teknik ve eğitim alanında meydana gelen gelişmeler, yeni yöntem ve metotlar Osmanlı medreselerinde yer almamıştır[98]. Askeri alanda yenilgilerini durdurma yolu arayan Osmanlı İmparatorluğu çözümü yine Batılı devletlerin yöntem ve tekniklerini almak olduğu düşüncesi Osmanlı yöneticilerini askeri alanda yenilik yapmaya yöneltmiştir[99].

Osmanlı Devleti'nde eğitimde yenilik hareketi ile kurulan askeri okullar yabancı dilde eğitim vermekteydiler. Ama bu okullara iyi öğrenci yetiştirebilecek yeni okullara ihtiyaç vardı. Osmanlı Devleti bu yeni okulların ilk ve orta dereceli askeri okullarını açmadan doğrudan bir kurum açması eğitimde yeniliğin sistemli bir şekilde yerleşmemesine ve ihtiyaçlarına cevap alamamasına neden olmuştur[100].

3.1. TANZİMAT ÖNCESİ MODERN EĞİTİM SİSTEMİNDEKİ OKULLAR

Osmanlı Devleti'nin maarif tarihi içerisinde yüksek eğitim ve öğretim faaliyetinin gerçekleştirildiği yapılar medreselerdir. Sıbyan Mekteplerinde eğitim görmüş öğrenciler eğitimlerine medreselerde devam ederdi[101]. Osmanlı'nın ilmiye sınıfı bu yapılarda eğitilir ve kadılık, müftülük, müderrislik, kâtiplik gibi iş kollarına yönlendirilirlerdi[102]. Bu yapılar devletin kontrolünden ve sorumluluğundan uzak vakıf yapılarıydı[103]. Genellikle mahalle camii ya da mescitleri yanında bulunan bu yapılar yaptırım gücü yüksek devlet erkânı ve hayırsever kişilerin yardımı ile açılmışlardır[104].

---

[97] Kazancıgil, Ratip, Gökçe, Nilüfer, Bilar, Ender, **age**., s.77.; Kılıç, N., **age**., s.32.
[98] Kılıç, N., **age**., s.31.
[99] Cihan, Ahmet, **age**., s. 37.
[100] Koçer, A., H., **age**., s.40.
[101] Bozdemir, İbrahim, **Osmanlı Sıbyan Mekteplerinde Eğitim ve Öğretim,** (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Medeniyeti ve Sosyal Bilimler Bölümü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1991, s.44,48.; Kılıç, N. **age**., s.34.
[102] Baltacı, Cahid, **age**., s. 18,19.
[103] Kodaman, Bayram, **age**., s. 1,2.
[104] Unat, R., Faik, **age**., s.6.

Osmanlı Devleti'nde eğitim üç yoldan gerçekleşmektedir. Bunlar; 1. Medrese Eğitimi 2. Askeri Eğitim (ordu yoluyla) 3. Enderun Mektebidir. Osmanlı Devleti 17. Yüzyıla kadar bu üç eğitim yoluyla yetinmiştir. Kilise baskısından kurtulan Avrupalı Devletler Rönesans hareketi ile Orta Çağ'ın karanlığından kurtulup Osmanlı Devleti'ne karşı yeni ilim, teknik ve metotlarla daha güçlü milletler olarak çıkmaya başlamıştır[105].

1699 Karlofça ve 1718 Pasarofça barış anlaşmalarıyla birlikte Osmanlı Devleti, Avrupalı Devletler karşısında gerilediğini kabul etmiş ve 18. Yüzyıl başlarında Avrupa'nın bu ilerleyişi karşısında bazı devlet adamları çeşitli ıslahatlar yapma yoluna gitmiştir[106]. Ordunun ıslahatı temel alınarak askeri eğitimi geliştirme amacıyla yapılmaya başlanan bu faaliyetlerin Lale Devri'nden itibaren başladığı görülmüştür[107].

Öncelikli olarak ordunun modernleştirmesi amacıyla açılan askeri eğitim kurumlarının açılması, 1727'de Osmanlı Matbaası'nın kurulması ve dönemin sonuna doğru sivil mekteplerin açılması dönemin önemli gelişmelerindendir[108].

III. Ahmet devrinden (1703- 1730) sonra ordunun daha da zorlanması ile I. Mahmut (1730- 1754), III. Mustafa (1757-1774), I. Abdülhamit (1774- 1789), III. Selim (1789- 1808) dönemlerinde yenilik faaliyetleri askeri ıslahatlar ve onun gerekli kıldığı askeri eğitim alanında olmuştur[109]. II. Mahmut eğitimde hem askeri hem sivil halkın eğitimi için çeşitli yenilikler yapmıştır. 1824 yılında ilköğretim seviyesinde eğitimin zorunlu olması, yeni eğitim yapılarının açılması, Avrupa'ya elçi gönderilmesi gibi faaliyetler bunun örneklerindendir[110].

Açılan bazı yapılar: Hendeshane[111] (1734), Mühendishane-i Bahri-i Hümayun (1773), Mühendishane-i Berri-i Hümayun (1796), II. Mahmut devrinde 1826'da Yeniçeri Ocağı kaldırılarak Asakir-i Mansure-i Muhammediye, Mekteb-i Tıbbiye (1827), Muzika-i Hümayun (1834), Mekteb-i Harbiye (1834), Darül-ulum-ül hekimiye-i Osmaniye ve Mekteb-i Tıbbiye Aliye-i Şahane (1838) dir[112]. Bu kurumlar modern eğitim ve öğretim faaliyetine geçiş aşamasında açılan ilk kurumlar olmasından dolayı önem arz etmektedir. Okulların açılmasının

---

[105] Doğan, Recai, "Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitiminde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili", ***Ankara Üniversitesi Dergisi***, C: 37, Sayı: 1 Ankara, 1997, s.422,423.; Kına, M., **age**., s.21.
[106] Doğan, Recai, **agm**., s. 425.; Kodaman, B. **age**., s. XI.
[107] Tekeli, İ. **age**., s.65.; Demir, Şerif, **agm**., s.438.
[108] Tekeli, İlhan, İlkin, Selim, **age**., s. 60.; Doğan, Recai, **agm**., s.425.; Koçer, A. Hasan, **age**., s.6.
[109] Doğan, Recai, **agm**., s. 426.; Koçer, A. Hasan, **age**., s.23.
[110] Aytar, Halil, İbrahim, "Modernleşme Döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda Tarsus ve Mersin'deki Azınlık Okulları", ***Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırma Dergisi***, S: 13, 2015, s.219.; Demir, Şerif, **agm**., s.439,440,441.; Berkes, Niyazi, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Ankara,1973, s.159.
[111] Hendeshane: Mühendis Mektebi.
[112] Kodaman, Bayram, **age**., s.2.; Tekeli, İ., İlkin, S., **age**., s.61., Tekeli, i., **age**., s.69.

yanı sıra Harbiye ve Hendeshane'de başarılı olan öğrenciler eğitimleri için 1830'da Avrupa'ya gönderildi[113].

Yenileşme hareketleri ile açılan bu askeri eğitim kurumları yabancı dilde eğitim verdikleri için bu okullardan istenilen verim alınamamış, bu okullara öğrenci yetiştirecek yeni kurumların ihtiyacı doğmuştur[114].

Tanzimat'tan önce Osmanlı Devleti'nde eğitim meselelerini düzenlemek için faaliyet gösteren kurumlar şunlardır:

a) Meclis-i Umur-u Nafia[115],

b) Darü'ş-Şura-yı Bab-ı Ali[116],

c) Meclis-i Vala-yı Ahkâm-ı Adliye[117],

d) Mekatib-i Rüşdiye Nezareti'dir[118]. Mekatib-i Rüşdiye Nezareti ilk üç kuruluştan farklı olarak sadece sıbyan mektepleri ve rüştiyelerin idaresi ile ilgilenmekte ve aynı zamanda ilk bağımsız eğitim örgütü olma özelliğini taşımaktadır[119].

1838 yılında Mekteb-i Maarif-i Adliye ve Mekteb-i Ulum-i Edebiye sivil memur yetiştirmek amacı ile kurulan, ilk rüştiye seviyesindeki kurumlardır. Sıbyan mektebleri ile askeri okullar arasında bir eğitim kademesi olarak yer almıştır [120].

---

[113] Sakaoğlu, N., **age**., s. 64,65.; Koçer, A. Hasan, **age**., s.39.
[114] Koçer, A. H., **age.**, s.40.; Berkes, Niyazi, **age**., s.160.
[115] Somel, A. Selçuk, **age.**, s.51,52.; Berkes, Niyazi, **age**., s.154,158.; Doğan, R., **agm**., s.428.
[116] Somel, A. Selçuk, **age**., s.53.
[117] **Aynı eser**.; Unat, R., Faik, **age**., s.18.
[118] Somel, A. Selçuk, **age**., s.56.
[119] Kodaman, B., **age**., s.8.; Alpagut, Leyla, **age**., s.23.; Bilim, Yalçın C., **age**., s.147.
[120] Doğan, R., **agm**., s.428.; Koçer, Ali Hasan, **age**., s.43.; Somel, A. Selçuk, **age.,** s.57.; Ergin, N. Osman, **age**., s. 386,387,394,395.

3.2. TANZİMAT SONRASI MODERN EĞİTİM SİSTEMİNDEKİ OKULLAR

Tanzimat Fermanı'nda doğrudan eğitime yönelik bir yenilik olacağına dair bir madde yer olmamasına [121] rağmen Tanzimat'ın getirdiği yönetimdeki yeni düzenleme eğitimi etkilemiş ve yeni eğitim kurumları açılmıştır.

Tanzimat Fermanı ile gelen yeni yönetim biçimi eskiye oranla daha düzenli ve geniş bir bürokrasi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu yeni yönetim biçiminin uygulanabilmesi için daha çok nitelikli görevliye ihtiyaç duyulmuştur. Fakat bu ihtiyacı Osmanlı'nın geleneksel eğitim kurumları karşılayamamaktadır[122]. Bu durumun sonucu olarak kültür işlerinde ve eğitim öğretim faaliyetlerinde yenilik ihtiyaçları kendini göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda geleneksel eğitim yapıları olan Enderun ve Medrese yerini Mektep'e bırakmaya başlamıştır[123].

Açılan kurumlar arasında daha çok Osmanlı bürokrasisi için gerekli olan memurları yetiştirecek olan ortaöğretim düzeyinde yapılar olmuştur[124]. Bunlar; Rüştiyeler (1838), Mekteb-i Ulum-u Edebiye (1839), Mekteb-i Maarif-i Adliye (1838), Askeri İdadiler (1846), Mülkiye Rüştiyeler (1847), Darülmaarif (1849)'dir[125]. Rüştiyeler ortaöğretim düzeyinde olsa da günümüzün ilkokuluna daha yakın olan kurumlardır. Osmanlı döneminde sıbyan mekteplerinin bir üst kurumu olarak faaliyet göstermiştir[126].

Tanzimat'la eğitime gelen yenilikler arasında, eğitim öğretimin sadece merkez vilayette değil, taşrada da okullar açılmasıyla birlikte İmparatorluk geneline yayılması için önemli bir adımdır[127]. 1845'te yayınlanan Meclis-i Vala-yı Ahkâm-ı Adliye fermanı ile İstanbul dışında eğitime değinilmiştir[128]. Medreselerde eğitim alan İlmiye Sınıfı'nın en büyük geliri olan vakıf kaynaklarının devlet denetimi altına alınması ve bu kaynakların devletin

[121] Sakaoğlu, N., **age**., s.71.
[122] Tekeli, İlhan, **agm**., s.651,652.
[123] Yücel, Ali, Hasan, **age**., s.7.; Tekeli, İ. **age**., s.31.
[124] Somel, A. Selçuk, **age.,** s.45; Tekeli, İ. **age**., s.72.
[125] Tekeli, İ., **agm**., s.657.; Koçer, Ali Hasan, **age**., s.45.
[126] Tekeli, İ. **age**., s.73.
[127] Sakaoğlu, N., **age**., s.71.; Koç, Nurgün, **Türk Kültür Tarihi İçinde Köy Enstitüleri**, (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi) İzmir, 2007, s.3.
[128] Somel, A. Selçuk, **age**., s.60.

denetiminde olan mekteplere yöneltilmesi bu sınıfın etkinliğini kaybetmesine neden olmuştur[129].

1846'da Meclis-i Maarif-i Umumiye kurulmuştur. Osmanlı eğitim sisteminde doğrudan eğitim işlerinden sorumlu olan ilk kurumdur[130]. Meclis-i Maarif-i Umumiye'nin aldığı kararlar arasında Avrupa'daki gelişmeleri takip edecek ve aynı zamanda kurulması planlanan Darülfünun için eğitim kitapları hazırlayacak gerekli tercümeleri yapacak olan bir bilim kurulu şeklinde olan Encümen-i Daniş 1851'de açıldı[131]. Osmanlı eğitiminde geleneksel eğitim veren medreseler ve diğer tarafta modern eğitim veren mühendishaneler eğitim içinde ikiliğe yol açmıştır. Mühendishaneler açıldığı zaman kendilerine kaynaklık edecek ilk ve ortaöğretim yapılarından yoksun olmaları Osmanlı Devleti'nin modernleşme ümidi ile açtığı bu yapılardan istenilen verimin alınamamasına neden olmuştur[132].

1856 yılında yayınlanan Islahat Fermanıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupalı Devletlerin denetimini kabul etmesi ve Islahat Fermanı'nın açılmasına müsaade ettiği kurumları Osmanlı İmparatorluğu'nun 1839'dan beri açmış olması Islahat Fermanı'nın Osmanlı eğitim yapısına herhangi bir yenilik getirmediğini göstermiştir. Fakat Fermanda eğitimle ilgili gayrimüslimler için okul açma ve Türk okullarına giriş serbestliği verilmiştir[133].

Osmanlı İmparatorluğu istediği geri dönüşü alamadığı bu eğitim yapılanmasında, 1857'de Maarif-i Umumiye Nezaretini kurarak eğitimin artık İmparatorluk için üst düzey bir devlet işi olarak görülmeye başlandığının kanıtı olmuştur[134]. Kurulan Nezaretle birlikte okullar; Sıbyan Mektebi, Rüştiyeler ve Meslek Okulları olarak üçe ayrılmıştır[135]. Bu kurum aynı zamanda bugünkü Millî Eğitim Bakanlığı'nın temelini oluşturur. Eğitim yapıları açmaya devam eden Osmanlı İmparatorluğu; 1859'da Mekteb-i Mülkiye ve Kız Rüştiyesi açmıştır[136]. Meslek Okulu olarak 1847'de Ziraat Talimhanesi, 1857'de ise Orman Okulu açılmıştır[137].

1862'de Sıbyan Mektepleri isim değişikliği yaşamış ve yerine "İbtidai[138] ve Rüşti Mektepleri" kurulmuştur[139]. Rüştiyelerin yönetim için yetersiz kalması ile üst kademe okullar

[129] Tekeli, İ., **agm.**, s.652.
[130] Kodaman, B., **age.**, s.11.
[131] Bilim, Yalçın C., **age.**, s.154,155.
[132] Doğan, R., **agm.**, s.433, 436,437.
[133] Kodaman, B. **age**., s.15.; Sakaoğlu, N., **age.**, s.90.
[134] Tekeli İ., **agm.**, s. 657.
[135] Somel, A. Selçuk, **age.**, s. 69.
[136] Kodaman, B., **age.**, s.16.
[137] Köçer, M., **agm.**, s.129.
[138] Tekeli, İ. **age.**, s.74.; Demir, Şerif, **agm.**, s.442.
[139] Alpagut, Leyla, **age.**, s.50.

açılması faaliyetine gidilmiştir[140]. Bu amaçla; 1842'de Ebe Mektebi, 1847'de Darülmuallim, 1859'da Mekteb-i Mülkiye, 1862'de Darülmuallim-i Sıbyan, 1862'de Mahrec-i Aklam, daha sonra sultaniler, 1865'de Darüşşafaka, 1866'da Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye, 1868'de Galatasaray, 1870'de Darülmuallimat, 1870'de Kız Sanayi Mektepleri kurulmuştur[141].

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin ilanına kadar, mevcut durumda olan maarif teşkilatı herhangi bir değişikliğe uğramamıştır.1869 Nizamnamesi ile maarif idare teşkilatı ve görevleri kanuni bir hükme bağlanmıştır[142]. Nizamname ile mevcut yapılar ve açılması planlanan okullar tek bir düzen altında toplanıyordu[143]. Nizamname ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu'ndaki okullar, verdiği eğitime göre sınıflandırılmış, bu sınıflandırma için Fransız sistemi örnek alınmıştır[144].

Nizamnameyle birlikte yeni eğitim kurumu olarak idadi ve sultaniler açılmaya başlamış, 1872'de Darülmaarif idadi haline gelmiştir[145]. İdadiler önce askeri okullara öğrenci yetiştirmek için açılmıştı ama bu durum Nizamname ile birlikte değişikliğe uğramış idadiler artık yüksekokullara öğrenci yetiştiren bir sivil ortaöğretim kurumu haline gelmiştir [146]. Özetlemek gerekirse idadiler günümüzün ortaokulları, sultaniler ise lise düzeyi eğitim veren yapılarıydı [147] . Nizamnameye göre köy ve kasabalarda sıbyan mektebi, beş yüz evli kasabalarda rüştiye, bin evli kasabalarda idadi, merkezlerde ise sultani açılması gerekliydi[148].

Maarif Nizamnamesi Hıristiyan halkın da okul açma yönünde devlet desteği sağlamış ve bir yandan da taşrada Maarif Meclisleri açarak daha önce açılmış olan ve ilerde açılacak olan azınlık, gayrimüslim yapılarını denetim altında tutmayı hedeflemiştir[149]. 1881'den önce Maarif Meclisleri taşrada resmi bir faaliyet gösteremedi[150]. Osmanlı Devleti 1914 yılında kapitülasyonların kaldırmasına kadar bu kurumları istediği gibi denetimi altına alamadı[151].

---

[140] Köçer, Mehmet, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitimi ve Eğitim Kurumları", ***Türk Eğitim Tarihi,*** İstanbul, 2004, s. 124.
[141] Tekeli, İ., **agm.**, s.657.
[142] Kodaman, B., **age**., s.20,22.; Sakaoğlu, N., **age.**, s.76,77,93.
[143] Somel, A. Selçuk, **age.**, s. 118.
[144] Kodaman, B., **age.**, s.24.; Alpagut, Leyla, **age.**, s.70.; Ortaylı, İlber, **age.**, s.150.
[145] Tekeli, İ., İlkin, S., **age**., s.68.; Yazıcı, Hüseyin, **Osmanlı Devleti'nde Öğretmen Okullarının Kuruluşu ve İşleyişi, (**Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale, 2006, s.5.
[146] Öztürk, Cemil, **Türkiye'de Dünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar**, İstanbul, 2005, s.205.
[147] Ergin, N. Osman, **age**., s.496.
[148] Tekeli, İ. **age**., s.78.; Aytar, Halil İbrahim, **agm**., s. 220.
[149] Somel, A. Selçuk, **age.**, s. 132,133.; Unat, R., Faik, **age.**, s.28.
[150] Somel, A. Selçuk, **age.**, s.131.
[151] Öntuğ, M., Mustafa "II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim" ***Türk Eğitim Tarihi,*** İstanbul, 2004, s.177.

Duyulan ihtiyaçlar doğrultusunda meslek okulları ve yüksekokulların açılması ile eğitim yapılarında artış gözlenmiştir. Açılan okullar arasında 1878'de Mekteb-i Fünun-u Maliye, 1879'de Sanayi-i Nefise Mektebi, 1882'de Ticaret Mektebi, 1883'de Hendese-i Mülkiye, 1887'de Baytar Mektebi yer almaktadır [152]. Eğitim yapılarında görülen bu değişikliğin temelinde yatan askeri yenilgileri önlemek ve bürokrasi için nitelikli kişileri yetiştirme temellidir [153]. II. Abdülhamit döneminde 1883 ve 1887'de daha önce yaşanan gelişmeleri ve yenilikleri takip etmek amacıyla Avrupa'ya öğrenci gönderme faaliyeti devam etmiştir[154].

Günümüzün Üniversite seviyesinde eğitim yapısına denk gelen Darülfünun-ı Osmanî 1870'de açılır fakat İlmiye sınıfının baskısı ile 1871'de kapatılır. 1874 yılında Galatasaray Sultanisi açılır ve o da 1880'de kapatılır [155]. 1909'da Darülfünun-u Şahane daha sonra Darülfünun-u Osmanî adını alır. İlerleyen dönemlerde meslek okulları ve yüksekokulların çeşitliliği artmış, Gece Dersleri Mektepleri (1908), Resumat Memurları Mektepleri (1909), Polis Memurları Mektepleri (1909), Dişçi Mektebi (1910), Maliye Memurları Mektebi (1910), Belediye Memurları Mektebi (1911), Terbiye-i Bedeniye Müslim Mektebi (1914), Darülbedayi (1914, Tiyatro Okulu), Darülelhan (1917, Konservatuar), adlı yapılar açılmıştır[156]. Açılan birçok okul I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla kapatılmıştır[157].

Cumhuriyetle birlikte medreseler önemini iyice yitirse de mekteplerin yanında bulunması ile eğitimde ikiliğe neden olmaya devam ediyordu. 1924'de Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Mektep- Medrese ikiliği ortadan kalkmış, öğretim birliği sağlanmış, yabancı okullar ve cemaat okulları denetim altına alınmış, laik milli eğitim başlamıştır[158]. Cumhuriyet dönemi ile birlikte eğitim yapıları artık okul olarak adlandırılmıştır.

---

[152] Tekeli, İ., **agm.**, s. 658.
[153] Ortaylı, İlber, **age.**, s.144,145.
[154] Karataş, S., **agm.**, s.154,155.
[155] Sakaoğlu, N., **age**., s. 83,84.; Tekeli, İ. **agm.**, s. 657.
[156] Tekeli, İ., **agm**., s.660.; Karataş, Süleyman, "I. Meşrutiyet ve Abdülhamit Devri Eğitim", ***Türk Eğitim Tarihi,*** İstanbul, 2004, s.153.; Öntuğ, M., Mustafa, **agm.**, s.174,175,176.
[157] Sakaoğlu, N., **age.**, s.142.
[158] Tekeli İ., **agm.**, s.660.; Unat, R. Faik, **age.**, s.28.

4. KATALOG

4.1. ALYAN MUSEVİ MEKTEBİ

İnceleme Tarihi: 09.10.2017/30.03.2018

Kent Haritasındaki Yeri: Harita 1:5.

Fotoğraf No: 1-14.161-162.

Şekil No: 1-3.

Yaptıran: Gaçton Mayer.

Günümüzdeki ismi: İnönü İlkokulu

Okul binası Eski İstanbul Caddesi'nde, Lise Bayırı ile Rıfat Efendi Sokağı arasında yer almaktadır.

Yapının arazisi Musevi cemaati tarafından satın alınarak 1903 yılında inşasına başlanmış, 1905 yılında bitirilmiştir. Bina Musevi cemaatine ait olarak Paris'te ikamet eden Gaçton Mayer adında bir Musevi tarafından okul olarak yaptırılarak[159] ilk önce Alyan Musevi Okulu olarak faaliyete geçmiştir[160]. Daha sonra Türk Musevi Okulu adı altında eğitim öğretim faaliyeti göstermiştir. 1939 yılında okulun kapatılmasıyla bina orduya tahsis edilmiş ve Askeri Hastane olarak kullanılmıştır. 1942 yılında hastane olmaktan çıkmış ve 2 yıl boyunca bina boş kalmıştır[161].

1943-44 öğretim yılında Milli Eğitim Müdürlüğüne verilen yapıda Dilaver Bey, Plevne, Lala şahin Paşa İlkokulları ayrı başöğretmenlikler halinde çalışmışlardır. 1944-45 öğretim yılında bu okullar birleştirilerek tek elde toplanmış ve adı İnönü İlkokulu olmuştur[162]. 1959 yılında okulun adı dönemin valisinin adı ile değiştirilmiş Emin Akıncı olmuş, 1960 yılında yeniden İnönü İlkokulu adını almıştır[163].

Etrafı duvarlarla çevrili geniş bir bahçe içerisinde kagir olarak inşa edilen okul binası, kırma çatılı, marsilya kiremidi ile örtülüdür. Bodrum kat üzeri iki katlı olarak inşa edilen yapı doğu-batı doğrultusunda gelişim göstermiştir. Dikdörtgen bir plan şemasına sahip olan yapıda

---

[159] Anonim, **1973 İl Yıllığı,** s.115.; Duruktuna, Ruhi, **age**., s.87.
[160] Peremeci, Osman Nuri, **age**., s.362.
[161] Kısaparmak, G., Necip, **age**., s.37.; Kazancıgil, Ratip, Gökçe, Nilüfer, Bilar, Ender, **age**., s.262.
[162] Anonim, **1973 İl Yıllığı**, s.115.
[163] Kısaparmak, Güngör Necip, "Milli Eğitim Cephesi ile Edirne 1967-68", ***Yöre Dergisi***, S:6, Eylül, Edirne, 2000, s.26.

mekanlar dört yönden tek bir koridor etrafına açılmaktadır. Neoklasik akımı üslubunda tüm cepheleri kademeli saçağa sahip olan yapının güney cephesinde dalga saçak kullanılmıştır. Binanın tüm cephelerinde, kat aralarında ve pencere denizlik seviyelerinde çift sıra kat silmesi ile tüm köşelerde bosaj kullanımı ile yapıya hareketlilik kazandırılmıştır (Fotoğraf 1). Sıva ile kaplı yapının duvarlarında yer yer dökülen sıva altında tuğla örgü görülmektedir. Yapının dış cephesi kiremit kırmızı ve su yeşili renklerinde, yapı içi ise pembe tonlarında boyalıdır.

Yapının tüm cephelerinde her katta oldukça fazla pencere kullanımı ile yapı içinde ışık, cephede de hareketlilik kazanılmıştır. Doğu-batı yönünde yer alan birbirinin simetrisi olan yan cephelerde bodrum kat pencereleri basık kemerli, demir parmaklı ve basık kemerli birer giriş kapısı mevcuttur (Fotoğraf 2). Zemin ve birinci katta da beşli pencere düzeni görülür. Zemin katta basık kemerli, birinci katta ise kilit taşı belirginleştirilmiş, kuzey cepheye yakın pencereler ise diğer pencerelerden daha aralıklı olarak yerleştirilmiştir. Çatıya geçişte diş frizi sonrası kademeli saçaklıdır. Her iki cephede simetrik olarak düzenlenmiştir (Fotoğraf 3,4).

Kuzey cephede bodrum kat pencereleri 6 adet, basık kemerli, kilit taşı belirgin ve demir parmaklıdır (Fotoğraf 2). Ayrıca bu cephede bodruma girişin sağlandığı 3 adet kapı yer alır (Fotoğraf 5). Cephenin zemin katında 18, birinci katında 19 adet pencere bulunur. Pencereler 4,4,3,4,4 olarak düzenlenmiş ve bosaj sırası dizimi ile belirgin hale getirilmiştir. Cephenin her iki katında en köşede ve cephenin tam ortasında 3'lü pencere düzeninin yer aldığı pencerelerden zemin katta yer alanlar basık kemerli, birinci katta yer alanlar ise pencere sövesi belirgindir (Fotoğraf 6). Ayrıca bu alanlar cephenin diğer pencerelerinden daha küçük ölçekli düzenlenmiştir. Diğer pencereler ise daha büyük ölçekli ve basık kemerlidir. Cephenin tam ortasında, güney cephede yer alan ana giriş aksında yer alan, zemin kata açılan basık kemerli, kilit taşı belirgin ikinci bir giriş kapısı bulunur. Buraya bodrum kat girişi üzerinde konumlanmış iki yandan merdivenden çıkılır. Çatıya geçiş kademeli saçaklı, en köşelerde diş frizi uygulaması sonrasında saçak devam etmektedir (Fotoğraf 6).

Yapının en gösterişli cephesi ana girişinde yer aldığı güney cephesidir. Giriş cephenin tam ortasında, bodrum kat ile birinci kat hizasında dışa taşkın olarak verilen alana konumlanmıştır. Bu alanda bodrum kata açılan mermer söveli, kemer üzengi seviyesinde iki kabara yer alan bir demir kapı vardır (Fotoğraf 7). Kapının iki yanından merdivenden çıkılan, basık kemerli, ana giriş kapısı mevcuttur. Kapının iki yanında da birer basık kemerli, kilit taşı belirgin pencere bulunur (Fotoğraf 8). Cephenin bodrum ve zemin katında 20 adet pencere

açıklığı yer alır. Her iki katta da pencereler basık kemerlidir. Yapının giriş aksında birinci katta 5'li pencere düzeni yer alır. Kilit taşı belirginleştirilmiş olan pencerelerin iki köşe ve ortada yer alanın pencere üstünde üçgen alınlık, diğer ikisinde ise kilit taşından uzanan dikdörtgen kartuş yer alır (Fotoğraf 7). Ana beden duvarında da birinci kat pencereleri kilit taşı belirgin ve kilit taşından yukarı uzanan dikdörtgen bir kartuş yer alır. Bu kartuşlardan bazılarının üstünde diş frizi sırası mevcuttur. Zemin ve birinci katta en köşede yer alan pencereler diğer pencerelerden daha mesafeli olarak yerleştirilmiştir (Fotoğraf 1). Yapının çatıya geçişinde en köşelerde yer alan eski fotoğraflardan anlaşıldığı üzere pencere olarak kullanılan alan günümüzde kapalıdır (Resim 1). Çatıya geçişte diş frizi uygulaması yapının ana beden duvarlarında görülür. Güney cephede dalga saçak uygulanmıştır. Yapının giriş aksında çatıya geçişte eski fotoğraflarında gördüğümüz fakat günümüze ulaşamayan bir üçgen alınlık mevcuttur (Resim 2).

Bodrum kat üzeri iki katlı olan yapı dikdörtgen bir gelişim göstermiş ve katlar arasında simetrik bir düzen hakimdir. Bodrum katta farklı ölçülerde 16 mekan bulunur. Doğu, batı ve güney yönlerinden birer, kuzey yönünden üç girişi mevcuttur. "T" planlı bir koridor etrafına yerleştirilmiş mekanlar farklı ölçülere sahiptir. Günümüzde mutfak olarak kullanılan B06 nolu mekanın (Fotoğraf 9) plan bütünlüğüne bakıldığında bazı duvarların yıkılarak genişletildiği anlaşılmaktadır. Bu mekanın bodrum katın diğer mekanlarından farklı olarak zemini fayans, tavanı ise volta döşemedir (Fotoğraf 9,10). Ayrıca B08 nolu mekan da aynı şekilde genişletilmiştir. (Şekil 1)

Zemin katta, bodrum katta gördüğümüz "+" düzenli bir koridor etrafında 14 mekan bulunur. Simetrik plana sahip olan bu katta güney cephede yer alan ana giriş kapısının iki yanında yer alan idari mekan olarak kullanılan Z01 ve Z02 nolu mekanlarda 2 pencere açıklığı bulunur. Yapının dört köşesinde yer alan Z05, Z06, Z11 ve Z12 nolu mekanlarda ise 5 pencere açıklığı bulunur. Yapı içerisinde katlar arası geçişi sağlayan merdivenler çift yönlü olarak yapının kuzey cephesine, ana giriş kapısının karşı aksına konumlandırılmıştır (Fotoğraf 11). Merdivenin iki yanında yer alan ve kuzey cepheye bakan Z07, Z08, Z09, Z10 nolu mekanlarda 2 pencere açıklığı bulunur. Güney cepheye bakan Z04 ve Z13 nolu mekanlarda 4, Z03 ve Z14 nolu mekanlarda ise 3 Pencere açıklığı yer alır (Şekil 2). Ahşap olan mekan kapıları koridor yönünde açılmaktadır. Katta zemin mozaik, tavan ise volta döşemedir. Pembe tonlarında boyalıdır(Fotoğraf 12).

Birinci katta diğer katların aksine ince uzun bir koridor etrafında 14 mekan yer alır. Bu katta da simetrik bir plan hakimdir. Birinci kat ile benzerlik gösteren bu katta tek değişiklik Z01 ve Z02 nolu mekanların hizasında yer alan konferans salonu olarak kullanılan 101 nolu mekanın tek mekan olarak kullanılmasıdır (Şekil 3). Yapının dört köşesinde yer alan 104, 105,110,111 nolu mekanlar zemin kattaki gibi 5 pencere açıklığına sahiptir. İki merdiven arasında 114 nolu mekandan çatıya geçiş sağlanır. Kuzey cepheye bakan 106, 107,108,109 nolu mekanlarda 2, güney cephe yönünde yer alan 102, 113 nolu mekanlarda 3, 112 nolu mekanda ise 4'er pencere açıklığı bulunur. Bu katta zemin mozaik, tavan ise diğer katların aksine düzdür (Fotoğraf 13). Yapı içinde pencereler dış cephede görülen düzene sahip, koridorlarda taşıyıcılar arasında basık kemer yer almaktadır (Fotoğraf 14). Yapı dış cephesinde kat silmesi, diş frizi, bosaj kullanımı, belirgin kilit taşları ve bodrum kat giriş kapısı kemer üzengi seviyesinde kullanılan kabara dışında süsleme öğesi kullanılmamıştır.

Kagir olarak inşa edilen yapının beden duvarları tuğla üzeri sıvalı, bordo ve su yeşili renklerinde boyalıdır. Cephelerdeki kat silmeleri, pencere söveleri, bosaj dizimi alçı üzeri beyaz renk ile boyalıdır. Güney cephede yer alan bodrum kat girişi mermerdir. Bina içinde ve dışında görülen merdivenlerin korkulukları demirdir. Yapı içerisinde bodrum katta yemekhane bölümü kalebodur, diğer katlarda zemin mozaik döşemedir. Yapı içerisi pembe tonlarında boyalıdır.

4.2. DAR'ÜL İRFAN

İnceleme Tarihi: 09.10.2017/30.03.2018

Kent Haritasındaki Yeri: Harita 1:8.

Fotoğraf No: 15-23.163-164.

Şekil No: 4,5.

Yaptıran: Yusuf Hoca.

Günümüzdeki ismi: Yusuf Hoca İlkokulu

Okul Binası Karanfiloğlu semtinde, Şahabettinpaşa Mahallesi Yusufhoca Mektep Sokağı'nda yer almaktadır.

Günümüzdeki yapı inşa edilmeden önce bulunan ahşap bina 1909 yılında mektep hocalarından Yusuf Hoca'nın ahşap binayı yıktırarak halkın da yardımıyla bugünkü eğitim binasını yaptırması üzerine faaliyet göstermeye başlamıştır[164]. Önceleri Dar'ül İrfan olarak anılan okul daha sonra Namık Kemal adını almıştır[165]. 1934 yılında okulu yaptıran Yusuf Hoca'yı anmak amaçlı okulun adı Yusuf Hoca İlkokulu olmuştur.[166].

Etrafı duvarlarla çevrili geniş bir bahçe içerisinde yer alan okul binası kagir olarak inşa edilmiş, kırma çatılı, marsilya kiremiti ile örtülüdür. Dikdörtgen bir plan gelişimi gösteren yapı zemin kat üzeri birinci kattan oluşur, mekanlar iki yönden tek bir koridora açılmaktadır. Yapıda katlar arasında ve zemin kat pencere altında tüm cepheleri dolanan bir kat silmesi mevcuttur. Ayrıca zemin kat silmesi sonrası beş sıra bosajlı taş dizimiyle cephelere hareketlilik kazandırılmıştır. Yapının beden duvarları krem rengi, silme ve sövelerde kahverengi boyalıdır. Yapı içi ise krem ve pembe rengi birlikte kullanılmıştır (Fotoğraf 15).

Yapının batı cephesinde her iki katta da 11 pencere görülür. Bu pencerelerden güney cepheye yakın olan 2 pencere sonrası yer alan 1 pencere cephenin her iki katında da diğerlerinden boyut olarak daha küçüktür. Her iki katın pencereleri basık kemerli, zemin katta yer alanların kilit taşı belirgindir (Fotoğraf 16).

---

[164] Duruktuna, Ruhi, **age.**, s.86.; Kazancıgil, Ratip, Gökçe, Nilüfer, Bilar, Ender, **age.**, s.267.
[165] Anonim, **1973 İl Yıllığı**, s.119.; Kayacı, H., **age.**, s.171.
[166] Kısaparmak G. Necip, **age.**, s.46.; Peremeci, Nuri Osman, **age.**, s.361.

Kuzey, güney yönündeki yan cepheler birbirleriyle aynı düzene sahiptir. Bu cephelerde zemin kata girişi sağlayan bir kapı yer alır. Kapının yanında tek kanatlı bir pencere mevcuttur. Kapı üst hizası söve ile belirginleştirilmiştir. Kapının iki yanında basık kemerli, kilit taşı belirgin ikişer pencere yer alır. Birinci katta ise kapı üst hizasındaki pencere hariç, diğerleri basık kemerli, pencere alt denizliği belirginleştirilmiş 4 adet pencere mevcuttur (Fotoğraf 17, 18).

Doğu cephede iki yandan merdivenden çıkılarak, yapının birinci katına açılan yuvarlak kemerli ana giriş kapısı cephenin tam ortasında yer alır. Bu kısım dışa taşkın olarak yapılmış, düzen olarak yuvarlak kemerli bir kapısı ve her iki yanında yine yuvarlak kemerli birer pencerelidir (Fotoğraf 15,18). Yapının bu kısmında eski görsellerden anlaşıldığı üzere merdiven kısmının değişiklik geçirdiği söylenebilir (Resim 3,4). Zemin katta merdivenin her iki yanında üçer adet kilit taşı belirginleştirilmiş basık kemerli pencereler yer alır (Fotoğraf 15). Birinci katın asıl beden duvarında pencere üst ve alt söveleri belirgin 2 adet üçlü 1 adet tekli pencere düzeni uygulanmıştır. Bu katta pencereler arasında plastr uygulaması görülür. Bu cephede yer alan giriş kapısı birinci kata açıldığı için yapı içerisine giriş kuzey cephede yer alan kapıdan sağlanmaktadır.

Kagir olarak inşa edilmiş yapı, zemin kat ve birinci kattan oluşmaktadır. Yapı içine giriş, zemin kata kuzey cepheden tek kanatlı bir kapı, birinci kata ise doğu cephenin tam ortasında merdivenle çıkılan ana giriş kapısından sağlanmaktadır (Fotoğraf 18).

Kuzey güney yönünde dikdörtgen bir plan şeması gösteren yapı içinde kat planları birbirini tekrar etmiştir. Yapı içerisine zemin kata açılan kuzey yöndeki giriş kapısından girildiğinde ters "T" planlı bir koridorun iki yanına sıralanmış mekanlar yer alır. 11 mekanın bulunduğu bu katta katlar arası geçişi sağlayan merdivenler yapının tam ortasında Z08 nolu mekan karşısına konumlandırılmıştır (Fotoğraf 19). Zemin katın dört köşesinde yer alan batı cephesi yönünde yer alan Z01 ve Z04 nolu mekanlar 4'er pencere, doğu cephe yönündeki Z05, Z11 nolu mekanlar 3 pencere ile aydınlatılmıştır. Batı cepheye konumlanan Z02, Z03 nolu mekanlar 2 pencere açıklığı, doğu cephe yönündeki Z06, Z07, Z09 nolu mekanlar tek pencere ile aydınlatılmıştır (Şekil 4). Yapının bu katında zemin karo döşemelidir. Koridorları krem ve pembe renkli olan yapıda sınıf içleri ise krem ve mavi rengine boyalıdır (Fotoğraf 20,21).

Yapının birinci katında 10 mekan bulunur. Bu katta mekanlar "+" düzenli bir koridor etrafına sıralanır (Şekil 5). Katın en köşelerinde yer alan batı cephesi yönünde yer alan 101 ve 104 nolu mekanlar 4'er, 105, 110 nolu mekanlar 5 pencere ile aydınlatılmıştır. Batı cepheye

bakan 102, 103 nolu mekanlar 2 pencere, doğu cepheye bakan 106,109 nolu mekanlar 3, 107, 108 nolu mekanlar 1'er pencere ile aydınlatılmıştır. Plan olarak zemin katla benzerlik gösteren bu katta ahşap kapılar koridora açılır. Katın zemini diğer kattan farklı olarak mozaik döşeme, koridorları ise diğer kat gibi krem ve pembe renkli olan yapının sınıf içleri ise krem ve mavi rengine boyalıdır (Fotoğraf 22,23). Yapı içinde pencereler dış cephede görüldüğü düzene sahiptir. Yapı dış cephesinde kat silmesi, diş frizi, bosaj kullanımı, belirgin kilit taşları dışında süsleme öğesi kullanılmamıştır.

Kagir olarak inşa edilen yapının beden duvarları krem ve kahverengi boyalıdır. Cephelerdeki pencere üstü başlıkları, denizlik ve kat silmeleri alçıdır. Bina içinde ve dışında görülen merdivenlerin korkulukları demirdir. Yapının zemin katında karo döşeme yer alır. Yapı içerisinde mekanlar mavi ve beyaz, koridorlar ise krem ve bordo renk ile boyalıdır.

4.3. ASIM BEY DAR'ÜL EYTAMI

İnceleme Tarihi: 09.10.2017/30.03.2018

Kent Haritasındaki Yeri: Harita 1:10.

Fotoğraf No: 24-32.165.

Şekil No: 6-8.

Yaptıran : Mustafa Paşa Kaymakamı Asım Bey

Günümüzdeki ismi: Şehit Asım İlkokulu

Yapı Kaleiçi semtinde, Dilaverbey Mahallesi Türk Ocağı Caddesi üzerinde yer almaktadır.

Okul Binası Mustafa Paşa Kaymakamı Asım Bey'in Birinci Dünya Savaşı'na giderken bıraktığı para ile geri dönemez ise bir Darüleytam açılması vasiyeti üzerine yapılmıştır[167]. Bina Kurtuluş Savaşı'nda Asım Bey Dar'ül Eytamı olarak açılmış ve şehrin ikinci Darüleytam yapısı olmuştur[168]. Okul bu binaya geçmeden evvel 1928 yılında Muradiye Camii'nde eğitime başlamıştır. Okulun o zamanki adı İsmet Paşa idi. 1931-32 öğretim yılında İsmet Paşa Okulu bu binaya taşınmıştır[169]. 1952 yılında da okula I. Dünya Savaşı'nda şehit olan Asım Bey'in adı verilerek okulun adı Şehit Asım İlkokulu olmuştur[170].

Kuzey güney yönünde gelişim gösteren yapı kare bir plana sahiptir. Kagir olarak inşa edilen yapı bodrum kat üzeri zemin ve birinci kattan oluşmaktadır. Yapının tüm cephesinde bodrum kat sıvalı, diğer katlar ise ahşap malzemeden yapılmıştır. Kırma çatılı yapı Marsilya kiremidi ile örtülüdür. Yapının katlar arasını dolaşan kat silmeleri bodrum kat ile zemin kat arasında taş, zemin kat ile birinci kat arası ahşaptır. Yapının tüm köşelerinde uygulanan plastr ile cephelere hareketlilik kazandırılmıştır. Bodrum katta beden duvarları mavi, pencere söveleri ise beyaz renk ile boyalıdır (Fotoğraf 24). Yapının tüm bünyesinden dışa doğru taşırılan saçaklar alt yüzlerine uzunlamasına ahşap çıtalar çakılarak taksimatlandırılmıştır.

---

[167] Kazancıgil, Ratip, Gökçe, Nilüfer, Bilar, Ender, **age**., s.100.; Kazancıgil, Ratip**, Edirne Rehünnüması**, Edirne,1998, s.85.
[168] Kısaparmak, G. Necip, **age.**, s.44.; Onur, O., **Edirne Hilal-i Ahmer ve Himaye-i Etfal Cemiyetleri**, Edirne,2004, s.22,23.
[169] Kısaparmak, Güngör Necip, **age**., s.30.
[170] Anonim, **1973 İl Yıllığı**, s.118.; Kazancıgil, Ratıp, Tuğrul, Murat H., **age**., s.192.

Birbirleriyle aynı düzene sahip olan doğu-batı yönündeki yan cephelerde bodrum katta basık kemerli 3 pencere, zemin ve birinci katta 5 pencere mevcuttur. Yapının diğer pencereleriyle aynı düzene sahip olan pencerelerin lentosu diş frizi sırası ile belirgindir. Lentonun iki yanında yer alan volüt altında pencere yan söveleri kat silmesine kadar indirilerek tamamlanmıştır (Fotoğraf 24,25).

Yapı içerisine girişin mümkün olduğu kuzey ve güney cephe birbiriyle benzerlik taşımaktadır. Her iki cephede de zemin katına giriş mevcuttur. Güney cephede dört adet basık kemerli bodrum kat penceresi yer alır. Cephenin tam ortasında ana beden duvarından dışa taşkın olarak verilen alanda doğu-batı yönlerinde karşılıklı olarak yerleştirilmiş birer kapı mevcuttur (Fotoğraf 26). Bu alanda ve cephenin geri kalanındaki diğer cephelerde yer alan pencere düzeni mevcuttur. Zemin katta dışa taşkın alanda 2, iki yanında da 2'şer pencere yer alır. Birinci katta ise zemin kattan tek fark olarak kapıların bulunduğu doğu-batı yönlerinde birer pencere yer alır.

Kuzey cephe, güney cepheyle benzeyen ve ana girişin yer aldığı cephedir. Ana giriş cephenin tam ortasında dışa taşkın olarak verilmiştir. İki yandan merdivenden çıkılan bu alanda yuvarlak kemerli, 4 adet taşıyıcı yer alır. Bu taşıyıcılar aynı zamanda birinci kattaki bu dışa taşkın alanı taşımaktadır. Cephede merdivenin iki yanında birer adet basık kemerli bodrum kat penceresi vardır (Fotoğraf 27). Yapı içerisine girişin yapıldığı kapı çift kanatlı, kapının iki yanında birer pencere yer alır. Cephenin geri kalanı güney cephe ile aynı düzene sahiptir. Yapının eski görseli ile aynı şekilde günümüze ulaşması yapının orijinalliğini koruduğunu göstermektedir. (Resim 5)

Birbirini tekrar eden plan şemasına sahip olan yapıda tüm katlarda uzun ince bir koridorun iki yanında 4 mekan yer alır. Bodrum kata açılan bir giriş kapısı yoktur. Bu kata giriş güney cepheye yerleştirilen, katlar arası geçişi sağlayan merdivenlerin yer aldığı alandan tek yönlüdür. B01, B04 nolu mekanlar 4'er pencere, B02, B03 nolu mekanlar 2'şer pencere açıklığına sahiptir (Şekil 6). Mekanların ahşap kapıları koridor yönünde açılmaktadır. Kuzey cephe yönünde, merdivenin karşı aksında yer alan tek basamaklı bir sahne yer almaktadır. Bu kata iniş merdivenleri ve zemini mermer kaplı, beden duvarı mavi renk boyalı tavan ise yalın

çıtalarla süslenmiş pasalı ahşap tavanlardır[171]. Katın beden duvarlarını dolaşan pencere denizlik seviyesinde ahşap bir silme mevcuttur (Fotoğraf 28).

Zemin katta diğer katlar gibi 4 mekan bulunur. Bu kata giriş kuzey ve güney cephelerde yer alan giriş kapılarından sağlanmaktadır. Kata merdivenlerin de konumlandığı güney yönünden giriş, çift yönlü mermer merdivenlerinden çıkılarak sağlanmaktadır. Z01, Z04 nolu mekanlar 5, Z02, Z03 nolu mekanlar 4'er pencere ile aydınlatılmıştır (Şekil 7). Mekanların ahşap kapıları koridor yönünde açılmaktadır. Zemin döşemesi ahşap olan katın beden duvarları mavi renk boyalı tavan ise yalın çıtalarla süslenmiş pasalı ahşap tavandır. Katın beden duvarlarını ve sınıf içlerini dolaşan pencere denizlik seviyesinde ahşap bir silme mevcuttur (Fotoğraf 29). Yapı içerisinde petek seviyesi üzerinde yeşil ve beyaz renklerinde kalemişi olarak dikey yönde uzanan iç içe geçmiş çerçeve biçiminde dikdörtgen formlu geometrik bölünmeler mevcuttur (Fotoğraf 30).

Birinci kat da diğer katlarla aynı plan şemasına sahiptir. Uzun koridor etrafında iki yönlü yerleştirilmiş 4 mekan bulunur. Kata merdivenlerin de konumlandığı güney yönünden giriş, çift yönlü ahşap merdivenlerinden çıkılarak sağlanmaktadır. 101,104 nolu mekanlar 5, 102,103 nolu mekanlar ise 4'er pencere ile aydınlatılmıştır (Şekil 8). Diğer yönleriyle birinci kat zemin katın tekrarı şeklindedir (Fotoğraf 31,32).

Dış cephede bodrum kat hariç ahşap kaplamalı yapının kuzey yönündeki ana giriş aksındaki dört sütunlu yuvarlak kemerli taşıyıcılar, katlar arası silmeler, pencere üstü diş frizleri ve kemer üzengi seviyesinin iki yanında volüt kullanımı, yapı içerisinde pencere denizlik seviyesinde yapıyı dolanan ahşap silme, pasalı tavan ve yapının beden duvarlarında yer alan dikdörtgen formlu kalem işleri yapıda kullanılan süsleme öğeleridir.

Kagir olarak inşa edilen yapının bodrum katı betonarme diğer katları ahşaptır. Bodrum katı zemin kat ile arasında yer alan silme kesme taştır. Yapının bodrum ve zemin kata çıkış merdivenleri mermerdir. Yapının tüm katlarında ve bodrum kat hariç yapı içinde taban ve tavan döşemesi ahşaptır Yapı dışındaki merdivenlerin korkulukları demir, yapı içindeki silme ve merdiven korkulukları ahşaptır. Yapı içerisi mavi renk boyalıdır.

[171] Aygör, Erkan, **19. Yüzyıl Sonu Ve 20. Yüzyılın Başlarında Konya Evlerinin Mimari Gelişimi Ve Değişimi**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı Sanat Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi C:1, Konya,2015, s.51.

4.4. RUM OKULU

İnceleme Tarihi: 09.10.2017/30.03.2018

Kent Haritasındaki Yeri: Harita 1:12.

Fotoğraf No: 33-43.166,183.

Şekil No: 9-11.

Yaptıran: Yorgi Bey

Günümüzdeki ismi: Fevzipaşa İlkokulu

Kıyık yolu üzerinde bulunan yapı Barutluk Mahallesi Güferah Sokak'ta yer almaktadır.

Okul 1906 yılında Yorgi adında hiç çocuğu olmayan, zengin bir Rum vatandaşın önderliğinde kurulan bir dernek yoluyla Rum Okulu olarak yapılmıştır[172]. 1922 yılından önce Muradiye Camii avlusunda Muradiye İlkokulu adı ile eğitime başlayan okul Rumların Edirne'yi boşaltması üzerine bu binaya taşınmıştır[173]. Yeni binaya taşınmalarıyla birlikte okulun adı Fevzipaşa İlkokulu olmuştur[174].

Etrafı duvarlarla çevrili geniş bir bahçe içerisinde yer alan okul binası doğu batı doğrultusunda gelişim gösteren dikdörtgen bir plana sahiptir. Bodrum kat üzeri iki katlı olan yapı kagir olarak inşa edilmiş, üst örtüsü marsilya kiremiti ile örtülü, kırma çatıdır. Tuğla, kesme taş, bosaj ve katlar arası silme kullanımı ile hareketlendirilmiş olan yapının dış cephesinin aksine yapı içerisinde tavan ve tabanda ahşap kullanımıyla zıtlık oluşturulmuştur.

Yapının tüm cephelerinde her katta oldukça fazla pencere kullanımı ile yapı içinde ışık, cephede de hareketlilik kazanılmıştır. Doğu-batı yönünde yer alan yan cephelerde pencere sayısı ve düzen olarak benzese de detayda farklılıklar görülmektedir. Doğu cephesinde her katta 3'er tane pencere bulunan cephede tüm pencereler aynı hizada konumlanmıştır. İki sıra bosaj dizimi üzerinde yer alan bodrum kat pencerelerinin söveleri belirginleştirilmiştir. Zemin ve birinci kat pencereleri aynı düzene sahip cephenin pencerelerinin denizliği, kilit taşı, denizlik seviyesine kadar inen pencere yan sövelerinde

[172] Peremeci, Nuri Osman, **age**., s.361.
[173] Anonim, **1973 İl Yıllığı**, s.113.; Kısaparmak, Güngör Necip, **age**., s.24.; Kazancıgil, Ratip, Gökçe, Nilüfer, Bilar, Ender, **age**., s.260.
[174] Kısaparmak, G. Necip, **age**., s.34,35.

birer tane kesme taş kullanımı mevcuttur. Pencere yan sövelerinin kat silmesine kadar indirilmesi ile pencere altında kare formlu bir kartuş oluşturulmuştur. Cephede batı yönündeki iki pencere sonrası plastr uygulanmış, bu uygulamada da pencerelerde gördüğümüz kesme taş kullanımı mevcuttur. Plastrın üstünde kademeli bir başlık yer alır (Fotoğraf 33). Yapının beden duvarından çatıya geçişte tuğla malzemeden diş frizi kuşağı tüm cepheyi dolanmaktadır. Diş frizi üzerinde kademeli kesme taştan yapılmış bir saçak mevcuttur.

Yapının ana girişinin karşı aksında yer alan kuzey cephede pencereler doğu cephe pencerelerinin biçiminde düzenlenmiştir. Cephede kot farkından dolayı beton duvar üzerinde pencere söveleri belirgin bazılarında demir parmaklık bulunan 6 pencere yer alır. Bu cephede zemin kata tekabül eden, eski görsellerinden de anlaşıldığı üzere (Resim 24) çift yönlü 8 basamaklı merdivenden çıkılan sonradan açılmış, çift kanatlı, etrafı bosaj dizimi ile belirginleştirilmiş bir kapı mevcuttur. Kapının iki yanında 3'er, birinci katta ise 7 pencereye yer verilmiştir (Fotoğraf 34).

Ana girişi bulunduğu cephe olan güney cephesinde kesme taştan yapılmış, beden duvarını aşan anıtsal bir giriş kapısı yer alır. Fakat yapı içerisinde bu kapının açıldığı alan mekan olarak kullanıma kazandırılmış ve bu kapı kullanıma kapatılmıştır. Cephenin tam ortasında yer alan bu kapıya beş basamaklı merdivenden çıkılır. Kapının iki yanında İon ve Akhantus yaprağı uygulanmış birer sütun zemin kat boyunca görülür. Kapı üzerinde, birinci kata denk gelen pencere altında yapının 1906 tarihli kitabesi bulunur (Fotoğraf 35). Bu pencere iki yanda sütunlarla, yuvarlak dilimli kemer ve üstünde kademeli ve geometrik bezemelerle tamamlanmıştır. Cephede kapının iki yanında her iki katta da aynı hizalara konumlanmış 3'er tane olmak üzere toplam 6 pencere yer alır. Pencereler her iki katta da basık kemerli, pencere söveleri tamamen kesme taştan yapılmış, pencere yan söveleri kat silmesine kadar inmektedir. Pencere yan sövelerinin kat silmesine kadar indirilmesi ile pencere altında kare formlu bir kartuş oluşturulmuştur. Pencerelerin kilit taşları üzerinde bitkisel bezeme, kemer üzengi seviyesinde geometrik desen yer almaktadır. Kemer üzerinde diş frizi sırası, onunda üstünde kademeli saçakla tamamlanan pencerelerle kapının anıtsallığı tamamlanmıştır. (Fotoğraf 36).

Diğer bir giriş kapısının bulunduğu ve yapı içerisine aktif girişin yapıldığı cephe batı cephesidir. Cephede kuzey yönünde etrafı bosajla belirginleştirilmiş bir kapı yer almaktadır. Kapı yanında güney yönünde tamamen kesme taştan yapılmış bir plastr yer alır. İki sıra bosaj dizimi arasında yerleştirilmiş demir parmaklı bodrum kat pencereleri hizasında zemin katta 2,

birinci katta ise biri kapı hizasında bulunan 3 pencere yer alır. Cephenin pencereleri güney cephe pencere biçiminde düzenlenmiştir (Fotoğraf 37).

Yapının tüm cephelerinde katlar arasında yapıyı dolaşan kesme taş kat silmesi ve çatıya geçişte tuğla diş frizi uygulanmıştır. Köşelerde bosajlı taş kullanımıyla birlikte, asıl beden duvarı tuğla malzemeden yapılmış olan yapıya cephelerde hareketlilik kazandırmıştır. Yapının eski görselinden de anlaşılacağı üzere binada güney cephe ve doğu cephe orijinalliğini korumaktadır (Resim 6).

Yapının planına bakıldığında katlar arasında oldukça fazla benzerlik görülmektedir. Bodrum kata giriş batı yönünde, katlar arası geçişin sağlandığı merdivenlerin altından sağlanmaktadır (Fotoğraf 38). Katta merdivenler çift yönlüdür. Bodrum katta 2 mekan yer alır. İki yönden tek bir koridora açılan bu mekanlardan B02, B01 2'şer pencere açıklığı mevcuttur (Şekil 9). Krem renkle boyalı katın zemini kalebodur döşemelidir (Fotoğraf 39).

4 mekanı olan zemin kata açılan 3 giriş kapısı mevcuttur. Bu kapılardan güney yönünden açılan kapı kapatılarak yapı içerisinde idari birim olarak kullanılan Z03 nolu mekana tekabül etmektedir (Şekil 10) İki yönden tek bir koridora açılan bu mekanlardan güney yönüne yerleştirilmiş Z02, Z04 nolu mekanlar 5, kuzey cephe yönünde yer alan, çift yönlü merdivenlerin karşı aksına konumlanmış olan Z01 nolu mekan 3 pencere ile aydınlatılmıştır. Zemin ahşap, tavanı pasalı tavan olan yapının beden duvarları ise krem rengi boya ile boyanmıştır (Fotoğraf 40, 41).

Birinci kat da, zemin kat gibi 4 mekana sahiptir. İki yönden tek bir koridora açılan bu mekanlardan güney cephe yönündeki 102,104 nolu mekanlar 5, 103 nolu mekan 1, kuzey yöndeki 101 nolu mekan ise 4 pencere açıklığına sahiptir. Diğer katlardan farklı olarak bu katta merdivenler tek yönlüdür (Şekil 11). Bu katta da zemin kat gibi zemin ahşap, tavan ise yalın çıtalarla süslenmiş pasalı ahşap tavanlıdır (Fotoğraf 42,43).

Yapı dış cephesinde kesme taş ve tuğlanın birlikte kullanılması, kat silmesi, diş frizi, bosaj kullanımı, güney ve batı cephesinin pencerelerinin kilit taşlarında kullanılan bitkisel ve kemer üzengi seviyesinde yer alan geometrik bezeme süsleme açısında kullanılan öğelerdir. Yapı içerisinde ise yalın çıtalarla düzenlenen pasalı tavan süsleme öğesi olarak önemlidir.

Kagir olarak inşa edilen yapının dış cephesinde pencere söveleri, plastr ve kat silmesi kesme taş ve tuğla kullanımı ile hareketlendirilmiştir. Yapı içinde ise beden duvarları sıvalı tavan ve taban döşemeleri ahşaptır. Yapının güney cephesinde yer alan kitabesi mermerdir.

4.5. ALMAN MEKTEBİ

İnceleme Tarihi: 09.10.2017/30.03.2018

Kent Haritasındaki Yeri: Harita 2:13.

Fotoğraf No: 44-55.167,168.

Şekil No: 12-15.

Yaptıran / Mimar: Bilinmiyor.

Günümüzdeki ismi: Mustafa Necati İlkokulu

Edirne'nin Karaağaç semtinde bulunan okul binası Karaağaç Mahallesi, İstiklal Caddesi üzerinde yer almaktadır.

Yapı 1897 yılında İstanbul'u Avrupa'ya bağlayan demiryolu hattında çalışan Avusturyalı personelin çocuklarının okuması için yatılı okul olarak Alman Mektebi adı altında açılmıştır [175] . I. Dünya Savaşı'ndan sonra okul binası Şark Demiryolu adıyla Fransızlara devredilmiş, Cumhuriyet döneminde ise 1925 yılında Milli Eğitim'e kiraya verilerek Karaağaç İlkokulu adıyla faaliyet göstermiştir[176]. 1936 yılında okul Mustafa Necati İlkokulu adını almıştır.1951 yılında okul binası özel idare tarafından satın alınarak Milli Eğitim'e devredilmiştir[177].

Etrafı duvarlarla çevrili geniş bir bahçe içerisinde yer alan okul iki ayrı binadan oluşmaktadır. Her iki bina da zemin kat üzeri birinci kat olarak inşa edilmiştir. Ana bina kuzey güney doğrultusunda kare bir plan şeması gösteren yapının dış cephesi pembe rengine boyalı, pencereleri ahşap kepenk ile örtülü, kat silmesi ile bölünmüş, köşeleri bosajlı, kagir olarak inşa edilmiş üst örtüsü marsilya kiremiti örtülü kırma çatıdır. Ek bina doğu- batı doğrultusunda dikdörtgen bir plan şeması göstermektedir. Bu yapının dış cephesi ise sarı renk ile boyalı, pencere söveleri belirginleştirilmiş, kagir olarak inşa edilmiş üst örtüsü marsilya kiremidi örtülü kırma çatıdır.

Ana eğitim binasında kuzey- güney yönlerindeki yan cepheler binanın en sade cepheleridir. Güney cephesi yapının sağır cephesidir. Diğer cephelerde de göreceğimiz zemin seviyesinde 5 sıra, duvar birleşim yerlerinde ve çatıya geçişte 3 sıra bosaj dizimi yer alır. Bu

[175] Anonim, **1973 İl Yıllığı**, s.118.; Kazancıgil, Ratip, Gökçe, Nilüfer, Bilar, Ender, **age.**, s.266.
[176] Kısaparmak, Güngör Necip, **age.**, s.28.
[177] Kısaparmak, G. Necip, **age.**, s.44.

cephede kuzey cephede de görülen pencere sövesi tuğla ile belirginleştirilmiş tavan arası penceresi mevcuttur (Fotoğraf 44).

Doğu cephesinde yine zeminde 5 sıra bosaj dizimi, iki kat arasında kat silmesi, silme altında da çatıya geçişte de görülen 3 sıra bosaj dizimi mevcuttur. Batı cepheye benzeyen bu cephede her iki katta da 7'şer pencere yer alır. Bu pencereler basık kemerli, pencere sövesi kesme taş ile belirginleştirilmiştir. Pencerelerde ahşap kepenk mevcuttur (Fotoğraf 44).

Yapının ikinci bir giriş kapısının bulunduğu kuzey cephesinde etrafı bosaj dizimi ile belirginleştirilmiş kapı cephenin tam ortasına konumlanmıştır. Zemin kata açılan bu kapıya 5 sıra merdivenden çıkılır. Basamak sırası kadar bosaj dizimi bu cephede de mevcuttur. Bu cephede batı yönünde 1 adet demir parmaklıklı bodrum kat penceresi vardır. Kapı hizasında birinci kata tekabül eden 1 adet pencere mevcuttur. Bu pencere de diğer cephelerdeki gibi pencere sövesi kesme taş ile belirgin, ahşap kepenklidir. Katın üst hizasında tavan arasına tekabül eden yerde oldukça küçük boyutlu sövesi tuğla dizimi ile belirginleştirilmiş bir pencere açıklığı mevcuttur. Çatıya geçişte iki sıra kaydırmalı yerleştirilmiş bosaj dizimi vardır (Fotoğraf 46).

Ana binanın batı cephesinde yer alan 6 basamaklı merdivenden çıkılan asıl giriş kapısı zemin kata açılır, basık kemerli, etrafı kesme taş ile belirgin hale getirilmiştir. Kapının üzerinde 1897 tarihli kitabesi mevcuttur. Cephede diğer cephelerde gördüğümüz pencere düzeni tekrar edilmiştir. Zemin katında kapının iki yanında 3'er adet toplam 6, birinci katta ise 7 pencere yer almaktadır. Katlar arasında silme altında ve çatıya geçişte de görülen 3 sıra bosaj dizimi mevcuttur. Ayrıca yapının tüm bünyesinden dışa doğru taşırılan saçaklar alt yüzlerine uzunlamasına ahşap çıtalar çakılarak taksimatlandırılmıştır (Fotoğraf 47).

Yapının diğer bir binası olan ek hizmet binası doğu-batı doğrultusunda gelişim göstermektedir. Doğu- batı yönündeki yan cephelerden batı cephesinde, zemin katta 3 pencere, birinci katta ise 1 pencere yer alır. Bu pencereler yapının diğer cephelerindeki pencerelerle aynı düzene sahiptir. Söveleri belirgin olan pencerenin lentosu üzerinde bir yarım daire yer almaktadır. Söveler ve yarım daire beyaz renk ile boyalıdır (Fotoğraf 48).

Binanın doğu cephesinde zemin katta 2 pencere, tavan arasında 1 pencere yer alır. Yapının diğer pencereleri gibi düzenlenen pencerelerden tavan arası penceresi daire formunda yapılmış, sövesi belirgin ve beyaza boyalıdır (Fotoğraf 49).

Girişin karşı aksında yer alan kuzey cephesinde 4 pencere yer alır. Pencerelerden batı yönündeki tek pencere diğerlerinden mesafeli olarak konumlanmıştır. Yapının birinci katında ise pencere bulunmamaktadır. Pencere düzeni bu cephede de tekrar edilmiştir (Fotoğraf 49). Her iki binaya ait görseller yapının özgün halinin günümüze ulaştığını göstermektedir (Resim 7,8)

Ana girişin bulunduğu güney cephede yapının zemin katına açılan 2 adet kapı mevcuttur. Kapılar iki köşeye konumlamıştır. Kapılarda pencereler gibi sövesi belirgin, lento üzerinde yarım daire ile düzenlenmiştir. İki kapı arasında yine aynı düzende tekrar edilmiş 7 adet pencere yer alır (Fotoğraf 50).

Ana binası kare plan şeması gösteren yapının zemin katına açılan 2 girişi vardır. Girişlerinden biri kuzey, diğeri ise batı cephede yer almaktadır. Her iki girişten de "L" formlu bir koridora geçilir. Mekanlar üç yönden de aynı koridora açılır. 4 mekan bulunan katta merdivenler iki mekan arasına kuzey yönüne konumlanmıştır (Fotoğraf 51) Mekanlardan batı yönündeki Z01, Z02 nolu mekanlar 3'er, doğu yönündeki Z03 nolu mekan 3, Z04 nolu mekan ise 4 pencere ile aydınlatılmaktadır. (Şekil 12) Katta mekan içleri tavan ve taban döşemeleri ahşap, krem ve sarı renk ile boyanmış, pencere denizlik seviyesinde tüm yapıyı ahşap bir silme dolanmaktadır (Fotoğraf 52).

Birinci katta 6 mekan bulunan yapıda birbirine geçişli mekanlar mevcuttur. Batı cephesinde bulunan 3 pencere ile aydınlatılan 102 nolu mekanın koridordan bir girişi, ayrıca 101 nolu 4 pencere ile aydınlatılan mekana açılan bir kapısı vardır. 101 nolu mekanın 102 nolu mekan dışında açılan kapı dışında koridordan ve doğu cephesinde bulunan 3 pencere ile açılan 106 nolu mekan arasında bir geçiş kapısı mevcuttur. Doğu cephesindeki 3 pencere ile aydınlatılan 103 nolu mekana tek kapı ile geçişin sağlandığı mekandır. Katın 105 ve 106 nolu mekanlara geçişi 104 nolu mekan üzerinden sağlanmaktadır. Bu mekan diğer iki alan arasında koridor görevindedir (Şekil 13).

Beden duvarları kagir olan binanın yapı içinde, zemin ve tavan döşemeleri, merdivenler ve 104 nolu mekanın (Fotoğraf 53) duvarları dahil ahşaptandır. Yapı içerisinde zemin kattaki gibi pencere denizlik seviyesinde tüm yapıyı ahşap bir silme dolanmaktadır. Yapının beden duvarları ise krem ve sarı renk ile boyalıdır.

Ek hizmet binası doğu batı yönünde dikdörtgen bir plan gelişimi göstermiştir. Zemin kat üzeri tek katlı olan yapının, zemin katının güney cephesinde iki giriş kapısı yer alır. Bu

girişlerden doğu yönündeki Z01, Z02 nolu mekanlara, batı yönündeki ise Z03,Z04,Z05 ve birinci kata çıkış merdiveninin olduğu mekana açılır. Güney yöndeki Z01 nolu mekan 3, kuzey yöndeki Z02 nolu mekanda 4 pencere vardır. Mekanlardan Z03 nolu mekandan Z04'e ve Z05 nolu mekanlara giriş sağlanır. Mekanlardan Z03, Z04 nolu mekanlar 1'er pencere, Z05 nolu mekan 3 pencere ile aydınlatılmıştır (Şekil 14) Ek binada beden duvarları kagir olan binanın merdivenleri, tavanı, İon düzenli taşıyıcıları, pencere pervazları ahşaptandır. Yapı zemini yer döşemesi karo olan binanın pencere denizlik seviyesinde ahşap bir silme ve silme altından zemine kadar sarı renk boyanmış ahşap kaplama yer alır (Fotoğraf 54).

Birinci katta çıkış zemin katta güney cephesinin batı yönündeki kapıdan sağlanır. Bu katta 2 mekan bulunur. Merdiven boşluğuna açılan bu alandan 101 nolu tek pencereli mekana giriş sağlanır, buradan da 102 nolu mekana geçiş vardır (Şekil 15). Birinci katta zemin ahşap, zemin kattaki pencere denizlik seviyesinde dolanan kat silmesi bu katta ahşap yerine kalem işi olarak düzenlenmiştir (Fotoğraf 55).

İki ayrı binadan oluşan bu yapıda ana binada bosaj kullanımı, pencere söveleri belirgin pencereler, pencerelerdeki ahşap kepenkler, yapı içerisinde ise pencere denizlik seviyesinde kullanılan ahşap silme, ek binada ise dış cephede pencere ve kapıları belirginleştirilmesi, yapı içerisinde zeminde karo, pencere denizlik seviyesinde ahşap silme, silme altında yer alan ahşap pervaz, birinci katta kalem işi silme kullanılan süsleme öğeleridir.

İki binalı yapı kagir olarak inşa edilmiştir. Ana Eğitim binası pembe renkli boyalı yapının dış cephesinde pencere söveleri ve kat silmeleri kesme taş kullanılarak yapılmıştır. Yapı içerisinde ise tavan ve taban dan ahşap döşeme kullanılmıştır. Ek binanın dış cephesi sarı renk ile boyaları pencere ve kapı söveleri alçı ile belirgindir Yapı içinde zeminde karo tavanda ise ahşap döşeme kullanılmıştır. Her iki binanın içerisi sarı ve krem renk boyalıdır.

4.6 İTTİHAT VE TERAKKİ DAR'ÜL EYTAMI

İnceleme Tarihi: 09.10.2017/30.03.2018

Kent Haritasındaki Yeri: Harita 1:1.

Fotoğraf No: 56- 63.169.

Şekil No: 16-18.

Yaptıran: Vali Hacı Adil Bey.

Günümüzdeki ismi: İstiklal İlkokulu

Okul binası, Edirne'nin Kaleiçi semtindeki Mithatpaşa Mahallesi, Orta kapı Caddesi üzerinde bulunmaktadır.

Edirne valilerinden Hacı Adil Bey tarafından Şeriye Mahkemesi arsasına 1909 yılında yaptırılmış[178] olan yapı bir yıl sonra İttihati Terakki Darüleytamı olarak faaliyete geçmiştir [179]. 1913 yılı başlarında bir süre Emniyet Müdürlüğü olarak kullanılmıştır. 1914 yılında tekrar eğitime başlayan okul 4 yıl boyunca eğitim vermiş, 1919 da Yunanlıların Trakya'yı istilalarını engellemek için Trakya Paşaeli Cemiyeti'nin Erkan-ı Harbiyesi'ne karargâh binalığı yapmıştır[180].

1919 yılı başında okul binasının karargâh binası olması ile okul Ayşekadın'daki Lala Şahin Paşa Okulu'na taşınmıştır[181]. Edirne Yunanlılar tarafından işgal edilince okul da işgal edilmiş ve 1922 yılına kadar banka binası olarak kullanılmıştır. Edirne'nin geri alınması ile 1922-1923 öğretim yılında Kız Orta Okulu, ertesi yıl ise Gazipaşa İlkokulu olmuştur. 1927 yılına kadar aynı binada Gazi, Yusufhoca ve Üç Şerefeli okulları birleştirilmiştir ve okula İstiklal İlkokulu adı verilmiştir[182].

1927–1928 öğretim yılında Maarif Emaneti ve Maarif Müdürlüğü okula taşınmıştır. İstiklal İlköğretim Okulu bu sırada halkevi binasında çalışmaya devam etmiştir. 1929–1930 öğretim yılı başında halkevinde öğretim yapan İstiklal İlkokulu, okul binasına taşınmıştır[183].

---

[178] Peremeci, Osman Nuri, **age**., s.360.; Duruktuna, Ruhi, **age**., s.85.
[179] Onur, O., **age.,** s.20
[180] Kısaparmak, G. Necip, **age.,** s.38.; Kazancıgil, Ratip, Gökçe, Nilüfer, Bilar, Ender, **age**., s.263.
[181] Kazancıgil, Ratıp, Tuğrul, Murat H., **age.**, s.191.
[182] Anonim, **1973 İl Yıllığı**, s.115.; Kısaparmak, Güngör Necip, **age**., s.26,27.
[183] Kısaparmak G. Necip, **age**. s.38.

Etrafı duvarlarla çevrili geniş bir bahçe içerisinde yer alan okul binası kuzey güney doğrultusunda "U" formlu bir plan gelişimi göstermiştir. Yapı bodrum kat üzeri 2 katlı, kagir olarak inşa edilmiş, üst örtüsü marsilya kiremidi ile örtülü, kırma çatılı, geniş saçaklıdır. Binanın sadece bodrum kat ile birinci katı arasında bir silme yapıyı dolanır. Sarı renge boyalı yapının sıvalı cephesinde, bodrum kat hariç diğer katlar ve tüm cepheler sıvaların üzeri taş sırası görünümü vermek amacıyla yatay olarak derzlenmiştir.

Kuzey, güney yönündeki yan cephelerden kuzey cephesinde 5 adet demir parmaklıklı bodrum kat penceresi bulunur. Cephenin zemin ve birinci katında tüm pencerelerin pencere denizlikleri belirginleştirilmiş, en köşelerde yer alan birer pencerenin de sadece üstü başlıklıdır. Bu pencerelerden batı cephesine yakın, üstü başlıklı pencere diğerlerine daha mesafeli olarak konumlandırılmıştır (Fotoğraf 56).

Yapının güney cephesinden bodrum kata giriş için açılan 2 kapısı mevcuttur. Cephede bunun dışında 3 penceresi mevcuttur. Cephede zemin ve birinci katında pencere sayısı 6 adettir. Cephenin zemin ve birinci katında tüm pencerelerin pencere denizlikleri belirginleştirilmiş, batı kenarında 1 doğu cepheye yakın 2 pencerenin üstü başlıklıdır. Cephelerde her iki kat da uyum içindedir (Fotoğraf 57).

Doğu cephesinde demir parmaklıklı 7 penceresi olan bodrum katının zemin katına açılan merdivenin altından giriş yapılan bodrum kat kapısı mevcuttur. 12 basamaklı merdivenden çıkılan zemin kata açılan kapının birinci kat hizasında balkon yer almaktadır. Cephede her iki katta da " U" formun iki ağzında 3'er toplam 6 tane pencere, iç kısımda ise 4 pencere vardır. Cephenin pencere düzeni diğer cephelerle benzerlik taşımaktadır. "U" formlu planın iki ucundaki 3'lü pencerelerde denizlikleri belirginleştirilmiş ve üstü başlıklıdır. İç kısımda yer alan pencerelerin sadece denizlikleri belirginleştirilmiştir (Fotoğraf 58).

Yapının ana giriş kapısının bulunduğu batı cephesinde iki yandan merdivenden çıkılan kapı cephenin tam ortasında yer almaktadır. Kapının iki yanında demir parmaklıklı 2'şer toplamda 4 adet pencere yer alır. Giriş kapısı yuvarlak kemerli, ahşap, iki kanatlıdır. Kapının iki yanında birer adet yuvarlak kemerli pencere denizlikleri ve derz ile oluşturulmuş kilit taşı görünümü beyaz renge boyanarak belirginleştirilmiştir. Kapının üstünde birinci katta yuvarlak kemerli pencere düzeni tekrarlanmıştır. Kapının iki yanında her iki katta da aynı düzene sahip 4'er pencere uygulaması vardır. Bu pencereler ise diğer cephelerde gördüğümüz denizlikleri belirginleştirilmiş ve üstü başlıklı olarak düzenlenmiştir (Fotoğraf 59). Yapı'nın eski görsellerinden anlaşıldığı üzere yapının birinci katı sonradan yapılmıştır. (Resim 9)

"U" plana sahip olan bu yapının bodrum katına açılan biri doğu cephede diğeri ise güney cephede olmak üzere iki kapısı vardır. Güney yöndeki kapı katlar arası geçişin sağlandığı merdivenlerin yanına açılmaktadır. Bu katta ayrıca B06, B07 mekanlarına açılan ayrı bir kapı mevcuttur. 7 Mekanı bulunan bu katta mekanlar "T" formlu bir koridor etrafından açılmaktadır. Batı yönündeki B01 nolu mekan 3, B03 nolu mekan 2, pencere açıklığına sahiptir. Cephedeki B02 nolu mekan sağırdır. Kuzey cephede yer alan B04, B05 nolu mekanlarda 3 pencere açıklığı mevcuttur. Doğu cepheye konumlanan ve sağır olan B06 nolu mekandan geçiş sağlanarak ulaşılan B07 nolu mekanda 2 pencere açıklığı bulunur (Şekil 16). Katta zemin döşemesi mozaik, beden duvarları yarıya kadar mermer kaplıdır (Fotoğraf 60).

7 mekanı bulunan zemin katta da mekanlar 3 yönden aynı koridora açılmaktadır. Zemin katta doğu ve batı yönlerinde aynı aksta yer alan merdivenden çıkılan iki giriş kapısı mevcuttur (Şekil 17). Yapının kuzey cephesinde yer alan Z04 nolu mekan 4, Z05 nolu mekan 3, Z06 nolu mekan ise 6 pencere açıklığına sahiptir. Yapının doğu cephesinde ise Z01bolu mekanda 6, Z07 nolu mekanda ise 5 pencere açıklığı bulunur. Batı yönde yer alan ana giriş kapısının iki yanındaki idari mekan olarak kullanılan Z02 ve Z03 nolu mekanda 1'er pencere açıklığı bulunur. Katta zemin ana girişin yer aldığı alan Z02 ve Z03 nolu mekanların bitimine kadar mermer döşeme katın diğer koridor ve mekanlarında mozaik zeminli, duvarlar ise krem renk ile boyalıdır (Fotoğraf 61).

Sonradan inşa edilen birinci katta, zemin kat planı tekrar edilmiştir. Tek fark olarak batı cephesindeki ana giriş kapısının hizasında bulunan alan bu katta 103 nolu mekan olarak kullanılmaktadır. Katta bu mekan aksında doğu cephede bir balkon mevcuttur (Şekil 18). 8 mekan bulunan katta batı yönünde yer alan 101 nolu mekan 6, 102 ve 104 nolu mekan 1, 103 nolu mekan 3, 105 nolu mekan 4 pencere ile aydınlatılmıştır. Kuzey yönündeki 106 nolu mekanda 3, 107 nolu mekanda 6 pencere açıklığı mevcuttur. Doğu yöndeki 108 nolu mekanda ise 5 pencere yer alır. Bu katta da diğer katlardaki gibi mekan ve koridorlar krem renk ile boyalı, zemin mozaik döşelidir (Fotoğraf 62,63).

Yapıda süsleme öğesi olarak cephenin yatay olarak derzlenip taş sırası görünümü verilmesi, pencere altı denizlik ve pencere üstü başlık kullanımı mevcuttur.

Yapı içinde bodrum katta koridor duvarları ve zemin kata giriş alanı tabanı mermer diğer tüm alanlar mozaik döşemedir. Bina içinde ve dışında görülen merdivenlerin korkulukları demirdir. Yapı içerisinde duvarlar krem renk boyalıdır.

4.7. MEKTEB-İ RÜŞTİYE

İnceleme Tarihi: 09.10.2017/30.03.2018

Kent Haritasındaki Yeri: Harita 1: 4.

Fotoğraf No: 64- 79.170,171,183.

Şekil No: 19-21.

Yaptıran : Vali Kadri Paşa.

Günümüzdeki ismi: Atatürk İlkokulu

Sabuni Mahallesi Lise Bayırı Sokak üzerinde, Sitti Şah Sultan Camii'nin bitişiğinde yer almaktadır.

1882'de dönemin Edirne valisi eski başbakanlardan Kadri Paşa tarafından mahkeme bayırında Kara Mustafa Paşa sarayı arasının bir bölümünde Sitti Şah Sultan Camii yanında Mekteb-i Rüştiye (ortaokul) olarak inşa edilmiştir[184]. Okul 1885'te Vali Hacı İzzet Paşa tarafından Mekteb-i İdadi-i Mülki (Sivil Lise) olarak eğitim vermeye devam etmiştir[185]. 1892 yılı içinde okul binasının 13 metre gerisine eş boyutlarda bir ikinci bina yapılmış, yatılı haline getirilmiştir[186]. Yatılı hale gelen okulun yetersiz kalması üzerine II. Abdülhamid'in gerekli olan çamaşırhane, mutfak vb. birimler için devlet yardımı yapılması konusunda emri mevcuttur[187]. 1909 yılında Hacı Adil Bey zamanında binanın üzerine bir kat daha eklenmiş ve Mektebe-i Sultani olmuştur[188].

1912 yılında hastane olarak yararlanılmıştır.1920 yılında Yunan kuşatması üzerine eğitime 2 yıl ara verilmiştir[189]. 1924'te Lise (Edirne Lisesi) adını alarak eğitime devam edilmiştir [190]. Edirne Lisesi'nin bünyesinde öğrenim yapan ortaokul, lisenin ayrı bir binaya

---

[184] Kazancıgil, Ratip, **age**., s.84.; Badi, Ahmed, **Riyaz-ı Belde-i Edirne, 20. Yüzyıla kadar Osmanlı Edirne'si C:1/1**, Edirne,2014, s.233.
[185] Anonim, **Edirne Lisesi**, İstanbul,2007, s.20.; Kayacı, H., **age**., s.147,148.; Kazancıgil, Ratip, Gökçe, Nilüfer, Bilar, Ender, **age**., s.120.
[186]Anonim, **1973 İl Yıllığı,** s.92,93.; Kazancıgil, Ratip**, age**., s.84.; Anonim, **Edirne Lisesi**, İstanbul,2007, s.22.; Kayacı, H., **age**., s.148.
[187] Anonim, **Belgelerle Edirne Maarifi,** İstanbul, 2010, s.31,35.; Kazancıgil, Ratip, Gökçe, Nilüfer, Bilar, Ender, **age**., s.120.
[188] Peremeci, O., **age**., s.358.; Anonim, **Edirne Lisesi**, İstanbul,2007, s.26.; Kayacı, H., **age**., s.149.; Kazancıgil, Ratip, Gökçe, Nilüfer, Bilar, Ender, **age**., s.254.
[189] Kazancıgil, R., Tuğrul, Murat, H. **age**., s.190.; Anonim, **Edirne Lisesi**, İstanbul,2007, s.26,27.
[190] Peremeci, Nuri Osman, **age**., s.357,358.; Kayacı, H., **age**., s.149.

taşınması ile 1966-67 yılında Merkez Orta Okulu olmuş. 1968 yılında ise Atatürk Orta Okulu adını almıştır[191].

Etrafı duvarlarla çevrili geniş bir bahçe içerisinde yer alan okul binası kuzeybatı güneydoğu aksında iki binanın birleşmesinden oluşur. Dikdörtgen plan şemasına sahip olan bu yapı zemin kat üzeri iki katlı, kagir olarak inşa edilmiş, üst örtüsü marsilya kiremidi ile örtülü, kırma çatılı, geniş saçaklıdır. Pembe renk ile boyanmış olan yapının dış cephesinde plastr, kat silmesi ve kemerli pencere kullanımıyla hareketlilik kazandırılmıştır.

İki ayrı binanın birleştirilmesi ile oluşan yapının cephe düzenleri bir bütün halinde değerlendirildiğinde farklı, kendi bütünlükleri içerisinde değerlendirildiğinde ise bir uyum içerisindedir. Kuzeydoğu, güneybatı yönündeki yan cephelerde bu iki bina arasındaki ayrı pencere sistemleri rahatlıkla görülmektedir. Tüm cephelerde basık kemerli, demir parmaklıklı olan bodrum kat pencereleri kuzeydoğu cephesinde kısmi olarak kot seviyesi altında kalmıştır (Fotoğraf 64). Kuzeybatı yönündeki ön binanın tüm cephelerinde her katta 4'er pencere açıklığı bulunur. Yuvarlak kemerli zemin kat pencerelerinin yan söveleri kat silmesine kadar inmektedir. Birinci katta ise düz formlu pencerelerin söveleri belirgin, pencere denizlik üstünde kısa bir korkuluk yer almaktadır (Fotoğraf 65,67). Binanın güneydoğu yönünde yer alan arka binadaki pencereler 3'er tane olmak üzere aynı düzende yapılmıştır (Fotoğraf 66). Binanın köşelerinde plastr uygulanmıştır. İki bina arasındaki geçiş koridorunun bulunduğu alan iki binadan da daha dar ve bodrum katta 1, diğer iki kat 3 pencerelidir. Pencereler bodrum ve zemin katta basık kemerli, birinci katta ise düz formludur. Pencere aralarında plastr uygulanmıştır (Fotoğraf 65, 67).

Arka binada iki binanın birleşim yerinden sonra ön binaya bakan kuzeybatı cephesinde tüm katlarda 2'şer pencere yer alır. Üç kattaki tüm pencereler basık kemerlidir (Fotoğraf 68). 3 kademeli cephe düzenine sahip olan binanın 1. kademesinde kuzeydoğu yönünde bodrum kata açılan bir adet demir kapısı, zemin ve birinci katında ise 2'şer pencere yer alır. Bu pencerelerden tuvalete açılanlar boyut olarak daha küçüktür (Fotoğraf 66). Binanın 3. kademesinde dışa taşkın olarak verilen alanda her katta 3'er adet basık kemerli pencereler bulunur. Yapının güneydoğu cephesinde bodrum katta 3, zemin katta 2 basık kemerli, birinci katta 3 adet sövesi belirgin pencere vardır (Fotoğraf 68). 3. Kademede yapı daha dar olarak yapılmış, kuzeydoğu cephesinde bodrum kat sağır, zemin katta 2 adet yuvarlak kemerli

[191] Kısaparmak, G. Necip, **age.**, s.33.; Anonim, **1973 İl Yıllığı**, s.106.

pencere sövesi belirgin fakat kapalı, 1 adet yuvarlak kemerli pencere mevcuttur. Birinci katta sövesi belirgin 3 adet pencere yer alır (Fotoğraf 66).

Kuzeydoğu, güneybatı yönlerinde simetrik olarak düzenlenen yapının cepheleri birbirini tekrar etmiştir. İki cephe arasında görülen tek fark kademeli olan arka binanın 3. kademesinin güneybatı cephesindedir. Cephenin bodrum katına açılan demir bir kapı ve 3 adet basık kemerli pencere yer alır. Zemin katında ise 3 basık kemerli pencere bulunur. Pencerelerden biri diğerlerinden daha küçük boyutludur (Fotoğraf 69).

Yapının güneydoğu yani arka cephesinde bodrum katta 5, zemin katta 6, birinci katta 6 pencere yer alır. Bodrum kat ve zemin katta basık kemerli, birinci katta ise söveleri belirgin pencere düzeni vardır (Fotoğraf 70).

Kuzeybatı cephesinde yer alan yapının ana girişi asıl beden duvarından dışa taşkın olarak verilmiş kısımda yer alır. İki yandan merdivenden çıkılan bu kısımda zemin katına açılan yuvarlak kemerli giriş kapısı mevcuttur. Bu kapının üstünde okulun kitabesi yer almaktadır. (Fotoğraf 71)

"Kitabenin Türkçesi"

İş bu Mekteb-i Rüşdi Padişah-ı maarif perver Halife-i adalet ketber, şevketlu, kudretlu Sultan Abdülhamih Han ani efendimiz hazretlerinin saye-i cenab-ı mülükanelerinde Edirne Valisi başvekil-i esbak himmetlu, devletlu Kadri Paşa hazretlerinin eser-i mesaisi olarak bin üç yüz sene-i hicri-i kamerisinde inşa edilmiştir.

Yapının bu cephesinde zemin kata açılan merdivenin altında yer alan ve bodrum kata açılan bir giriş kapısı vardır. Cephede bodrum katta 10 tane basık kemerli, demir parmaklıklı pencere yer alır. Cephenin zemin kat ve birinci kat pencereleri binaya ait diğer yönlerdeki gibi zemin katta yuvarlak kemerli zemin kat pencerelerinin yan söveleri kat silmesine kadar inmektedir. Zemin katta 10, birinci katta 10 pencere yer alır. Birinci katta ayrıca kapı hizasında bir balkon yer alır. Giriş kapısının yer aldığı dışa taşkın pencere aralarında plastr uygulanmış, alanın kuzeydoğu, güneybatı yönlerinde tüm katlarda 1'er pencere bulunur. Birinci katta ise düz formlu pencerelerin söveleri belirgin, pencere denizlik üstünde kısa bir korkuluk yer almaktadır (Fotoğraf 72).

Yapının eski görsellerinden anlaşıldığı üzere bir dönem yapıda ikinci kat çıkılmıştır. Fakat bu kat günümüze ulaşamamıştır (Resim 10,11). Yapının bu katına dair iz olarak yapı içerisinde merdivenleri hala bulunmaktadır (Fotoğraf 73).

Dikdörtgen bir plan şeması gösteren yapı kuzeybatı, güneydoğu yönlerinde gelişim göstermiştir. Yapıda kuzeydoğu, güneybatı aksında bir simetri mevcuttur. Yapının bodrum katında 12 mekan yer alan katta kuzeydoğu, güneybatı ve kuzeybatı yönlerinde 4 adet giriş kapısı yer alır. Yapıyı dört yönden dolanan bir koridor bulunur. Binanın merkezinde iki binanın birleştiği alanda yapı içerisinde boş bir iç avlu alanı oluşturmuştur, B07 nolu alandan giriş yapılan katta bu alan B06 nolu mekandır. Mekanın B05 nolu alandan 3 B07 nolu alandan 2, diğer iki yöndeki koridorlardan ise birer penceresi bulunur. Bu alan zemin katta Z06, birinci katta ise 106 nolu mekanlardır (Fotoğraf 79). Yapıda B01, B02, B03, B04 nolu mekanlar 5 pencere ile aydınlatılmıştır. B08, B10 nolu mekanlar 7'şer pencere açıklığına sahiptir. B08 ile B10 arasında yer alan B09 nolu mekan sağırdır. Yapıda katlar arası geçişi sağlayan merdivenler kuzeybatı cephesinde yer alan kapının iki yanında, diğer iki merdiven tuvaletlerin yanında, kuzeydoğu ve güneydoğu cephelerinde yer alan giriş kapılarının hizasında karşılıklı hizalarda konumlanmıştır. Katta B11 ve B12 nolu mekanlara güneybatı yönünde yer alan kapıdan giriş sağlanmaktadır. Bu mekanlardan B11 nolu mekan 4, B12 nolu mekan 1 pencere ile aydınlatılmaktadır (Şekil 19). Katta yapı içi mor, yeşil ve beyaz renklerde boyalıdır (Fotoğraf 74). Zemin döşemesi mozaik olan katta tuvaletlerin yanında, kuzeydoğu ve güneydoğu aksında merdivenlerin bulunduğu alanlar kalebodur kaplı, katta geçişlerde kemer uygulaması görülmektedir (Fotoğraf 75).

Zemin katta 12 mekan yer alır. Yapının bu katında da kuzeydoğu, güneybatı aksında bir simetri mevcuttur. Yapıyı dört yönden dolanan bir koridor bulunur. Binanın merkezinde iki binanın birleştiği alanda yapı içerisinde boş bir iç avlu alanı oluşturan alan bu katta Z06 nolu mekandır (Fotoğraf 79). Katta Z01, Z02, Z03 ve Z04 nolu mekanlar 5 pencere ile aydınlatılmıştır. Z05 ile Z07 nolu mekanlar Z06 nolu mekana açılan 3 pencere ile aydınlatılmaktadır. Z08 nolu mekan 5, Z10 nolu mekan 6 pencere ile aydınlatılırken Z09 nolu mekan sağırdır. Yapının güneydoğu aksına konumlanan Z11 nolu mekanda 5, Z12 nolu mekanda 3 pencere mevcuttur (Şekil 21). Kagir bina içinde dış cephe pencere düzeninde görülen kemer uygulaması yapı içerisinde de görülmektedir. Katta bazı taşıyıcı geçişleri yuvarlak kemerli olarak yapılmıştır. Koridorları pembe ve krem renk boyalı olan yapıda sınıf içleri mor ve krem renk ile boyalıdır (Fotoğraf 76). Zemin katta yer döşemesi mozaik zemin

olan katın kuzeydoğu ve güneydoğu aksında merdivenlerin bulunduğu alan yerleri karodur (Fotoğraf 77).

Birinci kat plan olarak zemin katı planını tekrar etmiştir. 15 mekan bulunan bu katta yine yapıyı dört yönden dolanan bir koridor bulunur. Binanın merkezinde iki binanın birleştiği alanda yapı içerisinde boş bir iç avlu alanı oluşturan alan bu katta 106 nolu mekandır (Fotoğraf 79). Mekanı 3'er pencereyle iki koridor yönünden, ayrıca 105 ve 107 nolu mekanlardan da 3'er pencere ile aydınlatılmıştır. Katta 101, 102, 103,104 nolu mekanlar 5 pencere ile aydınlatılmıştır. Ana giriş hizasında yer alan balkonlu 114 nolu mekan 4 pencere ile aydınlatılmıştır. 108 nolu mekan 7 pencere ile aydınlatılmıştır. Zemin kat ile benzerlik taşıyan kat planlarına bakıldığında 109 ve 110 nolu mekanlar tek bir mekanın ikiye bölünmesi ile oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Mekanlardan 109 nolu mekan 3, 110 ise 4 pencere açıklığına sahiptir. Diğer katta sağır olan Z09 nolu mekan hizası ise bu katta koridora katılmıştır (Şekil 21). Güneydoğu cephesine konumlanan 111 ve 112 nolu mekanlar da 5'er pencere açıklığına sahiptir. 1'er pencere açıklığına sahip olan 114 ve 115 nolu mekanlar kuzeydoğu ve güneybatı yönlerinde karşılıklı olarak yerleştirilmiştir. Katta bazı taşıyıcı geçişleri yuvarlak kemerli olarak yapılmıştır. Zemin katta olduğu gibi koridorlar pembe ve krem renk boyalı olan yapıda (Fotoğraf 78) sınıf içleri mor ve krem renk ile boyalı olan bu katta daha önce yer alan 2. Kata çıkış merdivenleri yer almaktadır (Fotoğraf 73).

Yapıda süsleme öğesi olarak kullanılan bosaj, kat silmeleri, yapı içinde yer alan karo döşeme ve pencere kemer düzenleri görülmektedir.

Kagir olarak inşa edilen yapının pembe tonlarında boyalı dış cephesinde görülen plastr, kat silmesi, pencere söveleri tuğla ile örülmüş üzeri sıvalı ve beyaz renkli boyanarak belirginleştirilmiştir. Kuzey batı cephede giriş kapısı üzerinde yer alan kitabesi ve yapı içindeki merdiven basamakları mermerden yapılmıştır. Bina içinde ve dışında görülen merdivenlerin korkulukları ve 1. Kat pencere önünde yer alan korkuluklar demirdendir. Yapı içinde bodrum katta arka binada yer döşemesi kalebodur, zemin katta ise karo kullanılmıştır. Yapıda bodrum katta mor, yeşil ve beyaz diğer katlarda ise krem ve pembe tonlarında boyanmıştır.

4.8 ERKEK ÖĞRETMEN OKULU (MUALLİM MEKTEBİ)

İnceleme Tarihi: 09.10.2017/30.03.2018

Kent Haritasındaki Yeri: Harita 1.3.

Fotoğraf No: 80- 92. 172, 183.

Şekil No: 22-24.

Yaptıran / Mimar: Bilinmiyor

Günümüzdeki ismi: Edirne Lisesi

Okul Binası Eski İstanbul Caddesi üzerinde Sabuni Mahallesi'nde yer almaktadır.

Günümüzde Edirne Lisesi olarak kullanılan binanın temelleri 1909 yılında atılmıştır. İnşası 1912 yılında biten yapı Erkek Öğretmen Okulu olarak faaliyete geçmiştir[192]. Binanın arazisi günümüzde Atatürk Orta Okulu olarak faaliyet gösteren dönemin Mektebi-i İdadi Mülki yapısını genişletmek için 1906 yılında satın alınmaya çalışılmıştır. Fakat arazi alınamayıp daha sonra alındığında ise inşa edilecek yapının Edirne Erkek Öğretmen Okulu olarak açılması kararlaştırılmıştır[193].

Öğretmen Okulu eğitim öğretim faaliyetine, Üç Şerefeli Cami yanında yer alan Yusuf Efendi tarafından yaptırılmış halk arasında *"Makaralı ya da Taş Mektep"* olarak anılan yapıda 1883 yılında başlamıştır [194] . Bu okulla ilgili H.1302/ M. 1885 senesine ait Vilayet Salnamesi'nde bahsedildiği görülmüştür [195] . İlerleyen zamanlarda yapının ihtiyaçlar karşısında yetersiz kalması üzerine önce Lari Cami yanında bulunan medresede sonra Abuk Paşa Konağı'nda eğitim faaliyetlerini sürdürmüştür. Yapı 1912'de tamamlanması ile birlikte yeni binasına taşınmıştır[196]. 1919'da Yunan işgali sırasında Trakya Paşa İli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından karargah olarak kullanılmıştır[197].

1940 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması ile Erkek Öğretmen Okulu Sivas'a taşınmıştır[198]. Boş kalan binaya, günümüzde Atatürk Orta Okulu olarak kullanılan yapıda

---

[192] Tunca, Ayhan, **age.**, s.10.; Kazancıgil, Ratip, Gökçe, Nilüfer, Bilar, Ender, **age.**, s.245.
[193] Duruktuna, Ruhi, **age.**, s.54.; Kazancıgil, R., **Edirne Rehünnüması Tosyavizade Rıfat Osman,** İstanbul, 2013, s.101.
[194] Kazancıgil, Ratip, Gökçe, Nilüfer, Bilar, Ender, **age.**, s.96,97.; Kazancıgil, R., **age.**, s.101.
[195] Kayacı, H., **age.**, s.151.
[196] Duruktuna, Ruhi, **age.**, s.84.; Kazancıgil, Ratip, Gökçe, Nilüfer, Bilar, Ender, **age.**, s.98.
[197] Tunca, Ayhan, **age.**, s.12.; Duruktuna, Ruhi, **age.**, s.70.
[198] Anonim, **Edirne Lisesi**, İstanbul, 2007, s.35.; Kazancıgil, Ratip, Gökçe, Nilüfer, Bilar, Ender, **age.**, s.275.

faaliyete başlayan ve 1924'ten itibaren Edirne Lisesi olarak adlandırılan yapı 1941/42 eğitim öğretim yılından itibaren Edirne Lisesi'ne verildi ve okul şimdiki binasına taşınmış oldu[199]. Günümüzde de Edirne Lisesi olarak adlandırılmaktadır.

Etrafı duvarlarla çevrili geniş bir bahçe içerisinde yer alan okul binası kuzey güney doğrultusunda kare formlu bir plan gelişimi göstermiştir. Yapı bodrum kat üzeri 2 katlı, kagir olarak inşa edilmiş, üst örtüsü marsilya kiremidi ile örtülü, piramidal çatılı, geniş saçaklıdır. Yapıyı katlar arasında bir silme dolanır. Sarı renge boyalı yapının sıvalı cephesinde, bodrum kat hariç diğer katlar ve tüm cephelerde sıvaların üzeri taş sırası görünümü vermek amacıyla yatay olarak derzlenmiştir. Ana giriş kapısının iki yanında beden duvarından taşırılan kuleler ile giriş anıtsallaştırılmıştır. Kule formlu alanlarda birleşim yerinde deniz kabuğu formunda üç boyutlu bir motif yer alır.

Doğu, batı yönündeki yan cepheler birbirinin simetrisi olarak yapılmıştır. Her iki cephede de güney yönünde iki pencere sonrası dışa taşkın olarak verilen alanda güney yönünde katlar arası geçişin sağlandığı merdiven alanına açılan bir giriş kapısı yer alır. Yapıyı tüm cephelerde zemin ile bodrum kat arasında bir silme dolanır. Kırmızı renk boyalı bodrum kat seviyesinde 14 pencere yer alır. Demir parmaklıklı olan bu pencerelerden kuzey ve güney cephelere yakın 2 pencere, kuzey yöne bakan dışa taşkın alandaki tekli pencere uygulaması basık kemerlidir. Cephenin dışa taşkın alanında yer alan diğer 6 pencere düz formludur. Yapının diğer pencerelerinden boyut olarak yüksek tutularak bodrum ve zemin kat boyunca devam eden kapı ve merdiven alanına açılan 3 pencere yuvarlak kemerlidir. Bu 3 pencere yanlardaki dar, ortadaki geniş ve kilit taşı belirgin olarak düzenlenmiştir (Fotoğraf 80). Zemin katta da 13 pencere yer alır. Güney yönünde iki pencere sonrası dışa taşkın olarak verilen alanda güney yönünde katlar arası geçişin sağlandığı merdiven alanına açılan bir giriş kapısı ve merdiven alanına açılan yuvarlak kemerli 3 pencere yüksek tutularak bu katta da görülmektedir. Yapının tüm cephesinde kat silmesi dışında pencere denizlik seviyesinde bir silme yapıyı çevrelemektedir. Katın pencereleri yuvarlak kemerli, kilit taşı belirgin olarak düzenlenmiştir. Birinci kata geçişte kademeli bir kat silmesi yapıyı çevrelemektedir. 13 pencere bulunan bu katta merdiven alanına açılan 3 adet yuvarlak pencere düzeni tekrar edilmiştir. Katın diğer 10 penceresi basık kemerli, kemer seviyesi beyaz boyanarak belirginleştirilmiş, pencere denizlik seviyesinde tek, kemer üzengi seviyesinde 3'lü silme yapının tüm cephelerini çevrelemektedir (Fotoğraf 81).

[199] Peremeci, Nuri Osman, **age**., s.357,358.; Kısaparmak, G. Necip, **age**., s.27.; Anonim, **1973 İl Yıllığı**, s.92,93.

Kuzey yönünde yer alan cephede tüm katlarda 6 adet pencere yer alır. Bodrum kat pencereleri basık kemerli olan cephenin zemin ve birinci kat pencere düzenleri doğu, batı yönündeki yan cephelerle aynı düzendedir (Fotoğraf 82,83).

Ana giriş kapısı güney cephede yer alan binanın giriş alanı yapının bütününden farklı biçimde, dışarı taşkın olarak belirginleştirilmiştir. Burada beden duvarını aşan kule görünümlü birimlerle cephe ve giriş anıtsallaştırılmıştır. İki yandan merdivenlerden çıkılan, yuvarlak kemerli taşıyıcılar ile üst kat balkonunu taşıyan ve yanlardan bosajla daha belirgin hale getirilen üçlü yuvarlak kemerli ve iki yanında yuvarlak kemerli birer pencere bulunan giriş alanı cephenin tam ortasında yer almaktadır (Fotoğraf 84). Yapının bu alanında zemin kata açılan ahşap, yuvarlak kemerli bir kapı, iki yanında da tüm zemin kat pencereleri ile uyumlu 1'er tane yuvarlak kemerli pencere mevcuttur. Cephede 9 adet basık kemerli bodrum kat pencereleri bulunur. Zemin katında 9, birinci katında 13 pencere yer alan cephede pencere düzeni diğer cepheleri tekrar etmiştir. Birinci katta giriş aksında yer alan kule görünümlü, dört bir yandan dairesel pencereli kilit taşı belirgin, köşelerden volüt uygulamalı bir düzen vardır (Fotoğraf 85).

Yapıda cephelerin bitimi ile çatıya geçişte geniş saçak kullanılmıştır. Eski görsellere göre binanın güney cephesinde yer alan, çatı sonrası basık kemer formlu bir alınlık yer almaktadır. Günümüzde bu alan köşelerde kaldırılmış sadece iki kule arasındaki kısımda bulunmaktadır. (Resim 12)

Kuzey, güney yönde gelişim gösteren yapı kare planlı, bodrum üzeri iki katlıdır. Yapının bodrum katına giriş doğu batı cephelerinin güney yönlerine, katlar arası geçişin sağlandığı merdiven alanına açılmaktadır. 11 mekan bulunan yapıyı dört yönden dolanan bir koridor yer almaktadır. Güney cephe yönüne yerleştirilen 5 mekandan köşelere konumlanan B04 ile B10 nolu mekan 4 pencere ile aydınlatılmaktadır. B01 ile B03 nolu mekanlar 1, B02 nolu mekan 3 pencere açıklığına sahiptir. Simetrik bir plan şeması gösteren yapıda doğu, batı aksında aynı düzende yapılmıştır (Şekil 22). B06 ile B08 nolu mekanlar 3, B05 ve B09 nolu mekanlar 2 pencereyle aydınlatılmıştır. Katın merkezine yerleştirilen B07 nolu mekan etrafı PVC (Poli Vinil Clorur) kaplanarak oluşturulmuştur. Yapının kuzey yönüne yerleştirilen B07 nolu mekan 10 pencere ile aydınlatılmıştır. Katta zemin koridorlarda mermer, sınıf içlerinde mozaik döşemelidir. Yapı içi sarı, gri ve bordo renklerle boyalıdır (Fotoğraf 86,87).

Yapı içine giriş zemin katta güney cephede bulunan ana giriş kapısından ayrıca yine güney yönde yapı içinde katlar arası geçişi sağlayan merdiven alanlarına açılan doğu batı

cephelerinde birer kapı bulunur. Ana giriş kapısından girildiğinde yapı içindeki iç avlu konumuna gelen alana açılır (Şekil 23). Alan etrafındaki taşıyıcılarla üst kat koridorunu taşır. Bu taşıyıcılar arası basık kemerli, taşıyıcı üstü başlıklı, katlar arası ise kademeli silme ile çevrilidir (Fotoğraf 88). Diğer katların planları ile benzerlik taşıyan bu katta da doğu batı aksında simetrik bir plan şeması uygulanmıştır. Güney yönde konumlanan mekanlardan Z01, Z02 nolu mekanlar 2, cephenin köşelerine konumlanan Z03, Z09 nolu mekanlar ise 4'er pencere ile aydınlatılmaktadır. Z06 nolu 10 pencere ile aydınlatılan mekan kuzey yönde konumlanmıştır. Doğu, batı cephelerinde yer alan Z05, Z07 nolu mekan 3, Z04 ile Z08 nolu mekan 2'şer pencere ile aydınlatılmıştır. Katta zemin koridorlarda mermer, sınıf içlerinde mozaik döşemelidir (Fotoğraf 91).

Plan şemasında ufak değişiklikler haricinde yapı genelinde tüm katlarda aynı plan tekrar edilmiştir. Yapı içinde bodrum katta B11 nolu mekan zemin ve birinci katta üstü açık avlu formunda olup, 1931 yılında çatı kısmı piramidal olarak buzlu cam ile kapatılmıştır[200] (Fotoğraf 89, 90).. Güney yönde 5 mekan bulunan katta 102, 103 ve 104 nolu mekanlar 3, 101 ile 105 nolu mekanlar 4'er pencere ile aydınlatılmaktadır. Kuzey yöne konumlanan 108, 110 nolu mekanlar 4'er pencereye, 109 nolu mekan ise 2 pencere açıklığına sahiptir (Şekil 24). Doğu, batı yönlerine konumlanan 107, 111 nolu mekan 3'er, 106, 112 nolu mekanlar 2'şer pencere ile aydınlatılmıştır. Yapının bu katında da zemin koridorlarda mermer, sınıf içlerinde mozaik döşemelidir (Fotoğraf 92). Kagir bina içinde dış cephe pencere düzeni yapı içerisinde de aynen korunmuştur.

Yapıda cephenin yatay olarak derzlenip taş sırası görünümü verilmesi, pencere altı denizlik ve pencere kemerlerindeki belirgin kilit taşı uygulaması, yapıyı dolanan kat silmesi, yapı içinde giriş alanında oluşturulan iç avlu etrafındaki taşıyıcılar üzerinde yer alan başlık ve bu alandaki katlar arası kademeli silme kullanımı süsleme öğeleridir.

Yapı içerisinde tüm katlarda koridorlar mermer, mekan içleri mozaik taban döşemelidir. Yapının iç avlu alanının üzerinde çelik konstrüksiyon ile oluşturulan piramidal çatı buzlu cam ile kaplıdır. Bodrum katında B11 nolu mekan etrafı PVC ile çevrilerek tamamlanmış, bunun dışında tüm mekan kapıları ahşaptır. Bina içinde ve dışında görülen merdivenlerin korkulukları ile bodrum katta bazı pencere önünde yer alan korkuluklar demirdir.

---

[200] Tunca, Ayhan, **age**., s.12.

4.9. POLAK MEKTEBİ (POLONYA AZINLIK OKULU)

İnceleme Tarihi: 09.10.2017/30.03.2018

Kent Haritasındaki Yeri: Harita 1. 2.

Fotoğraf No: 93-107.173,174.

Şekil No: 25-27.

Yaptıran / Mimar: Bilinmiyor.

Günümüzdeki ismi: I. Murat Lisesi

Kaleiçi semtinde bulunan okul İzmir Caddesi üzerine Mithat Paşa Mahallesi'nde yer almaktadır.

1893 tarihinde Polonyalılar tarafından "Polak Okulu" (Polonya Azınlık okulu) olarak inşa edilmiştir. Bu okul kurucularının Polonyalı olması nedeniyle bu adla anılmaya başlanmıştır[201]. Yapı ile ilgili ilk bilgileri H.1300/ M.1883 senesine ait vilayet salnamesinde rastlıyoruz. Aynı arazide daha önce yine Polonyalıların kullandığı ve Polak Mektebi olarak tanınmış bir okul mevcuttu, bu yapı 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı'nda kapanıp, 1882-1883'te yeniden açılmıştır. Günümüze ulaşan yapı, 1893'te yeniden Polonyalılar tarafından inşa edilen binadır[202]. 1912 tarihine kadar okul olarak kullanılan yapı 1912-1913 Balkan Harbi sırasında hastane olarak kullanılmıştır[203]. 1913'te yapı tekrar Polak Okulu haline gelmiş, 1915 tarihinde Vali Hacı Bey tarafından Kız Öğretmen Okulu yapılmıştır. 1918'e kadar eğitim Kız Öğretmen Okulu olarak devam etmiştir [204].

1918'de tekrar eski sahiplerine iade edilen yapı Azınlık Okulu ve Papaz Mektebi olarak faaliyet göstermiştir. 1927 yılında Vali İzzet Bey döneminde yapı Tekel Bakanlığı tarafından satın alınarak tütün deposu olarak kullanılmıştır. 1958 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığı tarafından satın alınarak Erkek İlköğretim Okulu olarak kullanılmaya başlanmıştır[205]. 1973 Ekim'ine kadar Erkek İlköğretim okulu olarak kullanılan bina bu tarihten sonra 1973-1974 öğretim yılında I. Murat Ortaokulu, 1984-1985 öğretim yılından itibaren 1. Murat Lisesi olarak kullanılmaktadır.

---

[201] Türk, Fahri, "Edirne Bulgar Cemaati ve Polonya Azınlık Okulu Polak Mektebi", ***Edirne Eğitim Kültür Sanat Dergisi,*** S: 3, Ocak- Temmuz, 2014, s.44.
[202] Kayacı, H., **age**., s.168.
[203] Kazancıgil, Ratip, Gökçe, Nilüfer, Bilar, Ender, **age**., s.327.
[204] Peremeci, Nuri Osman, **age**., s.359.; Kısaparmak, G. Necip, **age**., s.24.
[205] Kısaparmak, G. Necip, **age**., s.27,28.

Etrafı duvarlarla çevrili geniş bir bahçe içerisinde yer alan okul binası kuzey güney doğrultusunda "L" formlu bir plan gelişimi göstermiştir. Yapı bodrum kat üzeri 3 katlı, kagir olarak inşa edilmiş, üst örtüsü marsilya kiremidi ile örtülü, kırma çatılıdır. Pembe renk ile boyalı yapının tüm kat aralarında bir silme yapıyı dolanır. Binanın sıvalı cephesinde, bodrum kat hariç diğer katlar ve tüm cephelerde sıvaların üzeri taş sırası görünümü vermek amacıyla yatay olarak derzlenmiştir.

Yapının kuzey cephesi hariç tüm cephelerde, katlar arası geçişte ve birinci kat pencere denizlik seviyesinde görülen kat silmesi ve pencere aralarında uygulanan plastr ile cephelere hareketlilik kazandırılmıştır. Ayrıca birinci kat ile ikinci katı ayıran kat silmesi daha geniş tutulmuş, silme altında diş frizi kuşağı ile tamamlanmıştır.

Kuzey, güney yönündeki yan cephelerden kuzey cephede, zemin kat sağır, birinci katta düz formlu bir pencere ve basık kemerli bir balkonu bulunan pencere yer alır. İkinci katta ise balkonun üstünde yine basık kemerli bir pencere ve iki yanında birer düz formlu pencere vardır (Fotoğraf 93).

Güney cephede her katta 14 pencere yer alır. Doğu cepheye yakın olan ilk üç pencere zemin kat ile birinci katında doğu cephe pencere düzenini tekrar etmiştir. Bu alanda bodrum kat seviyesinde de üçlü basık kemerli demir parmaklıklı pencereler yer alır. Cephedeki diğer bodrum kat pencereleri kot seviyesi altında kalmış ve kilit taşı belirgindir. Cepheye devam ettiğimizde zemin kat pencereleri basık kemerli, birinci kat pencereleri düz formlu, iki pencere aralıklarla İon sütun başlıklı plastr uygulaması bulunur (Fotoğraf 94). Cephenin ayrıca zemin katında batı cephesine yakın iki pencere sonrası, yuvarlak kemerli, kilit taşı belirgin, yan söveleri zemine kadar uzanan bir pencere yer alır. İkinci kat pencereleri düz formludur (Fotoğraf 97).

Yapının batı cephesinde bodrum kat pencereleri kot seviyesi altında kalmıştır. Zemin katta pencereleri yuvarlak kemerli, kilit taşı belirgin olarak yapılmıştır. Cephenin tam ortasında doğu yönündeki giriş kapısı aksında, koridor alanına açılan bir giriş kapısı yer alır (Fotoğraf 95). Cephe de doğu yönündeki birinci kat ile ikinci kat pencere düzeni tekrar etmiştir. Bu cephede de ön cephede gördüğümüz kuzey yöne yakın iki farklı pencere uygulaması da aynen tekrarlanmıştır (Fotoğraf 96).

"L" plan şeması gösteren yapının güney yönünden batıya yönüne doğru uzamaktadır. Yapının batı yönüne uzayan bu binanın kuzey yönde bir cephesi mevcuttur. Bu binanın kuzey yönündeki düzeni binanın diğer cepheleri ile uyumludur. "L" planın uzun kenarında, kuzey

yönündeki cepheye bitişik iki birim vardır (Fotoğraf 98). Bu birimler arasındaki alanda zemin kata açılan demir kapı yanında basık kemerli, birinci kat ve ikinci katta ise düz formlu pencereler mevcuttur (Fotoğraf 99). Yine bu alanın batı yöndeki cephesinde, zemin katta basık kemerli olmak üzere, her katta dört adet penceresi bulunur. Asıl beden duvarında ise ikinci katta iki adet, boyut olarak daha küçük ve düz formlu pencere açıklığı yer alır (Fotoğraf 100).

Doğu cephesinde merdivenle çıkılan, zemin kata açılan ana giriş kapısı, yuvarlak kemerli ve kilit taşı belirgin iki yandan sütunlarla anıtsallaştırılmıştır. Kapının iki yanında kilit taşı belirgin, yuvarlak kemerli ince uzun birer pencere yer alır (Fotoğraf 101). Yapının tüm cephelerinde bodrum kat pencereleri yer yer kot seviyesi altında kalmıştır. Cephenin zemin katın diğer pencereleri basık kemerli, pencere yan söveleri alt kat silmesine kadar uzanır ve ortasında dikdörtgen kartuşlu bir düzendedir. Pencere aralarında plastr uygulaması mevcuttur. Birinci kat pencerelerinde düz formlu, kilit taşları belirgin ve pencere aralarında plastr uygulanmıştır. 20 pencere yer alan ikinci katta güney cepheye yakın iki pencere düz formlu, diğerleri ise kilit taşı belirgin, yanlardan sütunlu görünümlü pencereler mevcuttur (Fotoğraf 94). Cephenin zemin ve birinci katında kuzey cepheye yakın pencereleri katın diğer pencerelerinden daha farklı olarak düzenlenmiştir. Zemin katta kilit taşı belirgin, basık kemerli, iki yandan sütunlarla tamamlanmıştır. Birinci katta da iki sivri kemerli, ortadan ve kenarlardan sütunlarla belirginleştirilmiş bir pencere yer alır (Fotoğraf 96). Eski görsellere baktığımızda yapının ön cephesinin zaman içinde değişikliğe uğradığı görülmektedir. Daha önceleri zemin katta, güney cepheye yakın iki pencere sonra beş yuvarlak kemerli birinci kata kadar kısmi olarak uzanan pencere sistemi uygulanmış idi. (Resim 13) Bu alan ilerleyen zamanlarda cephenin devamına uygun olarak değişikliğe uğramıştır. İkinci katta ise pencere üstlerinde üçgen alınlıklar bulunmaktaydı. Burada da pencere üstü üçgen alınlıklar kaldırılmıştır. (Resim 14)

Bodrum kat üzeri 3 katlı olarak inşa edilen yapı ters" L" planlı bir şemaya sahiptir. Yapının zemin katına ana giriş doğu yönünde cephenin tam ortasına konumlanmıştır. Yapının batı cephesine konumlanmış koridora açılan ikinci giriş kapısı ayrıca yapının batı uzantısına eklenen iki birim arasında 3. bir kapı yer alır. Yapıda doğu yönüne yerleştirilmiş 10 mekan mevcuttur. Güney ve doğu yönlerin birleşim yerinde bulunan Z01 nolu mekan 4'er pencere ile aydınlatılmıştır. Z02, Z03, Z05, Z06 ve Z07 nolu mekanlar 1'er, Z04, Z08, Z09 ve Z10 nolu mekanlar 2'şer pencere ile aydınlatılmıştır. Mekanlardan Z01, Z02, Z03, Z04, Z05 ve Z06 nolu mekanlar katın giriş alanına açılan ve yapının L formlu koridoruna açılan 4 pencereli

ayrı bir koridora açılmaktadır. Kuzey yönüne konumlanan Z11 nolu mekanda 4 pencere açıklığı mevcuttur. Güney yöndeki Z12 nolu mekan 4, Z13 nolu mekan 5, Z14 nolu mekan ise 3 pencere açıklığına sahiptir. Yapının batı yönündeki uzantısında iki birimli iki adet dışa taşkın alanlar yer alır. Bu alanlarda yer alan 4 pencere açıklığına sahip olan Z16 nolu mekana geçiş 3 pencereli açıklığı olan Z15 nolu mekandan sağlanmaktadır (Şekil 25). Yapıda katlar arasında geçişi sağlayan merdivenler batı yöndeki koridorun güney aksında ve doğu cephede yer alan ana giriş kapısının yanında yer almaktadır. Katta giriş alanı ve bu alanın yanında yer alan merdivenin bulunduğu zeminlerin döşemesi binanın tümünden farklı olarak karodur (Fotoğraf 102,103). Yapı içerisinde katlar arasında sadece zemin katta yer alan "L" koridorun zemini kalebodur tavanı ise volta döşemedir (Fotoğraf 104). Mekan içlerine doğru açılan kapılar ahşap, koridorlar mavi ve beyaz, mekan içleri ise mavi ve yeşil renk ile boyalıdır (Fotoğraf 105).

15 mekan bulunan yapının birinci katında mekanlar 4 yönden ters "L" formlu koridora açılır. Doğu yönünde 5 mekan bulunan katta mekanlardan 101, 102 ve 108 nolu mekanlar 4, 109 nolu 3, 110 nolu mekan ise 1 adet pencere ile aydınlatılmıştır. Batı yönüne konumlanan mekanlardan 103,104,106 ve 107 nolu mekanlarda 4, 105nolu mekanda 1 pencere açıklığı bulunur. Yapının güney yönüne konumlanan 4 mekandan 111 ve 112 nolu mekanda 4, 113 nolu mekanda 5, 114 nolu mekanda da 3 pencere mevcuttur. Ters " L" planlı yapının batı yönündeki bölümüne kuzey yönden eklenen birimde yer alan 115 nolu mekan ise zemin katın aksine 9 pencere ile aydınlatılan tek mekan olarak düzenlenmiştir (Şekil 26). Katta koridorun kuzey yönündeki ucunda bir balkon yer alır. Katta mekan içlerine doğru açılan kapılar ahşap, zemin döşemesi mozaik olan katta koridorlar mavi ve beyaz, mekan içleri ise mavi ve yeşil renk ile boyalıdır (Fotoğraf 106).

Yapının ikinci katında da birinci kat planı tekrar edilmiştir. 14 mekan yer alan bu katta güney yönde 3 mekan konumlanmıştır. Bu mekanlardan 211 nolu mekan 3, 212 nolu mekan 9, 213 nolu mekan ise 3 pencere açıklığına sahiptir. Doğu yönde yer alan mekanlardan 201, 202 ve 208 nolu mekanlarda 4, 209 nolu mekanda 3, 210 nolu mekanda ise 1 pencere açıklığı bulunur. Yapının batı aksında konumlanmış olan mekandan 204, 206 ve 207 nolu mekanlar 4, 203 nolu mekan 5, 205 nolu mekan ise 1 adet pencere ile aydınlatılmıştır. Binanın batı ucunda, kuzey yönündeki biriminde yer alan 214 nolu mekan ise 9 pencere açıklığına sahiptir. Katta mekanlar diğer katlardaki gibi ters "L" formlu koridora açılır (Şekil27). Mekan içlerine doğru açılan kapılar ahşaptır. Yer döşemesi mozaik olan katın diğer katlardaki gibi koridorlar mavi ve beyaz, mekan içleri ise mavi ve yeşil renk ile boyalıdır (Fotoğraf 107).

Yapıda cephenin yatay olarak derzlenip taş sırası görünümü verilmesi, kat silmesi, belirgin pencere sövesi ve kilit taşı uygulaması, plastr ve diş frizi kullanımı, yapı içerisindeki giriş alanında kullanılan karo zemin ile zemin katta koridor alanın volta tavan döşemesi süsleme öğesi olarak yer almaktadır.

Kagir olarak inşa edilen yapının dış cephesi bordo renk ile boyalıdır. Cephelerdeki pencere söveleri, silme, plastr ve kilit taşları tuğla ile örülmüş üzeri sıvalı ve beyaz renkli boyanarak belirginleştirilmiştir. Bina içinde ve dışında görülen merdivenlerin korkulukları ile bazı cephelerde görülen bodrum kat pencereleri önünde yer alan korkuluklar demirdir. Yapı içerisine giriş alanı zeminin karo, zemin kat koridoru kalebodur, yapının diğer alanlarında zemin mozaik döşemelidir. Yapıda bodrum kat ile zemin kat koridor alanında diğer mekanlardan farklı olarak tavanda volta döşeme kullanılmıştır. Yapı içerisinde koridor mavi ve beyaz, mekan içleri ise yeşil renk ile boyalıdır.

4.10. HAMİDİYE SANAYİ MEKTEBİ

İnceleme Tarihi: 09.10.2017/30.03.2018

Kent Haritasındaki Yeri: Harita 1.9.

Fotoğraf No: 108-119.175,176.

Şekil No: 28- 31.

Yaptıran: Vali Rauf Bey.

Günümüzdeki ismi: Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi

Yapı Çavuş Bey Mahallesi Horozlu Bayırı Sokak, Tütünsüzbaba Sokak ve Pamukçular Sokak arasındaki büyük parselde yer almaktadır.

1879 yılında Edirne'deki kimsesiz çocuklar Vali Rauf Bey tarafından Horozlu Bayırı'nda yer alan Hoca İvaz Medresesi'ne yerleştirilmiş ve buraya Islahhane adı verilmiştir[206]. 1892 yılında Vali Kadri Paşa bu kurumun geliştirilmesi ile yakından ilgilenmiş, medreseyle birlikte yakınındaki evleri yıktırarak "Melce-i Eytam" (öksüzlerin sığınacağı yer) adıyla ahşap bir okul yaptırmıştır[207]. Bu okul Ziraat ve Sanayi bölümleri olarak ikiye ayrılmıştır[208].

1895 yılında Vali Abdurrahman Paşa, ahşap olarak yaptırılan binayı yıktırarak şimdiki binayı inşa ettirmiş ve okulun adı Hamidiye Sanayi Mektebi olmuştur[209]. Okul binası Balkan Savaşı sırasında hastane, Bulgar İstilası zamanında ise Belediye idare binası olarak hizmet vermiştir[210]. Okul hocalarından Sadık Efendi, Edirne ve çevresinin haritalandırılması sırasında gösterdiği çaba ile II. Abdülhamid'in emri ile Mecidi Nişanı ile ödüllendirilmiştir. Yine II. Abdülhamid'in emri ile okul müdürü Rıza Bey üçüncü dereceden rütbe ile terfi ettirilmiştir[211]. 1925 yılında Mıntıka Sanat Okulu, 1940 yılında Erkek Sanat Enstitüsü olarak anılmıştır. Okul 2. Dünya Savaşı'nda Sivas'a nakledilir. 1942 yılında tekrar Sivas'tan Edirne'ye taşınır ve eğitime devam eder[212]. 1967 yılında öğrenim binası tamirat görerek bugünkü şeklini alır.

---

[206] Kazancıgil, Ratip**, Edirne Rehünnüması**, Edirne,1998, s.83.; Onur, O., **age**., s.30.
[207] Peremeci, Nuri Osman, **age**., s.356, 357.; Duruktuna, Ruhi, **age**., s.82.; Kayacı, H., **age**., s.151.
[208] Anonim, **1973 İl Yıllığı**, s.89.; Anonim, "Edirne Endüstri Meslek Lisesi Tarihi", ***Edirne Eğitim Kültür Sanat Dergisi***, S:4 Temmuz- Aralık, 2014, s.48.; Kayacı, H., **age**., s.151.
[209] Kazancıgil, Ratip, Gökçe, Nilüfer, Öncel, Musa, **Edirne Merkez Vilayet Salnamesi H.1319- M.1901 C: 2**, İstanbul,2014, s.237,238.
[210] Anonim, **1967 İl Yıllığı**, s.102.; Kısaparmak, Güngör Necip, **age**., s.23.
[211] Anonim, **Belgelerle Edirne Maarifi,** İstanbul, 2010, s.23,37.
[212] Kısaparmak, G. Necip, **age**., s.31.

1969-1970 öğretim yılında Teknik Lise açılarak eğitim öğretime başlar ve günümüzde Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi olarak faaliyet göstermektedir.

Etrafı duvarlarla çevrili geniş bir bahçe içerisinde yer alan okul binası kuzey güney doğrultusunda dikdörtgen formlu bir plan gelişimi göstermiştir. Yapı bodrum kat üzeri 3 katlı, kagir olarak inşa edilmiş, üst örtüsü marsilya kiremidi ile örtülü, kırma çatılı, geniş saçaklıdır. Yapının köşe birleşim yerleri ve pencere sövelerinde kullanılan kesme taş ayrıca sarı renk ile boyalı yapının tüm kat aralarında görülen kat silmesinde de kullanılmıştır. Yapının tüm cephelerinde bordo renk boyalı olan bodrum katında diğer katlarda görmediğimiz sıva üzeri taş sırası görünümü vermek amacıyla yatay olarak derzleme tekniği kullanılmıştır.

Kuzey, güney yönündeki yan cepheler birbirleriyle aynı biçiminde düzenlenmiştir. Her iki kenardan üç pencere aralıkla cephede bir içeri girme görülür. Bu alanda yapının zemin ile bodrum kat arası geçişin sağlandığı merdivenlerin olduğu alana açılan demir bir giriş kapısı vardır. Bu alanda kapı üstünde kısa basık kemerli ve pencere altı diş frizli bir pencere yer alır. Bu hizada merdiven alanına açılan zemin ve birinci kat boyunca görülen yuvarlak kemerli, pencere altı diş frizli, pencere üstü başlıklı ve iki yanında kabara yer alır (Fotoğraf 108). Kapının iki yanında bodrum katta yuvarlak kemerli, pencere sövesi belirgin, demir parmaklıklı, zemin ve birinci katında basık kemerli, pencere üstü başlıklı, iki yanında kabara ve pencere denizlik seviyesinde diş frizi uygulaması vardır. Katlar arasında yer alan silmelerden birinci kat ile ikinci kat arasındaki silme daha geniş ve kademeli olarak düzenlenmiştir (Fotoğraf 109).

Doğu cephede kuzey güney yönünde 4'er pencere sonrası dışa taşkındır. 13 pencerenin yer aldığı bodrum katında yuvarlak kemerli, pencere söveleri belirgin, demir parmaklıklı pencereler mevcuttur. Cephenin zemin katında dışa taşkın alanda 3'lü basık kemerli pencere sövesi belirgin fakat kapalı bir düzen görülür. Bu düzen üzerinde yuvarlak kemerli, birinci kata kadar uzayan üçlü pencere uygulaması, üstü başlıklı iki yanında kabara, pencere denizlik seviyesinde diş frizi uygulamalı pencere yer alır. Katın diğer pencereleri zemin kattaki gibi basık kemerli, pencere denizlik seviyesinde diş frizli, üstü başlıklı iki yanında kabaralı düzendedir. İkinci kata geçişte yapının önceki halinde yer alan çatıya geçişte dalgalanma belirgin bir düzendedir. İkinci kat pencereleri ise düz formludur (Fotoğraf 108,110).

Yapıya giriş batı cephesinin ortasına konumlanmış ana giriş kapısından sağlanmaktadır. Giriş kısmı zemin ve birinci katta kesme taş dizimi ile belirginleştirilmiştir. Yuvarlak kemerli giriş kapısı ve iki yanında yine yuvarlak kemerli birer pencere ve pencere

altı diş frizli ve pencere üstü başlıklı bir düzen yer alır. Bu alanda zemin katın pencereleri normal pencere seviyesinden daha alçaktadır. Cephenin bodrum katında diğer cephelerdeki gibi yuvarlak kemerli, pencere sövesi belirgindir. Zemin ve birinci kat pencere düzenleri diğer cephelerdeki gibi pencereler kesme taştan, basık kemerli, pencere altı diş frizli, pencere üstü başlıklı ve iki yanında kabara yer alır (Fotoğraf 111). Ana giriş kapısı üstünde yer alan birinci kat pencereleri üçlü ve yuvarlak kemerlidir. İkinci kata geçişte yapının önceki halinde yer alan çatıya geçişte dalgalanma, kademeli kat silmesi olarak yer alır. İkinci kat pencereleri ise düz formludur (Fotoğraf 112).

Eski görsellerden yapının ikinci katının sonradan yapıldığı anlaşılmaktadır. Batı cephesindeki giriş kısmında birinci kat sonrası görülen dalgalanma yıkılarak ikinci kat çıkılmıştır (Resim 15,16).

Kuzey, güney yönünde dikdörtgen bir plan şeması gösteren yapının bodrum katında 11 mekan yer alır. Kata giriş kuzey güney yönünde yer alan katlar arası geçişin sağlandığı merdiven alanının olduğu yere açılan iki adet demir kapıdan sağlanmaktadır. Doğu batı yönlerinde yerleştirilmiş mekanlar yapının merkezinde yer alan uzun koridora açılmaktadır. Katta yapının kuzeyine yerleştirilen B01, B02 nolu mekanlar 7 pencere ile aydınlatılmıştır. Batı cephede yer alan B03, B08 nolu mekanlar 1 pencereli, B07 ise sağır olarak düzenlenmiştir. Doğu yöne konumlanan B04, B09 sağır mekanlardır. 3 pencere ile aydınlatılan B06 nolu mekanda B05 nolu tek pencere ile açılan mekanlara geçiş sağlanır. Tek pencereli B11 nolu mekandan da B10 nolu mekana geçiş vardır (Şekil 28). Katta kapı ve taşıyıcılar arası geçişler yuvarlak kemerli, kemer üzengi seviyesinde bir silme yapının içini çevrelemektedir. Mozaik zemin döşemeli katın tavanı ise volta tavandır. Yapı içi gri ve beyaz boyalıdır (Fotoğraf 113).

Yapının zemin katına batı cephesinde yer alan ana giriş kapısından girilmektedir. Yapının giriş alanı kat içerisinde kot seviyesi olarak daha alçaktadır. Giriş alanında yer alan merdivenden çıkılarak ulaşan koridor ters "T" formundadır. Katta 3 adet katlar arası geçişi sağlayan merdiven yer alır. Bunlardan ikisi kuzey güney doğrultusunda diğeri ise giriş alanının yanında batı cephesine konumlanmıştır. Katın dört köşesine konumlanmış olan Z03, Z04, Z10 ve Z11 nolu mekanlar 6 pencere ile aydınlatılmıştır. Batı cephede yer alan Z02, Z12 nolu mekanlarda 1, Z01 nolu mekanda 2 pencere açıklığı yer alır. Doğu cephedeki Z06 ve Z07 nolu mekanda 2, Z05 ve Z09 nolu mekanda 1'er pencere açıklığı mevcuttur. Yine doğu yönde yer alan Z08 nolu mekanın koridor yönüne açılan 1 pencere açıklığı mevcuttur (Şekil

29). Krem renk ile boyalı katın ahşap kapıları basık kemerlidir. Giriş alanın zemini mermer, koridor ve mekan içlerinde ise mozaik zemin olan kat krem ve gri renk ile boyalı tavanı ise volta döşemedir (Fotoğraf 114,116). Giriş alanında holünde, tavan bölümü ahşaptandır. Merkezde elips tavan göbeği ve dört köşede ajurlu ve çiçekli bir kompozisyon etrafında çiçek demetleriyle birlikte kurdela kullanımıyla tavan desenlendirilmiştir (Fotoğraf 115).

Yapının birinci katında 12 mekan yer alır. Mekanlar üç yönden ter "T" planlı bir koridora açılır. Kat planında kuzey güney aksında bir simetri görülmektedir. Katın dört köşesine konumlanan 104, 105, 110 ve 111 nolu mekanlar 6 pencere ile aydınlatılmaktadır. Bu katta merdivenler yine koridorun kuzey, güney ucunda ve batı cephesinde yer almaktadır. Batı cephede yer alan 103, 112 nolu mekan 1, 101 nolu mekan 2, 102 nolu mekan ise 3 pencere açıklığına sahiptir. Doğu yönde konumlanmış olan 106,109 nolu mekanlar tek, 107 ve 108 nolu mekanlar 2 pencere ile aydınlatılmıştır (Şekil 30). Yapının bu katında da zemin mozaik döşemeli, krem ve gri renk ile boyalı katın ahşap kapıları basık kemerlidir (Fotoğraf 117,118).

Dikdörtgen planlı yapının sonradan inşa edilmiş olan ikinci katında 13 mekan yer alır. Mekanlar kuzey, güney doğrultusunda uzanan koridora açılmaktadır. Yapının dört köşesinde yer alan mekanlardan 204, 209, 211 nolu mekanlar 5, 203 nolu mekan ise 6 pencere ile aydınlatılmıştır. Yapının bu katında merdivenler diğer katlarda gördüğümüz kuzey yöndeki iptal edilerek güney ve batı yönlerinde konumlanmıştır. Kuzey yönünde koridorun ucunda 210 nolu balkonlu bir mekan ve güney yönüne merdivenlerin ucuna balkon yerleştirilerek simetri oluşturulmuştur. Katta doğu yönünde yer alan 207, 208 nolu mekanlar 2, 206 nolu mekan 3, 205 nolu mekan ise 1 adet pencere açıklığına sahiptir. Batı cephe yönündeki 212, 213 nolu mekanlar 2, 201 nolu mekan ise 3 pencere ile aydınlatılmıştır (Şekil 31). Yapının bu katında da zemin mozaik döşemeli, beyaz ve gri renk ile boyalı katın ahşap kapıları basık kemerlidir (Fotoğraf 119).

Yapıda bosaj, diş frizi, kat silmeleri, kesme taş kullanımı ve bodrum katta sıva üzerinin taş sırası görünümü vermek amacıyla yatay olarak derzlenmesi dışında yapı içinde giriş holü tavanı süsleme öğesine sahip alandır. Hamidiye Sanayi Mektebi'nin giriş holü tavanında görmekteyiz. Tavanın merkezinde kurdela, madalyon, çiçek demeti ve kafes kullanılmıştır. Kurdela ile bağlanmış girlandlar ile oluşturulmuş bir pano ve merkezinde dairesel formlu bir madalyon yer alır. Madalyonu çevreleyen pano'nun tüm köşelerinde merkezinde dairesel kafesli bir madalyon ve etrafında "S,C" kıvrımlarına sahip dallar ve

dalların uçları çiçek demeti ile tamamlanmış köşelikler yer almaktadır. Köşelikler arasında üzeri ajurlu küçük dikdörtgen form ve yonca yaprağından oluşan bir sıra bordür ile tavanda ikinci bir pano oluşturulmuştur. Merkezdeki madalyon bir sıra çınar yaprağı, bir sıra akhantus, diğer sıra ise iki akhantus arasında bir adet saksı içerisinde çiçek demeti, diğer sıra ise akhantus yaprağı dizimi ile tamamlanmıştır.

Kagir olarak inşa edilen yapının dış cephesi bordo, sarı renktedir. Cephelerde görülen pencere söveleri, silme, plastr ve kilit taşları kesme taştır. Ayrıca pencere denizlik ve kemer üzerinde uygulanan süsleme öğeleri alçı ile yapılmış, beyaz renkli boyanarak belirginleştirilmiştir. Yapının giriş alanı zemini mermer, zemin kat kalebodur ve diğer tüm katlarda ise mozaik döşeme yer alır. Binanın merdiven korkulukları ile bodrum kat pencereleri önünde yer alan korkuluklar demirdir.

4.11. MARİA LORDA BİNASI

İnceleme Tarihi: 09.10.2017/30.03.2018

Kent Haritasındaki Yeri: Harita 1. 6.

Fotoğraf No: 120- 132.177,178,183.

Şekil No: 32- 35.

Yaptıran / Mimar: Bilinmiyor.

Günümüzdeki ismi: Edirne Sosyal Bilimler Lisesi.

Talatpaşa Caddesi üzerinde bulunan bina Bulgar Konsolosluğu'nun karşısında Sitti Şah Sultan Camii bitişiğinde yer almaktadır.

Yapı, Fatih'in II. Eşi Sitti Şah Sultan için haremlikli, selamlıklı olarak inşa ettirdiği sarayın harem dairesinin bulunduğu yerdedir. Sitti Şah Sultan'ın ölümünden sonra saray bir süre boş kalmış daha sonra Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın mülkiyetine geçmiştir. Bakımsızlık sonucu yıkılan binanın Harem dairesi Ağramlı Sörler tarafından satın alınarak "Sör De Şarite" isimli yatılı bir kız okulu olarak açılmıştır. Yapı 1890'dan sonra Sör De Şatire Mektebi olarak anılmıştır. Daha önceleri yapı "Avusturya İnas Mekteb-i Hususi" adıyla eğitim yapmıştır. Bu bina 1903 yılında yanmıştır[213].

Yapının yanması üzerine aynı yere Sörler bu kez "Maria Lorda" adıyla bir başka bina yaptırmışlardır. Günümüze ulaşan yapı Maria Lorda binasıdır. 1931 yılında Kız İlk Öğretmen Okulu bu binaya taşınır[214]. 1933 yılında civardaki 18 parça ev ve arsa alınarak okul bahçesi genişletilir. 1945-46 yıllarında bina Beden Terbiyesi Orta Öğretmen Okulu adıyla bir yıl kullanıldıktan sonra bu kez Erkek Öğretmen Okulu olarak açılır[215]. Okul bir yıl Erkek Öğretmen Okulu olarak kullanıldıktan sonra yine Kız Öğretmen Okulu'na dönüştürülür[216]. 1974'te Öğretmen Lisesi, 1977-78'de Eğitim Enstitüsü ve Kız Öğretmen Lisesi, iki yıl sonra Enstitü kapanır ve Kız Öğretmen Lisesi, 1980-81'de Anadolu Lisesi olarak faaliyet göstermiştir[217].1989-90 öğretim yılında okul Anadolu Kız Öğretmen Lisesine dönüşmüştür. 2014 yılında Edirne Sosyal Bilimler Lisesine dönüşmüştür.

---

[213] Onur, Oral, **age**., s.103.; Duruktuna, Ruhi, **age**., s.65.
[214] Kazancıgil, Ratip, Gökçe, Nilüfer, Bilar, Ender, **age**., s.273.
[215] Kısaparmak, G. Necip, **age**., s.24,27.; Anonim, **1973 İl Yıllığı**, s.97,99.
[216] Tunca, Ayhan, **age**., s.16.
[217] Duruktuna, Ruhi, **age**., s.66.

Etrafı duvarlarla çevrili geniş bir bahçe içerisinde yer alan okul binası kuzeybatı, güneydoğu doğrultusunda "L" formlu bir plan gelişimi göstermiştir. Yapı bodrum kat üzeri 3 katlı, kagir olarak inşa edilmiş, üst örtüsü marsilya kiremidi ile örtülü, kırma çatılıdır. Pembe renk ile boyalı yapının sadece bodrum kat ile birinci kat arasında bir silme yapıyı dolanır. Yapının giriş aksı çatı katında kademeli bir dikdörtgen formlu, üzerinde bitkisel bezeme yer alan öğe ile belirgin hale getirilmiştir.

Güneydoğu, kuzeybatı yönündeki yan cephelerden güneydoğu yönündeki cephede yapının zemin katına açılan giriş kapısı vardır. Merdivenden çıkılarak ulaşılan bu alanın etrafı PVC ile çevrilidir. Bodrum katta da giriş kapısının yer aldığı bu cephede kilit taşı belirgin, basık kemerli ve demir parmaklıklı 4 adet pencere yer alır. Zemin kata açılan kapının iki yanında 2'şer, yuvarlak kemerli, kilit taşları belirgin, kemer üzengi seviyesi altında ve denizlik üzerinde yer alan iki silme boyunca devam den cephe pencereleri mevcuttur. Cephenin birinci katında, pencere söveleri belirgin, düz formlu 5, ikinci katında, söveleri belirgin ve yuvarlak kemerli 5 pencere vardır (Fotoğraf 120). Cephede gördüğümüz pencere düzeni diğer cephelerde de aynen tekrarlanmıştır.

Kuzeybatı yönündeki yan cephede bodrum kat pencereleri yer yer kot seviyesi altında kalmıştır. Zemin katta 9, birinci katta 7, ikinci katta 6 pencere vardır (Fotoğraf 121). Cephede kuzey yönünde tek pencere sonrası balkon ve bu balkonun bağlandığı dışa taşırılmış bir alan yer alır.

Yapının kuzeydoğu cephesinde diğer cephelerle aynı düzende görülen bodrum, zemin ve birinci katta 12 pencere görülür (Fotoğraf 122). Bu cephede kuzeybatı cepheye yakın kısımda asıl bina ile birleştirilmiş bir bina yer alır. Yapı içinden de giriş sağlanan bu alanın, kuzeydoğu cepheden merdivenlerden çıkılarak ulaşılan biri zemin, diğeri ise ikinci kata açılan PVC iki giriş kapısı vardır (Fotoğraf 125). Zemin katta düz formlu 3 pencere açıklığı vardır.

Güneybatı cephesinde ana giriş kapısı cephenin ortasına yerleştirilmiştir. Ahşap ve çift kanatlı olan kapı zemin kata çıkış merdivenlerinin olduğu alana açılır. Kapı yuvarlak kemerli, kilit taşı belirgin, bodrum kat seviyesinden itibaren yükselen ve zemin kat pencere seviyesinde tutularak vurgulanmıştır (Fotoğraf 123). Cephede bodrum kat pencereleri kilit taşı belirgin, basık kemerli ve demir parmaklıklı 14 pencere yer alır. Kat silmesi sonrası yer alan 14 adet zemin kat pencereleri yuvarlak kemerli, kilit taşları belirgin, kemer üzengi seviyesi altında ve denizlik üzerinde yer alan iki silme cephe pencereleri boyunca devam eder. Birinci katta yer alan 15 pencere, pencere söveleri belirgin ve düz formludur. İkinci kat pencereleri, söveleri belirgin ve yuvarlak kemerli ve 15 adettir. Cephenin giriş kapısı aksında birinci ve

ikinci kat pencereleri diğerlerinden farklı olarak boyut olarak daha büyüktür. Balkon çıkıntısı olan bu pencereler düz formlu, denizlik seviyesinden demir korkuluklu, söveleri belirgin biçimdedir. Ayrıca ikinci katın penceresinin iki yanında kabara yer alır. Yapının bu cephesinde çatıda yine giriş aksı hizasında yer alan, kademeli, orta kısmında dairesel bir form bulunan geometrik ve çeşitli bitkisel bezemeli bir düzen yer alır (Fotoğraf 124). Yapının eski görselinden de günümüze özgün biçimde ulaştığı görülmektedir. (Resim 17,18)

Bodrum kat üstü üç katlı inşa edilen yapının bodrum katı dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir. 11 mekan yer alan bu kata giriş güneydoğu yönündeki basık kemerli demir kapıdan ve yapının ortasında kuzeydoğu yönünde konumlanmış katlar arası geçişin sağlandığı merdivenlerden yapılmaktadır. Katın köşelerine yerleştirilen mekanlardan B04, B05 ve B09 nolu mekanlar 5, B08 ise 2 pencereye sahiptir. Kuzeydoğu yönünde yer alan B07 sağır, B06 ise 2 pencereli olarak düzenlenmiştir. Güneybatı cephesinde yer alan B03, B10 nolu mekanlar 3, B02, B11 nolu mekanlar 1 pencereye, B01 nolu mekan ise sağır bir düzene sahiptir (Şekil 32). Katın zemin döşemesi kalebodur, tavan ise volta tavandır. Mor ve beyaz renkli olan katın taşıyıcı ve mekan geçişlerinde basık kemer kullanılmıştır (Fotoğraf 126).

Yapının zemin katına giriş güneybatı cephesinde yer alan ana giriş kapısından ve güneydoğu yönünde konumlanmış merdivenlerden çıkılarak "L" formlu koridora açılan 2 adet kapısı mevcuttur. Bu katta yapının bodrum katından farklı olarak "L" formlu bir plan görülmektedir. 15 mekanlı katta yapı içerisine güneybatı yönünde yer alan ana kapıdan giriş yapıldığında gelinen giriş alanı zemin kat seviyesinden kot olarak alçaktadır. Bu giriş alanından zemin kata merdivenlerden çıkılarak ulaşılmaktadır. Katta diğer katlarla geçişin sağlandığı merdivenler giriş aksının karşısında kuzeybatı yönünde konumlandırılmıştır. Kuzey batı cephede yer alan Z08, Z09, Z10 ve Z11 nolu mekanlar tek, Z07 nolu mekan 2 pencere açıklığına sahiptir. Güneybatı yönündeki 6 mekandan Z01, Z06 nolu mekan 5, Z02, Z05 nolu mekan 3, Z03 ve Z04 nolu mekanlar ise 1'er pencere ile aydınlatılmıştır. Kuzeydoğu yönünde yer alan Z12, Z14 nolu mekanda 2, Z15 nolu mekanda 5, Z13 nolu mekanda 1 pencere açıklığı yer alır (Şekil 33). Mekan kapıları ahşap üzeri gri boyalı katın duvarları mor ve beyaz renklerindedir. Volta tavan olarak yapılan katın zemininde koridorda siyah beyaz renklerinde karo, sınıf içleri mozaik döşelidir. Katlar arası geçişin sağlandığı merdiven basamakları mermer, korkulukları ise demirdir (Fotoğraf 127).

Yapının birinci katında zemin kattaki gibi "L" plan şeması ve "L" formlu koridora açılan mekanlar yer almaktadır. 12 mekan bulunan kata, 112 nolu mekana açılan güneybatı ve güneydoğu yönlerinde merdivenden çıkılarak ulaşılan 2 adet giriş kapısı mevcuttur. Bu katta

kuzeydoğu yönünde yer alan merdivenin yanı sıra kuzeybatı yönünde iki mekan arasına konumlanmış ikinci bir merdiven daha yer almaktadır. Kuzeybatı yönünde yer alan 107 nolu mekan 8 pencereli olarak düzenlenmiştir. Katın güneybatı cephesindeki mekanlardan 102 ve 103 nolu 2, 106 nolu 3, 105 ve 104 nolu 1 pencere açıklığına sahiptir. 104 nolu mekanın giriş alanını vurgulamak için bir balkonu yer alır. 101 ve 108 nolu mekanlar güneydoğu yönünde yer almış ve 5 pencere ile aydınlatılmıştır. Yine aynı yöndeki 111 nolu mekan ise tek pencerelidir. Kuzeydoğu yönündeki 110 nolu mekan 2, 109 nolu mekan ise 3 pencere açıklığına sahiptir (Şekil 34). Diğer katlardaki gibi mekan kapıları ahşap üzeri gri boyalı katın koridor duvarları mor ve beyaz, sınıf içleri ise krem ve bordo renklerindedir (Fotoğraf 130). Volta tavan olarak yapılan katın zemininde koridorda siyah beyaz renklerinde karo, sınıf içleri mozaik döşelidir. Katlar arası geçişin sağlandığı merdiven basamakları mermer, korkulukları ise demirdir (Fotoğraf 128). Katın yapıya eklenen birimi olan 112 nolu konferans salonu olarak kullanılan mekanında zemin PVC parke tavan ise lambiri olarak düzenlenmiştir. Mekanın pencere aralıklarında plastr uygulanmıştır (Fotoğraf 129).

Yapının ikinci katı birinci kat ile benzerlik taşımaktadır. Bu katta birinci katta yer alan konferans salonu olarak kullanılan 112 nolu mekanın asma katına 213 nolu mekana kuzeydoğu yönünde merdivenlerden çıkılarak açılan bir kapı mevcuttur (Fotoğraf). Katta "L" formlu plan tekrar edilmiştir. Katta merdivenler kuzeydoğu ve kuzeybatı yönlerinde yer almaktadır. 13 mekanlı katın güneydoğu yönünde yer alan 201 ve 202 nolu mekanlar 5 pencerelidir. Güneybatı cepheye konumlanan 204,205,207 ve 208 nolu mekanlar 2, 206 nolu mekan balkonlu olarak tek pencerelidir. Kuzeybatı yönündeki 209 nolu mekan 6, 210 nolu mekan 2 pencere ile aydınlatılmıştır. Kuzeydoğu yönünde yer alan 203 nolu mekan 3, 211 nolu mekan 2, 212 nolu mekan ise tek pencere açıklığına sahiptir (Şekil 35). Diğer katlardaki gibi mekan kapıları ahşap üzeri gri boyalı katın koridor duvarları mor ve beyaz, sınıf içleri ise krem ve bordo renklerindedir. Katın tavanı koridor ve mekan içlerinde yalın çıtaların dizimi ile yapılmış, zemin ise koridorda siyah beyaz renklerinde karo, mekan içlerinde mozaik döşelidir. Katlar arası geçişin sağlandığı merdiven basamakları mermer, korkulukları ise demirdir (Fotoğraf 131, 132).

Yapıda süsleme öğesi olarak belirgin pencere söveleri, bodrum kat ile zemin kat arası yer alan kat silmesi, zemin kat pencerelerinde görülen çift silme uygulaması, yapı içinde zeminde karo, tavanda ise volta döşeme kullanılmıştır.

Kagir olarak inşa edilen yapının dış cephesi beyaz renk boyalıdır. Cephelerdeki pencere söveleri, silme, plastr ve kilit taşları tuğla ile örülmüş üzeri sıvalı ve beyaz renkli

boyanarak belirginleştirilmiştir. Bina içinde ve dışında görülen merdivenlerin korkulukları ile kuzeybatı cephesindeki zemin kat ile diğer cephelerdeki bodrum kat pencereleri önünde yer alan korkuluklar demirdir. Yapının bodrum kat zemini kalebodur diğer tüm katlarda ise karo, merdiven basamakları ise mermer döşemedir. Yapıda ikinci kat tavanı ahşap, diğer tüm katlarda volta tavan uygulanmıştır. Bina içerisinde koridorlar mor ve beyaz, mekan içleri ise krem ve bordo renklerinde boyalıdır.

4.12. ASKERİ İDADİ

İnceleme Tarihi: 09.10.2017/30.03.2018

Kent Haritasındaki Yeri: Harita 1.11.

Fotoğraf No: 133-152. 179,180,181.

Şekil No: 36,37,38.

Yaptıran: Sultan Abdülaziz

Günümüzdeki ismi: T.Ü. Mimarlık Fakültesi

Okul Binası Umurbey Mahallesi, Mimar Sinan Caddesi üzerinde Selimiye Camii'nin kuzeyinde yer almaktadır.

Edirne'nin İstanbul'dan sonra ikinci ordu merkezi oluşu üzerine 1845'te şehirde bir askeri idadi açılması yönünde karar alındı[218]. 1846 yılında Edirne Askeri Lisesi daha önceleri Tekfur Sarayı'nın olduğu düşünülen arazi, üzerine inşa edilmiştir[219]. İnşası biten bu okulda eğitim öğretim faaliyetinin bir an önce başlaması için I. Abdülmecid'in emri bulunmaktadır[220].

Okulun harap durumu üzerine kaldırılmasının gündeme gelmesi üzerine halkın sağlam bir bina yapma girişimi ile Hatice Sultan Sarayı olarak da bilinen eski saray arazisi Sıdıka Hanım isimli bir kişinin mülkiyetine geçmiş ve bu hanımın bağışladığı arazi üzerine okulun yeni binası inşa edilmiştir[221]. Sıdıka Hanım tarafından arazinin başlandığına dair Maliye Nezareti'ne gönderilen bir belge mevcuttur[222]. Okulla ilgili ilk olarak H.1287/1870 tarihli Edirne Vilayet Salnamesi'nde bilgi verilmiştir[223]. 1871'de inşası tamamlanmış, bugün halk dilinde Harbiye Kışlası ve günümüzde Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi olarak kullanılan binaya taşınılmıştır[224].

---

[218] Kısaparmak, G. Necip, **age.**, s.20.; Duruktuna, Ruhi, **age.**, s.15.
[219] Kısaparmak, Güngör Necip, "Milli Eğitim Cephesi ile Edirne 1967-68" ***Yöre Dergisi***, S:6 Eylül, Edirne, 2000, s.21,23.; Kazancıgil, R., **age.**, s.91.
[220] Anonim, **Belgelerle Edirne Maarifi,** İstanbul, 2010, s.7.
[221] Kazancıgil, Ratip**, age.**, s.76.; Kayacı, H., **age.**, s.161.; Kazancıgil, Ratip, Gökçe, Nilüfer, Öncel, Musa, **age.**, s.238.
[222] Anonim, **Belgelerle Edirne Maarifi,** İstanbul, 2010, s.15.; Kazancıgil, R., **age.**, s.91.
[223] Kayacı, H., **age.**, s.162.
[224] Anonim, **Edirne Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri**, C: I, s.389.; Peremeci, Nuri Osman, **age.**, s.364.

Okul Binasında bulunan Kitabe:

"Şah-ı zeman Abdülaziz hanın hemişe himmeti

Cehl-i cihandan ref'i içün mektepleri umranedir

Oldu memalik pür-şeref mağbut-u asar-ı salef

Tahsil-i ilme her taraf asrında bir dershanedir

Sa'di bu gune sebt ider tarihini kilk-i hüner

A'la yapıldı mekteb-i idad-i şahanedir.1286"[225](Fotoğraf 146)

Kitabe'nin Türkçesi;

"Sultan Abdülaziz Han'ın her zamanki çalışması; Cihanda bilgisizliği kaldırmak için okullar imar etmesidir. İmrenilen eski anıtlarla memleket şeref doldu, zamanında ilim öğrenmeye her taraf dershanedir. Sadi'nin hünerli kalemi bu şekilde tarihini kaydeder. Hükümdarlara layık olan bu lise yapılmıştır. 1287 (1871) "[226]

1878-79'da Rus işgali zamanında askeri hastane olarak hizmet vermiş olan yapının bir kısmı yanmıştır. Yapının Muradiye Camii yönündeki binası 1896-97 yılında yapıya eklenerek yapı genişletilmiştir[227]. (Resim21) 1905 yılında Harp Okulu olmuştur. Şehrin işgali sırasında hastane olarak kullanılmış. Şehrin 1922'de kurtuluşu ile bir süre kullanılmamış, daha sonra Edirne Kız Öğretmen Okulu binaya taşınmış, 1932'de Edirne Kız Öğretmen Okulu kendi binasına taşınınca bina Gazi Yatılı İlkokulu tarafından kullanılmıştır. Bu okulun kapanmasıyla bina Askerlik Şubesine tahsis edilmiş, 1949 yılında Edirne'de faaliyet gösteren Jandarma Er Okulu olarak kullanılmıştır[228]. 1961 yılında okulun taşınması ile 1962 yılında Askeri birlikler tarafından kullanılan bina 1996'da "General Kemal Tanca Kışlası" adını almıştır. 2008 yılında ise bina Trakya Üniversitesi'ne tahsis edilmiştir[229]. Günümüzde ise Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi binası olarak kullanılmaktadır.

[225] Badi, Ahmed, **age.**, s.233.
[226] Ünkazan, Servet, **Edirne ve Çevresinde Osmanlı Dönemi Askeri Mimarisi**, İstanbul, 2013, s.66.
[227] Kazancıgil, Ratip**, age.**, s.76. Anonim, **Tarihi Fotoğraflarla Edirne**, İstanbul, 2015, s.102.
[228] Anonim, **1973 Edirne İl Yıllığı,** s.90.; Kazancıgil, Ratip, Gökçe, Nilüfer, Bilar, Ender, **age.**, s.92.
[229] Ünkazan, Servet, **age.**, s.66

Kuzey ve Güney yönlerinden gelişim gösteren dikdörtgen planlı bu iki bina doğu, batı yönlerinde birleştirilerek iç avlulu, kare planlı bir yapı haline gelmiştir. Zemin kat üzeri tek katlı olan bu iki binalı yapı anlatım sırasında karışıklık yaratmaması için dönemindeki adlandırması "Ek Hizmet Binası" ve "Harbiye Binası" şeklinde anlatılacaktır. Her iki binanın cephe düzenlerinde ortak olarak görülen tek özellik tüm cephelerinde katları ayıran silmenin bulunmasıdır.

Ek Hizmet Binasının kuzey ve güney cepheleri simetrik olarak düzenlenmiştir. Kuzey cephenin bodrum katında basık kemerli, pencere sövesi belirgin 4 adet pencere ve bir adet demir kapı yer alır. Cephenin zemin ve birinci katı güney cephe ile benzerlik taşır. Bu katlarda katlar arasında silme ve 5 adet pencere sövesi belirgin basık kemerli bir düzen yer alır (Fotoğraf 133,134). Kuzey cephenin devamında kat silmeleri görülmez, zemin katta 8 adet yuvarlak kemerli, sövesi belirgin, 1 adet sövesi belirgin kapatılmış pencere yer alır. Birinci katta ise 8 adet düz formlu pencere yer alır (Fotoğraf 135). Yapının iç avlu alanının ek hizmet binasına ait güney cephede zemin katta 4 adet yuvarlak kemerli pencere, birinci katta düz formlu 5 adet pencere düzeni vardır (Fotoğraf 136).

Yapının iç avluya bakan batı cephesinde dışa taşkın olarak verilen alanda doğu cephe giriş aksına yerleştirilen bir kapı yer alır. Bodrum kat penceresi olmayan bu cephede kapının iki yanında yer alan zemin kat pencerelerinde ikiz kemerli pencere düzeni uygulanmıştır (Fotoğraf 137). Cephenin asıl beden duvarında 10 adet basık kemerli pencere ve güney yönünde ikinci bir giriş kapısı yer alır.

Doğu yönündeki ek hizmet binasının ana girişi merdivenden çıkılarak yapının zemin katına açılan, dört sütunla taşınan alandadır. Bu dışa taşkın, kesme taştan yapılmış bölümde yuvarlak kemerli bir kapı ve iki yanında yine yuvarlak kemerli uzun ince birer pencere yer alır (Fotoğraf 138). Giriş alanının iki yanında cephenin tüm katlarında görülen pencere sövesi belirgin basık kemerli pencere uygulaması yer alır. Dışa taşkın giriş bölümünün birinci katında üçlü, yuvarlak kemerli, iki yanında da ikişer basık kemerli pencere düzeni vardır. Aynı hizada çatı kısmında üçgen bir alınlıkla birlikte giriş bölümü anıtsallaştırılarak tamamlanmıştır. Alınlık içinde Osmanlı arması mevcuttur (Fotoğraf 139).

Harbiye binası olarak adlandırılan batı yönündeki binanın kuzey ve güney cephelerinde yuvarlak kemerli yedişer pencere ile yapı ek hizmet binasına doğru uzamaktadır (Fotoğraf 140,141). Kuzey cephenin zemin katında yedi pencere sonrası, dört pencerenin yer aldığı ve iki binanın birleştirilmesiyle üst katın çıkıldığı eski görsellerden anlaşılmaktadır

(Resim 19). Yapı tüm cephelerde bir sıra kesme taş iki sıra tuğla ile almaşık teknikte örülü ve yüzeyi sıvasızdır.

Yapının iç avluda yer alan kuzey, güney yönündeki cephelerden kuzey yönünde zemin kat pencereleri yuvarlak kemerli, birinci katta ise düz formlu pencereler kullanılmıştır (Fotoğraf 142). Güney cephede iki binayı birbirine bağlayan kısımlardaki düz pencere düzeni çalışma konumuz içerisindeki dönem içerisinde inşa edilmemiştir (Fotoğraf 143).

Binanın doğu batı yönündeki giriş kapıları her iki cephede de zemin kata açılan kesme taş söveli, yuvarlak kemerli demir kapı yer alır. Batı cephesinde giriş alanının iki yanında ikişer pencereli alanların dışa taşkın olarak verilmesi ile giriş alanı vurgulanmıştır (Fotoğraf 144). Cephenin her iki katında da pencereler kesme taş söveli, yuvarlak kemerlidir. Harbiye binasının iç avluda yer alan doğu cephesi de batı cephe düzenindedir. Her iki katta yuvarlak kemerli bir sıra kesme taş, iki sıra tuğla ile almaşık teknikte örülü ve yüzeyi sıvasız olarak düzenlenmiştir (Fotoğraf 145).

Ek Hizmet Binası Bodrum Kat üzeri 2 katlı inşa edilmiştir. Kare planlı yapının, zemin ve birinci katları Harbiye binası ile geçişin sağlandığı katlardır. Yapının sadece Ek Hizmet Binasında yer alan bodrum katında doğu yönünden açılan 5, kuzey yönden açılan ise 1 kapı yer alır (Şekil 36). Kuzey, güney yönünde uzayan yapıda 9 mekan yer alır.

Yapının zemin katında 38 mekan yer alır. Mekanlar yapıyı çevreleyen "C" formlu bir koridora açılır (Şekil 37). Harbiye Binası içerisine batı cephesinde yer alan giriş kapısından girildiğinde, mermer kaplı, iki sütunlu ve yapının kitabesinin bulunduğu giriş holüne gelinir. Giriş holünün karşısında katlar arası geçişi sağlayan merdivenler yer alır (Fotoğraf 147). Bu holü kuzey güney aksında bir koridor keser ve bu koridorun iki ucunda da yine merdivenler yer alır. Mekanlar koridorun batısında yer alır. Birinci katta da ana holün bulunduğu alan mermer, koridor ve mekan içleri kalebodur döşemelidir. Yapının her iki katında tavan düzdür (Fotoğraf 148,149). Ek hizmet binasının ana kapısından girildiğinde giriş holüne ulaşılır ve holün karşısında yarım daire formunda iki merdiven ile üst kata çıkılır. Katın giriş holü ve merdivenler mozaik, koridor ve mekanlar kalebodur döşemelidir (Fotoğraf 150,151). Diğer binadaki gibi bu holü kesen kuzey, güney yönünde uzanmış bir koridor bulunur. Dikdörtgen planlı odalar koridorun doğusunda yer alır. Yapının birinci katında koridor tüm yapıyı dolanır (Şekil 39). Kuzey yönünde iki binayı birleştiren kısımda da yine bir merdiven yer alır. Yapının her iki katında tavan düzdür. Zemin kattaki gibi giriş holü hizası mozaik, koridor ve mekanlar kalebodur döşemelidir (Fotoğraf 152).

Kagir olarak inşa edilen yapının Ek hizmet binası dış cephesi sarı renk boyalı, Harbiye binası ise kesme taş ve tuğla örgülüdür. Ek Hizmet binasının doğu yönündeki ana giriş aksı ve katlar arası silmeler kesme taştır. Bina içerisinde giriş alanı ve merdiven basamakları mozaik, koridor ile mekan içleri kalebodur döşemelidir. Merdiven korkulukları ise demirdir. Harbiye binasının giriş alanı ve merdiven basamakları mermer, koridor ile mekan içleri kalebodur döşemelidir. Merdiven korkulukları ise demirdir. Yapının bu binasında yer alan kitabesi de mermerdir. Her iki binanın yapı içerisi beyaz renk ile boyalıdır.

4.13. İTTİHAT VE TERAKKİ MEKTEBİ

İnceleme Tarihi: 09.10.2017/30.03.2018

Kent Haritasındaki Yeri: Harita 1.7.

Fotoğraf No: 153-160,182.

Şekil No: 39,40,41.

Yaptıran: Yarbay Rafet Bey.

Günümüzdeki ismi: Fatih Sultan Mehmet Kuran Kursu

Kıyık Caddesi üzerinde bulunan yapı Sarıcapaşa Mahallesi'nde, Halk Eğitimi Binası'nın yanında yer almaktadır.

Okul binası Yarbay Rafet Bey tarafından 1910 yılında yaptırılmıştır[230]. Temelleri atıldığında yapının adı Nimet-i Hürriyet olarak kararlaştırılmış fakat İttihat ve Terakki Kulübü'nün yaptığı yardımlar ve Padişah Sultan Reşat'ın da isteği üzerine İttihat ve Terakki Mektebi (ilkokulu) adı ile açılmıştır[231].

1944 yılında Ticaret Okulu, 1947'den itibaren de Ticaret Lisesi haline getirilmiştir[232]. 1996 yılında Anadolu Ticaret Meslek lisesinin açılması ile Anadolu Ticaret Meslek ve Ticaret Meslek Lisesi adını almıştır. 2016 yılında ise okul Selimiye İmam Hatip Orta Okulu olarak kullanılmış, günümüzde ise Fatih Sultan Mehmet 4-6 yaş arası Kuran Kursu olarak faaliyet göstermektedir.

Etrafı duvarlarla çevrili geniş bir bahçe içerisinde yer alan okul binası kuzey güney doğrultusunda "U" formlu bir plan gelişimi göstermiştir. Yapı bodrum kat üzeri tek katlı, kagir olarak inşa edilmiş, üst örtüsü marsilya kiremidi ile örtülü, kırma çatılıdır. Kat arasında bir silme yapının tüm cephesini dolanmaktadır. Kesme taş ve tuğla dizimi ile yapılan cepheler taşların farklı şekilde dizimi ile hareketlendirilmiştir. Kuzey yönünde yer alan ana giriş kapısı binanın ana beden duvarı seviyesinden taşırılarak anıtsallaştırılmıştır.

Yapının doğu, batı yönündeki yan cepheleri birbirinin simetriği şeklindedir. Her iki cephede kuzey cepheye yakın iki pencere sonrası, düz formlu bir kapı ve sonrasında iki katta

[230] Anonim, **1973 İl Yıllığı**, s.95.
[231] Peremeci, Osman Nuri **age.**, s.360.; Duruktuna, Ruhi, **age.**, s.85.; Onur, O., **age.**, s.21.
[232] Necmi G. Kısaparmak, **age.**, s.22,23.; Kazancıgil, Ratip, Gökçe, Nilüfer, Bilar, Ender, **age.**, s.271.

da dokuz pencere yer alır (Fotoğraf 153). Pencerelerden bodrum kattaki pencereler düz formlu, kilit taşı belirgin ve demir parmaklıklıdır. Zemin katta da düz formlu pencerelerin altı ajurlu olarak verilmiştir. Bu pencere düzeni yapının tüm cephelerinde tekrar etmiştir. Yapıda bodrum kat ile zemin katı ayıran kat silmesi tüm cepheleri dolaşır. Kesme taş ile tuğlanın birlikte kullanımı ile cephelere hareketlilik kazandırılmıştır (Fotoğraf 154).

Güney cephede giriş kısmı aksında mermer kaplı, geniş tutulmuş basık kemerli düzene sahip bir pencere vardır. Pencere üstünde dikdörtgen formlu üç adet pencere ve üzerinde kademeli saçak yer alır. Bu alan kenarlardan iki plastr ile belirginleştirilmiştir. " U" plan şeması gösteren yapının güney cepheye bakan iki kolunda da merdivenden çıkılarak ulaşılan zemin kata açılan ahşap birer kapı mevcuttur. Yapıyı çevreleyen "U" formlu koridorun pencereleri iç kısma açılır, bodrum katta 4, zemin katta 5 pencere yer alır (Fotoğraf 155).

Kuzey cephede, asıl beden duvarından dışa taşkın olarak verilen giriş kısmı kesme taştan yapılmıştır. Bu alanda cephenin ortasında düz formlu bir kapı ve iki yanında yine düz formlu, kilit taşı belirgin birer pencere bulunur. Asıl beden duvarından yüksek olarak verilen bu alanda kapı üzerinde yapı içerisinde asma kata açılan, ortadaki daha büyük olmak üzere kilit taşı belirgin, düz formlu üç pencere vardır. Yapının bu alanından çatıya geçişte altı diş frizli bir saçak kapı hizasında yarım daire yaparak devam eder. Saçağın üstünde üç sıra taş dizimi sonrası düz bir silme ve iki köşede birer küre ile yapının girişine anıtsallık kazandırılmıştır (Fotoğraf 156). Kuzey cephenin asıl beden duvarlarında, giriş kısmının iki yanında da birer giriş kapısı, bodrum kat ve zemin katta da üç adet pencere yer alır. Bodrum katta pencereler düz formlu, kilit taşı belirgin ve demir parmaklıklıdır. Zemin katta da düz formlu pencerelerin altı ajurlu olarak verilmiştir (Fotoğraf 153,154). Yapının eski görselinden de günümüzde de özgünlüğünü koruduğu görülmektedir (Resim 22).

Kuzey-güney yönünde gelişim gösteren yapı "U" plan şemasına sahiptir. Yapının bodrum katında 8 mekan yer alır. Katta mekanlar plandaki gibi "U" formlu bir koridora açılır. Simetrik bir plan şeması gösteren kat doğu batı yönünde aynı düzenlenmiştir. Kata giriş doğu, batı yönlerde karşılıklı olarak yerleştirilmiş, katlar arası geçişin sağlandığı merdiven alanına açılmaktadır. Katın kuzey yönünde konumlanan B01 ve B08 nolu mekanlar 5 pencere açıklığına sahiptir. Batı cephede yer alan B06, B07 nolu mekanlar 3, B09 nolu mekan 4 pencere ile aydınlatılırken simetriğinde doğu cephede yer alan B02 ve B03 nolu mekanlar 3, B04 nolu mekan 4 pencere ile aydınlatılmaktadır (Şekil 39). Gri renk ile boyalı yapının

zemini mermer döşemelidir. Mekan kapıları ahşap ve geçişlerde basık kemer uygulanmıştır (Fotoğraf 157).

Yapının zemin katında da simetrik bir plan şeması görülmektedir. 12 mekan yer alan katta plan şemasındaki gibi "U" formlu bir koridora açılmaktadır. Katta merdivenlerden çıkılarak ulaşılan 7 giriş kapısı yer alır. Ana girişin yer aldığı kuzey cephesinde 3, doğu- batı cephelerde karşılıklı olarak yerleştirilmiş katlar arası merdivenlerin olduğu yere açılan 1'er ve güney yönünde koridora açılan 2 kapı mevcuttur. Yapının kuzey yönündeki ana giriş kapısının iki yanında yer alan kapılardan giriş sağlandığı alan zemin katın kot seviyesinden alçaktadır. Bu alanlardan zemin kat koridoruna merdivenlerden çıkılarak ulaşılır. Alanın zemini karo döşemelidir (Fotoğraf). Katın kuzey yönünde konumlanan Z01 nolu mekan 5, Z09 nolu mekan 4, Z08 nolu mekan ise 1 pencerelidir. Batı yönündeki Z11, Z12, Z13 ve doğu yönündeki Z02, Z03, Z04 nolu mekanlar 3'er pencere açıklığına sahiptir. Güney yönde konumlanan Z05 ve Z07 nolu mekan 2'şer pencere ile aydınlatılmıştır. Gri renk ile boyalı yapıyı mavi ve gri renklerinde petek seviyesinde bir bordür dolanmaktadır. Katın zemini mermer, tavanı ise koridorlarda yalın çıtalarla oluşturulmuş ahşap döşemelidir. Mekan kapıları ahşaptır (Fotoğraf 158). Katta konferans salonu olarak kullanılan Z06 nolu mekana 3 yönden giriş sağlanmaktadır (Şekil 40).

Yapının Z06 nolu mekanının asma katı olan 101 nolu mekana geçiş yarım daire formlu iki yönden ahşap merdiven ile sağlanır (Fotoğraf 159). Yapının beden duvarından yüksek olan bu alanda 9 pencere açıklığı bulunur (Şekil 41). Asma kat ve kata çıkış merdivenleri ahşaptandır. Z06 nolu mekan zemin döşemesi parke, petek seviyesine kadar ahşap kaplı, üst örtüsü ve duvarların petek seviyesi üzeri kalemişi bezelidir. Bezemeler arasında zencerek tepelek, saadet düğümü, yivler, rumi ve palmet ile birbirini takip eden geometrik bordürler kullanılmıştır (Fotoğraf 160).

Kagir olarak inşa edilen yapının tüm cepheleri kesme taş ve tuğla kullanımı ile hareketlendirilmiştir. Bina içinde bodrum kat ile zemin kat arasında ve dışında görülen merdivenlerin korkulukları ile bodrum kat pencereleri önünde yer alan korkuluklar demirdir. Yapının bodrum katında ve zemin katında mermer, ana giriş alanında karo, konferans salonunda ise yer döşemesi parkedir.

Yapının konferans salonuna açılan asma kata çıkış merdivenleri ile zemin kat tavan döşemesi ahşaptır. Yapıda süsleme öğesi olarak kesme taş ve tuğlanın birlikte kullanımı, belirgin kilit taşı, diş frizi, plastr, pencere altı ajur uygulamasının yanında yapı içerisinde giriş alanında yer alan karo ve konferans salonu içerisinde yer alan kalem işi motifler yer almaktadır.

Mavi renk boyalı yapının koridorlarında kalem işi bir bordür dolanır. Konferans salonunda barok dönem etkilerinde pastel tonlarda yapılmış, 'S, C' kıvrımlar, elips tavan tasarımı, madalyonlar, uçuşan hareketli figürler, simetrik düzenlemeler geometrik bölünmeler yer alır. Yapının konferas salonun da geometrik bölünmeler yer alır. Burada birbirini takip eden dar dikdörtgen form ve kesiştikleri yerde üçgen oluşturan zencerek motifli tüm duvarı kaplayan kare bir çerçeve oluşturmuştur. Çerçevenin içinde tüm kenarlarında köşelik mevcuttur. Çerçeveyi dört bir yönden saran, dörtlü kesişmeler ile oluşturulmuş zencerek motifi, yatay ve dikey çizgilerle desenlendirilmiş dar bordürlerle bir pano oluşturulmuştur. Bu panoyu yapının konferans salonunun tüm beden duvarlarında görmekteyiz. Pano ile çatıya geçiş arasında iki bordür arasında bir sıra geometrik bölünmeler içerisine yerleştirilmiş tepelik bezemeli bordür, onun üzerinde mukarnas sırası ile çevreleyen bir bordür ve onun da üzerinde üç sıra bordo renkli silme yer alır. Tavan geçildiğinde ise oldukça geniş bir bordür yer alır. Birbirini tekrar ve takip eden bu bordürde barok dönem etkili 'S, C' kıvrımlı dallar, iç içe geçmiş rumi, dilimli rumi ve palmet motifleri mevcuttur. Tavanda beden duvarları gibi geometrik bölünmeler tekrar etmiştir. İki kısa kenarda dar olan bölümde merkezde saadet düğümünün iki kenarında simetrik olarak yerleştirilmiş rumi motifleri ile 'C' kıvrımlı birbirine geçmeli dallar yer alır. Tavanın merkezinde şemse, dört köşede köşelik yer alır. Şemse'nin içerisinde dairesel bir madalyon ve yine bunların içerisinde barok etkili rumi motifi yer alır. Salon'un içerisinde tüm figürlerdeki kıvrımlar uçuyormuş hissindedir.

5. DEĞERLENDİRME

5.1. MALZEME VE TEKNİK ÖZELLİKLERİ

İncelenen yapılar, malzeme açısından benzer özellikler göstermektedir. Yapıların inşasında kesme taş, moloz taş, alçı ve tuğlanın yanı sıra ahşap malzemenin de kullanıldığı görülmektedir.

Yapıların birçoğunda, dış cephelerde moloz taş olan duvarlar, üzerleri sıvanarak taş sırası görünümü vermek için yatay olarak derzlenmiştir. İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı, Erkek Öğretmen Okulu, Polak Mektebi ve Hamidiye Sanayi Mektebi cephelerinde bu derz uygulaması görülür.

Cephelere hareketlilik kazandırmak için kapı ve pencere sövelerinde kesme taş veya tuğla malzemeden kemer, katlar arası silmeler, diş frizi ve bosaj, gibi öğeler kullanılmıştır.

Yapıların köşelerinde kesme taş malzemeden yapılmış bosaj dizimini Rum Mektebi, Alman Mektebi, Hamidiye Sanayi Mektebi, Askeri İdadi, İttihat ve Terakki Mektebi'nde görmekteyiz.

Çeşitli dönemlerde onarım görmüş olan yapıların içerisinde zemin döşemesi olarak karo, ahşap, mermer, mozaik zemin, fayans ve betonarme göze çarpmaktadır. Örnek olarak; Dar'ül İrfan, Mekteb-i Rüştiye, Polak Mektebi, Maria Lorda Binası, Alman Mektebi Ek Binası ve İttihat Terakki Mektebi'nin zemin katlarında karo kullanılmıştır. Askeri İdadi Harbiye Binası'nın giriş holü, İttihat ve Terakki Mektebi'nin bodrum katı, Erkek Öğretmen Okulu mekanlar hariç tüm katlar, İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı giriş holü, Hamidiye Sanayi Mektebi giriş holü ve Asım Bey Dar'ül Eytamı bodrum katında mermer kullanılmıştır. Alman Mektebi, Rum Mektebi, Asım Bey Dar'ül Eytamında tüm katların zemin döşemesi ahşaptır. Alyan Musevi Mektebi bodrum kat kantini, Mekteb-i Rüştiye bodrum kata giriş kapı aksları, Polak Mektebi'nin zemin kat koridoru, Maria Lorda Binası mekan içleri hariç tüm katlar ve Askeri İdadide koridor ve mekan içlerinde fayans kullanılmıştır. Maria Lorda Binası mekan içleri, Hamidiye Sanayi Mektebi zemin kat koridor, Alyan Musevi Mektebi bodrum kat hariç tüm yapı, Askeri İdadi Ek Hizmet binası giriş holü ve Erkek Öğretmen Okulu'nda mekan içleri mozaik zemindir. Dar'ül İrfan zemin kat hariç tüm yapı, İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı giriş holü hariç tüm yapı, Alyan Musevi Mektebi bodrum kat, Mekteb-i Rüştiye bodrum kat, Polak Mektebi zemin kat hariç tüm yapı, Hamidiye Sanayi Mektebi zemin kat hariç tüm yapı

içerisinde betonarme zemin uygulaması yer almaktadır. Yapılardan Alyan Musevi Mektebi, Polak Mektebi, Mekteb-i Rüştiye, Hamidiye Sanayi Mektebi ve Maria Lorda Binası'nda volta döşeme görülmektedir.

Ahşap malzeme hem zemin döşemelerinde hem de tavanlarda kullanılmıştır. Maria Lorda Binası'nın ikinci katında, Rum Mektebi, Asım Bey Dar'ül Eytamı ve Alman Mektebi'nin tüm katlarında tavanlar ahşap olarak yapılmıştır.

Tüm yapılardan farklı olarak Hamidiye Sanayi Mektebi'nin giriş holünün tavan süslemesinde alçı malzeme kullanılmıştır.

Bazı yapıların kitabeleri mermerdir. Mekteb-i Rüştiye, Rum Mektebi, Alman Mektebi ve Askeri İdadi binalarında yer alan kitabeler buna örnektir.

Mermer kullanımını ayrıca Alyan Musevi Mektebi'nin güney yönünden bodrum kata girişi sağlayan kapı kemerinde ve İttihat ve Terakki Mektebi'nin güney cephesinde konferans salonuna açılan pencere sövesinde görülmektedir.

Yapıların tümünde bina içerisinde ve dışarısında yer alan merdivenlerin trabzanları demirden yapılmıştır. Çalışma genelindeki küpeşteleri ahşap olarak yapılan merdivenlerden farklı olarak, Dar'ül İrfan ve Mekteb-i Rüştiye yapılarında küpeşteler demir, Askeri İdadi'de ise hem demir hem ahşap kullanılmıştır. Yapılarda merdivenler farklı formlarda karşımıza çıkmaktadır. Bunlar tek, iki ve üç kollu olarak sınıflandırılabilir[233]. Yapı dışında tek kollu, yapı içinde ise iki kollu orta sahanlıklı merdiven sistemi en fazla kullanım alanı olan merdiven sistemleridir. Yapı dışında tek kollu merdiven yer alan yapılar; Alman Mektebi, Polak Mektebi, İttihat ve Terakki Dar'üleytamı, Maria Lorda Binası, Askeri İdadi Ek Hizmet Binası, İttihat ve Terakki Mektebi'dir. Tek kollu sahanlıklı yapılar; Alyan Musevi Mektebi ve Asım Bey Dar'üleytamı'nın ana giriş yönündeki, Rum Mektebi'nin kuzey cephedeki girişindeki merdivenlerdir. Üç kollu sahanlıklı merdivenli yapılar ise; Dar'ül İrfan, Erkek Öğretmen Okulu, İttihat ve Terakki Dar'üleytamı'nın ana giriş kapısı yönündeki merdivenlerdir. Yapı içerisinde tek kollu merdivene sahip yapılar; Hamidiye Sanayi Mektebi, İttihat ve Terakki Dar'üleytamı, Maria Lorda Binası, İttihat ve Terraki Mektebi'nin giriş kotu farklılığından dolayı zemin kata çıkış merdivenleridir. İki kollu orta sahanlıklı merdiven yer alan yapılar; Alman Mektebi, Mekteb-i Rüştiye, Erkek Öğretmen Okulu, Polak Mektebi, Hamidiye Sanayi Mektebi, Maria Lorda Binası, Dar'ül İrfan, İttihat ve Terakki Mektebi,

[233] Şumnu Şükrü, **Binalarda Tasarlama İlkeleri Projelendirme Esasları ve Yapı Elemanları,** Sakarya,1997, s.27.

Askeri İdadi Harbiye Binası, İttihat ve Terakki Dar'üleytamıdır. İki kollu köşe sahanlıklı merdivenler sadece Mektebi Rüştiye binasında yer alır. İki kollu yarım dönüşlü merdivenleri İttihat ve Terakki Mektebi'nin konferans salonuna çıkışı sağlayan merdivenlerinde, Alman Mektebi Ek Binası ve Askeri İdadi Harbiye Binası'nda görmekteyiz. Üç kollu orta sahanlıklı merdiven sistemi Asım Bey Dar'üleytamı ile Rum Mektebi yapılarında yer alır. Üç kollu köşe sahanlıklı merdiven sistemini ise sadece Alyan Musevi Mektebi'nin merdivenlerinde uygulanmıştır.

Binalarda iç ve dış kapıların yapımında ahşap, demir ve PVC malzeme kullanılmıştır. Bina içerisinde yapıların tümünde kapılar ahşaptır. Bina dışında ahşap kapılı olan yapılar; Alyan Musevi Mektebi, Dar'ül İrfan, Asım Bey Dar'ül Eytamı, Rum Mektebi, Alman Mektebi, İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı, Erkek Öğretmen Okulu, Polak Mektebi, Maria Lorda Binası ve İttihat Terakki Mektebi'dir. Bina dışında demir kapılı yapılar; Alyan Musevi Mektebi'nin bodrum kata açılan tüm kapıları, Mektebi Rüştiye ana giriş ve bodrum kat kapıları, Hamidiye Sanayi Mektebi ana giriş kapısı ve bodrum kat kapıları, Maria Lorda binası güney doğu yönündeki kapısı ve Askeri İdadi binasıdır. Pvc uygulaması Dar'ül İrfan'ın kuzey yönünde ve Polak Mektebi'nin batı cephesinde yer alan dışarıya açılan kapılarında kullanılmıştır.

Demir'in diğer bir kullanımı ise pencere önlerinde görülen parmaklıklardır. İttihat ve Terakki Mektebi bodrum kat, Maria Lorda Binası bodrum kat, Polak Mektebi bodrum kat ve batı cephe hariç tüm zemin kat, Erkek Öğretmen Okulu batı cephe bodrum kat, Mektebi Rüştiye bodrum kat ve ön binaya ait birinci katta yarım, İttihat ve Terraki Dar'üleytamı bodrum kat, Rum Mektebi bodrum kat, Dar'ül İrfan bodrum kat ve Alyan Musevi Mektebi bodrum katında demir parmaklık kullanılmıştır.

Yapılarda ağırlıklı olarak pencereler PVC'dir. Çeşitli dönemlerde geçirdikleri değişiklerden biri de budur. Ahşap doğrama pencereler yerini PVC'ye bırakmıştır. Ahşap olarak, Alman Mektebi ve Asım Bey Dar'üleytamı'nda kullanım mevcuttur.

Kırma çatılı yapıların üzerleri Marsilya kiremidi ile kaplanmıştır. Yapılardan Erkek Öğretmen Okulu'nun çatısının merkezi noktasında belirli bir alan piramidal buzlu cam ile kaplıdır.

Genelde yapı duvarlarını güneş ve yağmurdan korumak amacı ile kullanılan saçak düzenlemesi ise şöyledir: Alyan Musevi Mektebi, Rum Mektebi, Maria Lorda Binası, İttihat

ve Terakki Mektebi Binası kademeli saçaklıdır. İttihat ve Terakki Binasında ayrıca bir alınlık ve köşelerde dairesel formlu akroterler yer almaktadır. Geniş saçaklı, bezeme ve destek öğesi görülmeyen yapılar; İttihat ve Terakki Dar'üleytamı, Mekteb-i Rüştiye, Hamidiye Sanayi Mektebi'dir. Geniş ve kademeli saçaklı yapı Erkek Öğretmen Okulu'dur. Bu yapıda ayrıca alınlık mevcuttur. Geniş saçak altına destek payandası görülen tek yapı Asım Bey Dar'üleytamı'dır. Bu dekoratif destek payandasının benzeri, Bornova'da Peterson Köşkü'nde de uygulanmıştır [234].

Mekteb-i Rüştiye yapısının eski görsellerinden anlaşılacağı üzere yapının orijinal saçak kısmı günümüze ulaşamamıştır. Geçirdiği çeşitli onarımlarda inşa edildiği ilk halinde kuzeybatı cephesinde yer alan beden duvarının üst seviyesinde yatay bir kuşak mevcuttur. Kuşakta dikdörtgen pano dizileri yer alır. Yapıya ikinci katın çıkılması ile bu kuşak yıkılmış, eskisi gibi yine geniş saçaklı olarak tamamlanmıştır. Fakat bu ikinci katın bir zaman sonra kaldırılması ile yapı yine ilk halindeki gibi bodrum kat üzeri iki katlı hale getirilmiştir. Bu aşamalar sırasında yapının özgün halinde yer alan çatıya geçiş aşamasındaki diş frizi dizimi, yatay yöndeki iç bükey ve dış bükey silmeler, saçak desteği füruşlar kaybolmuştur. Bu tarz beden duvarı üzerinde geometrik bölünmeler ile oluşturulan pano dizimi kuşağı Pınarhisar Sadullah Koloğlu İlk Okulu'nda da görmekteyiz[235].

Yapıların eski görsellerinden anlaşıldığı üzere Alyan Musevi Mektebi, Hamidiye Sanayi Mektebi ve bir kısmı kaldırılmış Erkek Öğretmen Okulu yapıları alınlıklı yapılardır. Günümüze ulaşan Askeri İdadi yapısında ve Erkek Öğretmenin ana giriş aksında yer alan alınlık günümüze ulaşmıştır.

[234] Tülek, Selahattin, **19.yy. İzmir Yapılarında Saçak Düzenlemesi**,(Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Sanatları Anabilimdalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir,2016,s.88.
[235] Gönül, Belgin, **Pınarhisar Sadullah Koloğlu İlkokulu Restorasyon Projesi**, (İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim dalı Restorasyon Programı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul,2011,s.35,161.

5.2.PLAN ÖZELLİKLERİ

Geç Dönem Osmanlı Mimarisi dönemi içerisinde inşa edilen bu yapıların genelinde yapıların planlarından çok dış cephelerine önem verilmiştir. Bu durumdan dolayı yapıların plan çözümlemesi geri planda kalmıştır. Bu dönemde yapıların plan tipleri dıştan bakıldığında anlaşılabilecek tarzda yapılmıştır. Genelde iki, üç katlı inşa edilen kamu yapılarında plan tipleri birbiriyle benzerlik göstermektedir.

Yapı planlarında cephelerinde de gördüğümüz ortak bir özellik olan simetrik düzen hakimdir. İncelenen yapılar içerisinde "L", "U", kare, dikdörtgen ve iç avlulu olmak üzere 5 plan şeması yer almaktadır.

"L" plan şeması ana girişin bulunduğu yatay düzlemdeki yapıya, sol kenarından yapıyı dikey olarak kesen alanın eklenmesi ile oluşturulmaktadır. Bu plan şemasında mekanlar iki yönde konumlandırılmıştır. Yapılar içerisinde "L" plan şemasını Polak Mektebi ve Maria Lorda binasında görmekteyiz. Polak Mektebi'nde zemin kattaki koridor alanı dışında yapının diğer katlarında simetrik plan şeması görülür. Maria Lorda binasında ise birinci ve ikinci katlar simetrik düzene sahiptir.

"U" plan şeması, yatay düzlemde oluşturulan, ana giriş kapısının da yer aldığı alana iki yönden eklenen, yapıyı dikey olarak kesen alanların eklenmesi ile oluşturulur. Bu plan şemasında mekanlar yapıyı üç yönden sarmaktadır. "U" plan şemasına sahip olan İttihat ve Terakki Dar'üleytamı ile İttihat ve Terakki Mektebi yapılarından sadece İttihat ve Terakki Dar'üleytamı bodrum kat hariç simetrik düzenlidir. İttihat ve Terakki Mektebi'nde ise konferans salonu üzerinde yer alan asma kat dışında yapı genelinde simetrik bir plan görülmektedir.

Dikdörtgen plan şeması yapının yanlara doğru uzatılmasıyla oluşturulur. Bu planda mekanlar iki yönden konumlandırılmıştır. Plan şemasını Alyan Musevi Mektebi, Dar'ül İrfan, Rum Okulu, Hamidiye Sanayi Mektebi, Alman Mektebi'nin Ek Binası ve Mekteb-i Rüşdiye binalarında görmekteyiz. Yapılardan Mekteb-i Rüşdiye binası 1892 yılında yapıya bitişik ikinci bir bina eklenmesi ile dikdörtgen plan şemasına sahip olmuştur. Dikdörtgen planlı bu yapılardan Alyan Musevi Mektebi, Hamidiye Sanayi Mektebi, Rum Okulu, Mekteb-i Rüşdiye'nin bodrum kat planları hariç yapıların diğer katlarında simetrik plan şeması hakimdir. Dar'ül İrfan yapısında da yapı planı her iki katta da birbirini tekrar etmiştir. Alman Mektebi'nin Ek Binası'nın kat planlarında ise bir uyum görülmez.

Kare plan şemasında mekanlar dikdörtgen formlu plandaki gibi iki yönde konumlanır. Dikdörtgen plandakinden farklı olarak bu plan şemasında yanlara doğru bir uzama görülmez. Bu plan şeması Asım Bey Dar'ül Eytamı, Alman Mektebi ve Erkek Öğretmen Okulu'nda yer alır. Bu yapılardan Asım Bey Dar'ül Eytamı tamamen simetrik bir plan şemasına sahipken, Alman Mektebi ve Erkek Öğretmen Okulu'nun kat planları benzerlikler barındırmakta fakat simetrik değillerdir. Erkek Öğretmen Okulu'nda giriş cephesinde alınlığın iki yanında yapının bünyesinden yukarı taşırılmış, plan içerisinde de mekanlar ile bağlantılı olan, kule biçiminde yükselti ile cephe anıtsallaştırılmıştır.

İç avlulu plan şeması kare plan şemasının orta kısmının boşaltılmış halidir. Mekanlar yapıyı dört yönden sarmaktadır. İç avlulu plan şemasında olan Askeri İdadi bu plan şemasına sahip tek yapıdır. Yapı'nın batı yönündeki Ek Hizmet binası 1896/97 eğitim-öğretim yılında eklenerek okul bu plan şemasını almıştır. Bina'nın plan şemasında herhangi bir simetri görülmemektedir. İç avlulu plan şeması yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı askeri eğitimine giren kışlalarda görülen planlarla benzerlik taşımaktadır. Bu yapı türünün örneği ise Kalyoncu Kışlasıdır[236].

Tez kapsamında incelenen yapılar daha çok iki, üç ve dört katlı olarak inşa edilmiştir. Yapıların çok katlı olarak inşa edilmesi ile birlikte katlar arası geçişi sağlayan merdivenlerin önemi artmıştır. Merdivenler yapı içerisinde giriş aksı, koridor uçları ya da yapının tam merkezine gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Bazı yapılarda tek, bazı yapılarda iki, bazı yapılarda ise üç kollu merdivenler kullanılmıştır. Yapı içerisinde tek kollu merdivene sahip yapılar; Hamidiye Sanayi Mektebi, İttihat ve Terakki Dar'üleytamı, Maria Lorda Binası, İttihat ve Terakki Mektebi'nin giriş kotu farklılığından dolayı zemin kata çıkış merdivenleridir. İki kollu orta sahanlıklı merdivenli yapılar; Alman Mektebi, Mekteb-i Rüştiye, Erkek Öğretmen Okulu, Polak Mektebi, Hamidiye Sanayi Mektebi, Maria Lorda Binası, Dar'ül İrfan, İttihat ve Terakki Mektebi, Askeri İdadi Harbiye Binası, İttihat ve Teraki Dar'üleytamı'dır. İki kollu köşe sahanlıklı merdivenli Mektebi Rüştiye binasıdır. İki kollu yarım dönüşlü merdivene sahip yapılar; İttihat ve Terakki Mektebi'nin konferans salonuna çıkışı sağlayan merdivenler, Alman Mektebi Ek Binası ve Askeri İdadi Harbiye Binasıdır. Üç kollu orta sahanlıklı merdivenli; Asım Bey Dar'üleytamı ile Rum Mektebi'dir. Üç kollu köşe sahanlıklı merdiveni ise Alyan Musevi Mektebi'nde görmekteyiz.

[236] Dündar, Mesut, **Beylerbeyi Sarayı** (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara,2008, s.70.

Ayrıca Mektebi Rüştiye Binası'nın 1909 yılında eklenen diğer katı günümüze ulaşamamışsa da merdiven basamakları kısmen yapı içerisinde yer almaktadır.

Plan bütünlüğünde geç dönem mimarisinde kullanılmaya başlanan giriş üzerinde balkon kullanımı Mekteb-i Rüştiye ve Erkek Öğretmen Okulu'nda yer almaktadır[237]. Benzeri balkon kullanımını Amasya Saraydüzü Kışlası'nda ve Denizli Lisesi'nde görmekteyiz[238].

[237] Özgün, Selda, **Denizli'deki Kamu Yapıları (1876- 1940)**, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2000,s.24.

[238] Kolay, Emre, **Amasya İl Merkezinde Geç Dönem Kamu Yapıları 1848-1947**, (Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun,2013, s.97., Özgün, Selda, **agt**., s.24.

5.3. CEPHE ÖZELLİKLERİ

Geç Dönem Osmanlı mimarisi içerisinde inşa edilen sivil ve kamu yapılarında en çok önem verilen kısım cepheler olmuştur. Cephelerde yapılar anıtsallaştırılmış, adeta güç simgeleyen unsurlar haline getirilerek çeşitli öğelerle donatılmıştır. Çalışmamız içerisindeki 1846-1912 yılları arasında inşa edilen yapılarda bu özellikleri barındırmaktadır.

Cepheleri vurgulayan unsurlar köşe ve kapı çıkmaları, anıtsallık verilen ana giriş kapıları, silmeler, köşe taşları, plaster, pencere kenarlarında yer alan kabaralar, kat silmesi, pencere üstünde ya da altında yer alan kartuşlar ve pencere söveleridir.

Cepheler içerisinde ana giriş kapısının bulunduğu ön cephe, diğer cephelere kıyasla daha çok süsleme ve mimari eleman öğesi eklemelerini bünyesinde barındırarak önem taşımaktadır. Buna karşılık simetrinin plan ve cephede yaygın olarak kullanılmasına rağmen ön cepheye benzeyen arka cepheye daha az önem verilmiş, yan cepheler ise sade olarak yapılmıştır. Örneğin; Alyan Musevi Mektebi, Dar'ül İrfan, Asım Bey Dar'ül Eytamı, Mekteb-i Rüştiye, Rum Mektebi, Erkek Öğretmen Okulu, Hamidiye Sanayi Mektebi, Askeri İdadi, İttihat ve Terakki Mektebi binalarının yan cepheleri birbirleri ile simetrik olarak düzenlenmiştir. Ön ve arka cephesi simetrik olarak düzenlenen Asım Bey Dar'üleytamı ile Alman Mektebi'dir. Arka cepheler yapıların en sade cephesidir. Yan cephelerde gördüğümüz simetriyi bazen arka ve ön cephede de görebilmekteyiz. Asım Bey Dar'üleytamı ve Alman Mektebi Binaları bu tarzda yapılmıştır. Hepsinden farklı olarak tüm cepheleri farklı bir düzene sahip olan Polak Mektebi, İttihat ve Terakki Dar'üleytamı ve Maria Lorda Binası'dır.

İncelenen yapılarda ana giriş kapısının yer aldığı ön cephelerin farklı şekillerde vurgulandığı görülmektedir. Ana beden duvarından yukarı doğru yükseltilerek, öne doğru taşırılarak, bazen de ön giriş ve arka aks öne doğru taşırılarak vurgulanmıştır. Bunların yanı sıra ana giriş kapısının iki kenarında sütun kullanılarak yine giriş alanı vurgulanan yapılar mevcuttur. Bazı yapılarda çeşitli değişiklerden dolayı binaların inşa edildiği zaman konumlanan ana giriş kapıları kullanılmamaktadır. Bunlar; Rum Mektebi, Maria Lorda Binası'dır. Ana kapı giriş aksında sütun kullanılarak kapının vurgulandığı yapılar; Asım Bey Dar'ül Eytamı, Erkek Öğretmen Okulu, Polak Mektebi, Askeri İdadi'dir. Diğer yapılarda ise kapı iki yanında sütun ya da silme kullanımının yanı sıra kemerli kilit taşı belirginleştirilerek taç kapı gibi düzenlenmiştir. Yapıların ana giriş cephelerinde öne doğru taşkın giriş kapısına sahip yapılar; İttihat ve Terakki Mektebi, Askeri İdadi, Mekteb-i Rüştiye, Dar'ül İrfan, Alyan

Musevi Mektebi ve Erkek Öğretmen Okulu'dur. Beden duvarından yukarı doğru taşırılan ana kapı aksı Maria Lorda Binası ile Rum Mektebi, Askeri İdadi ve İttihat ve Terakki Mektebi'nde de gördüğümüz bir özelliktir. Hem ön hem arka cephede dışa taşkın olan yapılar ise Asım Bey Dar'üleytamı ile Hamidiye Sanayi Mektebi'dir.

Ön cephenin herhangi bir çıkma yapmayıp düz olarak bırakılan yapılarda vardır. Bu yapılar, Alman Mektebi, İttihat ve Terakki Dar'üleytamı ve Polak Mektebi'dir. Polak Mektebi'nde kapı iki sütunla vurgulanmıştır.

Askeri İdadi Ek Hizmet Binası'nın doğu cephesinde yer alan ana girişi Neoklasik üslupta yapılmış üçgen alınlıklı dört sütun ile vurgulanmış dönem mimarisini yansıtır biçimdedir. Bu dört sütunla taşınan ve üçgen alınlıkla tamamlanan anıtsal giriş tapınak girişlerini anımsatmaktadır. Buradaki en önemli fark yapıların inşa edildiği dönemler ve alınlık içerisinde yer alan Osmanlı armasıdır.

Erkek Öğretmen Okulu giriş cephesinde alınlığın iki yanında yapının bünyesinden yukarı taşırılmış, plan içerisinde de mekanlarla bağlantılı olan, kule biçiminde yükselti ile cephe anıtsallaştırılmıştır.

Geç dönem mimarisinde kullanılmaya başlayan giriş üzeri balkon kullanımı yapılardan Mekteb-i Rüştiye ve Erkek Öğretmen Okulu'nda mevcuttur. Benzeri uygulama Denizli Lisesi'nde de görülmektedir[239].

Cephelerde gördüğümüz bir diğer unsur da cephelerin silme, plastr ve köşe taşları gibi elemanlar ile yatay ve dikey düzlemde bölünmesidir. Yatay düzlemde yer alan silmeler yapının özellikle kat ayrımlarını vurgulamaktadır. Kat ayrımını vurgulayan silme kullanımını Alyan Musevi Mektebi, Dar'ül İrfan, Asım Bey Dar'ül Eytamı, Rum Mektebi, Alman Mektebi ana binasında, İttihat ve Terraki Dar'üleytamı'nda bodrum ile zemin kat arasında, Mekteb-i Rüştiye, Erkek Öğretmen Okulu, Polak Mektebi, Hamidiye Sanayi Mektebi, Maria Lorda Binası bodrum kat ile zemin kat arasında, Askeri İdadi, İttihat ve Terakki Mektebi binasında görmekteyiz. Kat silmesi dışında pencere denizlik seviyesinde de ikinci bir silme kullanımının mevcut olduğu yapılar da vardır. Dar'ül İrfan'ın bodrum kat, Polak Mektebi'nin birinci kat pencerelerinde ve Asım Bey Dar'üleytamı, Alyan Musevi Mektebi, Erkek Öğretmen Okulu yapılarında pencere denizlik seviyesinde bir silme yer alır. Silmenin yapıyı yatay yönde bölmesi üçüncü bir kullanım olarak çatıya geçişte yer almıştır. Bu tarz silme Askeri İdadi,

[239] Özgün, Selda, **agt**., s.24.

İttihat ve Terakki Mektebi, Maria Lorda Binası, Erkek Öğretmen Okulu, Rum Mektebi ve Alyan Musevi Mektebi'nde görülür. Çatıya geçiş silmesi altında diş frizi ile cepheye hareket katan bir süsleme öğesini Rum Mektebi ve Alyan Musevi Mektebi'nde görmekteyiz. Bu silmelerin yanı sıra pencere kemer üzengi seviyesinden geçen bir silme, Maria Lorda Binası'nda zemin kat pencerelerinde ve Erkek Öğretmen Okulu'nun birinci kat pencerelerinde yer alır.

Geç dönem mimarisinin sivil ve resmi yapılarında yaygın olarak iki duvarın kesiştiği köşeler düzgün taş dizimiyle ya da kaydırmalı taş dizimi ile belirginleştirilmiştir. Alman Mektebi'nin Ana Binası, Rum Mektebi ve Alyan Musevi Mektebi kaydırmalı taş dizimine sahip yapılardandır. Buna benzer bir yapı Denizli Buldan Dört Eylül İlk Mektebi'dir[240].

Bosajlı dizimin yanı sıra yapının beden duvarları ve köşelerinde plaster ile yapı dikey olarak bölünmesi dönemin mimarisinde yapıların çoğunda yer almıştır. Köşelerde plaster uygulanan yapılar; Asım Bey Dar'ül Eytamı, Mekteb-i Rüştiye, Polak Mektebi, Hamidiye Sanayi Mektebi, Askeri İdadi Ek Hizmet Binası, İttihat ve Terakki Binası'dır. Çanakkale Gelibolu Gazi Süleyman Paşa Mektebi, Muğla Merkez Kız Mektebi, Eskişehir Akça Alan Mektebi gibi yapılar bu tarz kullanımın yer aldığı bazı örneklerdir[241]. Cephelerde plaster uygulanan yapılar ise; Alyan Musevi Mektebi, Polak Mektebi, Rum Mektebi'nin doğu ve batı cephesi, Hamidiye Sanayi Mektebi'nin doğu ve batı cephesidir.

Yığma moloz taş üzeri sıvalı olan cephelerde taş dizimi görünümü vermek için cepheler yatay yönde derzlenmiştir. Yapılardan Edirne Erkek Öğretmen Okulu, İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı ve Polak Mektebi cepheleri bu düzenle yapılmıştır.

Yapılarda dikkat çeken bir diğer eleman ise pencerelerdir. Tekli ya da ikili gruplar halinde tasarlanmışlardır. Yuvarlak, basık kemerli ya da lentolu olarak düzenlenmiş olan pencereler her katta uyumlu biçimde aynı hizada yer almaktadır. Pencere söveleri kesme taş, ya da tuğla dizimi üzeri sıva ile belirginleştirilmiş bir kullanımla ve kilit taşı belirgin hale getirilerek kullanılmıştır. Rum Okulu, Askeri İdadi, Alman Mektebi, Hamidiye Sanayi Mektebi ve İttihat ve Terakki Mektebi pencere sövelerinde kesme taş kullanılan yapılardandır. Yapılardan Alyan Musevi Mektebi'nde bodrum katta tüm pencereler basık, batı, doğu ve güney caphelerde zemin kat basık kemerli, birinci kat lentoludur. Dar'ül İrfan'da zemin kat basık, birinci kat lentolu, doğu cephesinde yer alan giriş alanında yuvarlak kemerli pencereler

[240] Özgün, Selda, **agt.**, s.44.
[241] Özgün, Selda, **agt.** s.141.

kullanılmıştır. Asım Bey Dar'ül Eytamı'nda bodrum kat basık, diğer katlar lentoludur. Rum Mektebi'nde bodrum kat lentolu, diğer katlar basık kemerlidir. Alman Mektebi'nde ana bina'nın tüm pencereleri basık kemerli, ek binanın pencereleri lentolu üzeri yarım daire eklentisi ile yuvarlak kemerli görünümü kazandırılmıştır. İttihat ve Terakki Mektebi'nin tüm cephelerinde pencereler lentoludur. Mekteb-i Rüştiye binasının bodrum kat pencereleri basık kemerli, ön binanın zemin kat pencereleri yuvarlak, birinci kat lentolu, arka binanın ise zemin kat basık, birinci kat pencereleri lentoludur. Erkek Öğretmen Okulu'nun bodrum kat pencereleri basık, zemin kat yuvarlak, birinci kat basık kemerlidir. Polak Mektebi'nin bodrum ve zemin kat pencereleri basık kemerli, birinci kat ikinci kat pencereleri lentoludur. Ayrıca yapının batı cephesinde sivri kemerli plaster ile ikili pencere uygulaması yer alır. Hamidiye Sanayi Mektebi bodrum kat yuvarlak, zemin ve birinci kat basık, ikinci kat düzdür. Ayrıca yapının batı ve doğu cephesinde tek, kuzey ve güney cephelerinde üçlü yuvarlak kemerli pencere uygulaması yer alır. Maria Lorda Binası'nda bodrum, zemin ve ikinci kat pencereleri basık kemerli, birinci kat pencereleri lentoludur. Askeri İdadi'nin Ek Hizmet Binası'nın giriş kapısı üzerinde yer alan üç yuvarlak kemerli pencereler hariç binanın tüm pencereleri basık kemerlidir. Yapının Harbiye Binası'nda ise tüm pencereler yuvarlak kemerlidir. İttihat ve Terraki Mektebi'nin tüm pencereleri lentoludur.

Geç Dönem mimarisinde sıklıkla karşılaştığımız pencerelerde belirgin kilit taşı; Alyan Musevi Mektebi, Dar'ül İrfan, Rum Mektebi, Erkek Öğretmen Okulu, Polak Mektebi, Maria Lorda Binası ve İttihat ve Terakki Mektebi'nde uygulanmıştır. Ayrıca pencere kilit taşında bezemede Rum Mektebi'nde tekli çiçek motifi ve Mekteb-i Rüştiye'nin ana giriş kapısının belirgin kilit taşındaki ay yıldız motifi ile görülen yapılardır. Pencere etrafında bir diğer bezeme unsuru diş frizidir. Pencere üzerinde Rum Mektebi'nin batı ve güney cephelerinde kemer üzerinde ve Asım Bey Dar'üleytamı'nda, pencere altında ise Hamidiye Sanayi Mektebi'nde yer alır. Hamidiye Sanayi Mektebi'nin pencerelerinde ayrıca kemerin iki yanında dairesel formlu kabara yer alır.

Pencerelerde görülen bir diğer özellik de pencere yan sövelerinin kat silmesine kadar inmesidir. Mektebi Rüştiye'nin zemin katında, Asım Bey Dar'üleytamı, Rum Mektebi yapılarında bu özellik mevcuttur.

Yapı içlerinden sadece Polak Mektebi'nde ve bu binanın da doğu ve batı cephesinde yer alan birer pencere üçüz triglifli ikiz pencere gibidir. Bu pencere düzenini Amasya İstasyon penceresinde de görmekteyiz[242].

Cephelere tuğla ve kesme taşın birlikte kullanımıyla da hareketlilik kazandırılmaya çalışılmıştır. Tuğla örgülü Rum Mektebi'nin güney ve batı cephelerinde yer alan pencereleri kesme taş, doğu ve kuzey cephelerinde kesme taş ve tuğla kullanılarak yapılmış, Askeri İdadi'nin Harbiye Binası'nda ise almaşık duvar örgüsünde pencereler kesme taştandır.

Mekteb-i Rüştiye ve Askeri İdadi binaları iki ayrı yapının birleşmesi ile oluşturulmuştur. Bu yapıların cephelerinin düzenlenmesinde bir bütün içerisinde bakıldığında uyum görülmez fakat her iki bina da birleşim yerlerine kadar ayrı ayrı kendi formları içerisinde bir uyuma sahiptir.

Sövesi belirgin, kemerli pencerelerin yanı sıra pencere etrafında kartuş yer alan yapılar mevcuttur. Bu kartuşlara pencere üzerinde Alyan Musevi Mektebi'nde, pencere altında ise Polak Mektebi'nin kuzey cephe zemin kat pencerelerinde, Rum Mektebi'nin tüm katlarının pencerelerinde, İttihat ve Terakki Mektebi'nin zemin kat pencerelerinin alt kısmında ajurlu kartuş yer alır[243].

Pencere üzerinde kartuşun yanı sıra üçgen alınlık yapılardan sadece Alyan Musevi Mektebi'nin güney cephesinde görülür. Benzeri bir uygulama Sivas İdadisi ve Sivas Ziya Bey Kütüphanesi'nde mevcuttur[244].

Neoklasik dönemin alınlık uygulaması tıpkı Antik Yunan yapılarındaki gibi giriş alanında yer almıştır. Yapıların eski görsellerinden anlaşıldığı üzere Alyan Musevi Mektebi, Hamidiye Sanayi Mektebi ve Erkek Öğretmen Okulu yapıları alınlık yer alan yapılardır. Askeri İdadi ve Erkek Öğretmen Okulu'nun ana giriş kapısında yer alan alınlık günümüze ulaşmıştır. Günümüze ulaşmış olan Sivas İdadisi ile Kayseri Lisesi giriş alanında alınlık yer alan yapılardır[245].

---

[242] Kolay, Emre, **agt**., s.93.
[243] Özgün, Selda, **agt**., s.44,46.
[244] Bulut, Mustafa, **Sivas'taki Geç Dönem Osmanlı Kamu Yapıları** (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilimdalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya, 2006, s.22-30,38-41.
[245] Bulut, Mustafa, **agt.**, s.22-30. Arslantaş, Fatma, **20.Yuzyıl'ın İlk Yarısında Kayseri'de Kamu Yapıları** (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul, 2009, s.155.

Yapıların ön cepheleri Geç Dönem mimarlığında her zaman gösterişli olmuştur. Diğer cepheler ise daha sade bir düzene sahiptir. Cephelerde planlarda görüldüğü gibi bir simetri görülebilmektedir. Örneğin; Alyan Musevi Mektebi, Dar'ül İrfan, Asım Bey Dar'ül Eytamı, Mekteb-i Rüştiye, Rum Mektebi, Erkek Öğretmen Okulu, Hamidiye Sanayi Mektebi, Askeri İdadi, İttihat ve Terakki Mektebi binalarının yan cepheleri birbirleri ile simetrik olarak düzenlenmiştir. Ön ve arka cephesi simetrik olarak düzenlenen Asım Bey Dar'üleytamı ile Alman Mektebi'dir. Arka cepheler yapıların en sade cephesidir. Yan cephelerde gördüğümüz simetriyi bazen arka ve ön cephede de görebilmekteyiz. Asım Bey Dar'üleytamı ve Alman Mektebi Binaları bu tarzda yapılmıştır. Hepsinden farklı olarak tüm cepheleri farklı bir düzene sahip olan Polak Mektebi, İttihat ve Terakki Dar'üleytamı ve Maria Lorda Binası'dır.

Cephelerde süsleme ögelerinin yanı sıra cepheler çeşitli renklerde boyanarak da belirgin hale gelmiştir. Bazı yapılarda iç ve dış cephe boyaları aynı olurken bazıları ise uyumsuz olarak birbirinden bağımsız halde boyanmıştır.

5.4.SÜSLEME ÖZELLİKLERİ

Süsleme, yapıların dış cephelerinde, ana girişin yer aldığı cephenin ortasına yerleştirilen anıtsal özellik kazandırılmış giriş alanlarında, pencereler etrafında, kapı üstlerinde, pencere ve kapı kemer kilit taşlarında, beden duvarlarında ve bazı yapıların içerlerinde görülmektedir. Bu alanlardaki süslemelerde bosaj dizimi, kat silmesi, plaster, kabara, kartuş, volüt, diş frizi ve çeşitli kalem işi motifleri ile gerçekleştirilmiştir.

Kalemişi süslemeyi yapıların sadece içerlerinde görmekteyiz. Asım Bey Dar'üleytamı'nın koridor ve mekan içleri ile İttihat ve Terakki Mektebi'nin konferans salonu kalemişi süsleme yer alan yapılardır. Asım Bey Dar'üleytamı'nda petek seviyesi üzerinde dikey yönde uzanan iç içe geçmiş çerçeve biçiminde dikdörtgen formlu geometrik bölünmeler mevcuttur[246]. İttihat ve Terakki Mektebi'nde barok dönem etkilerinde pastel tonlarda yapılmış, "S, C" kıvrımlar, elips tavan tasarımı, madalyonlar, uçuşan hareketli figürler, simetrik düzenlemeler geometrik bölünmeler yer alır. Yapının konferans salonunda da geometrik bölünmeler yer alır. Burada birbirini takip eden dar, dikdörtgen form ve kesiştikleri yerde üçgen oluşturan zencerek motifli tüm duvarı kaplayan kare bir çerçeve oluşturmuştur. Çerçevenin içinde tüm kenarlarda köşelik mevcuttur. Çerçeveyi dört bir yönden saran, dörtlü kesişmeler ile oluşturulmuş zencerek motifi[247], yatay ve dikey çizgilerle desenlendirilmiş dar bordürlerle bir pano oluşturulmuştur. Bu panoyu yapının konferans salonunun tüm beden duvarlarında görmekteyiz. Pano ile çatıya geçiş arasında iki bordür arasında bir sıra geometrik bölünmeler içerisine yerleştirilmiş tepelik bezemeli bordür, onun üzerinde mukarnas sırası ile çevreleyen bir bordür ve onun da üzerinde üç sıra bordo renkli silme yer alır. Tavana geçildiğinde ise oldukça geniş bir bordür yer alır. Birbirini tekrar ve takip eden bu bordürde barok dönem etkilerinin olduğu "S, C" kıvrımlı dallar, iç içe geçmiş rumi, dilimli rumi ve palmet motifleri mevcuttur. Tavanda beden duvarlarında gördüğümüz geometrik bölünmeler tekrar etmiştir. İki kısa kenarda merkezde saadet düğümü ve düğümün iki kenarında simetrik olarak yerleştirilmiş rumi motifleri ile "C" kıvrımlı birbirine geçmeli dallar yer alır. Tavanın merkezinde şemse, dört köşede köşelik mevcuttur. Şemse'nin içerisinde dairesel bir madalyon ve yine bunların içerisinde akhantus motifi yer alır. Salon'un içerisinde tüm figürlerdeki kıvrımlar uçuyormuş hissindedir.

---

[246] Tuncel, Mebruke, **Osmanlı Dönemi Tezhip Sanatında Barok- Rokoko Üslubu (18.19.yy)**, (Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel El Sanatları, Anasanat Dalı, Tezhip Programı) İstanbul,2002, s.43.

[247] Akar, Azade, Keskiner, Cahide, **Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif**, İstanbul,1978, s.35.

Yapı içlerinde kalem işinden sonra ikinci bir süsleme malzemesi ahşaptır. Asım Bey Dar'ül Eytamı'nda gördüğümüz petek seviyesinde yapıyı dolaşan ahşap silmenin yanı sıra ahşap tavan da süsleme malzemesi olarak kullanılmıştır. Ahşap tavanlı yapılardan olan Rum Mektebi ve Asım Bey Dar'ül Eytamı'nda yalın çıtaların dizimi ile oluşturulmuş pasalı tavan yapı içi süslemelerdendir.

Ahşap süsleme malzemesi yapı içerisinde tavan ve silme dışında Alman Mektebi'nin Ek Hizmet Binası'nda mekan içlerinde yer alan neoklasik etkilerde yapılmış iyon sütun başlığı ile tamamlanmış plaster süsleme unsurları yer almaktadır.

Yapı içlerinde alçıyı süsleme malzemesi olarak Hamidiye Sanayi Mektebi'nin giriş holü tavanında görmekteyiz. Tavanın merkezinde eklektik unsurlarla yapılmış kurdela, madalyon, çiçek demeti ve kafes kullanılmıştır. Kurdela ile bağlanmış girlandlar ile oluşturulmuş bir pano ve merkezinde dairesel formlu bir madalyon yer alır. Madalyonu çevreleyen pano'nun tüm köşelerinde merkezde dairesel kafesli bir madalyon ve etrafında "S, C" kıvrımlarına sahip dallar ile dalların uçları çiçek demeti ile tamamlanmış köşelikler yer almaktadır. Köşelikler arasında üzeri ajurlu küçük dikdörtgen form ve yonca yaprağından oluşan bir sıra bordür ile tavanda ikinci bir pano oluşturulmuştur. Merkezdeki madalyonda barok etkili bir sıra çınar yaprağı, bir sıra akhantus, diğer sıra ise iki akhantus arasında bir adet saksı içerisinde çiçek demeti, diğer sıra ise akhantus yaprağı dizimi ile tamamlanmıştır.

Çalışma kapsamındaki yapılarda alçı ve kalemişi yanı sıra ağırlıklı olarak taş süsleme yer almaktadır. Taş süsleme yapılarda daha çok dış cephelerde yer almıştır. Yapıların pencerelerinde dışa taşkın olarak verilen kemer kilit taşları bazen düz olarak bırakılırken bazen de üzerlerinde motifler uygulanmıştır. Kilit taşlarında motif uygulanan yapılar şöyledir: Rum Mektebi'nin güney ve batı cephelerdeki pencere kilit taşlarında tekli çiçek motifleri yer alır. İttihat ve Terakki Mektebi'nin ana giriş aksında yer alan pencerenin "S" kıvrımlı, dışa taşkın ve üzeri inci sırası ile bezelidir. Maria Lorda Binası'nın ana giriş kapı kemerinin kilit taşı üzerinde ise merkezde kare bir form ve etrafında birbirine geçmiş stilize bitkisel motiflerle birlikte düzenlenmiştir. Mekteb-i Rüştiye'nin ana giriş kapısının belirgin kilit taşında da ay yıldız motifi mevcuttur. Kilit taşı üzerinde süsleme Kayseri Lisesi ve Kayseri Saat Kulesi'nde de yer almaktadır[248].

Geometrik süslemelerden biri de pencere üstünde ya da altında kartuş kullanımıdır. Alyan Musevi Mektebi'nin güney cephede yer alan birinci kat pencerelerinin üzerinde, Rum

[248] Arslantaş, Fatma, **agt**., s.25,26,38.

Mektebi'nin tüm pencerelerinin altında, İttihat ve Terakki Mektebi'nde diğer yapılardan farklı olarak ajurlu bir pencere altı kartuşu görmekteyiz. Pencere altı kartuş ile oluşturulan bezemeyi, Acıpayam Cumhuriyet İlk Mektebi ve Tavas Gazi İlk Mektebi'nde görmekteyiz[249].

Süsleme öğesi ağırlıklı olarak pencereler ve çevresi tercih edilmiştir. Yapı dışında pencere üzeri alınlık ve pencere kenarında daireyi süsleme öğesini birer yapıda görmekteyiz. Alyan Musevi Mektebi'nin güney cephe pencerelerinin üzerinde üçgen alınlık, Hamidiye Sanayi Mektebi'nde de pencere iki kenarında yanında iç içe yer alan iki daire mevcuttur. Benzer bir pencere üzerinde üçgen alınlığı Sivas İdadisi ve Sivas Ziya Bey Kütüphanesi'nde görmekteyiz[250].

Bir diğer süsleme öğesi olarak yapıların çeşitli yerlerinde dekoratif amaçlı diş sıraları yer almaktadır. Bu süsleme öğesi Alyan Musevi Mektebi'nde çatıya geçişte, Hamidiye Sanayi Mektebi'nde pencere denizlik seviyesi'nde, Rum Mektebi'nde çatıya geçişte ve güney ile batı cephe pencerelerinin kemer üzerlerinde, Polak Mektebi'nde ikinci kata geçiş silmesinde, Asım Bey Dar'üleytamı'nda pencere üzerlerinde, İttihat ve Terakki Mektebi'nin kuzey cephede yer alan dışarı taşkın giriş alanının çatıya geçişinde yer alır. Günümüze ulaşamayan ise eski görselinden anlaşıldığı üzere Mekteb-i Rüştiye Binası'nın çatı geçişinde yer alır.

Binalara hareketlilik kazandırmak için yapıların dış cephelerinde görülen kat silmesi, taşların kaydırmalı dizimi, plaster uygulaması süsleme içerisinde yer alan önemli unsurlardır. Dönem içerisinde inşa edilmiş olan yapıların resmi ya da sivil olmasına bakılmaksızın bu tarz öğelerin kullanıldığı görülmektedir. Kat ayrımını vurgulayan silme kullanımını Alyan Musevi Mektebi, Dar'ül İrfan, Asım Bey Dar'ül Eytamı, Rum Mektebi, Alman Mektebi ana binasında, İttihat ve Terakki Dar'üleytamı'nda bodrum ile zemin kat arasında, Mekteb-i Rüştiye, Erkek Öğretmen Okulu, Polak Mektebi, Hamidiye Sanayi Mektebi, Maria Lorda Binası bodrum kat ile zemin kat arasında, Askeri İdadi, İttihat ve Terakki Mektebi binasında görmekteyiz.

Kaydırmalı taş dizimine sahip yapılar, Alman Mektebi Ana Bina, Rum Mektebi ve Alyan Musevi Mektebi'dir. Köşelerde plaster uygulanan yapılar ise Asım Bey Dar'ül Eytamı, Mekteb-i Rüştiye, Polak Mektebi, Hamidiye Sanayi Mektebi, Askeri İdadi Ek Hizmet Binası, İttihat ve Terakki Binası'dır.

[249] Özgün, Selda, **agt.** s.39,71.
[250] Bulut, Mustafa, **agt., s.**22-30, 38-41.

Yapılarda iç bükey dış bükeyler oluşan silmeler ya da kaideler cephelerde gördüğümüz süsleme öğelerindendir. Hamidiye Sanayi Mektebi'nin plaster kaideleri bu şekildedir. Ayrıca bazen çatıya geçişte bazen de kat arası silmesinde bu iç bükey ve dış bükeyleri görmekteyiz. Kat arası silmesinde Hamidiye Sanayi Mektebi, Polak Mektebi ve Erkek Öğretmen Okulu'nda, çatıya geçişte Erkek Öğretmen Okulu'nda bu tarz süsleme yer almaktadır.

Antik dönem canlandırması olan Neoklasik dönemin barındırdığı unsurlardan biri de tapınak girişini anımsatmak ve anıtsallığı vurgulamaktır. Askeri İdadi Ek Hizmet Binası'nın doğu cephesinde yer alan ana girişi bu düzenlemeye sahiptir. Dört sütunla taşınan ve üçgen alınlıkla tamamlanan anıtsal giriş tapınak girişlerini anımsatmaktadır. Buradaki tek fark inşa edildiği dönem ve alınlık içerisinde yer alan Osmanlı armasıdır.

Yapılarda süslemeyi sadece beden duvarları ve tavanlarda değil zeminde döşenmiş karolar üzerlerinde de görmekteyiz. Dar'ül İrfan'ın zemin döşemesinde sekiz kollu yıldız ve baklava motifi, Polak Mektebi ile İttihat ve Terakki Mektebi'nin zemininde baklava ve zencerek motifleri yer alır.

Yapı içerisinde ve dışarısında görülen diğer süsleme unsurları şöyledir: Alyan Musevi Mektebi'nin bodrum kat giriş kapısının iki yanında gülbezek motifi yer alır. Benzeri bir gülbezek motifini Sarayköy Gazi İlk Mektebi'nde de görmekteyiz[251].

Polak Mektebi'nde yapı cephesinde yer alan plastera sütun görünümü vermek için volüt ile tamamlanmış ve neoklasik etkiler kazandırılmıştır. Yapı içerisinde ise volütün yine aynı amaçla kullanımı Alman Mektebi Ek Binası'nda yer alır.

Erkek Öğretmen Okulu'nun giriş kapısının iki yanında yer alan kule formlu alanlarda birleşim yerinde deniz kabuğu formunda üç boyutlu bir motif yer alır.

[251] Özgün, Selda, **agt.** s.68.

6. SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarından itibaren eğitim sistemi, Selçuklu eğitim sisteminin devamı ve onun en gelişmiş halidir. Bu sistem medrese eğitimini temel almış ve İslami esaslar üzerine kurulmuştur.

Avrupa'da bilim teknik ve eğitim alanında meydana gelen yenilik hareketleri Osmanlı medreselerinde yer almamıştır. Bu durum ile birlikte eğitim öğretim hayatında geri kalan Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyılın ortalarından sonra orduyu kuvvetlendirmek isteği askerlikte yeni eğitim ve öğretim metotlarının kabul edilmesini zorunlu kılmıştır. Bununla beraber 1773'te Mühendishane-i Bahri-i Hümayun, 1779'da Mühendishane-i Berri-i Hümayun açılmıştır. 1826 yılında ise Yeniçeri Ocağı kaldırılarak yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye kurulmuştur.

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın ortalarına kadar geçen süre içinde devlete bağlı olan eğitim yapıları, askeri okullar ve yönetici yetiştiren okullardır. 1839'da Tanzimat Fermanı'nın yayınlanması ile başlayan gelişmeler sonucunda eskiye oranla daha modern bir anlayış içinde yeni okulların açılması çalışmalarına geçilmiştir. 1896 yılında Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile başlayan reform hareketi Cumhuriyet dönemine kadar devam etmiştir.

Tanzimat'ın ilanıyla birlikte bütün Osmanlı topraklarında eğitim binalarının inşası hız kazanmıştır. Bu yapılarda inşa edildikleri dönem özelliği olarak dikkati çeken uygulamalar yoğun olarak cephelerde görülmektedir. Yapıların cephelerine hareketliliği sağlayan yatay ve düşeydeki silmeler, dışarı taşırılan bölümler, giriş alanının vurgulanması, giriş cephesinin özenli yapılması, neoklasik unsurları yansıtan kemer, sütun ve alınlık kullanımı dönem içinde inşa edilmiş sivil ve kamu yapılarında yaygın olarak görülen unsurlardır.

"Edirne'deki Geç Dönem Osmanlı Eğitim Yapıları" adlı çalışmanın kapsamına giren yapılar 1871-1912 yılları arasında Edirne Merkez ilçesinde inşa edilmiş 13 adet eğitim yapısıdır. İncelenen yapılar Barok, Neoklasik, Ampir, Geç Dönem Osmanlı Mimarisi dönemi özellikleri, eklektik unsurlar barındırdıkları görülmektedir. Bu dönemlerden etkilenerek inşa edilmiş 13 eğitim yapısında daha çok mimari süsleme unsurlarına rastlanılmıştır. Yapıların ön cephe anıtsallığı, kemerli pencereler, belirgin kilit taşı, dışa taşırılan beden duvarları, silmeler, plaster, sütunlar, diş sırası dizimi, kartuş, alınlık, giriş kapısı üzerinde yer alan balkon, geniş saçak, karo, s, c kıvrımlı süsleme unsurları, kalem işi rumi, palmet, geometrik motifleri, bordürler hatta bazı yapılarda eklektik unsurlarını barındırdığı görülmektedir.

Kent haritasında konumları belirlenen yapıların belirli bir noktada değil, şehrin geneline yayılmış olması bölgede eğitimin dört bir yönden sağlanmaya çalışıldığının göstergesidir. Şehrin bir zamanlar Osmanlı Devleti'ne başkentlik etmesi bölgenin önemini arttırmış ve çeşitli iskan faaliyetlerinin görülmesini sağlamıştır. Devletin başkentinin İstanbul'a taşınması bölgenin önemini kaybettirmemiş, taşrada faaliyete geçirilen ilk erkek öğretmen okulunun 1882'de, imparatorluk merkezinden sonra ikinci ordu merkezi olan Edirne'de açılması bunu belgeler niteliktedir. Şehrin valilerinin destekleri, bölgenin hoşgörülü anlayışı ile birlikte farklı kültürlere ait yapıları bünyesinde barındırmasıyla şehirde farklı kültürlere ait eğitim yapı çeşitliliği artmıştır. Zaman içinde toplumsal değişikliklerle birlikte kaybolan bu yapılardan günümüze ulaşmış ve faaliyet gösterenleri tespit edilmiştir.

Çalışma içerisinde incelenen bu yapılardan en erken tarihlisi 1871 yılında inşa edilen Askeri İdadi binası, en geç tarihlisi ise 1912 yılında inşa edilen Erkek Öğretmen Okulu'dur.

İncelenen bu yapılar kagir ve ahşap malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Cepheleri sıvalı olan yapı duvarlarında sıva üzeri derzlenerek taş sırası görünümü kazandırılmıştır. Yapıların dış cephelerinde yatay ve düşey yönde kullanılan silmeler, belirginleştirilmiş kemer, kilit taşı, plaster ve beden duvarından taşırılan alanlar yapılara hareketlilik katan en önemli süsleme öğeleridir. Özellikle ana girişin bulunduğu ön cephe yapının tümünden ve diğer cephelere kıyasla daha çok süsleme ve mimari eleman öğesi eklemelerini bünyesinde barındırarak önem taşımaktadır. Buna karşılık simetrinin plan ve cephede yaygın olarak kullanılmasına rağmen ön cepheye benzeyen arka cepheye daha az önem verilmiş, yan cepheler ise sade olarak yapılmıştır. Neoklasik dönem özelliklerinden biri olan ön cephenin diğer cephelerden daha özenli ve gösterişli inşa edilmesi incelediğimiz 13 yapının tümünde görülen ortak bir özelliktir.

Tuğla ve taş dizimi'nin birlikte kullanımı ile inşa edilen Rum Mektebi ile Alman Mektebi'nin zemin döşemesi ahşaptır. Bodrum katı kagir olan Asım Bey Dar'ül Eytamı'nın diğer katlarının zemin döşemesi ahşaptandır. Ahşap malzeme ayrıca yapılarda zemin döşemesinin yanı sıra pencere ve kapı kanatlarında, tavan kullanılmıştır. Bu malzemelerden farklı olarak mermerin kullanımı daha sınırlı olmuştur. Mermeri Askeri İdadi Harbiye Binası giriş holü, İttihat ve Terakki Mektebi bodrum katı, Erkek Öğretmen Okulu mekanlar hariç tüm katlar, İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı giriş holü, Hamidiye Sanayi Mektebi giriş holü, Asım Bey Dar'ül Eytamı bodrum katında, Mekteb-i Rüştiye, Rum Mektebi, Alman Mektebi ve Askeri İdadi binalarında yer alan kitabelerde ve Alyan Musevi Mektebi'nin güney

yönünden bodrum kata girişi sağlayan kapı kemeri ile İttihat ve Terakki Mektebi'nin güney cephesinde konferans salonuna açılan pencere sövesinde görülmektedir.

Yapı içlerinde de süsleme unsurları zemin, tavan ve beden duvarlarında yer almıştır. Dönem içerisinde sivil ve kamu yapılarında yaygın olarak kullanılan karo döşeme Dar'ül İrfan, Mekteb-i Rüştiye, Polak Mektebi, Maria Lorda Binası, Alman Mektebi Ek Binası ve İttihat Terraki Mektebi'nin zemin katında kullanılmıştır. Diğer bir süsleme öğesi olarak kalem işi Asım Bey Dar'üleytamı'nın koridor ve mekan içlerinde, İttihat ve Terakki Mektebi'nin konferans salonunda yer almaktadır. Asım Bey de petek seviyesi üzerinde dikey yönde uzanan iç içe geçmiş çerçeve biçiminde dikdörtgen formlu geometrik bölünmeler olarak yer alan kalem işi süsleme İttihat ve Terraki Mektebi'nde barok dönem etkilerinde pastel tonlarda yapılmış, "S, C" kıvrımlar, elips tavan tasarımı, madalyonlar, rumi, palmet, şemse, köşelik, zencerek, bordür ve simetrik düzenlemeler ile geometrik bölünmelerle yer almaktadır. Diğer bir süsleme malzemesi olarak alçıyı sadece Hamidiye Sanayi Mektebi'nin giriş holünün tavanında görmekteyiz. Tavanın merkezinde kurdela, madalyon, çiçek demeti ve kafes kullanılmıştır. Kurdela ile bağlanmış girlandlar ile oluşturulmuş bir pano ve merkezinde dairesel formlu bir madalyon yer alır.

Yapı dışında ise süslemeyi sadece Taş süsleme olarak yer almaktadır. Yapıların pencerelerinde dışa taşkın olarak verilen kemer kilit taşları bazen düz olarak bırakılırken bazen de üzerleri değişik şekillerde düzenlenmiştir. Düz bırakmak yerine motif uygulanmış kilit taşlarıda mevcuttur. Rum Mektebi'nin güney ve batı cephelerdeki pencere kilit taşlarında tekli çiçek motifleri yer alır. İttihat ve Terakki Mektebi'nin ana giriş aksında yer alan pencerenin "S" kıvrımlı, dışa taşkın ve üzeri inci sırası ile bezelidir. Maria Lorda Binası'nın ana giriş kapı kemerinin kilit taşı üzerinde ise merkezde kare bir form ve etrafında birbirine geçmiş stilize bitkisel motiflerle birlikte düzenlenmiştir. Mekteb-i Rüştiye'nin ana giriş kapısının belirgin kilit taşında da ay yıldız motifi mevcuttur.

Yapılarda tek bir plan şeması uygulanmamıştır. Kare, dikdörtgen, avlulu ile "U" ve "L" olmak üzere beş adet plan kullanılmıştır. Dönemin en büyük etkisi yapıların cephelerinde olduğu için plan çözümlemesi geri planda kalmıştır. Bu dönemde yapıların plan tipleri dıştan bakıldığında anlaşılabilecek tarzda yapılmıştır. Genellikle iki, üç katlı inşa edilen yapıların plan tipleri birbiriyle benzerlik taşımaktadır. Binaların kendi plan bütünlüğünde de kat planlarının birbirlerinin tekrar ettiği görülmektedir. Tez kapsamında incelenen yapılar daha çok iki, üç ve dört katlı olarak inşa edilmiştir. Yapıların çok katlı olarak inşa edilmesi ile

birlikte katlar arası geçişi sağlayan merdivenlerin önemi artmıştır. Merdivenler yapı içerisinde giriş aksı, koridor uçları ya da yapının tam merkezine gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Bazı yapılarda tek, bazı yapılarda iki, bazı yapılarda ise üç kollu merdivenler kullanılmıştır.

İncelenen yapılardan bazıları toplumsal ihtiyaçlar nedeniyle dönemsel olarak farklı şekil ve amaçlarda kullanıma hizmet etmişlerdir. Balkan Savaşları sırasında Alyan Musevi Mektebi, Hamidiye Sanayi Mektebi ve Polak Mektebi askeri hastane olarak, Bulgar işgali sırasında Hamidiye Sanayi Mektebi Belediye Başkanlığı binası, 1927'de Polak Mektebi satın alınarak tütün deposu, İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı binası bir dönem banka, Askeri İdadi ise Kışla binası olarak kullanılmıştır.

Yapıların zaman içinde tahribe uğraması ile yapılar birçok kez onarım ve restorasyon çalışması geçirmiştir. Bu çalışmalar sırasında doğan ihtiyaçlar sonucunda yapılarda çeşitli değişiklikler görülmektedir. Tüm okulların pencere sistemlerinde eski ahşap doğramaların yerini PVC pencereler almıştır.

Ayrıca eski fotoğraf ve okul arşiv belgelerinden görüldüğü üzere bazı okullarda mimari değişiklikler söz konusudur. Bunlardan bazıları; Mekteb-i Rüştiye üçüncü katının yıkılması ile günümüzde iki katlı olarak hizmet vermesi, İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı'nda ise bodrum kat üzeri tek katlı orijinal planına bir eklenti olarak birinci kat eklenerek günümüzde faaliyet göstermesi, yine İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı'nda bodrum kata girişi sağlayan sonradan açılmış bir yan giriş kapısının olması, Rum Mektebi'nde ana giriş kapısının yapı içerisinde mekan olarak çevrilerek kullanılması, yapıya girişin batı cephesinden ve sonradan açılan kuzey yönünde bulunan kapılardan sağlanmakta olması yapılarda görülen mimari planlarda yaşanan değişiklerdendir. Alyan Musevi Mektebi, Hamidiye Sanayi Mektebi ve Erkek Öğretmen Okulu'nun da giriş cephelerinde yer alan alınlıklar ile Mekteb-i Rüştiye'nin çıkılan ve daha sonra tekrar yıkılan ikinci katı ile kaybolan çatı seviyesindeki kuşaktaki dikdörtgen pano dizileri günümüze ulaşamamıştır. Yapılarda bunların yanı sıra planlarını ve cephe düzenlerini etkileyen büyük ya da küçük değişiklikler de görülmektedir.

Edirne, Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan geçiş yolları üzerinde bulunması, coğrafi konumu dolayısıyla tarihin ilk devirlerinden itibaren iskân edilen bir bölge olmuş ve Osmanlı egemenliği altına girdikten sonra yüzyıllarca düşman işgaline uğramamıştır. Osmanlıların izlediği iskân politikası, hoşgörülü anlayışı halk arasında kabul görmüş, milliyetçilik akımları ve diğer dış etkenler ortaya çıkana kadar gayrimüslim halk devlete karşı bir iki istisna dışında önemli bir isyanda bulunmamıştır. Bu durumlarla birlikte 19. yüzyılın sonlarına doğru Edirne'de ilk, orta ve yüksek dereceli eğitim veren 47 Medrese, 21 Türk İlkokulu, 12 Rum Cemaati Okulu, 11 Bulgar Ortodoks Cemaati Okulu, 5 Ermeni Cemaati Okulu, 3 Yabancı

Okul (İtalyan, Fransız, Avusturya), 2 Musevi Cemaati Okulu ile 54 Mahalle Mektebi vardı. 1923'te Cumhuriyetin ilanıyla birlikte her alanda olduğu gibi eğitim alanında da önemli gelişmeler ve değişimler yaşanmış modern eğitim kurumları açılmış eğitimde ikilik sona ermiş ilerleyen yıllarda da gelişerek günümüz eğitim yapılanması oluşmuştur. Bizim incelediğimiz yapılardan 5 tanesi bu cemaatlere ait olan ve şuan da Türk Okulu olarak hizmet veren binalardır.

Yapıların kent haritasındaki konumları incelendiğinde Erken Dönem Osmanlı Edirne'sinin kentleşme planına paralel olarak yapıların yer aldığını ve Geç Dönem Osmanlı Edirnesi'nde de kent planı eski şehrin yenilenerek devam ettiği görülmektedir.

Bu çalışmanın sonucunda eğitim tarihinin gelişimi, bölgenin eğitim faaliyeti içerisinde bünyesinde barındırdığı ve günümüze ulaşan her bir yapının tarihi serüveni ile günümüzdeki durumuna değinerek güncel bilgiler ışığında çalışma tamamlanmıştır. Tanzimat'ın ilanıyla birlikte bütün Osmanlı topraklarında eğitim binaları inşa edilmeye başlanmış ve Geç Dönem Osmanlı Mimarisi'nden etkiler barındıran bu yapıların günümüze ulaşanları kendi döneminin özelliklerini yansıtan tarihi birer belge niteliği taşımaktadırlar.

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1. Alyan Musevi Mektebi Güney Cephesi

Fotoğraf 2. Alyan Musevi Mektebi Batı ve Güney Cephesi Bodrum Kat Pencereleri

Fotoğraf 3. Alyan Musevi Mektebi Batı Cephesi

Fotoğraf 4. Alyan Musevi Mektebi Doğu Cephesi

Fotoğraf 5. Alyan Musevi Mektebi Kuzey Cephesi

Fotoğraf 6. Alyan Musevi Mektebi Kuzey ve Batı Cephesi

Fotoğraf 7. Alyan Musevi Mektebi Güney Cephesi Bodrum Kat Girişi

Fotoğraf 8. Alyan Musevi Mektebi Güney Cephesi

Fotoğraf 9. Alyan Musevi Mektebi B06 Nolu Mekan

Fotoğraf 10. Alyan Musevi Mektebi Bodrum Kat

Fotoğraf 11. Alyan Musevi Mektebi Zemin Kat Merdivenleri

Fotoğraf 12. Alyan Musevi Mektebi Zemin Kat Koridor

Fotoğraf 13. Alyan Musevi Mektebi Birinci Kat Koridor

Fotoğraf 14. Alyan Musevi Mektebi Sınıf İçi

Fotoğraf 15. Dar'ül İrfan Doğu ve Kuzey Cephesi

Fotoğraf 16. Dar'ül İrfan Batı Cephesi

Fotoğraf 17. Dar'ül İrfan Güney Cephesi

Fotoğraf 18. Dar'ül İrfan Doğu Cephesi

Fotoğraf 19. Dar'ül İrfan Zemin Kat Merdivenleri

Fotoğraf 20. Dar'ül İrfan Zemin Kat Koridor Karo Yer Döşemesi

Fotoğraf 21. Dar'ül İrfan Zemin Kat Sınıf İçi

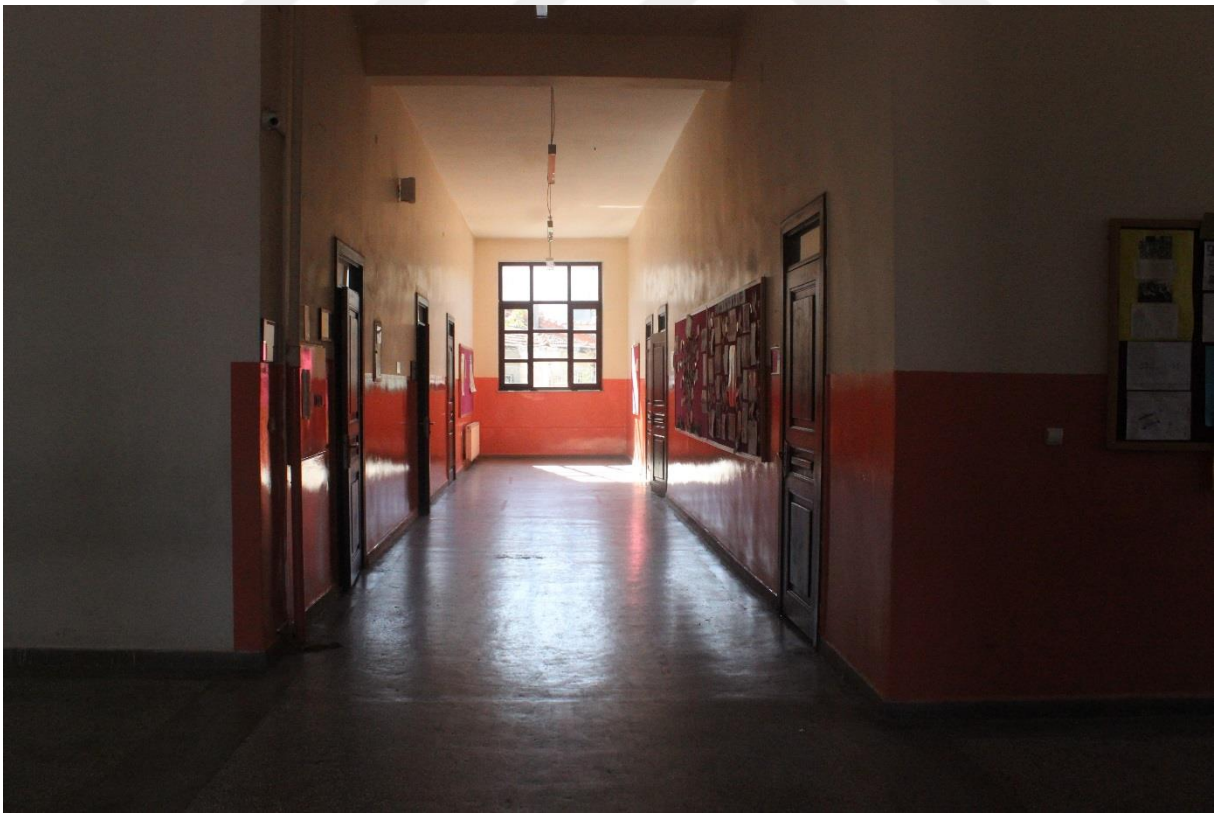

Fotoğraf 22. Dar'ül İrfan Birinci Kat Sınıf İçi

Fotoğraf 23. Dar'ül İrfan Birinci Kat Koridor

Fotoğraf 24. Asım Bey Dar'ül Eytamı Kuzey ve Doğu Cephesi

Fotoğraf 25. Asım Bey Dar'ül Eytamı Batı Cephesi

Fotoğraf 26. Asım Bey Dar'ül Eytamı Güney Cephesi

Fotoğraf 27. Asım Bey Dar'ül Eytamı Kuzey Cephesi

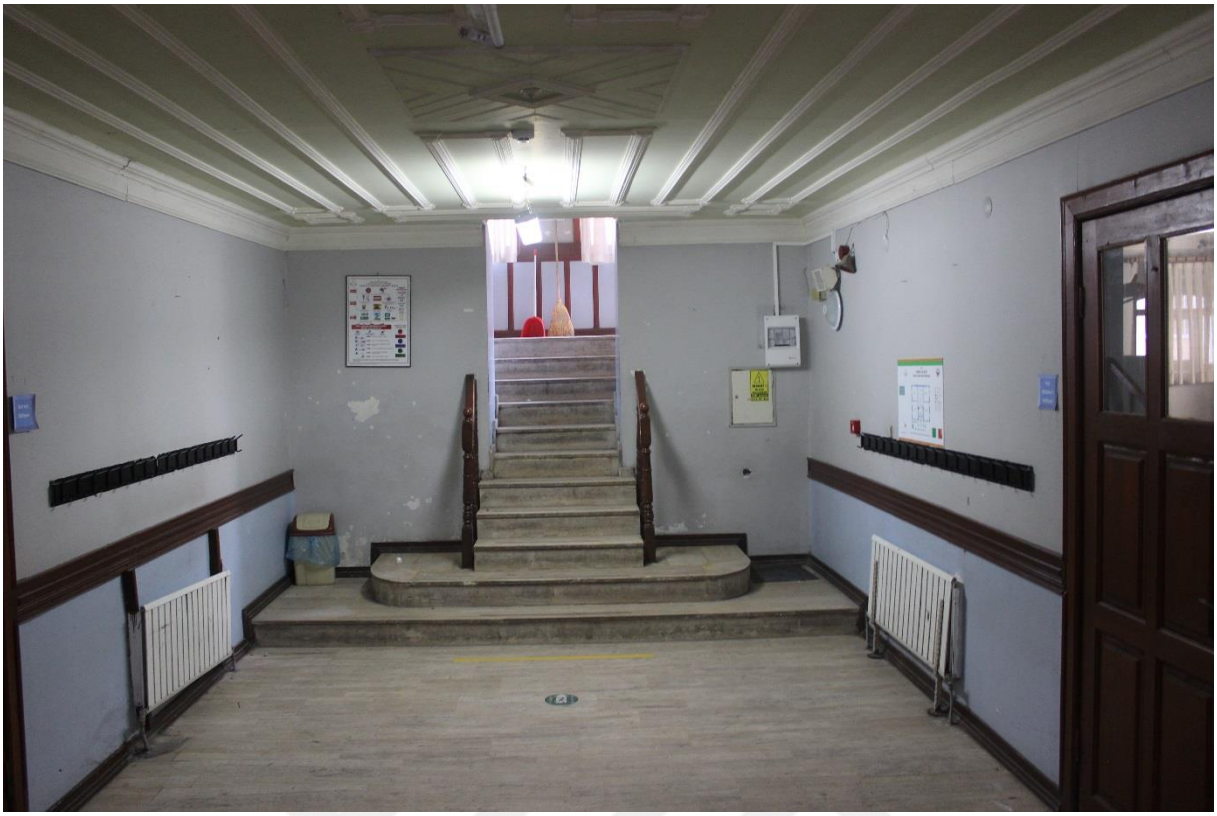

Fotoğraf 28. Asım Bey Dar'ül Eytamı Bodrum Kat Koridor

Fotoğraf 29. Asım Bey Dar'ül Eytamı Zemin Kat Koridor

Fotoğraf 30. Asım Bey Dar'ül Eytamı Zemin Kat Sınıf İçi

Fotoğraf 31. Asım Bey Dar'ül Eytamı Birinci Kat

Fotoğraf 32. Asım Bey Dar'ül Eytamı Birinci Kat Koridor

Fotoğraf 33. Rum Mektebi Doğu ve Güney Cephesi

Fotoğraf 34. Rum Mektebi Kuzey Cephesi

Fotoğraf 35. Rum Mektebi Kitabe Detay

Fotoğraf 36. Rum Mektebi Güney Cephesi

Fotoğraf 37. Rum Mektebi Batı Cephesi

Fotoğraf 38. Rum Mektebi Bodrum Kata Giriş

Fotoğraf 39. Rum Mektebi Bodrum Kat Zemin Döşemesi

Fotoğraf 40. Rum Mektebi Zemin Kat Koridor

Fotoğraf 41. Rum Mektebi Zemin Kat Merdivenler

Fotoğraf 42. Rum Mektebi Birinci Kat Koridor

Fotoğraf 43. Rum Mektebi Mekan İçi

Fotoğraf 44. Alman Mektebi Ana Bina Güney ve Doğu Cephesi

Fotoğraf 45. Alman Mektebi Ana Bina Doğu Cephesi

Fotoğraf 46. Alman Mektebi Ana Bina Kuzey Cephesi

Fotoğraf 47. Alman Mektebi Ana Bina Batı Cephesi

Fotoğraf 48. Alman Mektebi Ek Bina Batı Cephesi

Fotoğraf 49. Alman Mektebi Ek Bina Kuzey ve Doğu Cephesi

Fotoğraf 50. Alman Mektebi Ek Bina Güney ve Doğu Cephesi

Fotoğraf 51. Alman Mektebi Ana Bina Zemin Kat Merdivenleri

Fotoğraf 52. Alman Mektebi Ana Bina Mekan İçi

Fotoğraf 53. Alman Mektebi Ana Bina 104 Nolu Mekan

Fotoğraf 54. Alman Mektebi Ek Bina Mekan İçi

Fotoğraf 55. Alman Mektebi Ek Bina Merdivenler

Fotoğraf 56. İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı Kuzey Cephe

Fotoğraf 57. İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı Güney Cephe

Fotoğraf 58. İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı Doğu Cephe

Fotoğraf 59. İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı Batı ve Kuzey Cephe

Fotoğraf 60. İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı Bodrum Kat Koridor

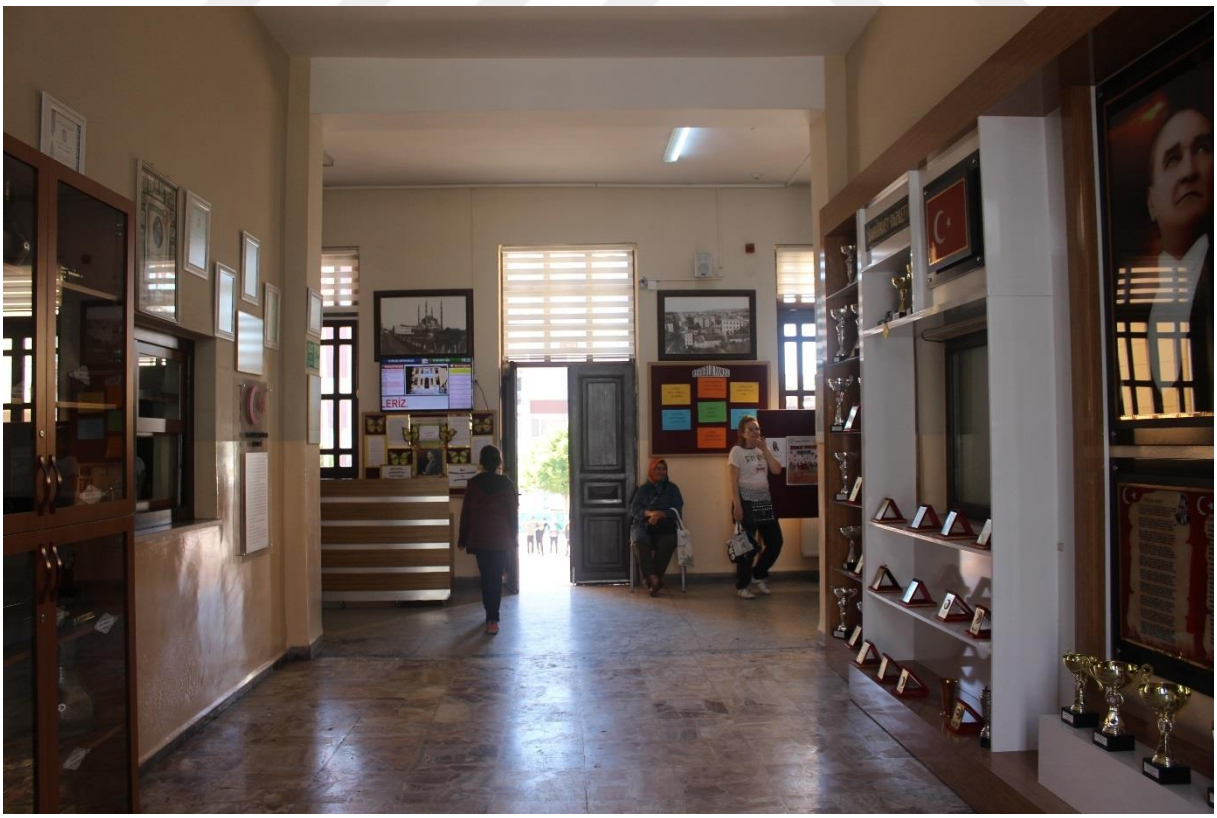

Fotoğraf 61. İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı Zemin Kat Koridor

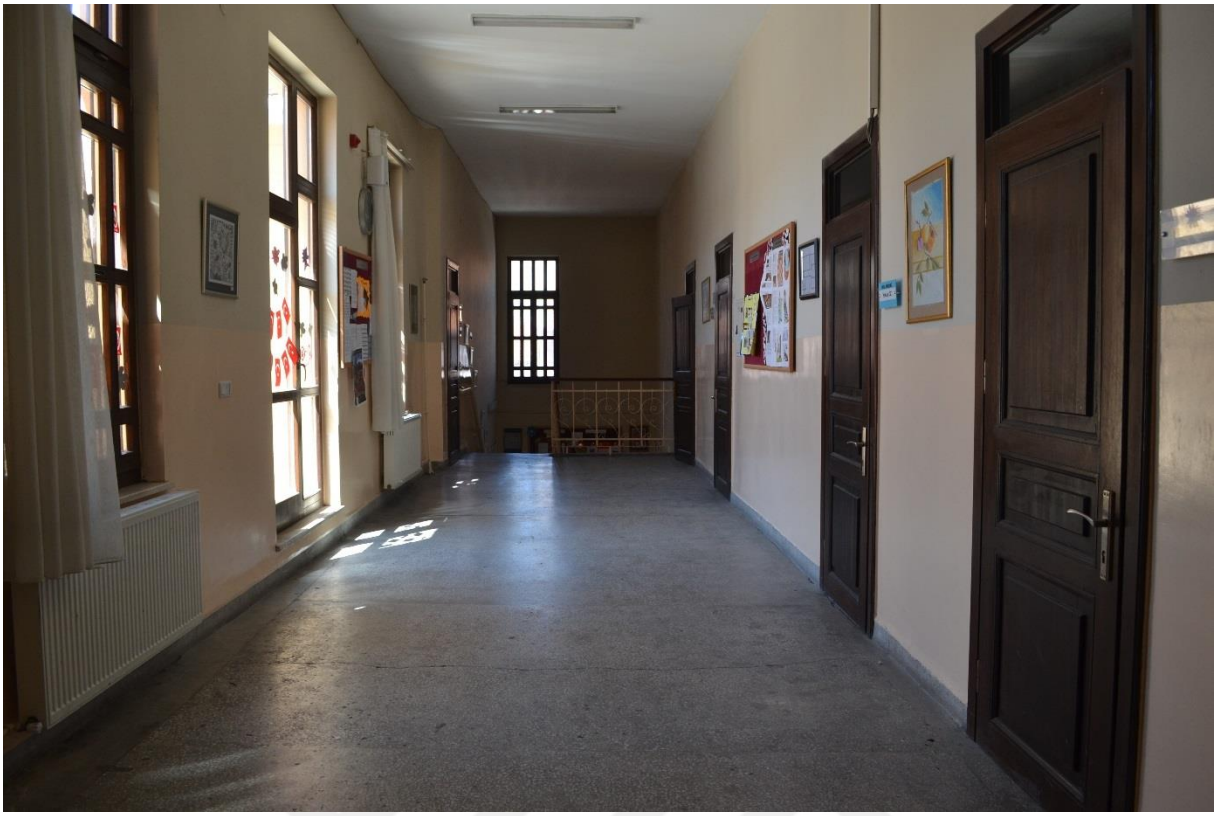

Fotoğraf 62. İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı Birinci Kat Koridor

Fotoğraf 63. İttihat ve Terraki Dar'ül Eytamı Mekan İçi

Fotoğraf 64. Mekteb-i Rüştiye Kuzeydoğu Cephe

Fotoğraf 65. Mekteb-i Rüştiye Kuzeydoğu Cephe Ön Bina

Fotoğraf 66. Mekteb-i Rüştiye Kuzeydoğu Cephe Arka Bina

Fotoğraf 67. Mekteb-i Rüştiye Güneybatı Cephe

Fotoğraf 68. Mekteb-i Rüştiye Güneybatı Cephe Arka Bina

Fotoğraf 69. Mekteb-i Rüştiye Güneybatı ve Güneydoğu Cephesi Arka Bina

Fotoğraf 70. Mekteb-i Rüştiye Güneydoğu Cephe

Fotoğraf 71. Mekteb-i Rüştiye Yapı Kitabesi

Fotoğraf 72. Mekteb-i Rüştiye Kuzeybatı Cephe

Fotoğraf 73. Mekteb-i Rüştiye İkinci Kata Çıkış Merdivenleri

Fotoğraf 74. Mekteb-i Rüştiye Bodrum Kat

Fotoğraf 75. Mekteb-i Rüştiye Bodrum Kat Güneydoğu, Kuzeydoğu aksı

Fotoğraf 76. Mekteb-i Rüştiye Mekan İçi

Fotoğraf 77. Mekteb-i Rüştiye Zemin Kat Karo Zemin

Fotoğraf 78. Mekteb-i Rüştiye Birinci Kat Koridor

Fotoğraf 79. Mekteb-i Rüştiye İç Avlu B06, Z06, 106 Nolu Mekanlar

Fotoğraf 80. Erkek Öğretmen Okulu Doğu Cephe

Fotoğraf 81. Erkek Öğretmen Okulu Batı Cephe

Fotoğraf 82. Erkek Öğretmen Okulu Kuzey Cephe

Fotoğraf 83. Erkek Öğretmen Okulu Doğu ve Kuzey Cephe

Fotoğraf 84. Erkek Öğretmen Okulu Güney Cephe

Fotoğraf 85. Erkek Öğretmen Okulu Güney Cephe Kule Yapısı

Fotoğraf 86. Erkek Öğretmen Okulu Bodrum Kat Koridor

Fotoğraf 87. Erkek Öğretmen Okulu Bodrum Kat Mekan İçi

Fotoğraf 88. Erkek Öğretmen Okulu Zemin Kat İç Avlu

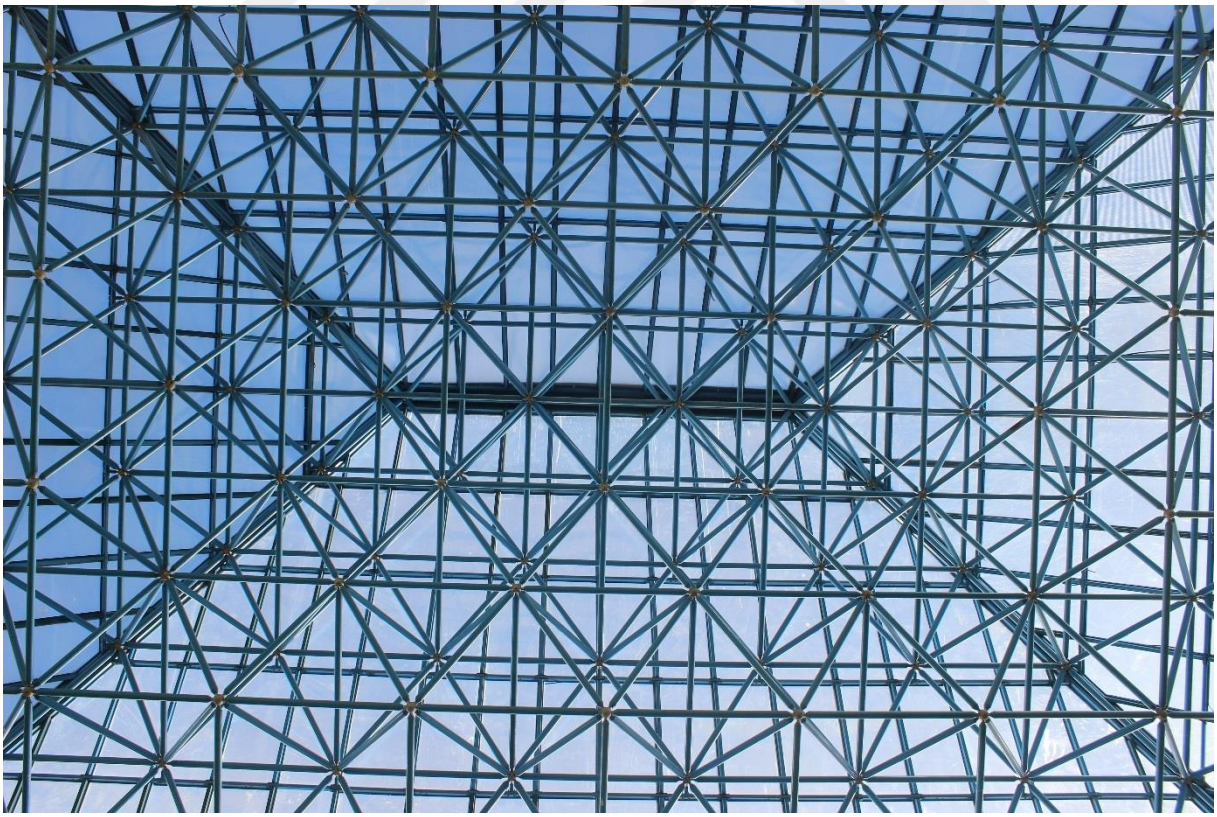

Fotoğraf 89. Erkek Öğretmen Okulu İç Avlu Üst Örtü

Fotoğraf 90. Erkek Öğretmen Okulu Birinci Kat Avlu

Fotoğraf 91. Erkek Öğretmen Okulu Mekan İçi

Fotoğraf 92. Erkek Öğretmen Okulu Birinci Kat Koridor

Fotoğraf 93. Polak Mektebi Kuzey ve Doğu Cephe

Fotoğraf 94. Polak Mektebi Güney ve Doğu Cephe

Fotoğraf 95. Polak Mektebi Batı Cephe

Fotoğraf 96. Polak Mektebi Doğu Cephe Pencere Detay

Fotoğraf 97. Polak Mektebi Güney Cephe Pencere Detay

Fotoğraf 98. Polak Mektebi Doğu Yönünde Uzayan Yapıya Batı Yönünden Eklenen İki Birimli Alan

Fotoğraf 99. Polak Mektebi İki Birimli Alana Giriş

Fotoğraf 100. Polak Mektebi Batı Cephe

Fotoğraf 101. Polak Mektebi Doğu Cephe Giriş Alanı

Fotoğraf 102. Polak Mektebi Zemin Kat Giriş Alanı

Fotoğraf 103. Polak Mektebi Zemin Kat Merdiven Alanı

Fotoğraf 104. Polak Mektebi Zemin Kat Koridor Alanı

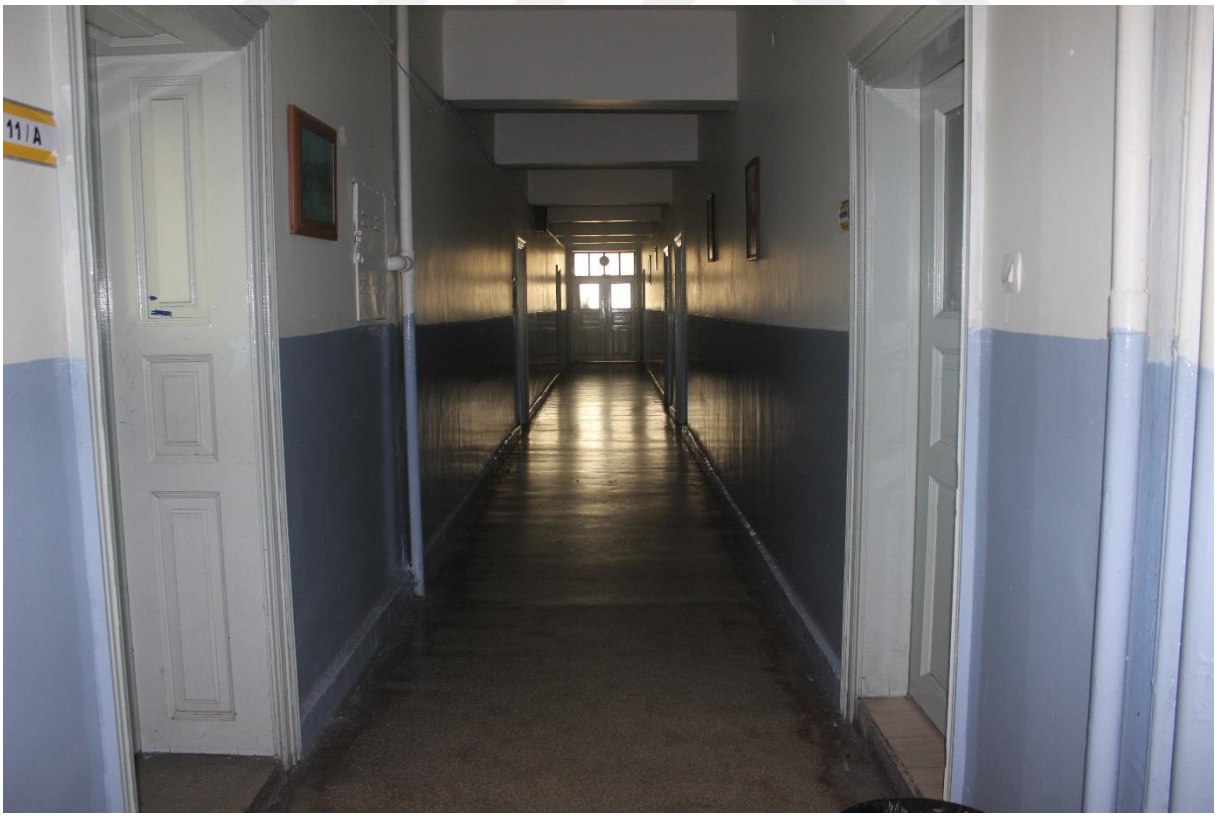

Fotoğraf 105. Polak Mektebi Birinci Kat Koridoru

Fotoğraf 106. Polak Mektebi Mekan İçi

Fotoğraf 107. Polak Mektebi İkinci Kat Koridor

Fotoğraf 108. Hamidiye Sanayi Mektebi Kuzey ve Doğu Cephe

Fotoğraf 109. Hamidiye Sanayi Mektebi Güney Cephe

Fotoğraf 110. Hamidiye Sanayi Mektebi Doğu Cephe

Fotoğraf 111. Hamidiye Sanayi Mektebi Batı Cephe

Fotoğraf 112. Hamidiye Sanayi Mektebi Batı ve Kuzey Cephe

Fotoğraf 113. Hamidiye Sanayi Mektebi Bodrum Kat Koridor

Fotoğraf 114. Hamidiye Sanayi Mektebi Zemin Kat Giriş Alanı

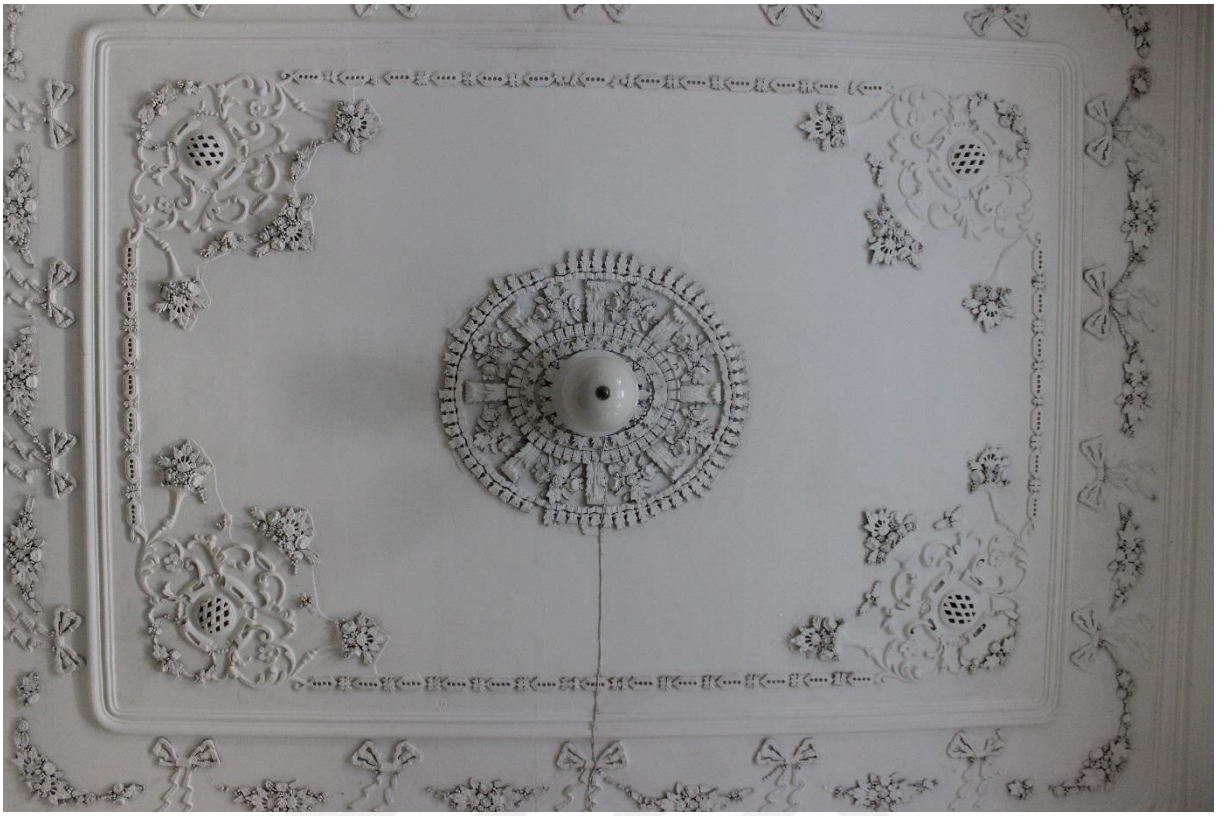

Fotoğraf 115. Hamidiye Sanayi Mektebi Giriş Alanı Tavan

Fotoğraf 116. Hamidiye Sanayi Mektebi Zemin Kat Koridor

Fotoğraf 117. Hamidiye Sanayi Mektebi Mekan İçi

Fotoğraf 118. Hamidiye Sanayi Mektebi Birinci Kat Koridor

Fotoğraf 119. Hamidiye Sanayi Mektebi İkinci Kat Koridor

Fotoğraf 120. Maria Lorda Binası Güneydoğu Cephe

Fotoğraf 121. Maria Lorda Binası Kuzeybatı Cephe

Fotoğraf 122. Maria Lorda Binası Kuzeydoğu Cephe

Fotoğraf 123. Maria Lorda Binası Güneybatı Cephe

Fotoğraf 124. Maria Lorda Binası Güneybatı Cephe Çatı Detay

Fotoğraf 125. Maria Lorda Binası Kuzeydoğu ve Kuzeybatı Cephe

Fotoğraf 126. Maria Lorda Binası Bodrum Kat Koridor

Fotoğraf 127. Maria Lorda Binası Zemin Kat Koridor

Fotoğraf 128. Maria Lorda Binası Birinci Kat Koridor

Fotoğraf 129. Maria Lorda Binası 112 ve 213 Nolu Mekan

Fotoğraf 130. Maria Lorda Binası Mekan İçi

Fotoğraf 131. Maria Lorda Binası İkinci Kat Mekan İçi

Fotoğraf 132. Maria Lorda Binası İkinci Kat Koridor

Fotoğraf 133. Askeri İdadi Ek Hizmet Binası Kuzey Cephe

Fotoğraf 134. Askeri İdadi Ek Hizmet Binası Güney Cephe

Fotoğraf 135. Askeri İdadi Ek Hizmet Binası Kuzey Cephe

Fotoğraf 136. Askeri İdadi Ek Hizmet Binası İç Avlu Güney Cephe

Fotoğraf 137. Askeri İdadi Ek Hizmet Binası İç Avlu Batı Cephe

Fotoğraf 138. Askeri İdadi Ek Hizmet Binası Doğu Cephe

Fotoğraf 139. Askeri İdadi Ek Hizmet Binası Alınlık Detay

Fotoğraf 140. Askeri İdadi Harbiye Binası Kuzey Cephe

Fotoğraf 141. Askeri İdadi Harbiye Binası Güney Cephe

Fotoğraf 142. Askeri İdadi Harbiye Binası İç Avlu Kuzey Cephe

Fotoğraf 143. Askeri İdadi Harbiye Binası İç Avlu Güney Cephe

Fotoğraf 144. Askeri İdadi Harbiye Binası Batı Cephe

Fotoğraf 145. Askeri İdadi Harbiye Binası İç Avlu Doğu Cephe

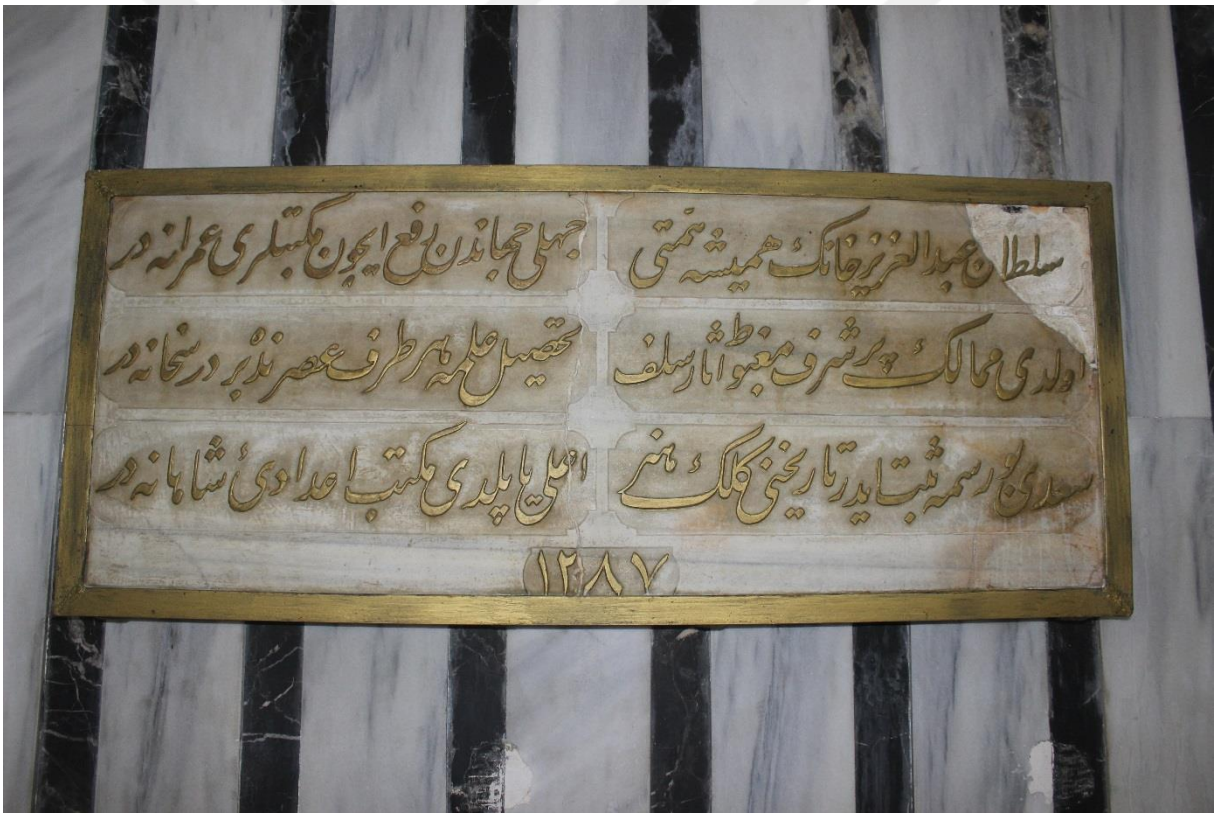

Fotoğraf 146. Askeri İdadi Kitabe

Fotoğraf 147. Askeri İdadi Harbiye Binası Giriş Holü

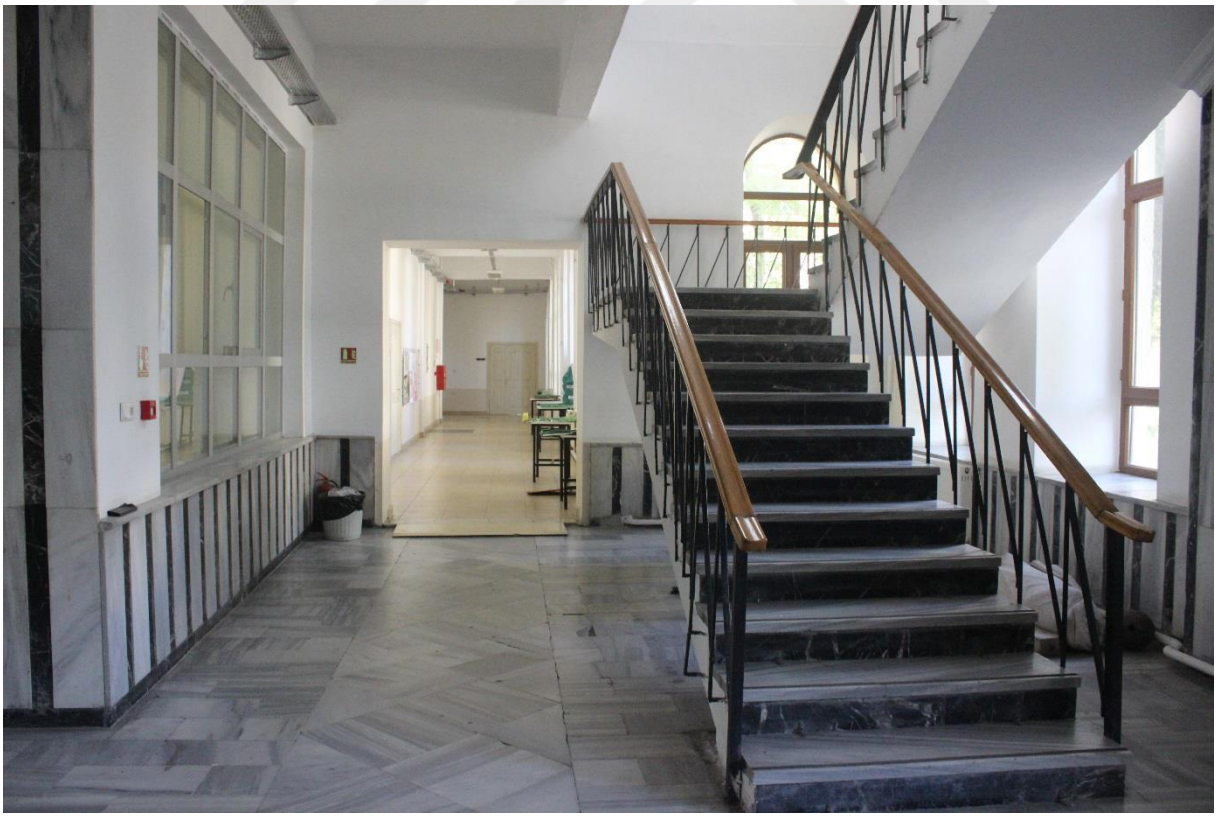

Fotoğraf 148. Askeri İdadi Harbiye Binası Zemin Kat Koridor

Fotoğraf 149. Askeri İdadi Harbiye Binası Birinci Kat Koridor

Fotoğraf 150. Askeri İdadi Ek Hizmet Binası Giriş Holü

Fotoğraf 151. Askeri İdadi Ek Hizmet Binası Zemin Kat Koridor

Fotoğraf 152. Askeri İdadi Ek Hizmet Binası Birinci Kat Koridor

Fotoğraf 153. İttihat ve Terakki Mektebi Doğu Cephe

Fotoğraf 154. İttihat ve Terakki Mektebi Batı Cephe

Fotoğraf 155. İttihat ve Terakki Mektebi Güney Cephe

Fotoğraf 156. İttihat ve Terakki Mektebi Kuzey Cephe

Fotoğraf 157. İttihat ve Terakki Mektebi Bodrum Kat Koridor

Fotoğraf 158. İttihat ve Terakki Mektebi Zemin Kat Koridor

Fotoğraf 159. İttihat ve Terakki Mektebi Asma Kat Merdivenler

Fotoğraf 160. İttihat ve Terakki Mektebi Z06 ve 101 Nolu Mekan

Fotoğraf 161. Alyan Musevi Mektebi (**Tarihi Fotoğraflarla Edirne,** s.131)

Fotoğraf 162. Alyan Musevi Mektebi (**Tarihi Fotoğraflarla Edirne**, s.129.)

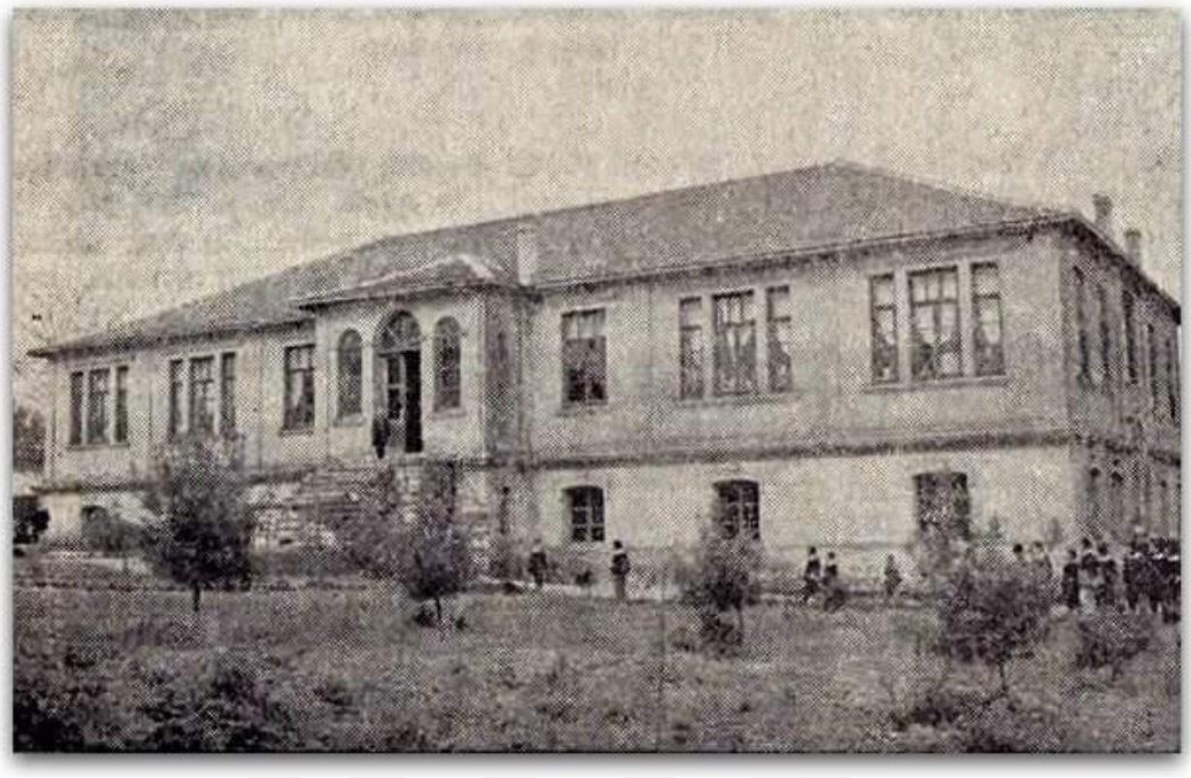

Fotoğraf 163. Dar'ül İrfan (Yılmaz Büktel Arşivi 17.10.2017)

Fotoğraf 164. Dar'ül İrfan (Yılmaz Büktel Arşivi 17.10.2017)

Fotoğraf 165. Asım Bey Dar'ül Eytamı (Suat Şahin Arşivi 25.12.2017)

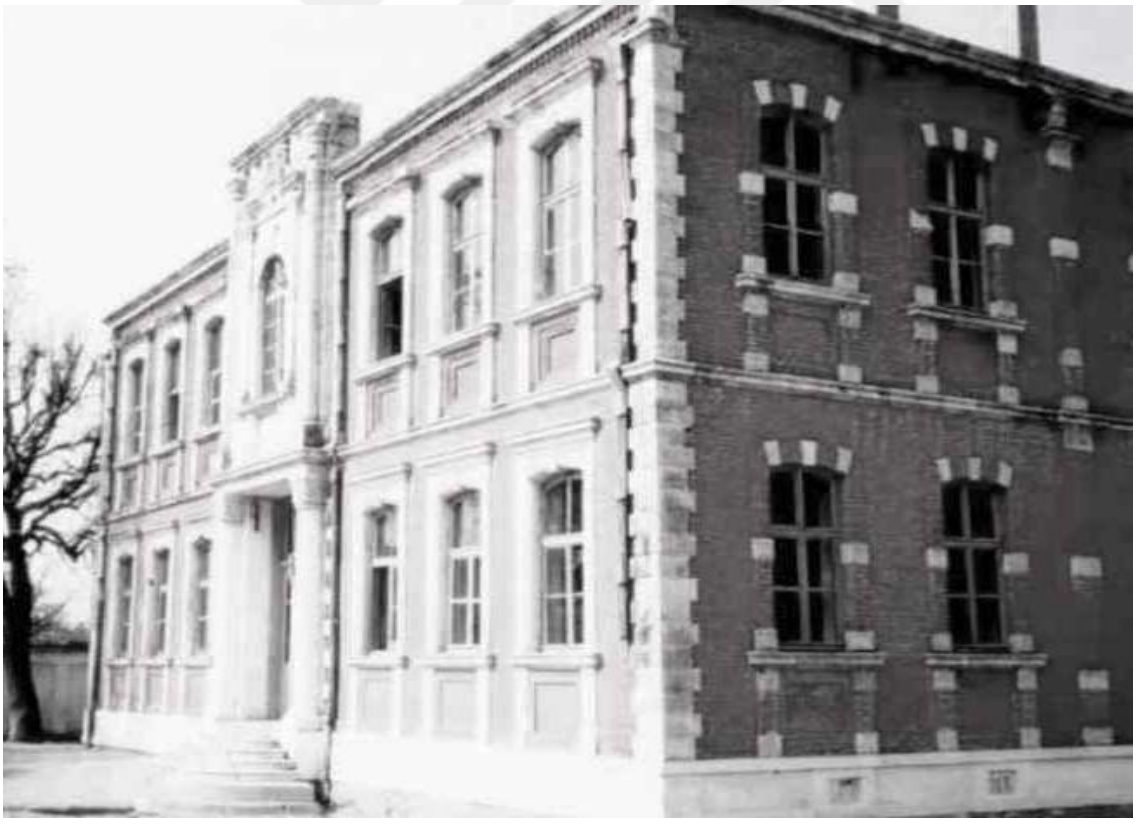

Fotoğraf 166. Rum Mektebi (Yavuz Güner Arşivi 20.10.2017)

Fotoğraf 167. Alman Mektebi (Suat Şahin Arşivi 25.12.2017)

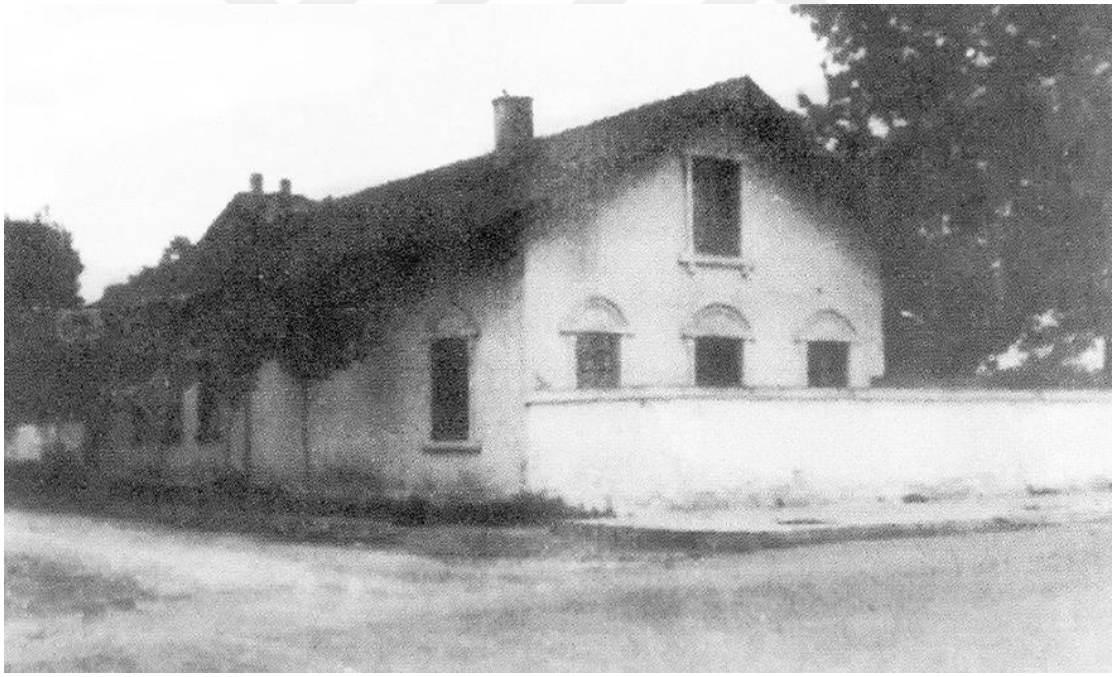

Fotoğraf 168. Alman Mektebi Ek Bina (Haluk Alçındağ Arşivi 29.12.2017)

Fotoğraf 169. İttihat ve Terraki Dar'ül Eytamı (Yılmaz Büktel Arşivi 17.10.2017)

Fotoğraf 170. Mekteb-i Rüştiye (**Tarihi Fotoğraflarla Edirne** s.107.)

Fotoğraf 171. Mekteb-i Rüştiye (Özendes Engin, **age.**, s.62.)

Fotoğraf 172. Erkek Öğretmen Okulu (Özendes Engin, **age**. s.77.)

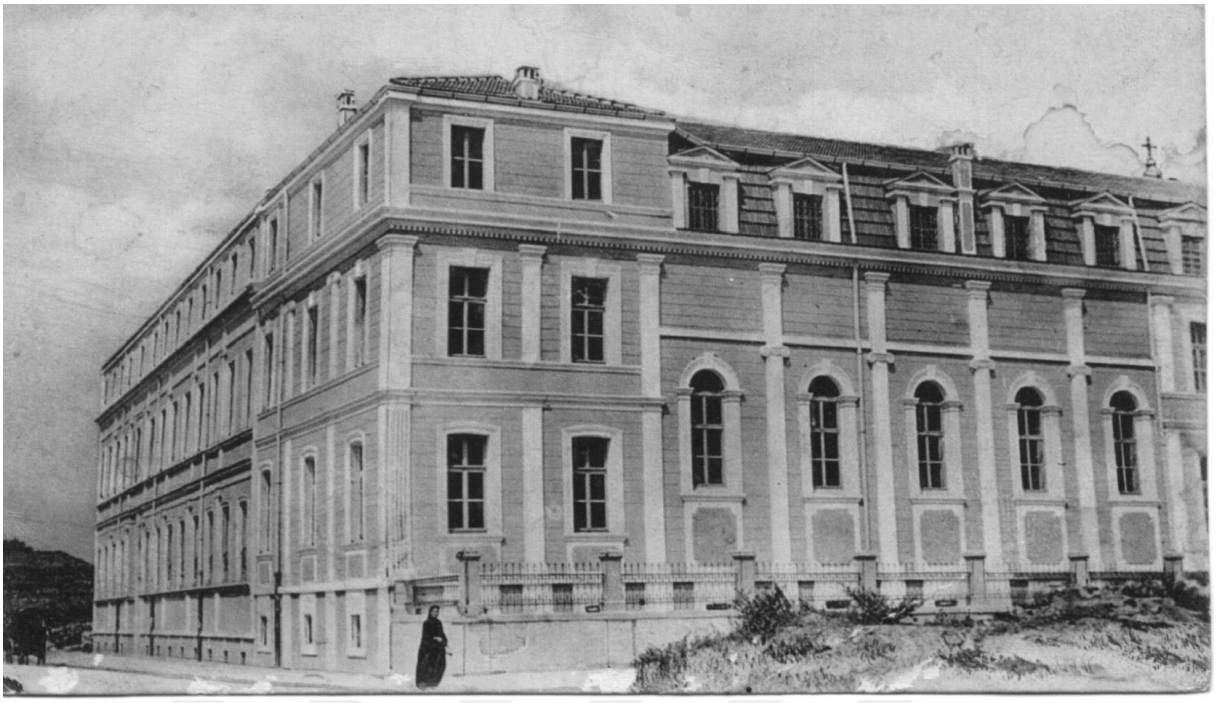

Fotoğraf 173. Polak Mektebi (Alp Erzen Arşivi 22.12.2017)

Fotoğraf 174. Polak Mektebi (Alp Erzen Arşivi 22.12.2017)

Fotoğraf 175. Hamidiye Sanayi Mektebi (**Tarihi Fotoğraflarla Edirne**, s.109.)

Fotoğraf 176.Hamidiye Sanayi Mektebi (İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü 24.05.2018)

Fotoğraf 177.Maria Lorda Binası (Yılmaz Büktel Arşivi 17.10.2017)

Fotoğraf 178. Maria Lorda Binası (Yılmaz Büktel Arşivi 17.10.2017)

Fotoğraf 179. Askeri İdadi (**Tarihi Fotoğraflarla Edirne**, s.103.)

Fotoğraf 180. Askeri İdadi (Özendes, Engin, **age**. s.78.)

Fotoğraf 181. Askeri İdadi (Yavuz Güner Arşivi 20.10.2017)

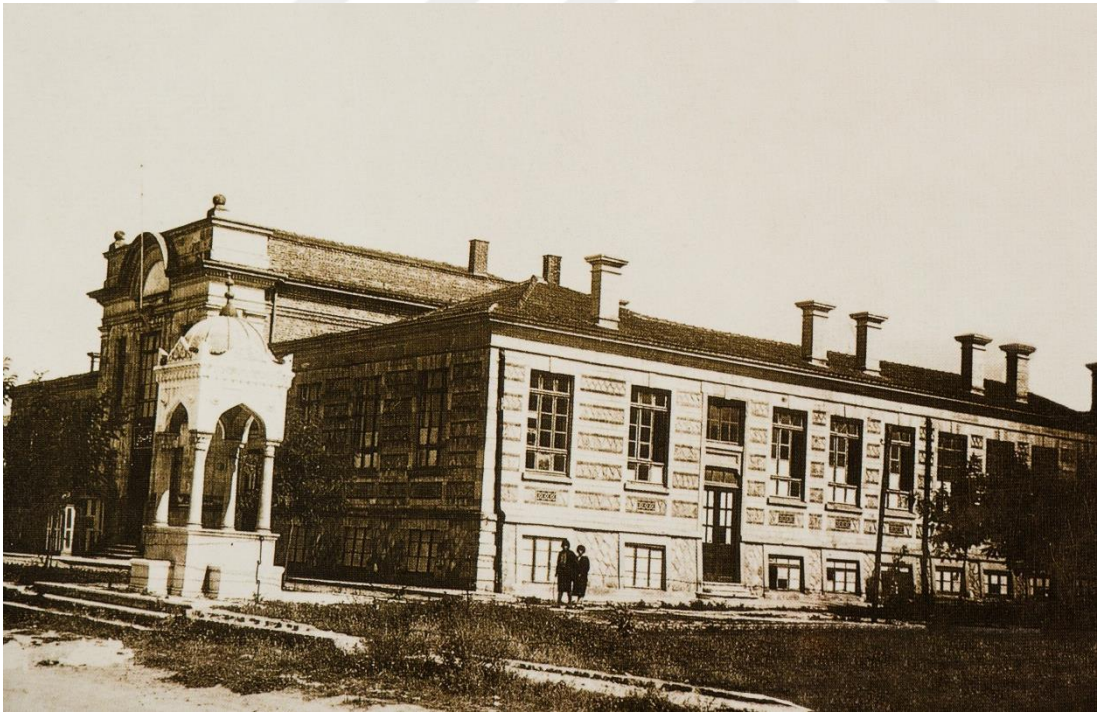

Fotoğraf 182. İttihat ve Terraki Mektebi (Özendes Engin, **age**. s.76.)

Fotoğraf 183. Erkek Öğretmen Okulu, Maria Lorda Binası, Mekteb-i Rüştiye Binaları

(Özendes Engin, **age**. s.51.)

Fotoğraf 184. Rum Mektebi Güney Cephesi (Yavuz Güner Arşivi)

ŞEKİLLER

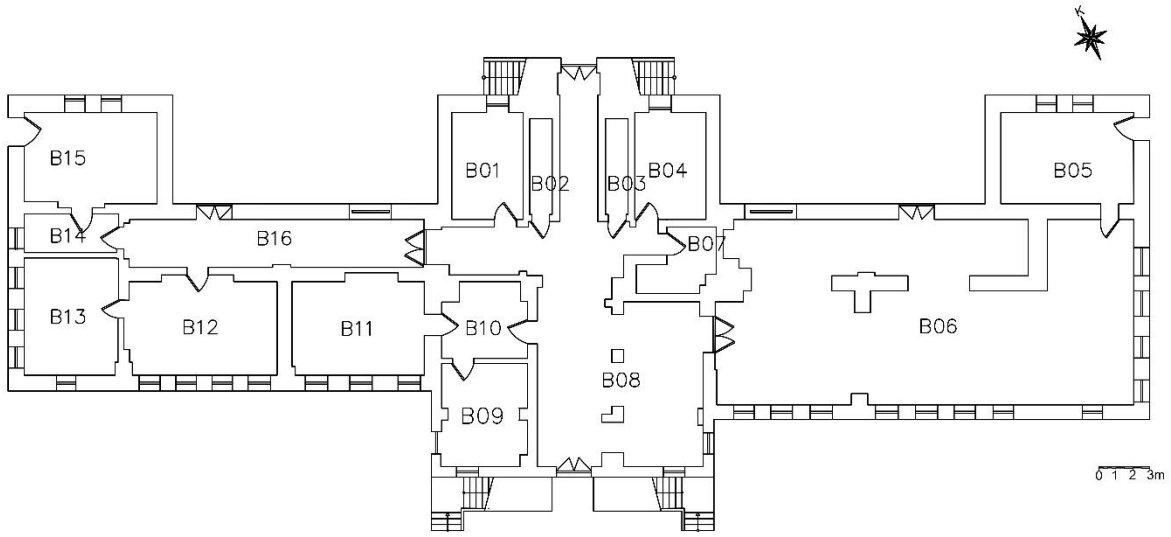

Şekil 1. Alyan Musevi Mektebi Bodrum Kat Planı (Okul Arşivi)

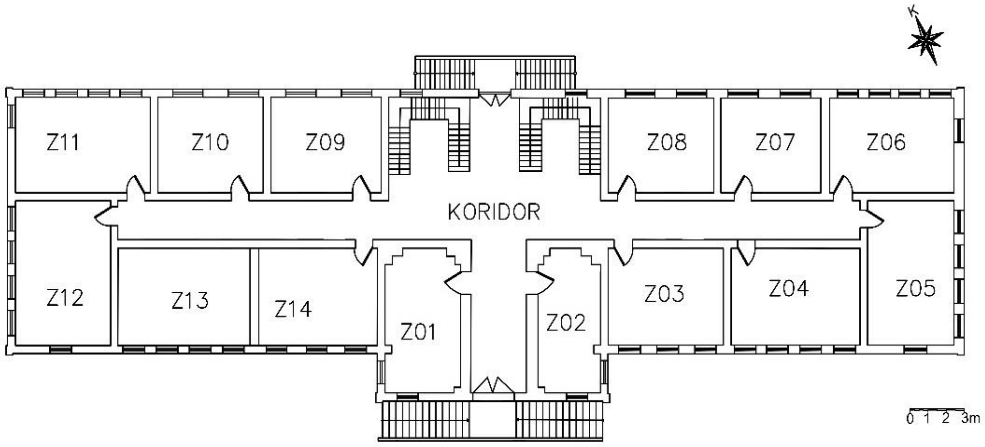

Şekil 2. Alyan Musevi Mektebi Zemin Kat Planı (Okul Arşivi)

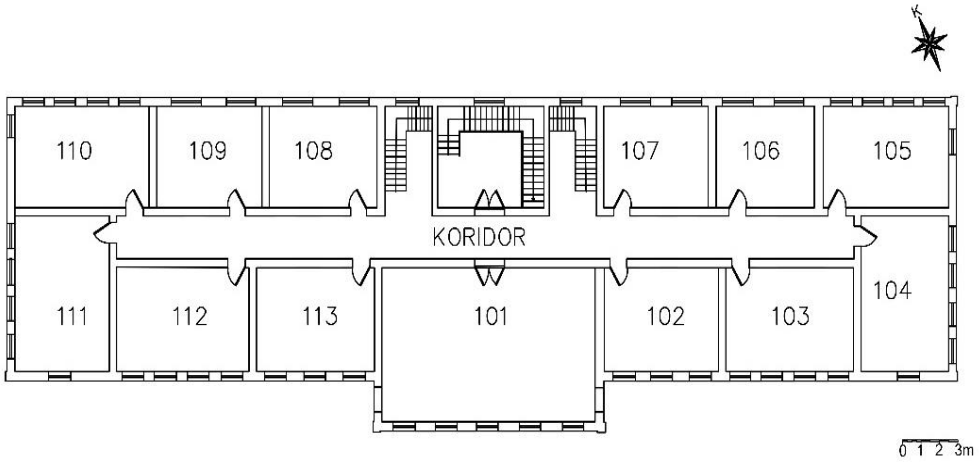

Şekil 3. Alyan Musevi Mektebi Birinci Kat Planı (Okul Arşivi)

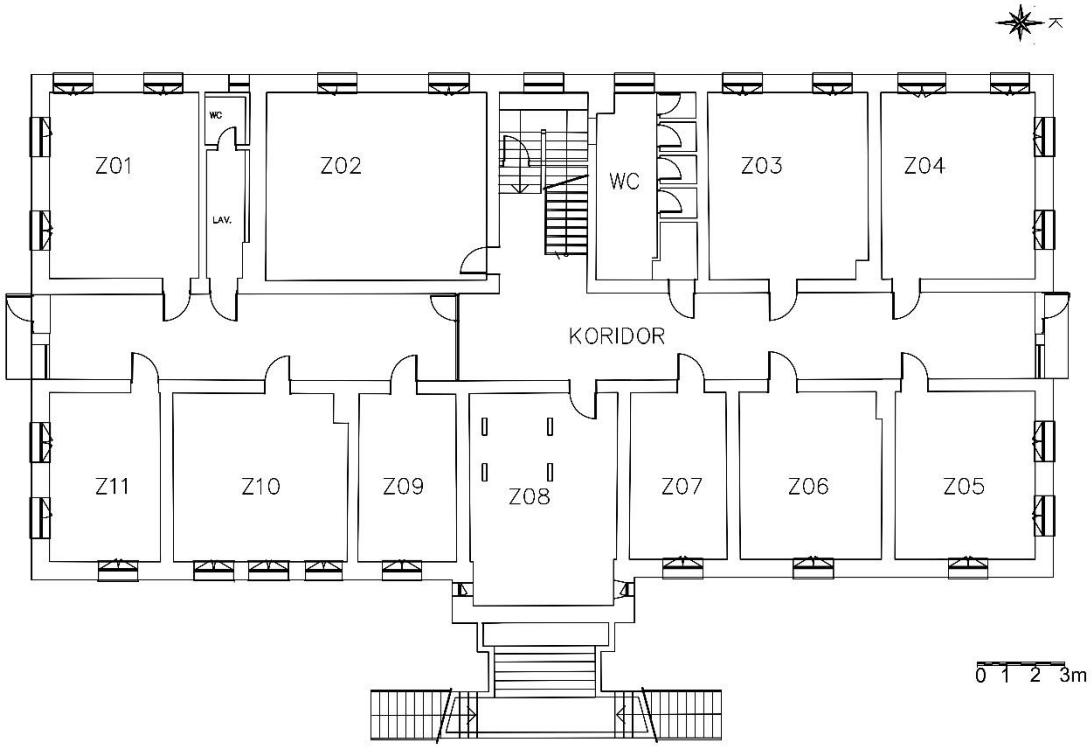

Şekil 4. Dar'ül İrfan Zemin Kat Planı (Edirne İl M.E.M. Arşivi)

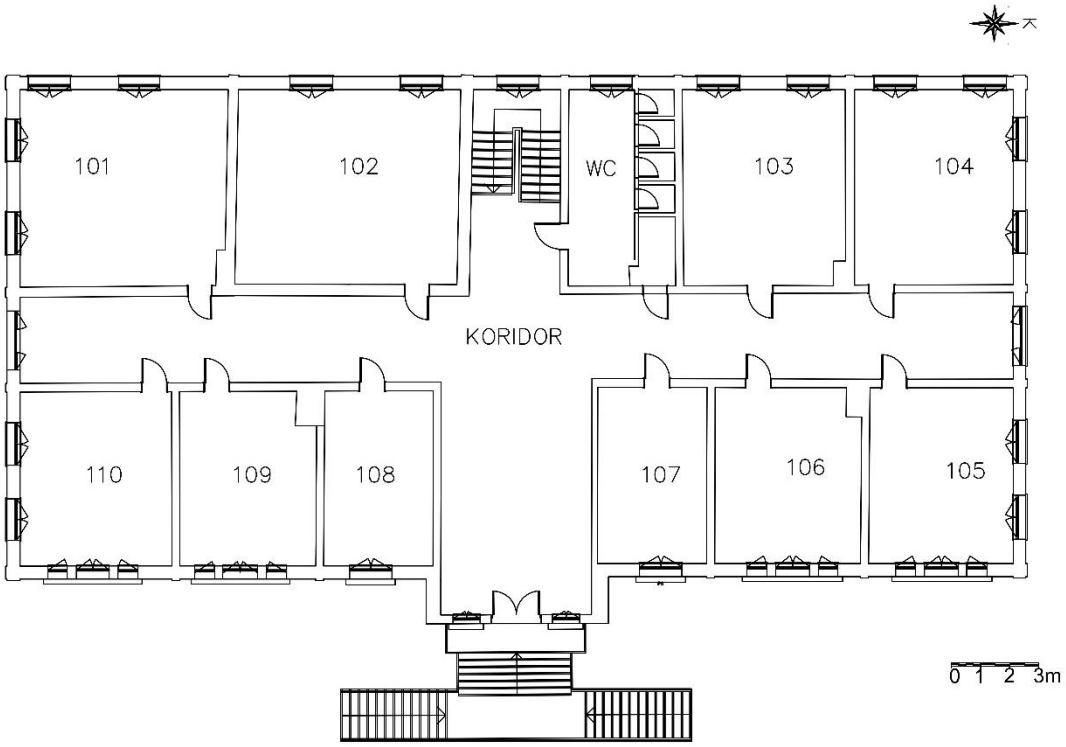

Şekil 5. Dar'ül İrfan Birinci Kat Planı (Edirne İl M.E.M. Arşivi)

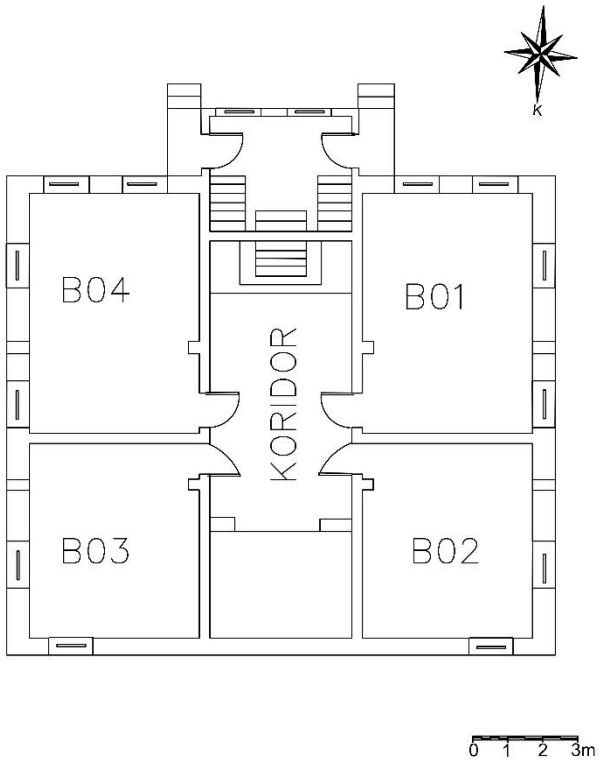

Şekil 6. Asım Bey Dar'üleytamı Bodrum Kat Planı (Okul Arşivi)

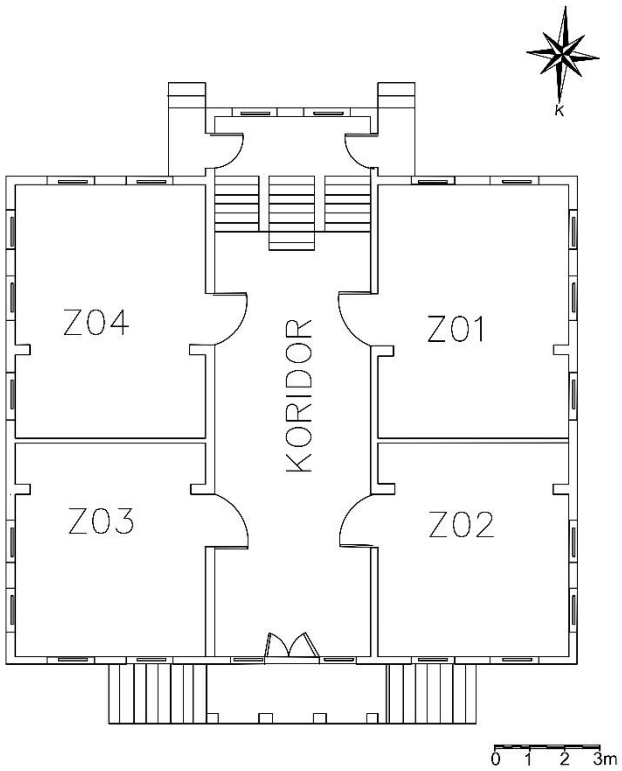

Şekil 7. Asım Bey Dar'üleytamı Zemin Kat Planı (Okul Arşivi)

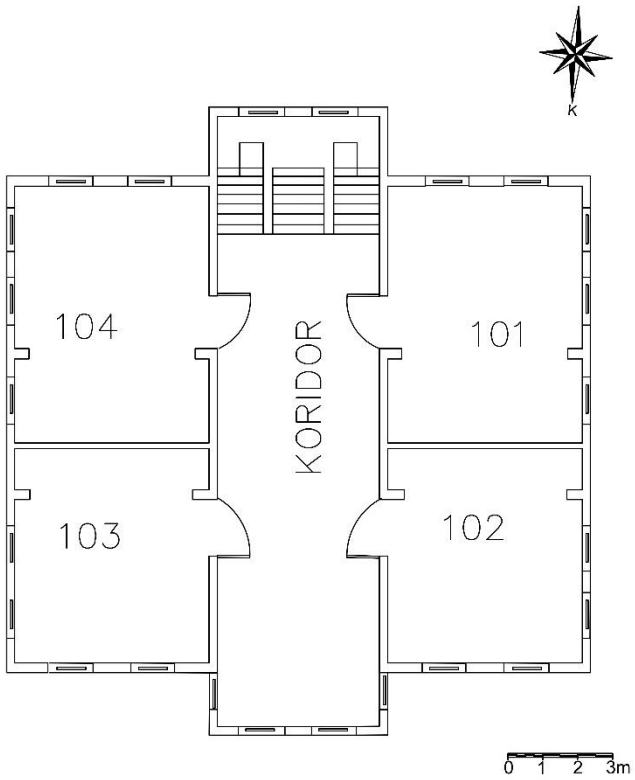

Şekil 8. Asım Bey Dar'üleytamı Birinci Kat Planı (Okul Arşivi)

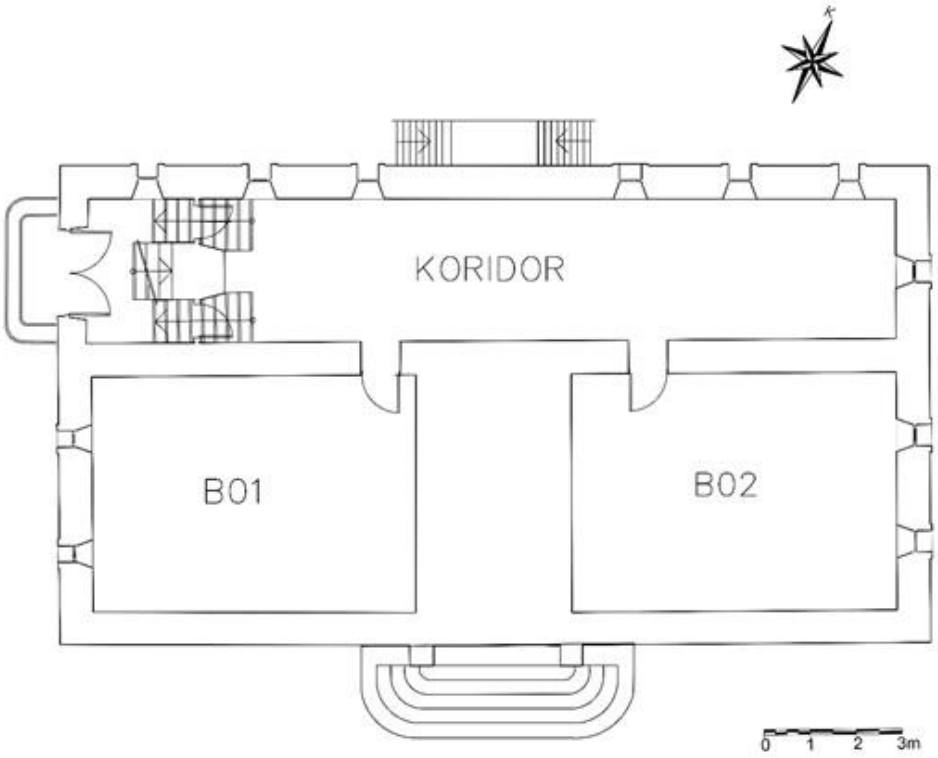

Şekil 9. Rum Okulu Bodrum Kat Planı (Edirne İl Özel İdaresi Arşivi)

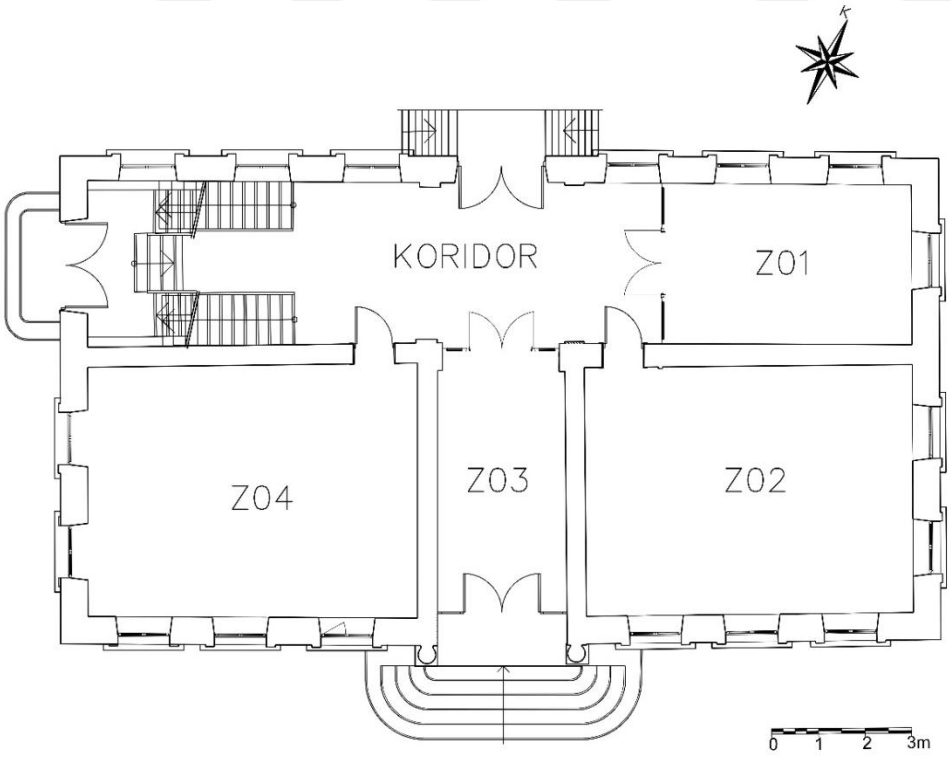

Şekil 10. Rum Okulu Zemin Kat Planı (Edirne İl Özel İdaresi Arşivi)

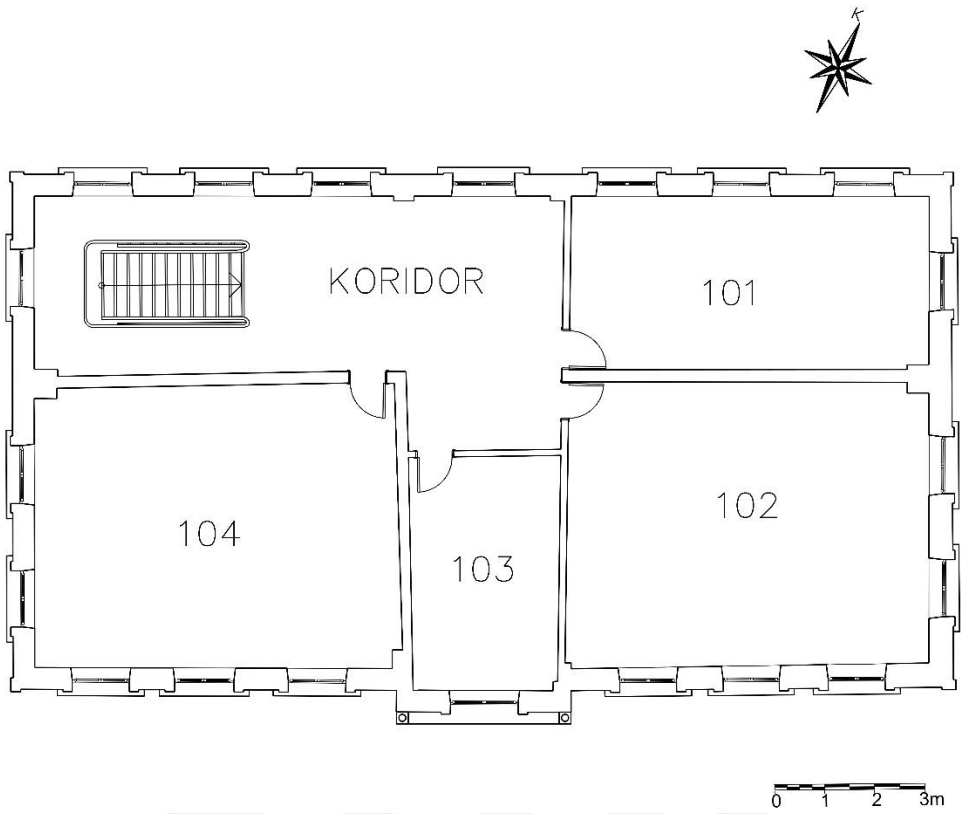

Şekil 11. Rum Okulu Birinci Kat Planı (Edirne İl Özel İdaresi Arşivi)

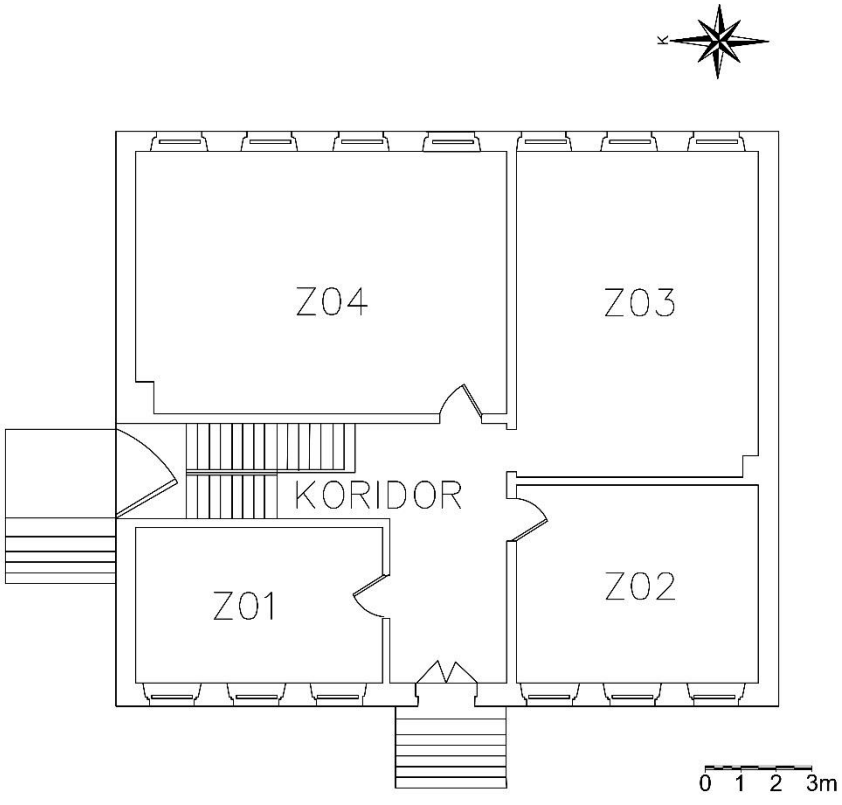

Şekil 12. Alman Mektebi Zemin Kat Planı (Okul Arşivi)

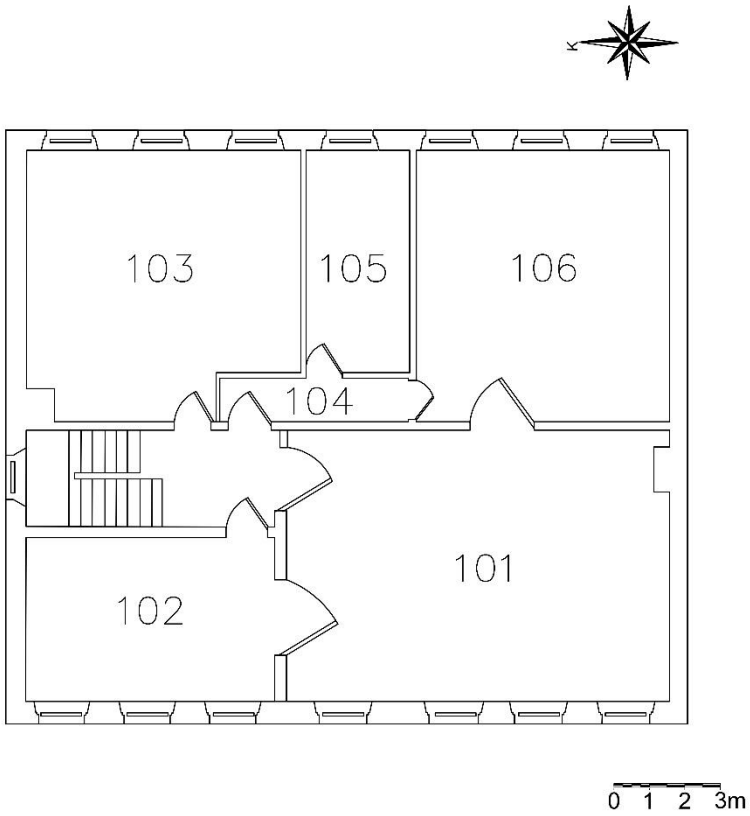

Şekil 13. Alman Mektebi Birinci Kat Planı (Okul Arşivi)

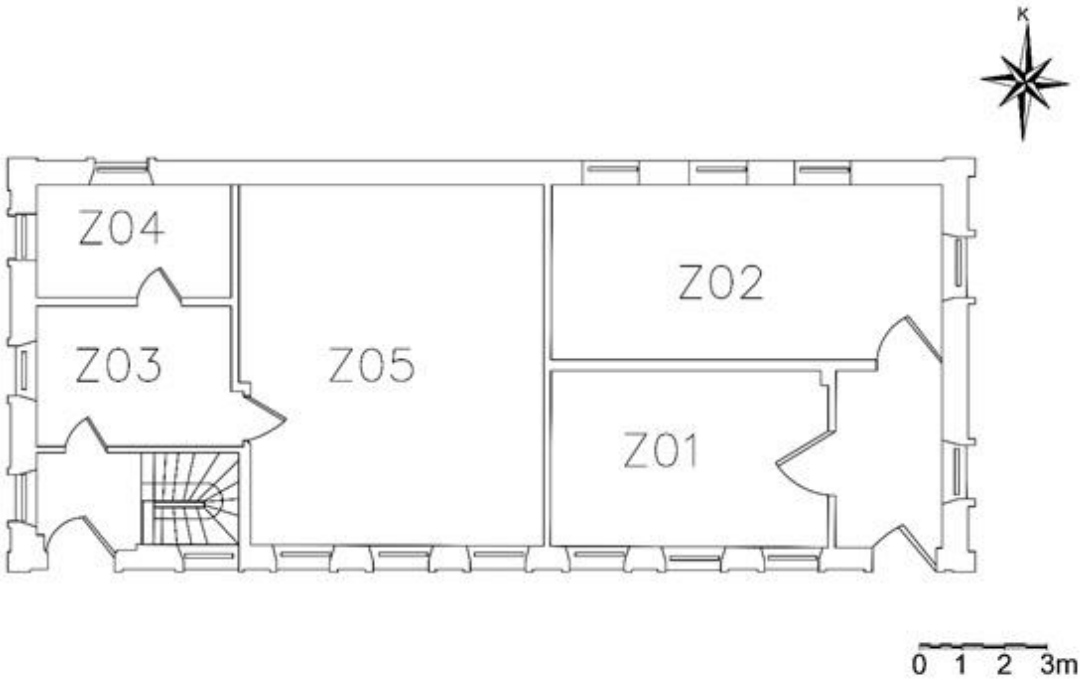

Şekil 14. Alman Mektebi Ek Bina Zemin Kat Planı (Okul Arşivi)

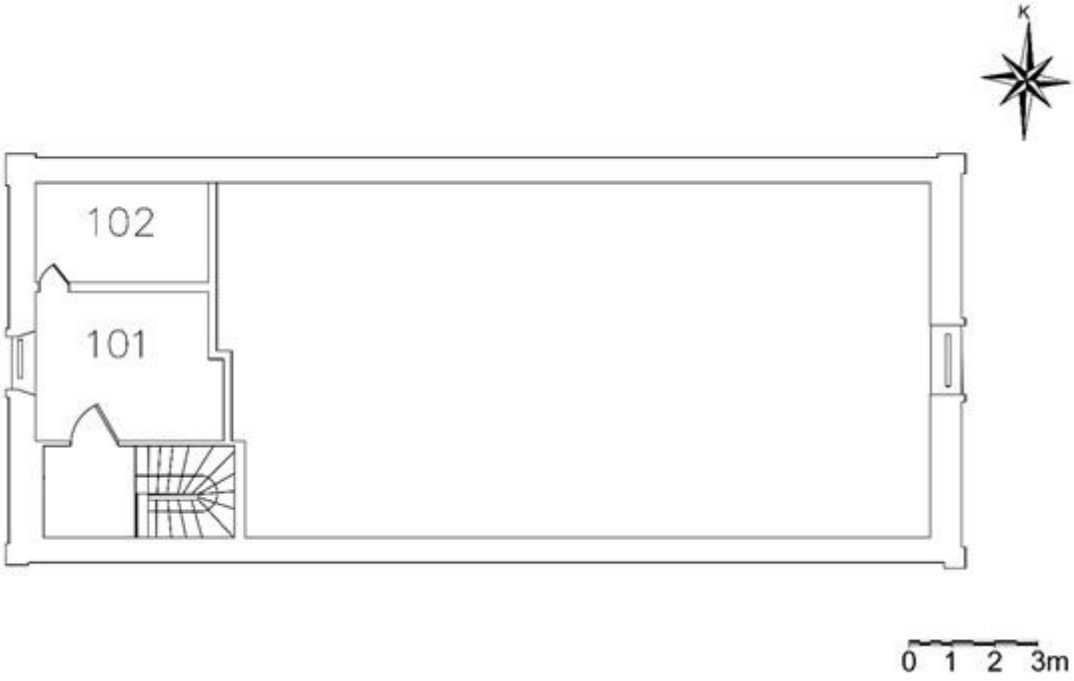

Şekil 15. Alman Mektebi Ek Bina Birinci Kat Planı (Okul Arşivi)

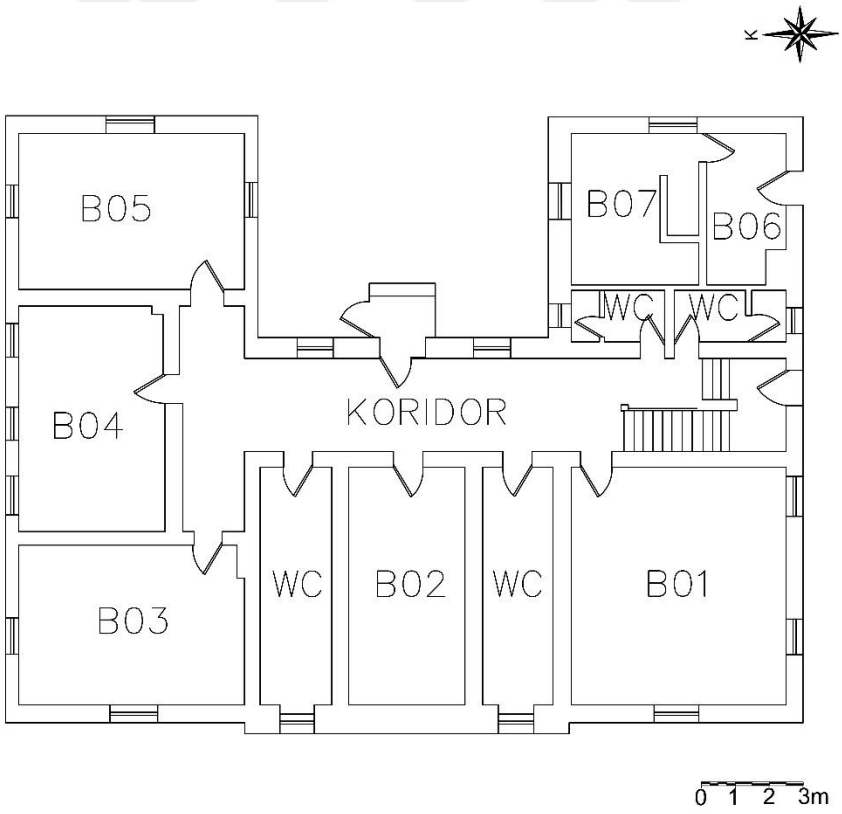

Şekil 16. İttihat ve Terrakki Dar'ül Eytamı Bodrum Kat Planı (Okul Arşivi)

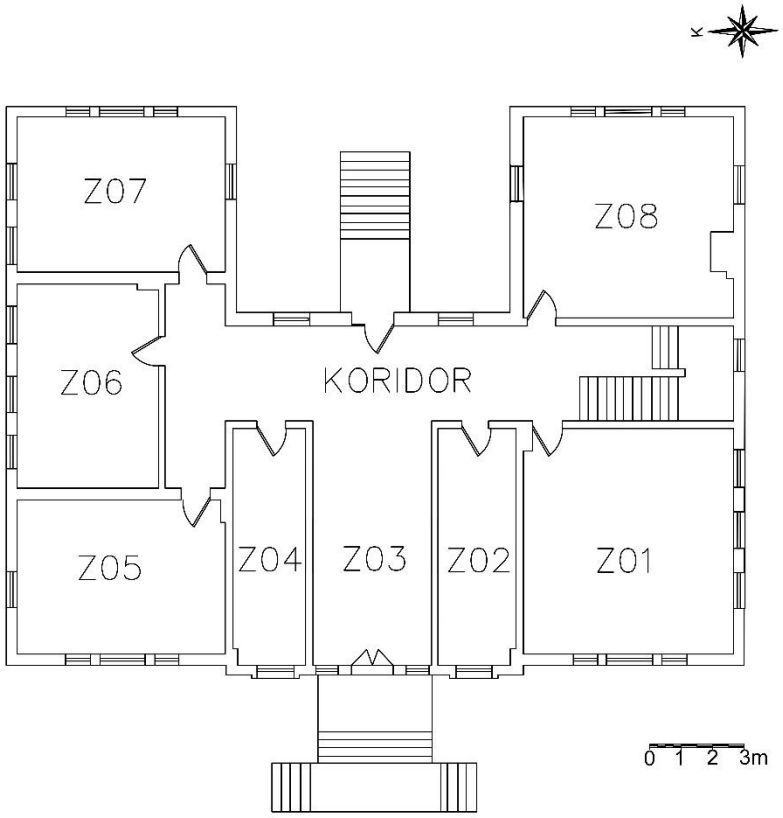

Şekil 17. İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı Zemin Kat Planı (Okul Arşivi)

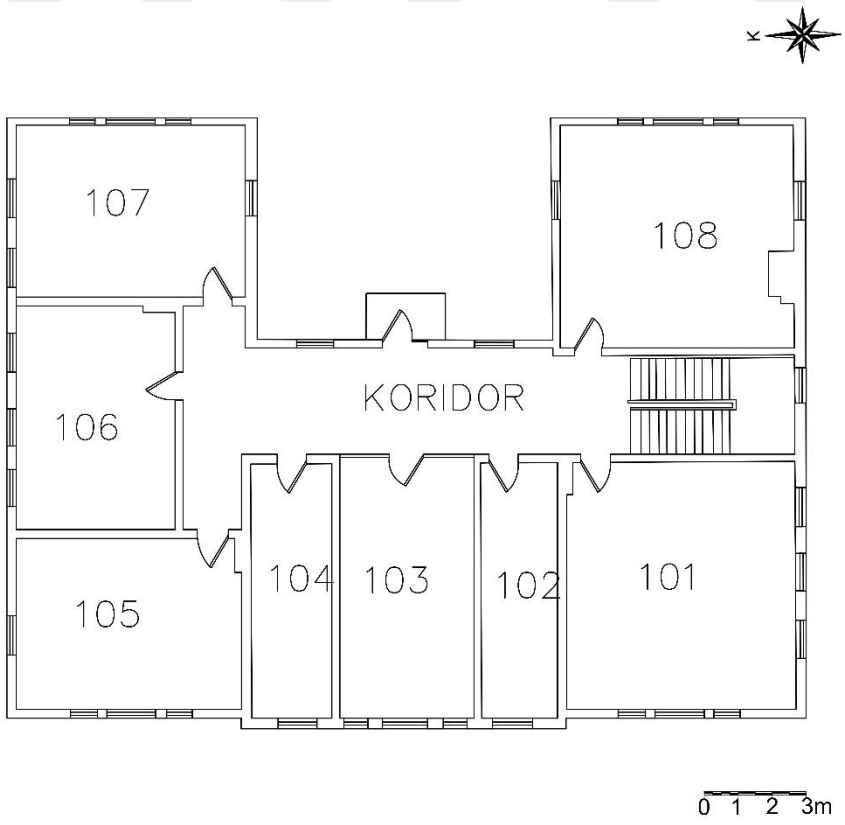

Şekil 18. İttihat ve Terakki Dar'ül Eytamı Birinci Kat Planı (Okul Arşivi)

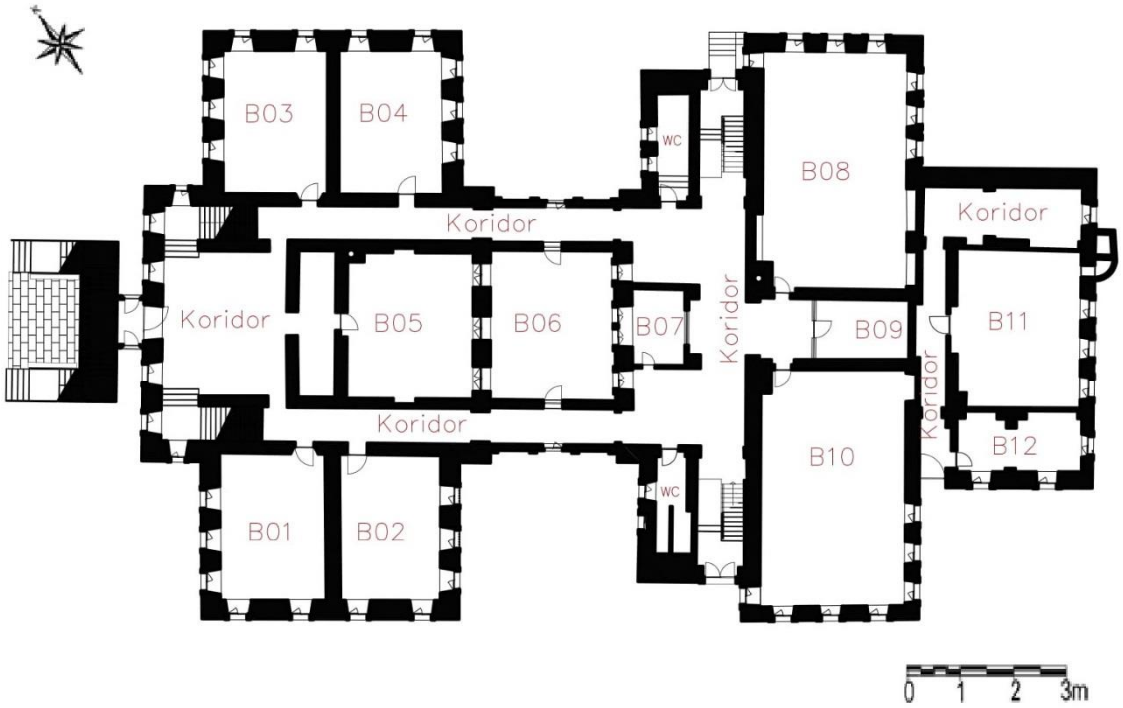

Şekil 19. Mekteb-i Rüştiye Bodrum Kat Planı (Edirne İl MEM. Arşivi)

Şekil 20. Mekteb-i Rüştiye Zemin Kat Planı (Edirne İl MEM. Arşivi)

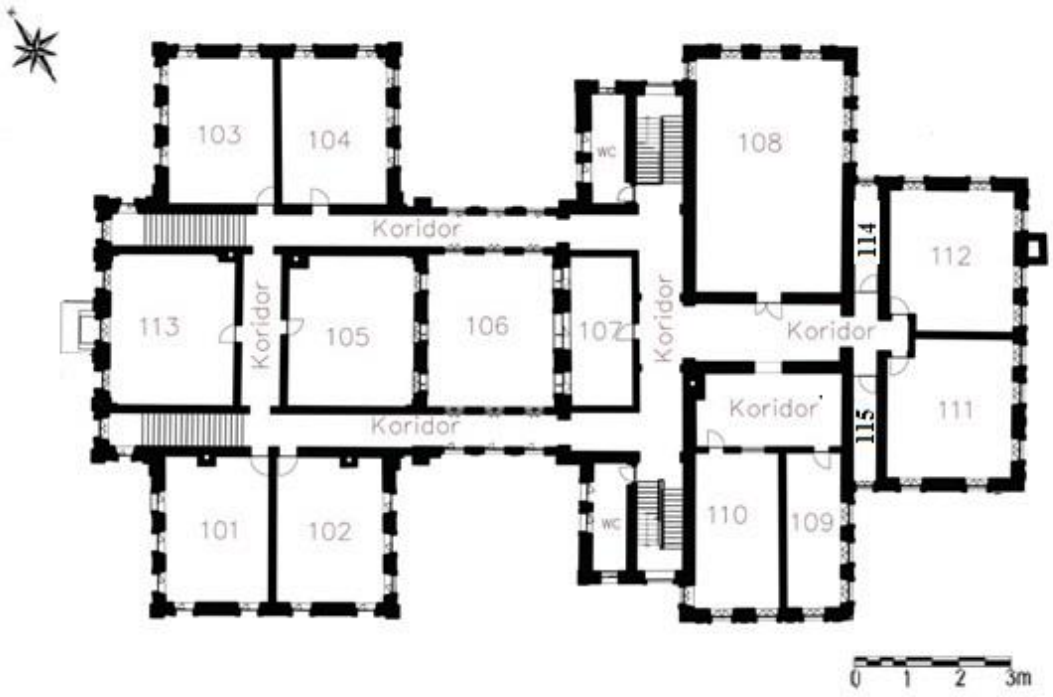

Şekil 21. Mekteb-i Rüştiye Birinci Kat Planı (Edirne İl MEM. Arşivi)

Şekil 22. Erkek Öğretmen Okulu Bodrum Kat Planı (Okul Arşivi)

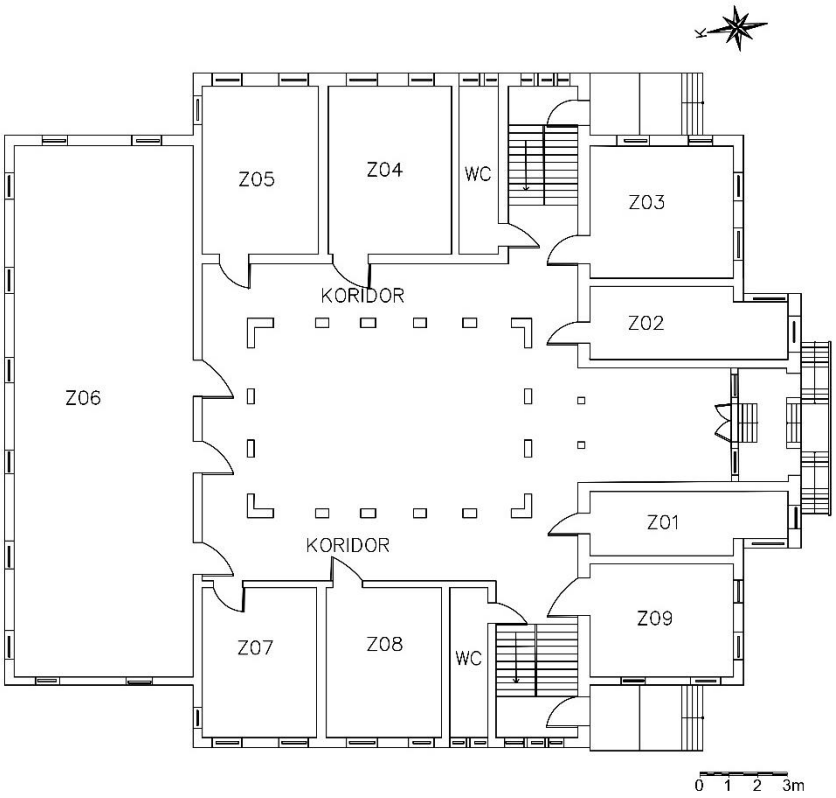

Şekil 23. Erkek Öğretmen Okulu Zemin Kat Planı (Okul Arşivi)

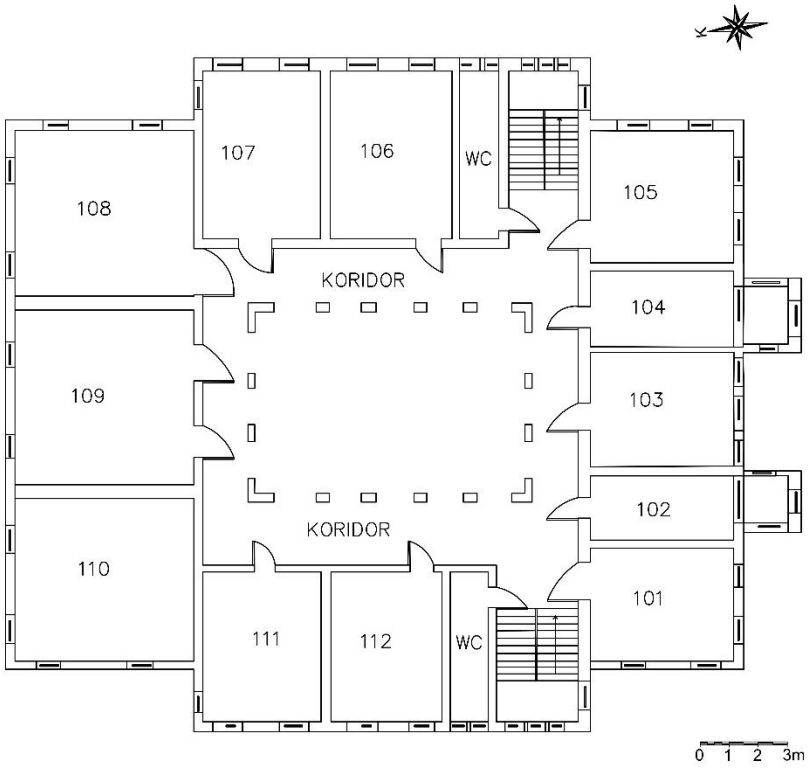

Şekil 24. Erkek Öğretmen Okulu Birinci Kat Planı (Okul Arşivi)

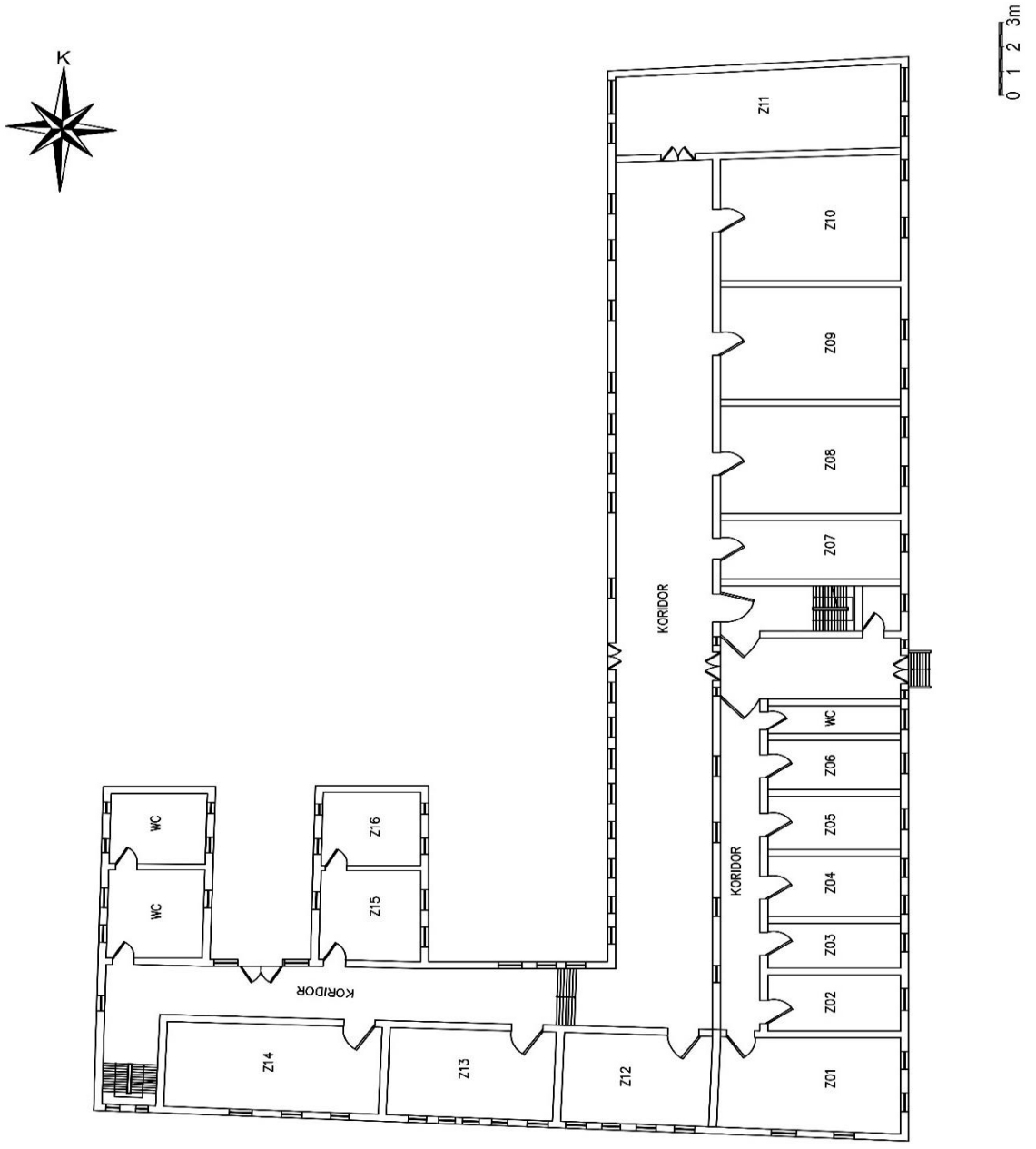

Şekil 25. Polak Mektebi Zemin Kat Planı (Okul Arşivi)

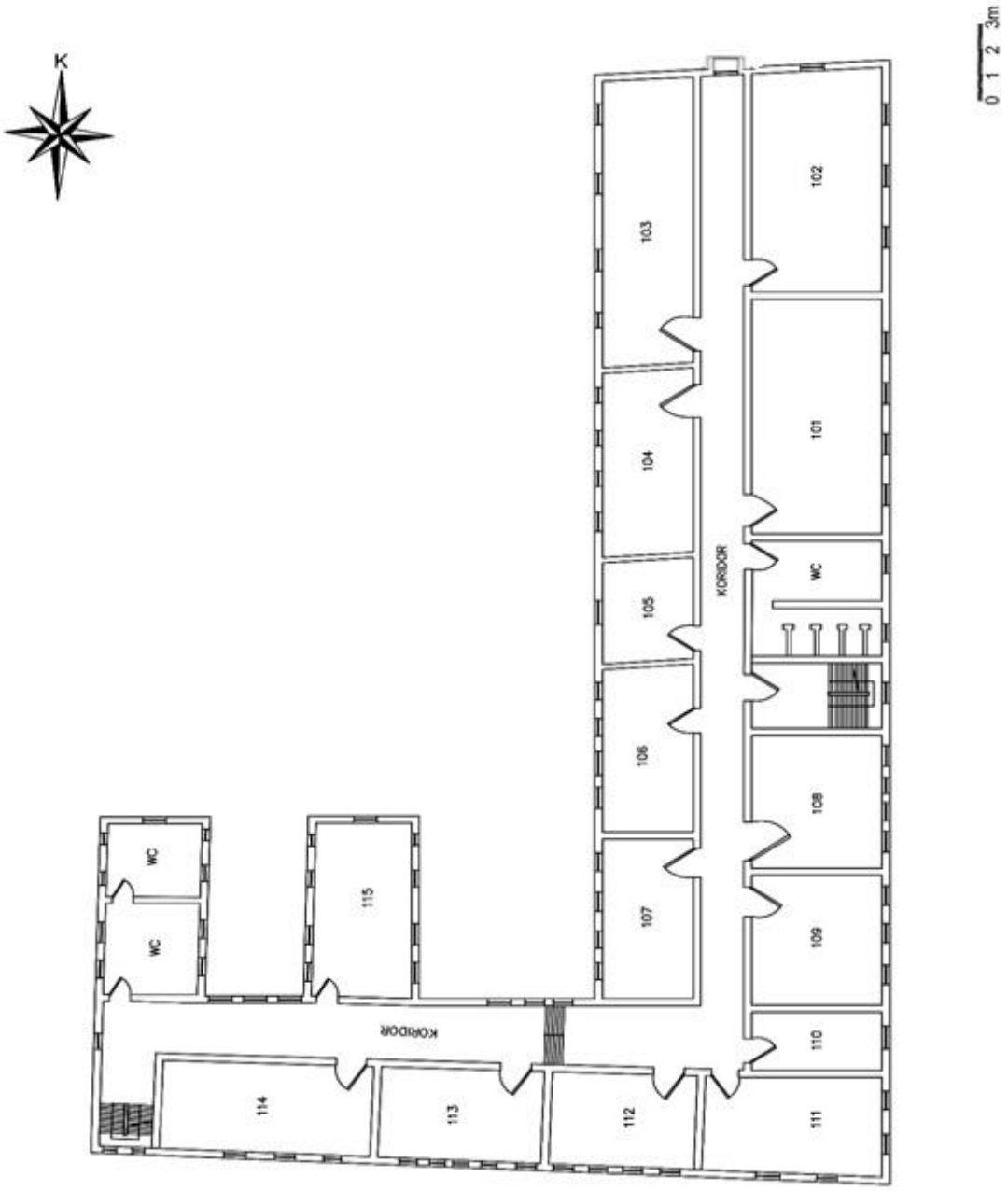

Şekil 26. Polak Mektebi Birinci Kat Planı (Okul Arşivi)

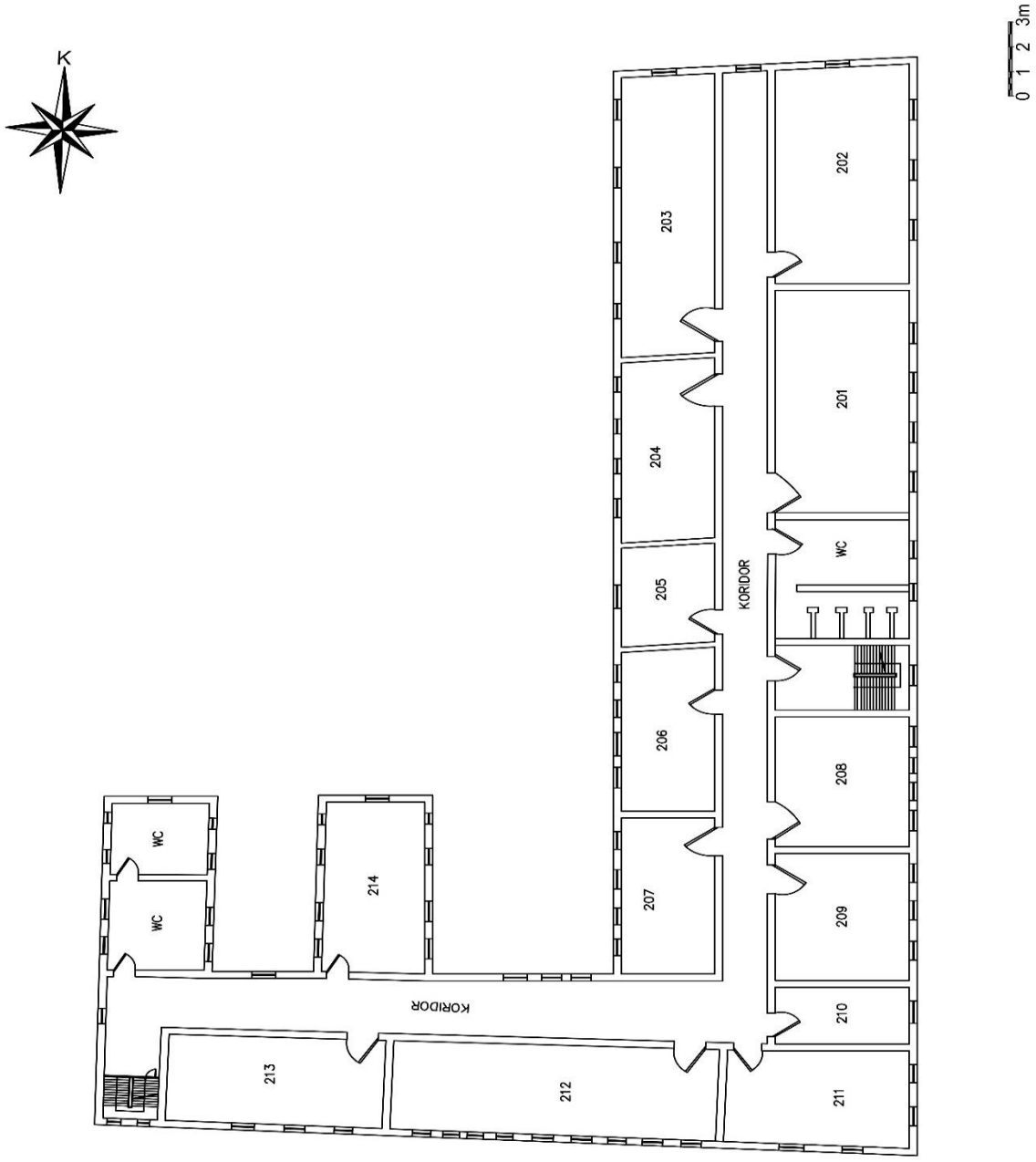

Şekil 27. Polak Mektebi İkinci Kat Planı (Okul Arşivi)

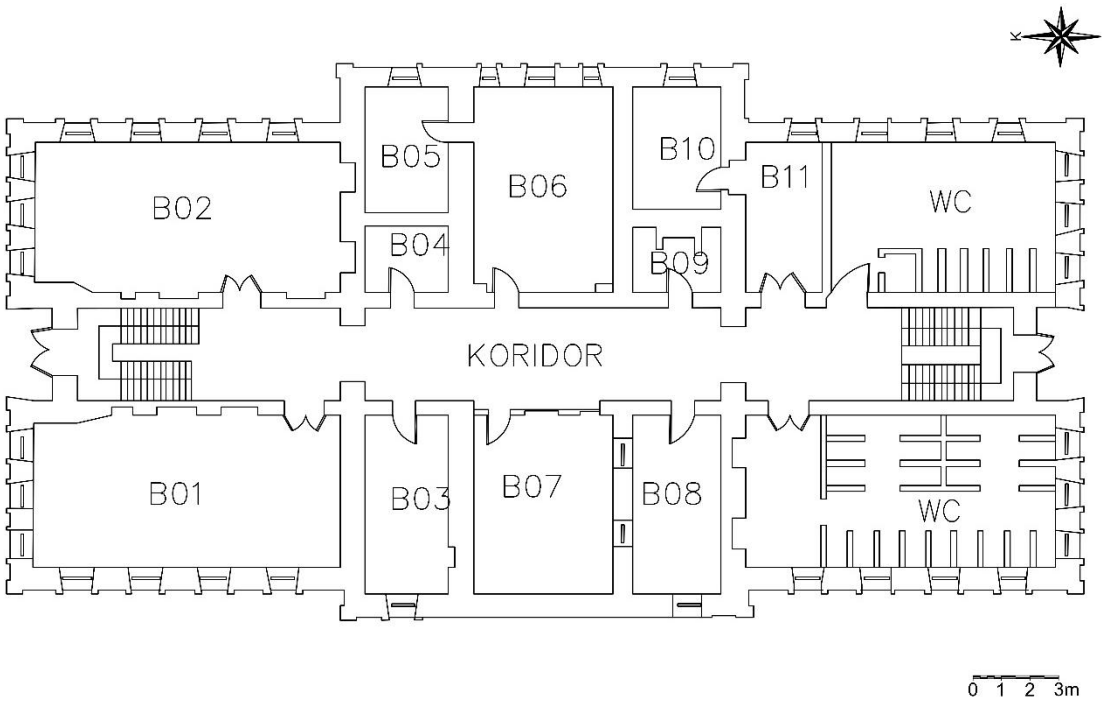

Şekil 28. Hamidiye Sanayi Mektebi Bodrum Kat Planı (Okul Arşivi)

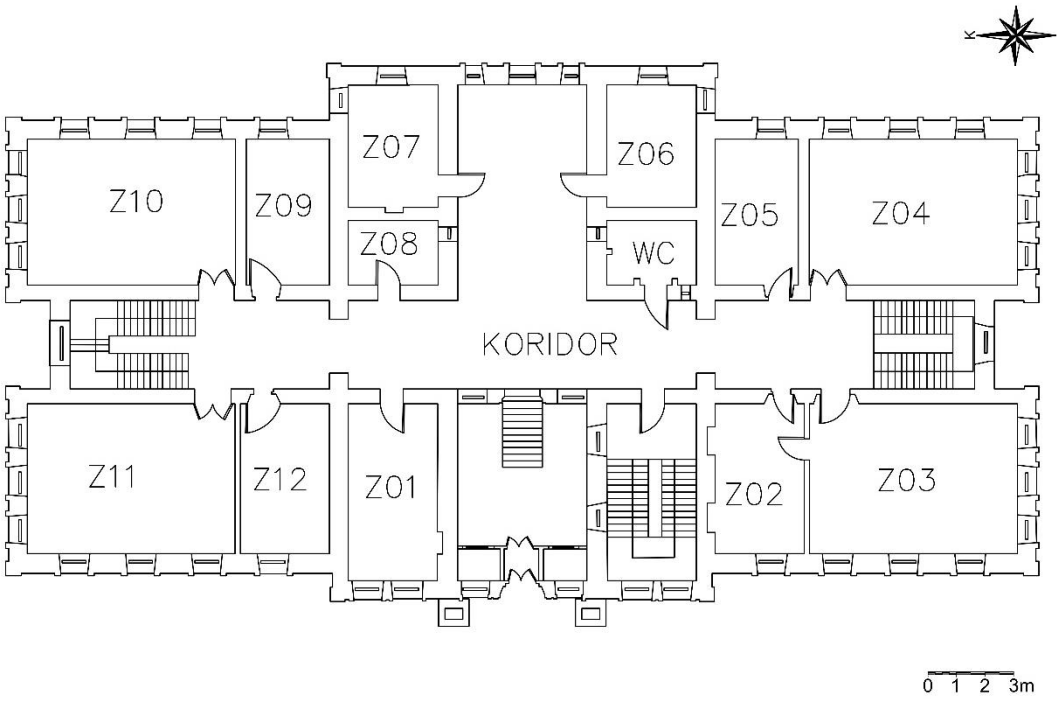

Şekil 29. Hamidiye Sanayi Mektebi Zemin Kat Planı (Okul Arşivi)

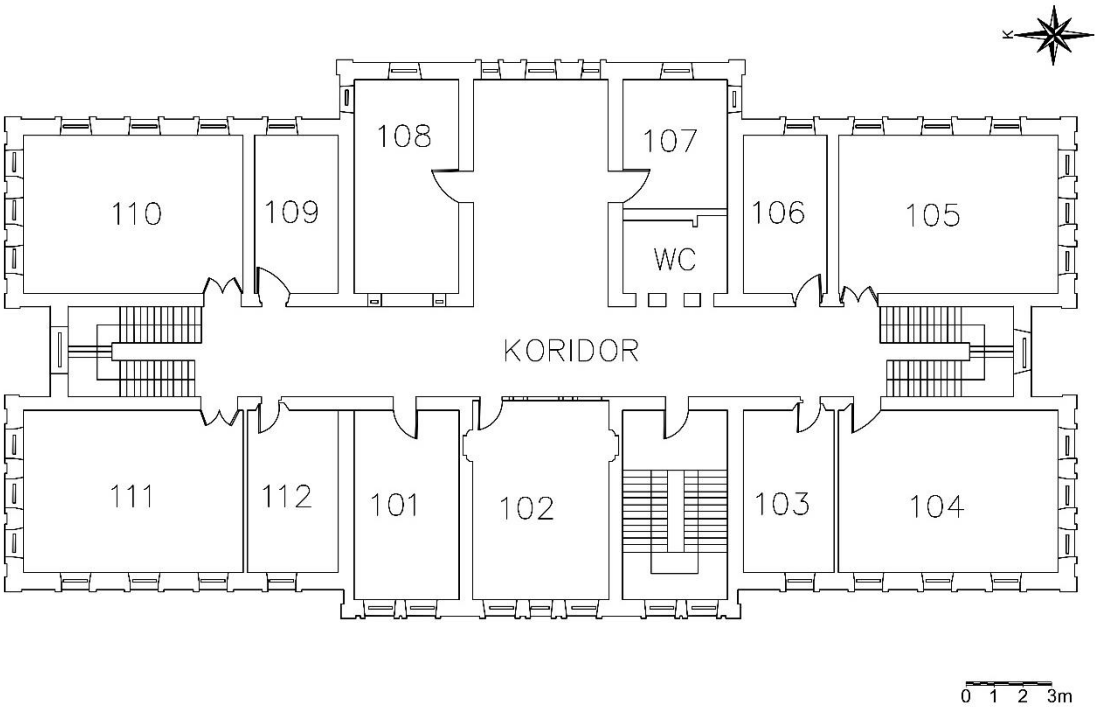

Şekil 30. Hamidiye Sanayi Mektebi Birinci Kat Planı (Okul Arşivi)

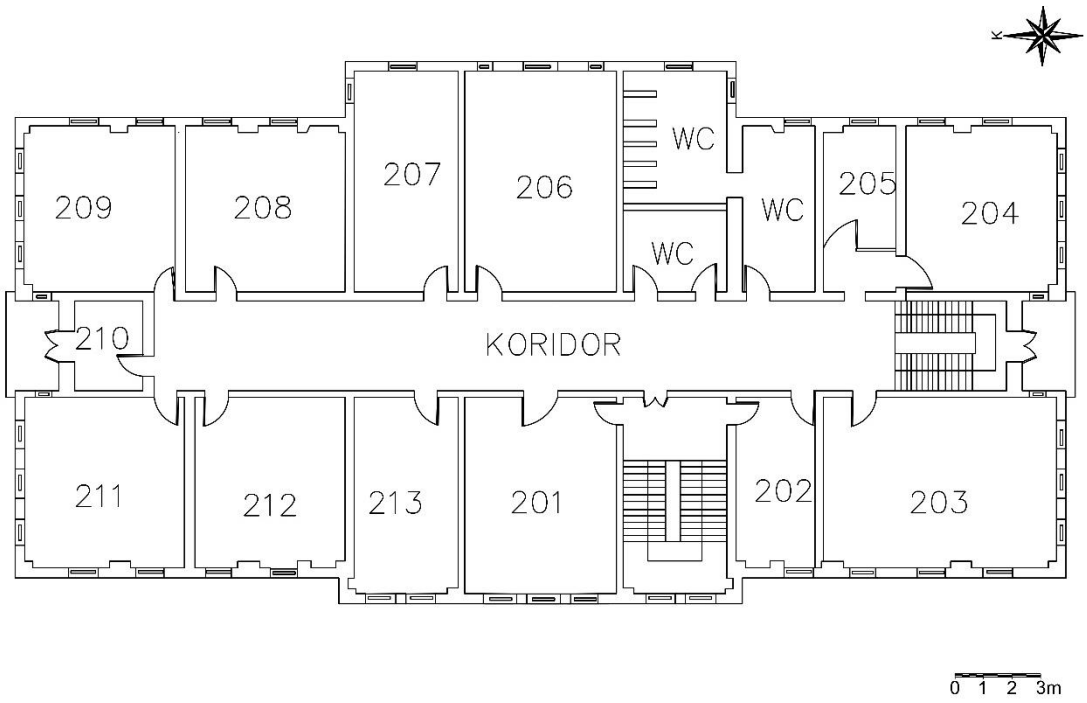

Şekil 31. Hamidiye Sanayi Mektebi İkinci Kat Planı (Okul Arşivi)

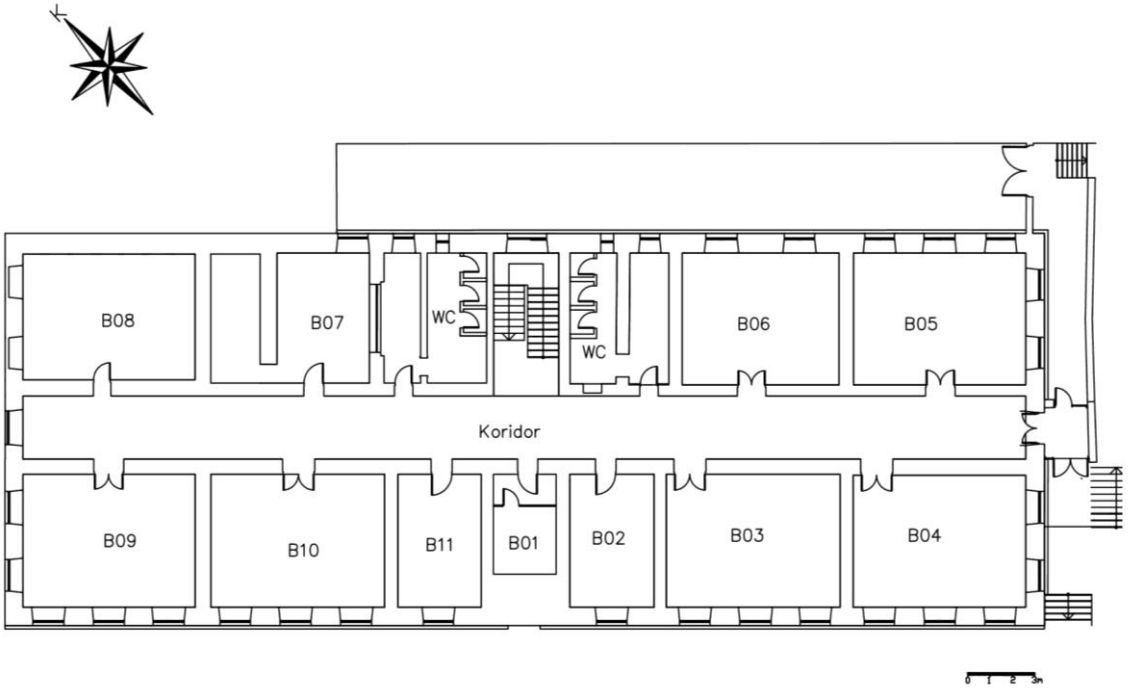

Şekil 32. Maria Lorda Binası Bodrum Kat Planı (Edirne İl MEM. Arşivi)

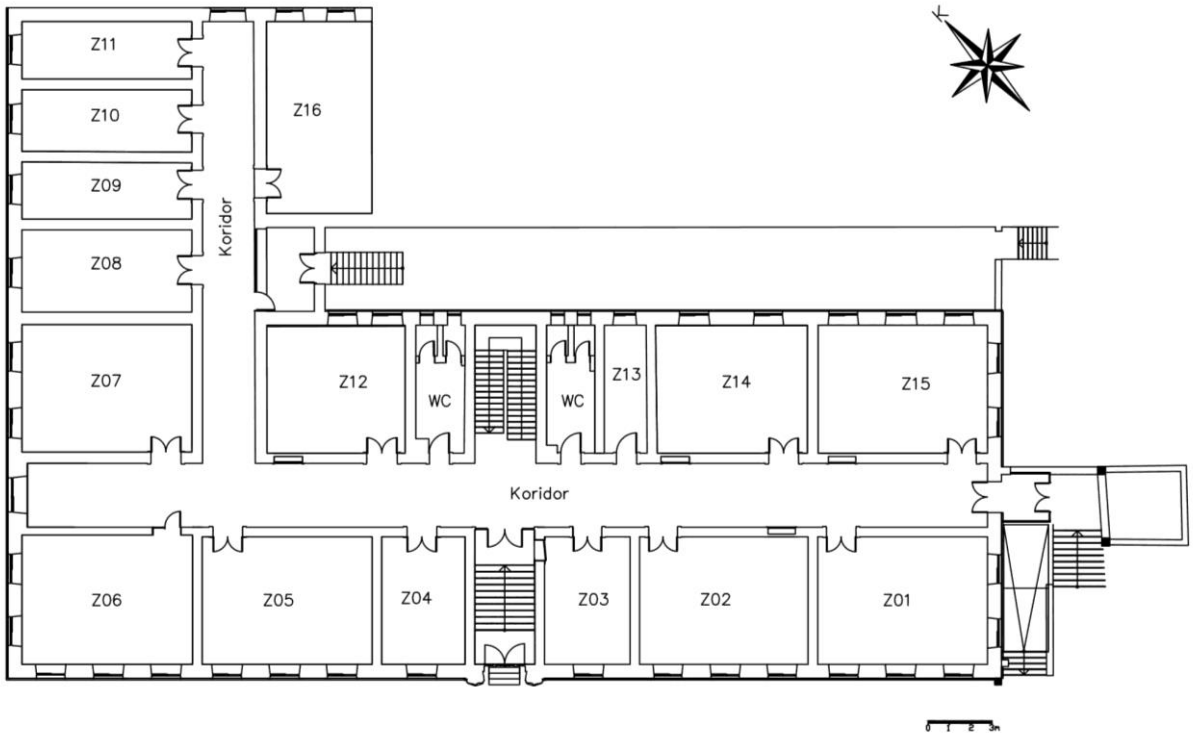

Şekil 33. Maria Lorda Binası Zemin Kat Planı (Edirne İl MEM. Arşivi)

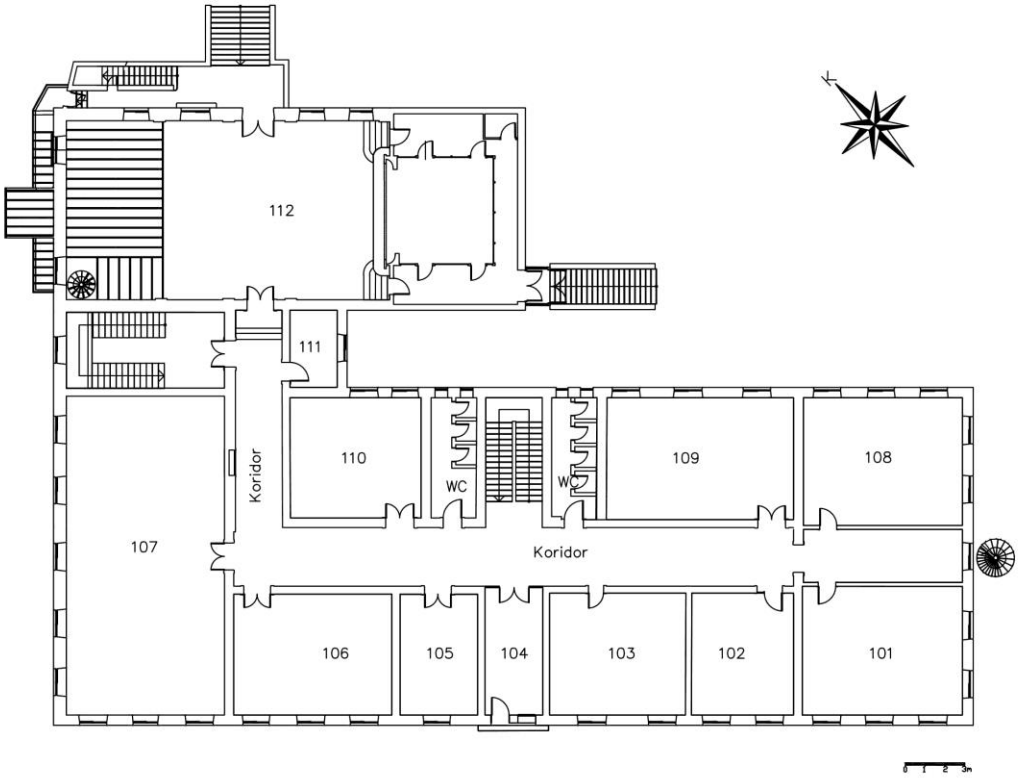

Şekil 34. Maria Lorda Binası Birinci Kat Planı (Edirne İl MEM. Arşivi)

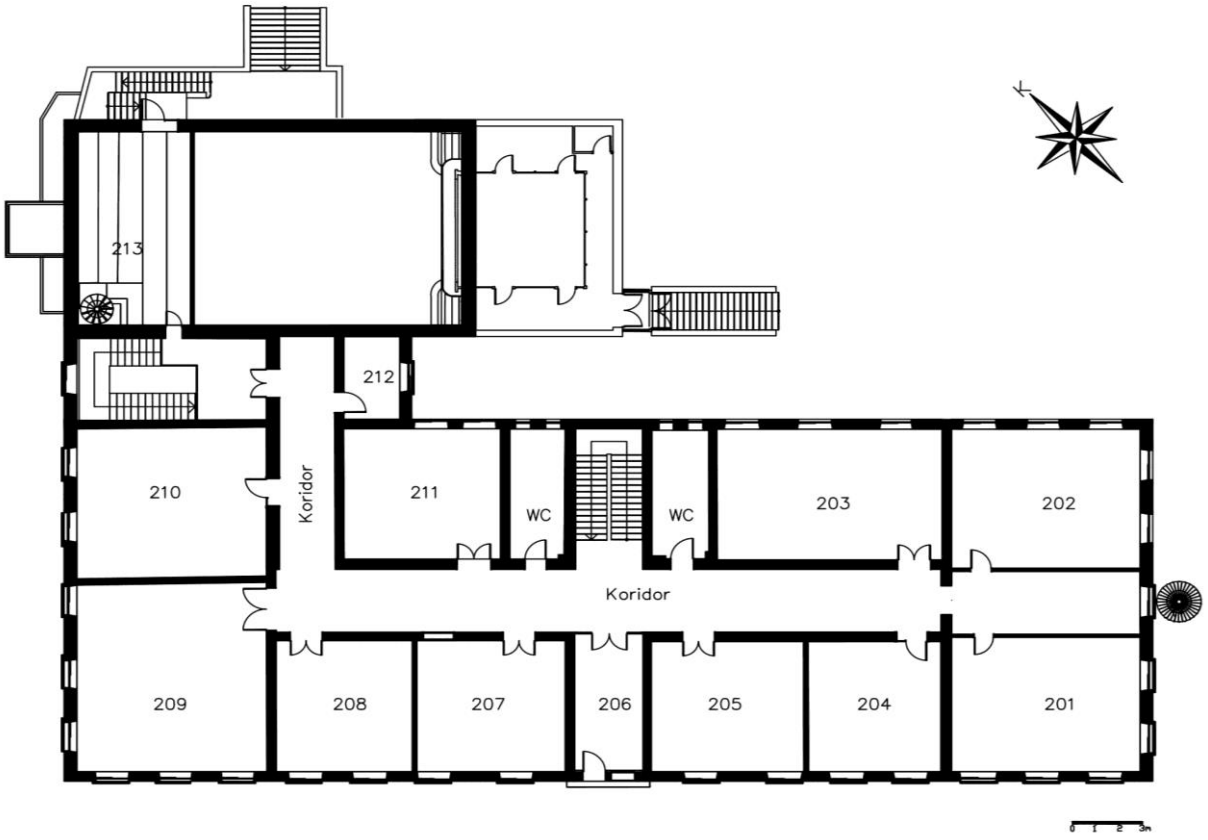

Şekil 35. Maria Lorda Binası İkinci Kat Planı (Edirne İl MEM. Arşivi)

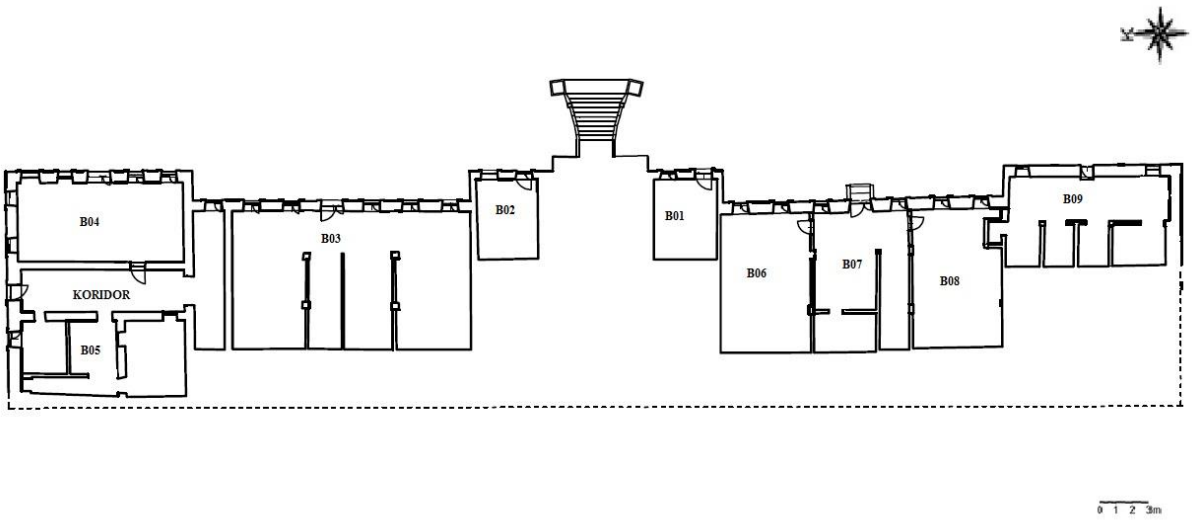

Şekil 36. Askeri İdadi Ek Hizmet Binası Bodrum Kat Planı

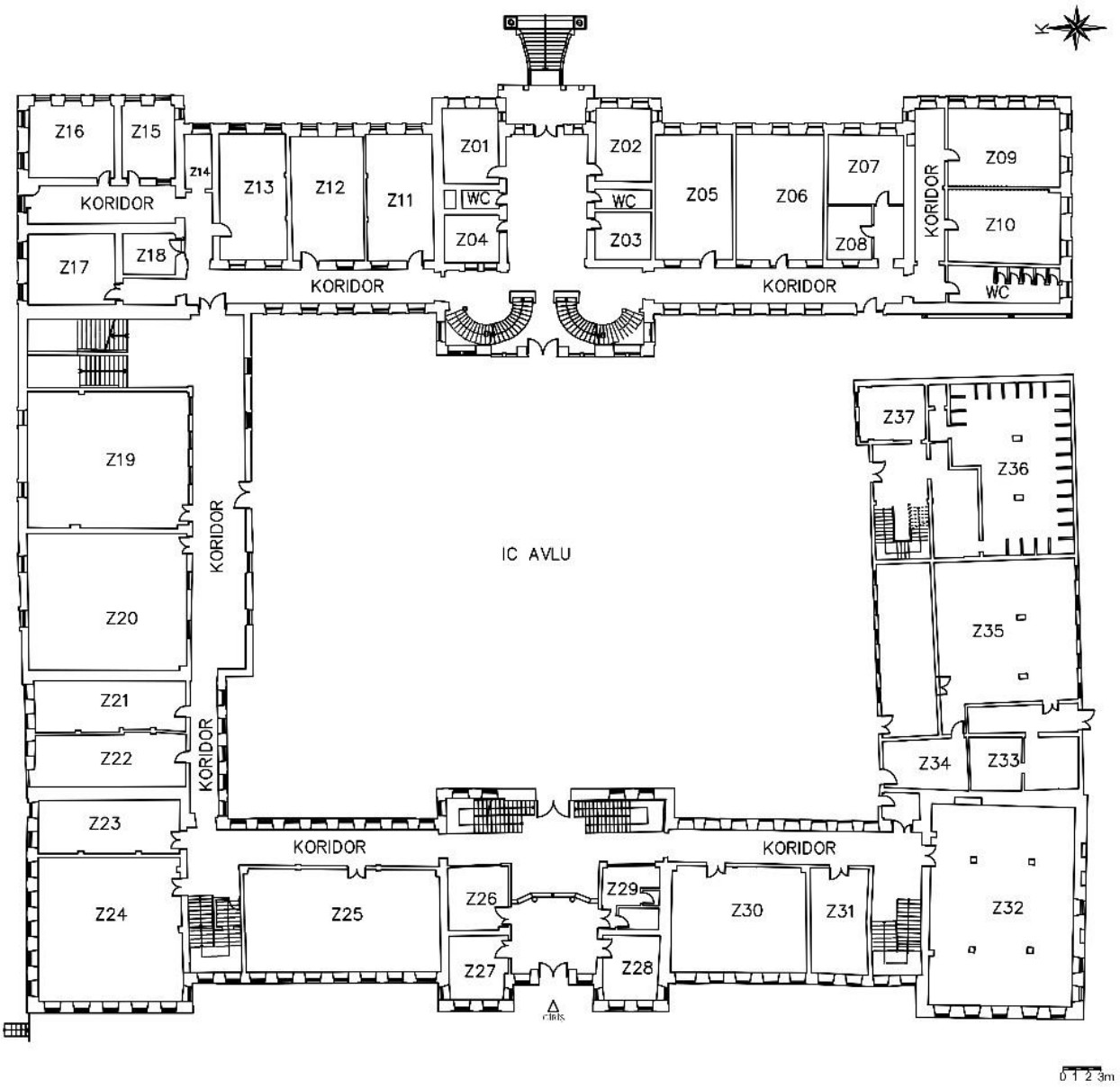

Şekil 37. Askeri İdadi Zemin Kat Planı (Okul Arşivi)

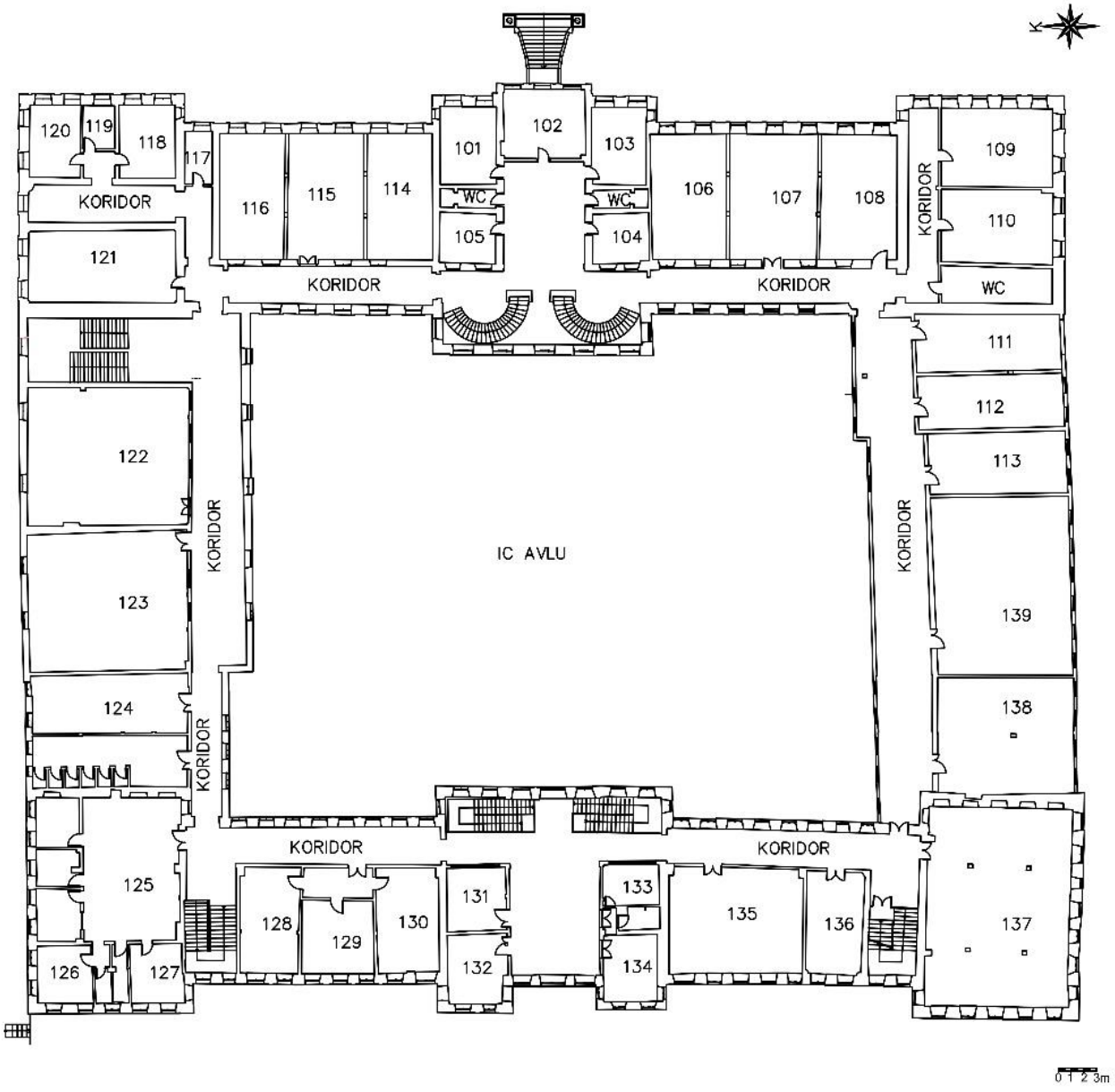

Şekil 38. Askeri İdadi Birinci Kat Planı (Okul Arşivi)

Şekil 39. İttihat ve Terakki Mektebi Bodrum Kat Planı (Edirne İl MEM. Arşivi)

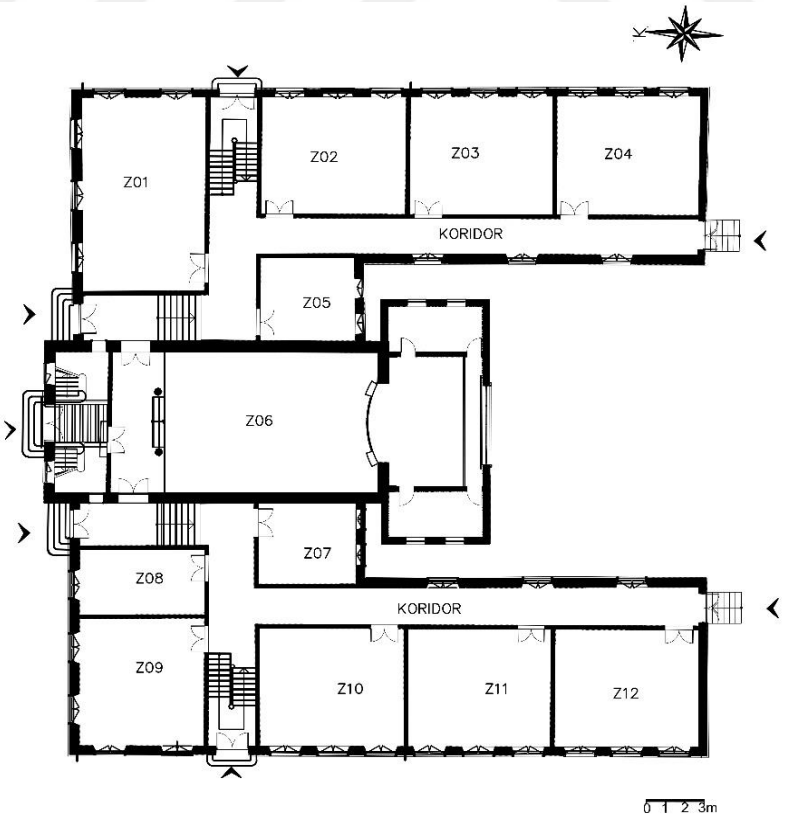

Şekil 40. İttihat ve Terakki Mektebi Zemin Kat Planı (Edirne İl MEM. Arşivi)

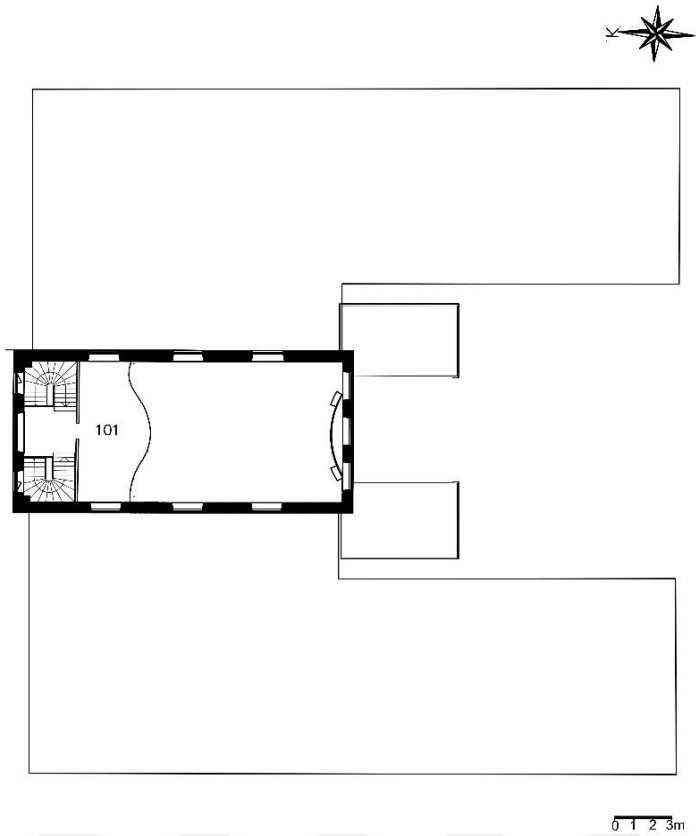

Şekil 41. İttihat ve Terakki Mektebi Konferans Salonu Teras Planı (Edirne İl MEM. Arşivi)

HARİTALAR

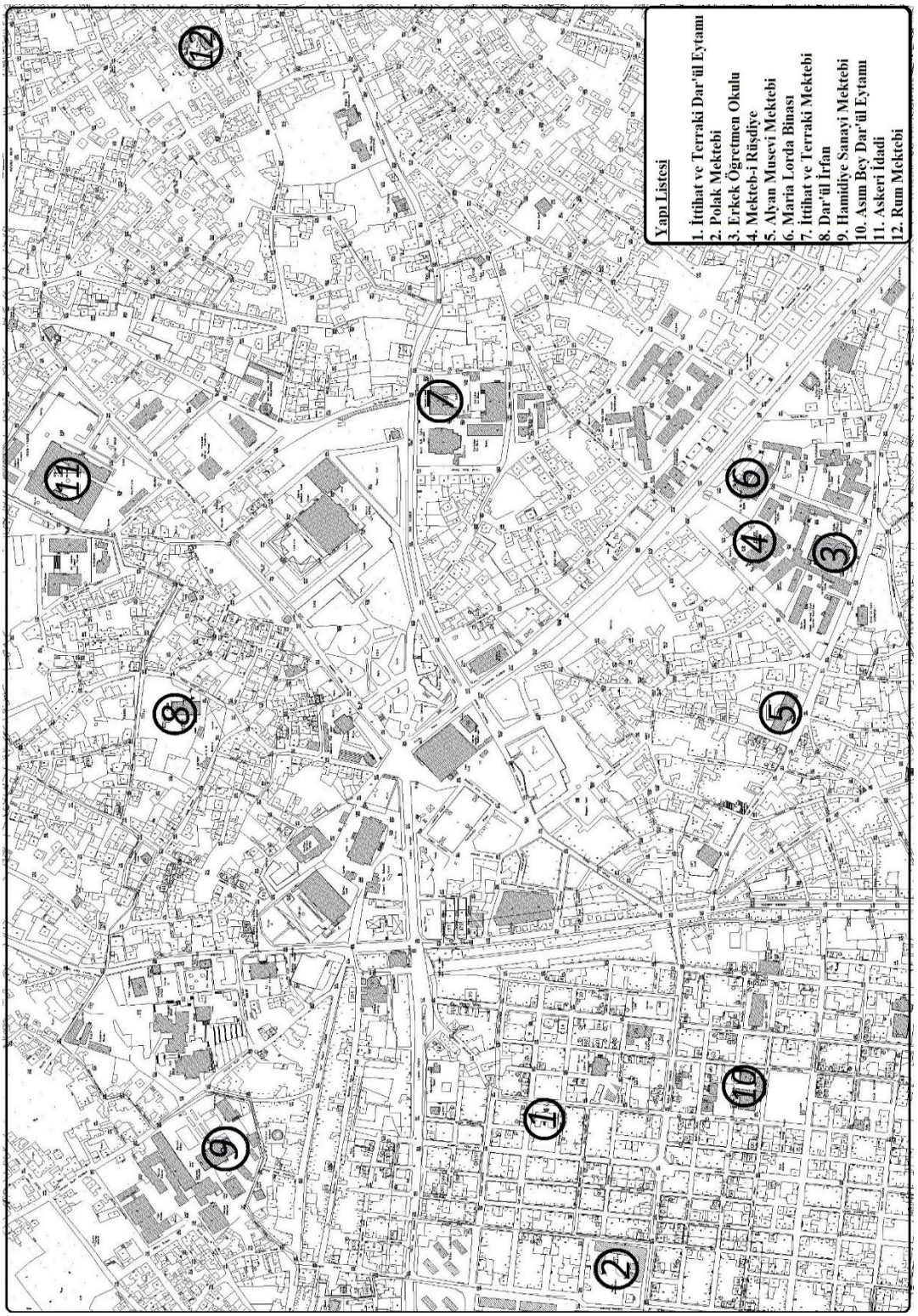

Harita 1. Kent Haritasında Okul Yerleşimleri

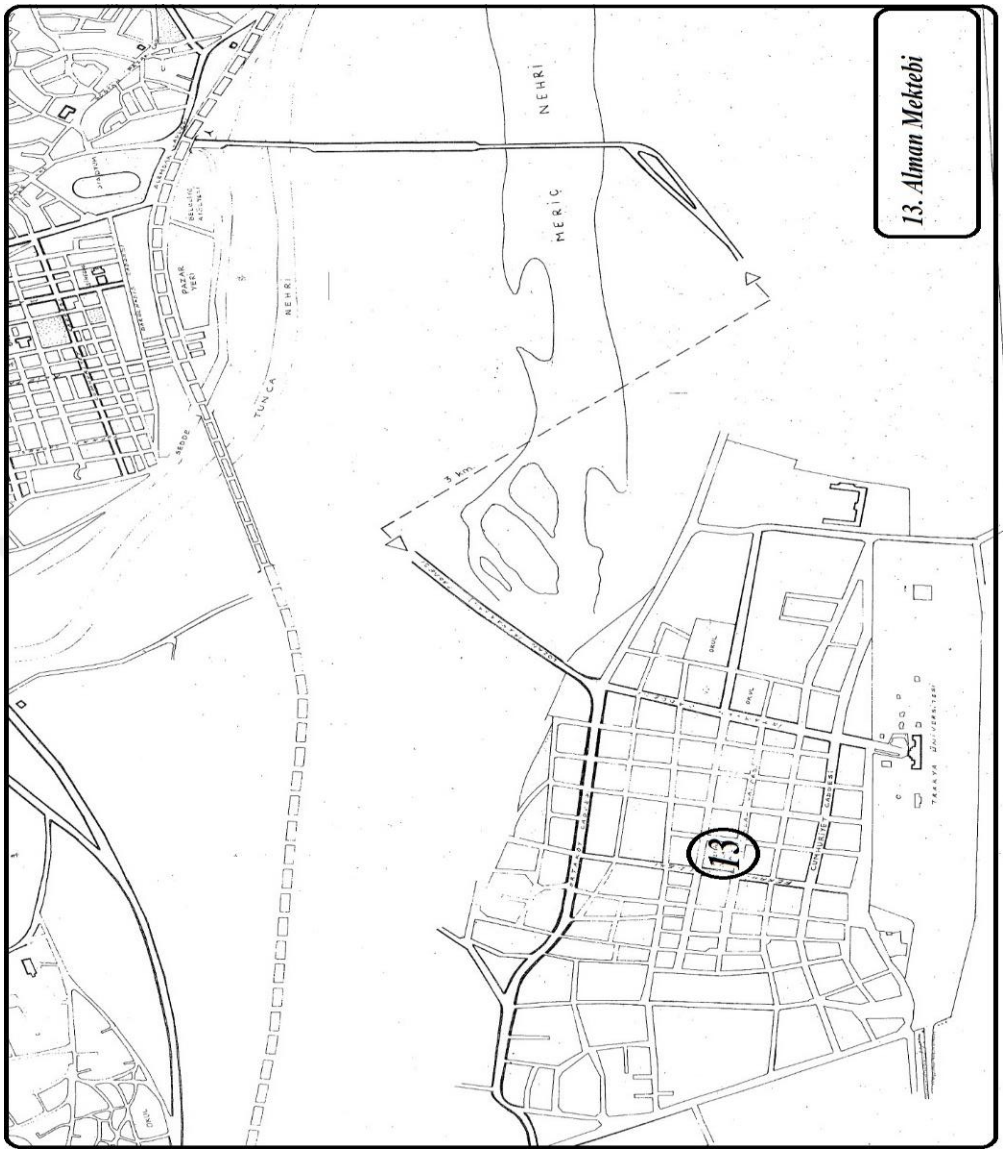

Harita 2. Kent Haritasında Okul Yerleşimi

KAYNAKÇA

AĞIRGAN, Mehmet, "Edirne Maarif Eminliği Teşkilatı", ***Edirne Eğitim Kültür Sanat Dergisi,*** S. 3, Edirne, 2014, s.60-63.

AKAR, Azade, KESKİNER, Cahide, **Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif**, İstanbul,1978.

AKKUTAY, Ülker, **Enderun Mektebi**, Ankara, 1984.

AKTEPE, Münir, "XIV. Ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dair", ***Türkiyat Mecmuası, C. X***, İstanbul, 1953, s. 299-312.

ALPAGUT, Leyla, **Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'daki Eğitim Yapıları**, (Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara,2005.

ALTIN, Hamza, "1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri", ***Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,*** Elazığ, 2008, s.271-283.

ANONİM "1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi", ***Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme,*** İstanbul, 2014, s.100-125.

ANONİM **1967 Edirne İl Yıllığı.**

ANONİM **1973 Edirne İl Yıllığı.**

ANONİM **Edirne,** Edirne Valiliği Yayınları, İstanbul,2013.

ANONİM **Edirne 2005 İl Yıllığı.**

ANONİM, **Edirne Lisesi**, İstanbul,2007,

ANONİM, **Belgelerle Edirne Maarifi,** İstanbul, 2010

ANONİM, "Edirne Endüstri Meslek Lisesi Tarihi", ***Edirne Eğitim Kültür Sanat Dergisi***, S:4 Temmuz- Aralık, 2014, s.48-49

ANONİM, **Tarihi Fotoğraflarla Edirne**, İstanbul, 2015.

ARSLANTAŞ, Fatma, **20.Yuzyıl'ın İlk Yarısında Kayseri'de Kamu Yapıları** (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul,2009.

AYGÖR, Erkan, **19. Yüzyıl Sonu Ve 20. Yüzyılın Başlarında Konya Evlerinin Mimari Gelişimi Ve Değişimi**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı Sanat Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi C. 1, Konya, 2015.

AYTAR, Halil, İbrahim, "Modernleşme Döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda Tarsus ve Mersin'deki Azınlık Okulları", ***Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırma Dergisi***, S: 13, 2015, s.217-240.

BADİ, Ahmed, **Riyaz-ı Belde-i Edirne, 20. Yüzyıla kadar Osmanlı Edirne'si C.1/1**, Edirne,2014.

BALTACI, Cahid, **XV- XVI Asırlarda Osmanlı Medreseleri**, İstanbul, 1976.

BAŞARAN, Ethem, İ. "Türkiye'de Eğitim Sisteminin Evrimi", **75 Yılda Eğitim**, İstanbul, 1999, s.91-110.

BERKES, Niyazi, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Ankara,1973.

BİLİM, Yalçın, C. **Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi**, Eskişehir, 2002.

BOZDEMİR, İbrahim, **Osmanlı Sıbyan Mekteplerinde Eğitim ve Öğretim**, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Medeniyeti ve Sosyal Bilimler Bölümü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1991.

BULUT, Mustafa, **Sivas'taki Geç Dönem Osmanlı Kamu Yapıları** (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya, 2006.

CANIM, Rıdvan, **Edirne Kitabı**, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, Edirne, 2014.

CİHAN, Ahmet**,** **Osmanlı'da Eğitim**, İstanbul, 2007.

ÇİFÇİ, Hakan, **Edirne'de Azınlık Eğitim Yapıları (1839-1920) Ve Mimari Özellikleri**, (Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2013.

DEMİR, Şerif, "XIX. Yüzyıl Osmanlı Eğitim Sisteminde Yaşanan Değişim", ***Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,*** S.13, 2015, s.435-447.

DOĞAN, Recai, "Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitiminde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili", ***Ankara Üniversitesi Dergisi***, C. 37, Sayı 1 Ankara, 199, s.407-442.

DURUKTUNA, Ruhi, **Edirne İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim**,1998, Edirne

DÜNDAR, Mesut, **Beylerbeyi Sarayı** (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara,2008.

Edirne Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri Cilt I, Edirne, 2013.

Edirne Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri Cilt II, Edirne, 2013.

ERGİN, N. Osman, **Türkiye Maarif Tarihi,** C: I, II, İstanbul, 1977.

ERGİN, Osman, **Türkiye Maarif Tarihi**, C: 1, İstanbul, 1939.

GÖKBİLGİN, Tayyip, "Edirne", ***Türk Ansiklopedisi***, C:14, Ankara,1966, s.336-354.

GÖNÜL, Belgin, **Pınarhisar Sadullah Koloğlu İlkokulu Restorasyon Projesi**, (İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim dalı Restorasyon Programı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul,2011.

GÖZÜTOK, Şakir, "Medreselerin Ortaya Çıkışı ve İlk Medreseler", ***Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler,*** C: 1, Muş,2002, s. 199-213.

GÜÇTEKİN, Nuri, "Kırklareli (Kırk kilise) Rum Mektebi'nde Vali Faik Üstün İlkokulu'na Bir Eğitim Binasının Hikâyesi (1905-2005)", ***Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, C:15, S:1, Haziran, Edirne, 2015, s.171-192.

İNALCIK, Halil, "Türkler ve Balkanlar", ***Balkanlar,*** İstanbul, 1993, s. 9-32.

KARADAĞ, Çatık, Şükran "Ağacın Gölgesinde", ***Edirne Eğitim Kültür Sanat Dergisi,*** Sayı 4, Edirne, 2014, s.24-25.

KARATAŞ, Süleyman, "I.Meşrutiyet ve Abdülhamit Devri Eğitim", ***Türk Eğitim Tarihi,*** İstanbul, 2004, s.133-160.

KAYACI, Haluk **Salnamelere Göre İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısıyla Edirne Sancağı**, Edirne Valiliği Kültür Yay, Edirne, 2013.

KAZANCIGİL, R., **Edirne Rehünnüması Tosyavizade Rıfat Osman,** İstanbul,2013.

KAZANCIGİL, Ratıp, TUĞRUL, Murat H. **Edirne'de Osmanlı Döneminden 2000 Yılına Kalan Mimari Eserler Albümü,** İstanbul, 2000.

KAZANCIGİL, Ratip**,** **Edirne Rehünnüması**, Edirne,1998.

KAZANCIGİL, Ratip, GÖKÇE, Nilüfer, BİLAR, Ender, **Edirne'nin Eğitim Tarihi (ilk- Orta Öğretim) 1361-2005**, Edirne, 2006.

KAZANCIGİL, Ratip, GÖKÇE, Nilüfer, ÖNCEL, Musa, **Edirne Merkez Vilayet Salnamesi H.1319- M.1901 C: 2**, İstanbul,2014.

KILIÇ, Nuray, **18.'yy. Osmanlılarda Eğitim ve Sıbyan Mektepleri Üzerine İnceleme**, (Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Türk İslam Sanatları Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2002.

KINA, Mehmet, **Tanzimat Dönemi Eğitimde Çağdaşlaşma Hamlesi ve Öğretmen Yetiştirme Hamlesi,** (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir,2006.

KISAPARMAK, G. Necip, **Milli Eğitim Cephesiyle Edirne,** Edirne Milli Eğitim Müdürlüğü, Turan Matbaası, Elazığ, 1968.

KISAPARMAK, Güngör Necip, "Milli Eğitim Cephesi ile Edirne 1967-68" ***Yöre Dergisi***, S:6 Eylül, Edirne, 2000, s.19-34.

KOÇ, Nurgün, **Türk Kültür Tarihi İçinde Köy Enstitüleri**, (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi) İzmir, 2007.

KOÇER, Ali, Hasan, **Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923),** İstanbul, 1970.

KODAMAN, Bayram, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, Ankara,1991.

KOLAY, Emre, **Amasya İl Merkezinde Geç Dönem Kamu Yapıları 1848-1947**, (Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun,2013.

KÖÇER, Mehmet, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitimi ve Eğitim Kurumları", ***Türk Eğitim Tarihi,*** İstanbul, 2004, s. 117-132.

ONUR, O., **Edirne Hilal-i Ahmer ve Himaye-i Etfal Cemiyetleri**, Edirne,2004.

ONUR, Oral, **XVI. dan XX. Yüzyıla Belgelerle Edirne,** Edirne, 2006.

ORTAYLI, İlber, **Son İmparatorluk Osmanlı**, İstanbul, 2016.

ÖNTUĞ, M., Mustafa, " II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim" ***Türk Eğitim Tarihi,*** İstanbul, 2004, s.161-178.

ÖZ, Tahsin, "Edirne Yeni Sarayında Kazı ve Araştırmalar", ***Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı,*** Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1965. s.217-222.

ÖZENDES, Engin, **Osmanlı'nın İkinci Başkenti Edirne**, Yem Yay. Edirne, 1999.

Özgün, Selda, **Denizli'deki Kamu Yapıları (1876- 1940)**, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2000.

ÖZTÜRK, Cemil, **Türkiye'de Dünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar**, İstanbul, 2005.

PEREMECİ, Nuri Osman, **Edirne Tarihi**, İstanbul, 1939.

PEREMECİ, Osman Nuri, **Edirne Tarihi,** Bellek Yayınları, Edirne, 2011.

SAKAOĞLU, Necdet, **Osmanlı Eğitim Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

SEZGİN, İbrahim, "Tarih İçinde Edirne", ***Edirne Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*** C: 1, Edirne, 2013, s.2-9.

SOMEL, A. Selçuk, **Osmanlı'da Eğitim Modernleşmesi (1839-1908),** İstanbul,2010.

SÖZEN, Metin, Tanyeli, Uğur **Sanat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü,** İstanbul,2011.

ŞUMNU, Şükrü, **Binalarda Tasarlama İlkeleri Projelendirme Esasları ve Yapı Elemanları**, Sakarya,1997.

TAŞDEMİRCİ, Ersoy, "Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları Ve Yabancı Okullar', ***Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***, S: 10, Kayseri, 2001, s. 13-30.

TEKELİ, İlhan, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", ***Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi***, C:3, İletişim Yay. İstanbul, 1983, s.650-673.

TEKELİ, İlhan, **Toplumsal Dönüşüm ve Eğitim Tarihi Üzerine Konuşmalar**, Ankara, 1980.

TEKELİ, İlhan, İLKİN Selim, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü**, Ankara, 1993.

TUNCA, Ayhan "Üç Devirde Edirne Erkek Öğretmen (İlk Öğretmen) Okulu", ***Yöre Dergisi***, Sayı:6, Eylül, Edirne, 2000, s.7-18.

TUNCEL, Mebruke, **Osmanlı Dönemi Tezhip Sanatında Barok-Rokoko Üslubu (18.19.yy)**, (Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel El Sanatları, Anasanat Dalı, Tezhip Programı) İstanbul,2002.

TÜLEK, Selahattin, **19.yy. İzmir Yapılarında Saçak Düzenlemesi**,(Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Sanatları Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir,2016.

UÇMAN, Abdullah, "Encümen-i Daniş," ***Diyanet İslam Ansiklopedisi.***, ***C:11***, İstanbul, 1995, s. 176-178.

UNAT, R., Faik, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, Ankara, 1964.

ÜNKAZAN, Servet, **Edirne ve Çevresinde Osmanlı Dönemi Askeri Mimarisi**, İstanbul, 2013.

VAHAPOĞLU, Hidayet, **Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar,** İstanbul, 1990.

YAZICI, Hüseyin, **Osmanlı Devleti'nde Öğretmen Okullarının Kuruluşu ve İşleyişi,** (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale, 2006.

YÜCEL, Hasan Ali, **Türkiye'de Orta Öğretim**, Ankara, 1994.

SÖZLÜK

Akhantus: Yaban enginarı yaprağı biçiminde bir bezeme öğesi. İlk kez Antik Yunan Sanatında kullanılmış, Avrupa'da 19.yy'ın sonuna kadara uygulanması sürmüştür.

Alınlık: Yapılarda cephe boyunca ve çatı düzeyinde yer alan basık bir ikizkenar üçgen biçiminde duvar.

Bordür: Sınır belirleyici çizgisel öğe. Sanatsal içerik taşısın ya da taşımasın, her türden yüzey üzerinde yer alabilir.

Bosaj: Antik duvar örgüsünde dikdörtgenler prizması biçiminde yontulmuş taş bloklarının hafif dış bükey bırakılmış ön yüzleri.

Diş Frizi: Antik mimarlıkta korniş ile arşitrav arasında kalan, kabartmalarla bezeli ya da düz şerit.

Eklektik: Birçok teori, üslup ya da kavramın bir araya getirilmesiyle oluşturulan fikir. Mimarlıkta, tek bir yapıda farklı mimari dönemlere ait özelliklerin bir arada kullanılmasıdır.

Füruş: Saçakların, çıkmaların altına yalnızca süsleme amacıyla konulan küçük destek ya da oymalı süsler.

Girlant: İki nokta arasına asılmış yaprak ve çiçeklerden oluşmuş bir çelenk biçiminde bezeme ögesi.

Gül bezek: Üsluplaştırılmış gül biçiminde küçük bezeme öğesi.

Kabara: Taş yüzey üzerine bezeme amacıyla yapılan yarım küre biçiminde kabartma süs öğesi.

Kartuş: Ortasındaki boşluğa yazı yazılan ya da bir simge yerleştirilen, çerçevesi bezemeli küçük çerçeve ya da kitabelik.

Küpeşte: Merdiven ve balkonlarda korkulukların demir kirişi üzerine konan ağaç bölüm.

Kilit Taşı: Kemerin zirve noktasında yer alan taş. Tepesi kesik bir üçgen biçimindedir.

Palmet: Bir sapın iki tarafında simetrik olarak sıralanmış uzunca yapraklardan oluşan üsluplaştırılmış bitkisel bezeme öğesi.

Plaster: Duvara yapışık sütun şeklinde kullanılan bir inşaat tekniğidir. Yapılarda süs öğesi olarak kullanılır.

Rumi: Üsluplaştırılmış yaprak betisi biçiminde bir bezeme öğesi.

Sahan: Merdiven kollarının başladığı ya da ulaştığı nivoda yer alan düz alan.

Silme: Bir duvar yüzeyi üzerinde hafif çıkıntılı olarak yer alan, şerit biçiminde, sürekli mimari bezeme öğesi.

Sütun: Kare, çokgen ya da daire planlı, taştan ya da mermerden yapılmış düşey taşıyıcı öğe. Genellikle yekpare olur.

Şemse: Bir daire ile olan yayılan ışınsal çizgilerden oluşan bezeme öğesi.

Tepelik: Bir yapının ya da bezemeli bir yüzeyin en üstünde yer alan özel olarak biçimlendirilmiş kesim.

Üslup: Bir toplumun ve çağın tüm sanat yapılarında ortak olan biçimlendirme, tasarım ilke ve anlayışları bütünü.

Volüt: İon sütun başlığının iki yanında yer alan spiral biçimli kıvrımlar.

Zencerek: Şark yazmalarında sayfaların yazılı bölümünün çevresini dolanan zincire benzer bezeme öğesi.

ÖZGEÇMİŞ

Nurcan TOPRAK, 21.11.1990 yılında İstanbul'da doğdu. Eğitim ve öğrenim hayatını İstanbul'da tamamladı. 2011-2015 yılları arasında Trakya Üniversitesi Sanat Tarihi bölümünü bölüm birinciliği ile tamamladı. 2016 yılında Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı. 2014 yılından itibaren Edirne Yeni Saray Kazısı'nda görev aldı. Halen daha kazı heyet üyesi olarak görev almaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphaneler ve Müzeler Müdürlüğü'nde 10.01.2018/14.06.2018 tarihleri arasında İstanbul Kent Müzesi envanter projesi'nde çalıştı. Aralık 2018'nden itibaren Ahmet Zerrin Ellialtıoğlu Vakfı'nda Sanat Tarihçi olarak çalışmaktadır.